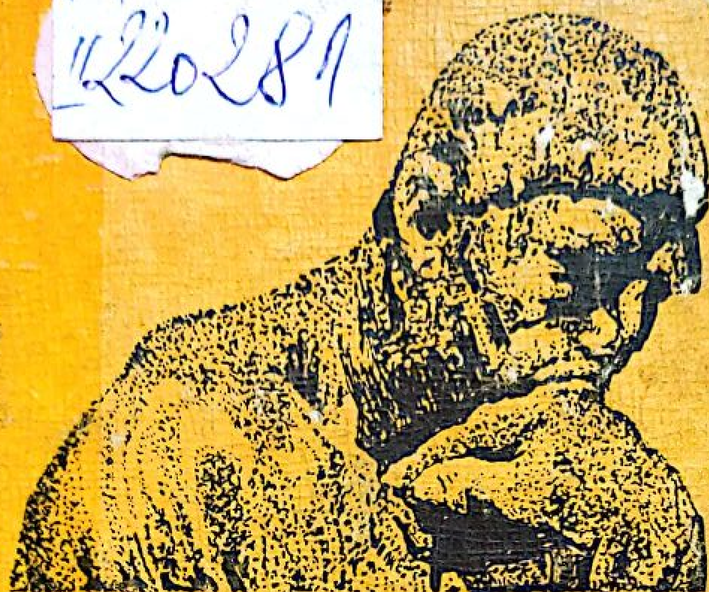
EMANUEL VASILIU



Sens, adevăr analitic, cunoaștere



EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

EMANUEL VASILIU

Sens, adevăr analitic, cunoaștere





EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
BUCUREȘTI, 1984

CUVÎNT ÎNAINTE

Într-o lucrare anterioară (Vasiliu, 1978), pornind de la ideea unei esențiale asemănări de structură între unele limbaje artificiale, cum ar fi cel al logicii (matematice), și limbajul natural, am căutat să arătăm cum și în ce condiții o serie de concepte ale logicii matematice pot fi utilizate atunci cînd e vorba să abordăm sensul unor unități sintactice mai mari și mai complexe decît propozițiile, anume frazele. *Rezultatele mai importante priveau semantica* conectorilor *sintactici de coordonare și a unor conectori de subordonare. Principalele concepte logice discutate erau acelea de ,,adevăr", ,,validitate", ,,modalitate", definite în termenii a ceea ce în logică se numește ,,calculul propozițional" și ai unui calcul propozițional modalizat (= în care se folosesc diverși operatori modali). Semantica propozițiilor și relațiile semantice intra-propoziționale rămîneau în acea lucrare, în mod deliberat, în afara interesului nostru.*

Domeniul pe care îl abordăm în lucrarea de față este semantica propoziției și, prin aceasta, relațiile semantice care se stabilesc (a) între constituenții propoziției și (b) între propoziții (ca entități ale limbajului, și nu în calitatea lor de constituenți ai frazei). Cercetările din ultimii 20—25 de ani au avut ca rezultat elaborarea a diverse teorii în ai căror termeni poate fi abordat sensul propoziției în limbile naturale. Nu este intenția noastră aceea de a încerca să construim aici un eventual nou sistem utilizabil în același scop. Ceea ce intenționăm să facem este să arătăm cum conceptul de adevăr analitic *(sau, mai larg, conceptul de* analiticitate*) este de natură să capteze atît o serie de relații semantice intra-propoziționale, cît și o serie de relații semantice, ca să folosim terminologia structuralistă, ,,paradigmatice" care se stabilesc între cuvinte, sintagme etc.*

Ideea de ,,analiticitate" își are originea în filozofie. Carnap (1960, în studiul ,,Meaning Postulates") are meritul,

cel puțin din punctul de vedere al semanticianului, de a fi arătat că ideea de analiticitate poate fi explicată în termeni exacți cu ajutorul conceptului de **adevăr bazat exclusiv pe sens :** *pentru a spune că o propoziție ca* omul este un animal rațional *poate fi* numai adevărată *(deci niciodată falsă) este suficient să cunoaștem sensul cuvîntului* om, *al grupului* animal rațional *și să cunoaștem funcția copulei* a fi. *Aceasta spre deosebire de o propoziție ca* Ion este înalt, *în raport cu care cunoașterea exclusivă a sensului lui* Ion *și* înalt *nu ne permite să decidem asupra faptului dacă propoziția respectivă este adevărată sau falsă ; aici este nevoie, în afară de cunoașterea sensului celor două substantive, și de o* v e r i f i c a r e *a stării de lucruri la care se referă propoziția respectivă.*

Un prim lucru pe care ne-am propus să-l arătăm în această carte este acela că, cu ajutorul aparatului formal pus la dispoziție de teoria semantică a analiticității, se pot exprima în termeni exacți o serie întreagă de proprietăți și relații de bază ale semanticii propoziției *din limbajul natural (relația de sinonimie, relația dintre un cuvînt și definiția lui lexicografică, relația dintre cuvinte și ceea ce transformaționaliștii au numit „mărci semantice", adevărul* necesar *al unei propoziții etc.). În felul acesta, am încercat să dezvoltăm și să tratăm în mod sistematic un număr de idei formulate în unele din lucrările noastre anterioare.*

Pe de altă parte, după cum diverși cercetători (logicieni, filozofi, lingviști) au arătat, ideea de „analiticitate" continuă să fie legată de o serie de neclarități și dificultăți de ordin în special filozofic (o aprofundată discuție critică a bibliografiei legate de acest aspect poate fi găsită în Flonta, 1975). În ce ne privește, raportînd ideea de „analiticitate" la semantica limbajului natural, am ajuns la concluzia că ceea ce poate fi captat în termenii legați de acest concept nu reprezintă de fapt adevărul sau falsul determinat de sens în toate stările de lucruri posibile, ci mai curînd adevărul sau falsul în acele stări de lucruri care sînt conforme cu ceea ce știu *sau* cred *despre realitate membrii unei colectivități determinate de vorbitori. S-ar putea spune că ceea ce se captează în termeni de adevăr/fals analitic este în fond o chestiune de cultură și/sau mentalitate colectivă așa cum ea se reflectă într-o limbă naturală determinată. Această situație se datorează în primul rînd faptului că însăși noțiunea de* sens *(al cuvintelor care se referă la obiecte din realitate) în limbile naturale nu face ca însăși decît să exprime — așa cum*

am încercat să arătăm în capitolul al III-lea al lucrării de față — un fapt direct legat și determinat de stadiul cunoștințelor unei colectivități asupra realității: sensul cuvîntului pisică *nu este altceva decît un ansamblu de caracteristici* socotite de către vorbitorii *limbii române din perioada pe care o considerăm „limbă română contemporană" a fi relevante pentru un obiect din realitate pentru a putea fi numit cu cuvîntul* pisică, *și nu numaidecît o caracteristică imanentă și esențială a obiectelor numite* pisici. *Pentru motivele menționate aici pe scurt, se poate considera că ideea de adevăr/fals analitic reprezintă o aproximație destul de puțin nuanțată a unor aspecte semantice din limbile naturale. Tot ceea ce intră în componența sensului și ține în același timp de* opiniile colective *asupra realității rămîne implicit (neexprimat), atunci cînd analiticitatea este văzută ca o modalitate de a exprima faptul că, într-o limbă naturală, un număr de propoziții par a fi necondiționat adevărate.*

Acesta este motivul pentru care, în ultima secțiune a lucrării, am propus o „înlocuire" a conceptelor legate de analiticitate cu concepte modale, *legate de* **opinia** *pe care o colectivitate de vorbitori o manifestă cu privire la faptele din realitate. În această perspectivă, propoziții ca* omul este un animal rațional, pisica este un mamifer *etc. nu* sînt *propoziții totdeauna adevărate datorită sensului, ci sînt propoziții despre care o colectivitate de vorbitori determinată, într-un moment determinat al evoluției ei,* crede *sau* știe *că sînt adevărate. Adevărul sau falsul unor astfel de propoziții nu mai apare oarecum ca „absolut" (ca fiind determinat exclusiv de sensul cuvintelor), ci este un adevăr valabil numai pentru stările de lucruri conforme cu ceea ce* se știe *sau* se crede *în colectivitatea respectivă.*

Interpretarea adevărului analitic în cazul limbilor naturale, ca exprimînd în fond mentalitatea *unei colectivități de vorbitori așa cum apare fixată într-un limbaj determinat și încercarea de a oferi o modalitate formală alternativă, mai apropiată de realitatea limbajului natural, de a exprima faptul că anumite propoziții par a fi totdeauna adevărate, anume alternativa de a considera că aceste propoziții „totdeauna adevărate" sînt adevărate* **numai în raport cu opinia** *unei colectivități determinate de vorbitori reprezintă cele două principale direcții în care lucrarea de față sperăm că poate aduce unele clarificări.*

*

În prima secţiune a cărţii, am încercat să precizăm felul în care înţelegem noţiunea de sens (tot aici am introdus aparatul formal de bază pe care l-am considerat indispensabil în definirea ulterioară atît a noţiunilor legate de adevărul şi falsul analitic, cît şi a noţiunilor modale legate de ceea ce am numit „propoziţii de opinie"). În a doua secţiune am definit conceptul de analiticitate (şi o serie de concepte conexe) şi am încercat să indicăm o serie de aspecte ale limbajului natural captate în termeni de analiticitate. Tot aici am propus şi o anumită „interpretare" a ideii de analiticitate în raport cu limbajul natural, anume aceea în conformitate cu care propoziţiile analitice ale unei limbi, L, reprezintă un fel de „sumă" a cunoştinţelor pe care vorbitorii limbii L le deţin despre lume.

În ultima secţiune, am încercat să indicăm o modalitate alternativă de exprimare a aceloraşi aspecte, în termeni de propoziţii de opinie, şi am schiţat structura generală a aparatului formal apt să exprime aspectele avute în vedere. Tot aici am formulat explicit şi condiţiile în care conceptele legate de analiticitate pot fi înlocuite cu conceptele din domeniul propoziţiilor de opinie.

Cu această structură, lucrarea de faţă se adresează lingviştilor preocupaţi de problemele generale ale semanticii, filozofilor şi logicienilor interesaţi de semantica limbajului natural, precum şi tuturor celor ale căror preocupări sînt în vreun fel legate de structura limbajului. Studenţii facultăţilor de profil filologic pot găsi aici şi o modalitate de introducere în problematica de bază a unei porţiuni importante din semantica limbilor naturale.

Deşi conceptele utilizate sînt amplu explicate în momentul introducerii lor, iar aparatul formal este, de asemenea, introdus în mod sistematic şi cu explicaţiile necesare, cititorului îi este utilă o anumită familiarizare în primul rînd cu modul de gîndire al matematicianului şi/sau logicianului, precum şi cu noţiunile elementare de lingvistică, logică şi teoria mulţimilor, în cazul în care vrea să urmărească în toate detaliile înlănţuirea ideilor, a argumentelor, precum şi punctul nostru de vedere, în amănunţime. În cazul în care cititorul nu urmăreşte decît să-şi facă o idee foarte generală asupra chestiunilor discutate, la lectură pot fi omise toate paragrafele în care se face uz de un aparat formal; se pot parcurge astfel, în ordinea indicată, numai: capitolele I şi II (în întregime), paragrafele intitulate Consideraţii introductive

și Considerații finale *din fiecare dintre capitolele următoare (deci din capitolele III–VIII) ; în cazul capitolului VI, după* § **29.**, *se vor citi* §§ **30.**, **31** ; *capitolul IX în întregime.*

*

Porțiuni din studiul de față (în special cele în care se introduc conceptele semantice de bază și se explică aparatul formal) au constituit, în cursul ultimilor ani, materia unor cursuri speciale ținute de autor la Facultatea de Limba și Literatura Română din București. Pentru posibilitatea oferită de a ne prezenta și — în felul acesta — de a ne clarifica ideile în cadrul unor cursuri universitare, exprimăm aici întreaga noastră gratitudine conducerii facultății și a catedrei de limba română.

Mulțumim, de asemenea, Editurii Științifice și Enciclopedic pentru întreaga solicitudine pe care ne-a arătat-o și de această dată, prin acceptarea propunerii noastre de editare a studiului de față, precum și pentru întreg sprijinul moral implicat de această acceptare.

Profesorul dr. doc. Solomon Marcus a binevoit să facă din partea Editurii un referat asupra cărții de față, ocazie cu care ne-a semnalat un număr de erori, neclarități și ne-a făcut o serie de sugestii care au dus la o îmbunătățire substanțială a lucrării.

Fostul nostru student, profesorul Emil Ionescu, a avut amabilitatea de a citi în întregime manuscrisul și de a ne comunica judicioasele D-sale observații critice. Tot D-sa este și autorul indicelui de materii al volumului.

Laura Vasiliu ne-a dat un ajutor indispensabil în efectuarea tuturor operațiilor legate atît de pregătirea pentru tipar a manuscrisului, cît și de tipărirea propriu-zisă.

Redactorul de carte, Adriana Sofian, ne-a dat un sprijin permanent, de mare importanță și eficacitate, pe tot parcursul perioadei în care manuscrisul s-a aflat în Editură.

Îi rugăm pe toți cei menționați să găsească aici expresia viului nostru sentiment de recunoștință.

București, august 1983

E.V.

SUMAR

PARTEA I

Sensul

Capitolul I

ASUPRA NATURII SEMNULUI LINGVISTIC*

§ 1. **Teorii de tip saussure-ian.** În acord cu concepţia lui Ferdinand de Saussure[1], concepţie care, în liniile sale generale, stă, într-un fel sau altul, la baza unei mari părţi a lingvisticii moderne (în special, cea europeană), limba este un *sistem de semne.* Pornind de la această idee, Saussure atrage atenţia asupra faptului că limba nu este decît o particularizare a acestui concept mai larg, iar lingvistica ar urma să fie o ramură specială a unei discipline mai generale, care ar urma să se construiască, avînd ca obiect sistemele de semne în general, *semiologia.*

Semnul lingvistic, în accepţia saussure-iană, este o entitate **biplană** ai cărei constituenţi sînt a) un *concept* şi b) o *imagine acustică* şi care sînt numiţi de el *signifié* (= semnificaţie) şi, respectiv *signifiant* (= semnificant). Cei doi constituenţi ai semnului sînt indisociabili ; Saussure compară, în acest sens, cele două elemente constitutive ale semnului cu cele două feţe, *recto* şi *verso,* ale unei coli de hîrtie. Faptul că semnificaţia şi semnificantul sînt elemente indisociabile derivă din faptul că un concept oarecare nu este ,,semnificaţie'' decît şi numai în măsura în care este asociat de un suport sonor (= semnificant), iar o emisiune de sunete ale vocii umane nu este ,,semnificant'' decît şi numai în măsura în care este asociată de un concept (= semnificaţie) : conceptul de ,,cal'' este o semnificaţie în limba română numai în măsura în care este asociat de secvenţa de sunete *c-a-l,* iar această secvenţă de sunete este un semnificant al limbii române numai în măsura în care îi corespunde un concept, anume acela de ,,cal''.

---

* Acest capitol reprezintă o versiune modificată a articolului ,,Semn, sens, referinţă'', apărut în PLG VII, 1977, pp. 105—115.

[1] Saussure, 1916.

Dezvoltînd teoria saussure-iană a semnului, Louis Hjelmslev[2] introduce termenul de *funcție-semn*: semnul lingvistic se constituie pe baza acestei „funcții" (sensul termenului „funcție" la Hjelmslev se apropie în mare măsură de accepția matematică a termenului), care asociază fiecărui semnificant o semnificație determinată și fiecărei semnificații un semnificant determinat. Conform cu teoria hjelmsleviană, mulțimea tuturor semnificanților constituie *planul expresiei* unei limbi, în timp ce mulțimea semnificațiilor constituie *planul conținutului*. Pentru a da o formulare mai exactă teoriei hjelmsleviene a sensului vom adăuga că, în conformitate cu această teorie, trebuie făcută distincția între *forma conținutului* și *substanța conținutului*, între *forma expresiei* și *substanța expresiei*. Aceste distincții paralele în cele două planuri nu au, credem, o relevanță deosebită pentru natura chestiunilor discutate în acest paragraf, așa încît ne limităm numai la a menționa și la a preciza că funcția-semn este o funcție între **forma** *conținutului* și **forma** *expresiei*.

Ceea ce prezintă un interes deosebit în legătură cu sensul, așa cum este conceput în această secțiune, este faptul că în teoria saussure-iană a semnului, obiectul din realitate la care se referă semnul (= referentul) nu ocupă nici un loc. Atît în teoria saussure-iană a semnului, cît și în dezvoltarea hjelmsleviană a acesteia, ceea ce este semnificat prin semn nu este un obiect sau o clasă de obiecte, ci un concept. În plus, trebuie remarcat și faptul că ceea ce este „semnificat" prin semn (adică *semnificatul*, parte componentă, așa cum am văzut, a semnului) este *conținut în* sau *face parte din* semn.

Această accepțiune a semnului lingvistic este diferită de ceea ce, în momentul de față, se înțelege prin *semn*, adică un obiect care „stă în locul" unui alt obiect, care îl „reprezintă" (în prezență sau absență) sau prin intermediul căruia, cei care folosesc semnul „se referă la" un obiect. Aceasta, pur și simplu, deoarece obiectul în locul căruia „stă" semnul *face parte din* semn. În aceste condiții, obiectul de studiu al semanticii lingvistice, adică a acelei ramuri a lingvisticii care se ocupă de sens, îl constituie în exclusivitate conceptele constituite în semnificații pe baza funcției-semn; semantica lingvistică este deci în

---

[2] Hjelmslev, 1961: 41–60.

exclusivitate o analiză a conceptelor (exprimate prin semnificanţi) şi a relaţiilor dintre aceste concepte. Se poate observa că, pornind de la o accepţie diferită dată termenului de *semn*, semantica lingvistică (bazată pe această accepţie) este diferită, la rîndul ei, de ceea ce se înţelege astăzi, în mod obişnuit, prin semantică: întreaga problematică legată de relaţia semn-obiect, deci întreaga problematică a „referinţei" rămîne exterioară semanticii lingvistice de această orientare, tot aşa cum aparatul conceptual legat de teoria referinţei este complet neelaborat în interiorul semanticii astfel orientate.

Numim, aşa cum am făcut-o şi cu altă ocazie[3], *semantică de tip saussure-ian* orice semantică bazată pe o concepţie bi-plană (semnificant/semnificaţie) a semnului precum şi pe excluderea (explicită sau implicită) a problematicii legate de relaţia semn-obiect (referinţa) din domeniul de preocupări ale acesteia.

Dăm, în continuare, cîteva exemple, dintre multele care se pot găsi, de exprimare foarte netă a unui punct de vedere care cade sub incidenţa a ceea ce am numit mai sus „semantică de tip saussure-ian".

Coseriu[4] face distincţia între *significatum* şi *designatum*, cel dintîi fiind echivalat de către Coseriu cu engl. *meaning* şi cel de al doilea cu *thing meant*, atrăgînd atenţia asupra faptului că „semnificaţii" (signifiés) sînt obiecte lingvistice, în timp ce „lucrurile" (things meant) nu sînt.

Benveniste[5] consideră că limbajul este o entitate „cu dublă faţă" (une entité à double face) şi face observaţia, expunînd teoria saussure-iană, că semnul nu leagă un lucru cu un nume, ci un concept cu o imagine acustică. Discutînd chestiunea caracterului arbitrar al semnului, Benveniste face observaţia — perfect îndreptăţită, de altfel — că Saussure se dovedeşte a fi inconsecvent cu propria sa teorie atunci cînd introduce în discuţie relaţia semn-obiect, pentru a arăta că, de exemplu, semnificanţii *b-ö-f* şi *o-k-s* sînt legaţi în mod *arbitrar* de una şi aceeaşi realitate extralingvistică (clasa de animale „bou"). Greimas[6] consideră că trebuie respinsă concepţia care defineşte

---

[3] Vasiliu, 1977 b.
[4] Coseriu, 1964: 139.
[5] Benveniste, 1966: 28, 50, 52—53.
[6] Greimas, 1966: 13—14.

semnificaţia ca relaţie între semne şi obiecte. Fără a-şi revendica o ascendenţă saussure-iană, semantica transformaţională, cel puţin în forma ei iniţială în care apare la Katz şi Fodor[7], se caracterizează prin trăsături care îi conferă un caracter saussure-ian: sensul formativelor (echivalente a ceea ce numim *semnificant*) este exprimat prin seturi de „trăsături semantice" concepute ca elemente constitutive ale sensului[8] sau, am putea spune, „note" caracteristice ale sensului, înţeles ca entitate conceptuală. Fiecărui constituent al unei propoziţii îi este asociat (prin lexicon) un set de trăsături semantice. Sensul propoziţiei se obţine prin aplicarea unor „reguli de proiecţie" care asociază întregii propoziţii un set de trăsături semantice obţinut prin „amalgamare" din trăsăturile semantice ale constituenţilor propoziţiei. Se poate observa că, pentru o semantică de tip Katz & Fodor, sensul (al formativelor şi al propoziţiilor) este tot de natură exclusiv conceptuală. În ce priveşte relaţia semn-obiect (referinţa), aceasta nu ocupă nici un loc în teoria semantică amintită.

§ **2. Cîteva inconveniente ale teoriilor de tip saussure-ian.** Există, credem, o serie de aspecte care fac ca o semantică fără o teorie a referinţei să fie inadecvată limbajului natural. Menţionăm numai cîteva dintre ele — cele care ni se par a fi evidente — cu specificarea că acestea nu reprezintă trăsături periferice, care ar putea fi, eventual, trecute cu vederea. Este vorba de situaţii în care analiza relaţiei semn-obiect se dovedeşte a fi singura posibilitate de a caracteriza un fenomen.

1° *Relaţiile apozitive.* În cazul relaţiilor de acest tip, analiza conceptuală este total irelevantă. Într-adevăr, în cazul unei propoziţii ca

(1) *Ion, fratele meu, şi Paul se întîlnesc în fiecare zi,* pentru a decide dacă avem a face cu un subiect constituit din trei termeni: *Ion, fratele meu, Paul* sau numai din doi termeni: *Ion, Paul,* dintre care primul este determinat de o apoziţie, *fratele meu,* analiza sensului cuvîntului *Ion* şi a grupului *fratele meu* nu ne duce la nici un rezultat: este indiscutabil că *Ion* şi *fratele meu* au semnificaţii complet diferite. Ceea ce face ca *fratele meu* să aibă un statut sintactic special este o *particularitate strict* **referenţială** a aces-

---

[7] Katz & Fodor, 1964.
[8] Katz & Fodor, 1964: 496–503.

tui grup de cuvinte, anume aceea de a se referi la un obiect identic cu acela la care se referă subiectul *Ion*; altfel spus, raportul de co-referenţialitate dintre *Ion* şi *fratele meu* este singurul element relevant care ne permite să spunem dacă în (1) *fratele meu* este apoziţie sau este al doilea dintre cele trei subiecte (coordonate) ale propoziţiei.

2° *Auto-referenţialitate*. După cum se ştie, există o serie de cuvinte care nu se pot defini fără a specifica faptul că ele au, într-un fel sau altul, ca *referent* enunţul din care fac parte. *Eu* poate fi definit ca „acea persoană care emite enunţul E, din care pronumele *eu* face parte"[9].

În mod paralel, prezentul propriu-zis al indicativului unui verb anumit — timp care exprimă „simultaneitatea cu momentul vorbirii" — nu poate fi definit decît ca acel moment, *t*, în care se emite enunţul E, care conţine verbul respectiv la indicativ prezent. În mod analog se poate defini sensul lui *acum* (eventual cu menţiunea că *acum* indică o *porţiune* de timp în care este inclus momentul în care se produce enunţul *E*, care conţine pe *acum*). Adverbul *aici* se poate defini ca zonă aflată în apropiere de *eu* (unde *eu* se defineşte cum am arătat mai sus, deci prin referire la enunţul concret *E*, care îl conţine pe *eu*).

Exemplele de acest fel se pot înmulţi, făcînd o enumerare completă a tuturor cuvintelor (aparţinînd la diverse părţi de vorbire) al căror „sens" nu poate fi definit decît prin referire directă sau indirectă la enunţul din care fac parte. Aceste cuvinte spunem că se caracterizează prin auto-referenţialitate în sensul că ele „trimit la" enunţul concret din care ele însele fac parte şi că ele nu pot fi decodate decît în raport cu acest enunţ. Avem a face, prin urmare, cu o categorie de cuvinte a căror semnificaţie nu poate fi definită în mod independent de „referinţa" lor.

În legătură cu faptele menţionate sub 1°, 2°, trebuie arătat că ele au fost şi continuă să fie prezentate de cercetători aproximativ în termenii în care au fost prezentate aici mai sus, cu deosebirea că aspectele referenţiale (deci cele legate de relaţia semn-obiect) nu sînt nici făcute totdeauna explicite şi nici puse în relief, aşa cum am făcut-o noi, în mod intenţionat, aici. Instructiv în acest sens este modul în care Benveniste[10] face analiza pronumelui *eu*.

---

[9] **Benveniste, 1966: 252.**
[10] **Benveniste, 1966: 52, 53, 252.**

Deși lingvistul citat consideră că problema relației dintre semn și obiect este exterioară naturii semnului, situîndu-se în mod explicit pe terenul unei teorii de tip saussure-ian, în analiza sa se face un larg uz de concepte din domeniul teoriei referinței; însuși modul în care am prezentat aici sensul lui *eu* este în întregime tributar analizei lui Benveniste. Aceasta se datorește faptului că situațiile de tipul celor amintite *nu pot* fi descrise fără recursul la concepte care țin de domeniul teoriei referinței. Existența unor astfel de situații pledează, după cum am arătat mai sus, în favoarea ideii că o teorie a semnului de tip saussure-ian nu este adecvată limbajului natural.

Acesta este motivul pentru care, în această lucrare, nu pornim de la o astfel de teorie. În cele ce urmează, vom înțelege prin *semn* numai ceea ce Saussure a numit „semnificant" *(signifiant)*. Cu această accepțiune semnul „stă în locul" obiectului (obiectelor) la care el *se referă*. Ceea ce Saussure a numit „semnificație" (signifié) nu face decît să medieze raportul dintre semn și obiecte și, în orice caz, nu este un element constitutiv al semnului, după cum nici obiectul (sau obiectele) la care un semn se referă nu este (sînt) element(e) constitutiv(e) ale semnului. Natura relației dintre *semn* (în accepțiunea pe care o dăm aici termenului), *referent* (sau *denotat*) și ceea ce Saussure a numit „signifié" urmează să fie precizată în paragrafele următoare.

Capitolul II

ASUPRA NATURII SENSULUI

§ 3. Cîteva aspecte ale problemei sensului. Dacă așa cum am convenit în § 2., semnul este ceva, un obiect care stă în locul unui alt obiect, dacă semnul este, cu o formulare adoptată de I. Coteanu[1], „aliquid pro aliquo", urmează în mod firesc că ceea ce semnifică un semn este obiectul în locul căruia semnul stă. Așadar, dacă A este un semn și A stă în locul obiectului B, este natural să spunem că semnificația lui A este B sau, ca să introducem acum termenul de „sens", sensul lui A este B. Un exemplu concret: numele propriu *București* „stă în locul" unui punct de pe glob situat la o anumită longitudine și o anumită latitudine; acest punct (sau zonă) geografic(ă) reprezintă ceea ce numele *București* semnifică sau, altfel spus, este sensul numelui *București*. În același fel, s-ar putea considera că sensul numelui propriu *Ion* este persoana care poartă acest nume.

Lucrurile sînt mai puțin simple în momentul în care părăsim categoria „numelor proprii". În propoziția *Creionul de pe masa mea este galben*, substantivul *creionul* „stă în locul" unui anumit obiect de o anumită formă, de o anumită dimensiune, destinat unei anumite utilizări; convenim să desemnăm acest obiect prin c_1. Am putea spune că c_1 este sensul substantivului *creionul*. Lucrurile se complică în momentul în care luăm în considerație faptul că, într-altă propoziție, să spunem *Creionul de pe masa ta este roșu*, același substantiv, *creionul*, „stă în locul" unui alt obiect, c_2, care în anumite privințe „seamănă" cu primul, dar, în alte privințe, în mod sigur (locația, culoarea, eventual și altele: forma, dimensiunea) este diferit de primul.

---

[1] Coteanu, 1973: 18.

Dacă admitem, aşa cum am făcut la început, că sensul unui cuvînt este obiectul în al cărui loc stă cuvîntul respectiv, ar trebui să admitem că, în cea de a doua propoziţie, *creion* are un alt sens decît în prima propoziţie, anume c_2.

Aplicînd acelaşi mod de a raţiona la un număr n de întrebuinţări ale cuvîntului *creion*, va trebui să admitem că este posibil (nu „necesar", deoarece se poate întîmpla ca, în cazul unui număr de întrebuinţări, *creion* să stea în locul exact al aceluiaşi obiect, de ex. *creionul de pe masa mea este galben* şi *creionul de pe masa mea scrie bine*) ca semnul *creion* să stea în locul a n obiecte distincte; va trebui, aşadar, să considerăm că *creion* are n sensuri distincte, corespunzătoare celor n obiecte distincte în locul cărora stă.

Sîntem puşi, prin urmare, în faţa următoarei alternative: sau (a) să admitem posibilitatea ca, la fiecare nouă întrebuinţare, acelaşi cuvînt, în cazul nostru, *creion*, să apară cu un sens nou, distinct de sensurile cu care a apărut la întrebuinţările precedente, sau (b) să admitem că sensul unui cuvînt ca *creion* (deci al unui cuvînt care nu este nume propriu) este altceva decît obiectul în locul căruia stă cuvîntul respectiv.

Alternativa (a) prezintă dezavantajul că antrenează ideea unei omonimii practic infinite, omonimie care, la rîndul ei, face imposibilă explicarea faptului că un sistem lingvistic serveşte unui proces de comunicare între oameni, că oricine poate înţelege ceea ce i se comunică prin semne. Într-adevăr, dacă admitem posibilitatea ca, la fiecare întrebuinţare, un semn dat să aibă un alt sens în raport cu cel pe care l-a avut la întrebuinţarea precedentă, atunci cum se explică faptul că, auzind propoziţia *Creionul de pe masă este galben*, un vorbitor al limbii române ştie că propoziţia respectivă spune ceva despre un obiect care seamănă în linii esenţiale cu obiectul despre care se vorbeşte în propoziţia *Creionul tău nu scrie* şi nu despre un cartof?

Credem că alternativa (a) stă, în ultimă analiză, la baza ideii susţinute de unii cercetători că ceea ce lingviştii consideră a fi sensul unui cuvînt este o simplă ficţiune, un concept lingvistic care nu corespunde la nimic real (fiecare întrebuinţare a unui cuvînt aduce un nou

sens[2], deci nu se poate vorbi de sensul unui cuvînt). După cum observă De Mauro[3], o astfel de înţelegere a sensului nu poate explica faptul că membrii unei colectivităţi lingvistice nu întîmpină dificultăţi majore în înţelegerea propoziţiilor care li se formulează în limba pe care o folosesc în mod curent.

În cazul în care admitem alternativa (b), trebuie să precizăm ce altceva ar putea fi sensul unui cuvînt, în afară de obiectul în locul căruia stă cuvîntul respectiv. Ar trebui să admitem că sensul unui cuvînt este ceea ce unii numesc o „clasă de obiecte". Prin urmare, sensul cuvîntului *creion* nu este obiectul c_i pentru care este folosit substantivul *creion* în *Creionul de pe masa mea e galben*, ci „clasa C a tuturor obiectelor în legătură cu care substantivul *creion* este întrebuinţat".

În cazul în care convenim să spunem că sensul unui cuvînt care nu e nume propriu, în exemplul nostru: *creion*, este **clasa** de obiecte în legătură cu care este folosit cuvîntul respectiv, ne lovim de o nouă dificultate: în oricare din propoziţiile pe care le-am folosit în acest paragraf pentru exemplificare, cuvîntul *creion* (în forma *creionul*, cu o anumită determinare atributivă) nu „stă în locul" unei clase de obiecte, pe care convenim să o simbolizăm prin expresia „clasa-creion". Deci propoziţia *Creionul de pe masă este galben* nu spune ceva despre „clasa-creion", ci cel mult ceva despre un *membru* al „clasei-creion". Pe de altă parte, o propoziţie ca *Creionul este un obiect care este utilizat la scris* spune ceva nu despre un anumit obiect din „clasa-creion", ci despre clasa însăşi.

---

[2] Vezi Croce, 1935 : 78—79 : „Limbile noi, străine nouă, nu sînt doar cele pe care le numim astfel în vorbirea curentă; ci (pentru a respecta realitatea lucrurilor şi rigoarea conceptului), orice cuvînt pe care îl ascultăm este o limbă nouă şi străină, pentru că n-a mai fost pronunţat niciciînd pînă atunci şi nu se identifică cu nici unul dintre cele pronunţate anterior" (ap. De Mauro, 1978 : 116); Croce, 1910 : 159 : limba nu are o altă existenţă reală decît aceea a unei „serii de expresii fiecare apărînd într-un anumit mod, o singură dată" (ap. De Mauro, 1978 : 111). Vossler, 1908 : 64 : „Il linguaggio non ci dà concetti, bensì soltanto intuizioni ciascuna delle quali ha il suo individuale e momentaneo valore e vuole essere giudicata a sè".

[3] De Mauro, 1978 : 35 : „teoria lingvistică a lui Croce .... duce implicit, ca extremă consecinţă, la afirmaţia că procesul de comunicare sau nu are loc, sau are loc într-un mod care scapă controlului şi înţelegerii raţiunii individului real". Cf. şi 116.

Se pare deci, în urma celor arătate, că trebuie avută în vedere și posibilitatea de a considera că sensul, deci „obiectul" în locul căruia stă un semn, poate fi și o clasă.

Dacă admitem că sensul unui semn poate fi și o clasă, atunci este firesc să ne întrebăm, mai departe, care este statutul acestei „clase" în raport cu observația noastră. Căci ceea ce noi observăm în mod direct sînt *obiecte individuale* și nu clase. Un mod destul de răspîndit de a răspunde la o întrebare de acest fel este următorul: ceea ce ne permite să vorbim de o clasă de obiecte (în legătură cu care este folosit un semn, sau de o clasă de obiecte, în general) este faptul că un număr de obiecte dețin în comun o proprietate sau un set de proprietăți; aparțin aceleiași clase, să spunem, A, toate obiectele care se caracterizează prin proprietatea (setul de proprietăți), P_a. Proprietatea P_a este considerată „definitorie" pentru clasa A. Convenind să notăm prin P_c proprietățile care caracterizează orice obiect pe care îl numim *creion*, putem spune că „clasa -creion" se definește prin P_c (nu ne interesează deocamdată care anume este proprietatea P_c). Prin identificarea proprietății sau a setului de proprietăți cu o entitate c o n c e p t u a l ă, se poate spune că clasa A este totalitatea obiectelor care „cad sub conceptul" P_a, în cazul concret, „clasa-creion" este constituită din totalitatea obiectelor care „cad sub conceptul P_c".

Dacă luăm în considerare raportul „proprietate — clasă" amintit aici mai sus, ajungem cu ușurință la ideea că „obiectul în locul căruia stă" un semn nu este pur și simplu o clasă de obiecte, ci în mod concomitent o clasă de obiecte și o entitate conceptuală definitorie (pentru această clasă).

Acest mod de a înțelege raportul dintre *semn* și ceea ce semnul semnifică, deci dintre *semn* și *sens*, este comun pentru toți cercetătorii care, pornind de la Frege, utilizează ca mod de reprezentare geometrică a acestui raport așa-numitul „triunghi al lui Ogden și Richards" (cf. de ex. Ullmann[4] sau Coteanu & Bidu-Vrănceanu[5], care menționează această formă de reprezentare alături de aceea propusă de Heger[6]).

---

[4] Ullmann, 1951 : 71–72.
[5] Coteanu & Bidu-Vrănceanu, 1975 : 34, 37.
[6] Heger, 1965 : 31–32.

Faptul că ceea ce am numit „*entitate* conceptuală" permite — cel puţin în principiu — specificarea unei clase justifică pînă la un punct ideea unor cercetători că ceea ce semnul semnifică, deci „obiectul" în al cărui loc stă semnul este o astfel de entitate conceptuală (şi nu o clasă); aşadar, conform cu această concepţie — cel puţin pentru limbajul uzual — sensul este un concept. Este de fapt ideea care apare în teoria saussure-iană a semnului (cf. cap. I)[7]. În cercetările mai noi, acest ultim mod de a înţelege sensul apare în aşa-numita „semantică intensională", semantică pentru care sensul este o „intensiune", adică o entitate (a cărei natură nu o precizăm în acest paragraf) care este distinctă de obiectele propriu-zise în legătură cu care se foloseşte semnul, dar care permite o delimitare a obiectelor în legătură cu care semnul respectiv se poate utiliza de obiectele în legătură cu care acelaşi semn nu se poate utiliza (Montague, David Lewis, Cresswell etc.).

În măsura în care nici „clasele", nici „proprietăţile" nu sînt obiecte care cad direct sub observaţia noastră, în măsura în care „clasele", „proprietăţile", „conceptele" nu „există" aşa cum „există" obiectele, ca „entităţi", ci ele există numai *în* şi *prin* obiecte, se justifică şi punctul de vedere susţinut de unii cercetători (de ex. Croce, citat mai sus) că ideea de sens (înţeles ca „clasă", „proprietate", „concept" etc.) este o *ficţiune*. Trebuie observat însă că noţiuni ca cele de mai sus (cu care este identificat sensul) reprezintă rezultatul unei operaţii de abstragere şi au statutul pe care îl are orice rezultat al unei operaţii de abstragere: un concept de o generalitate mai largă şi care nu poate fi pus în corespondenţă imediată cu un obiect dat direct observaţiei. Este vorba de aşa-numitele „concepte teoretice", iar „clasa", „proprietatea", „conceptul" trebuie înţelese ca astfel de concepte. Aşadar, nu credem că putem considera că semantica s-ar afla, în raport cu alte ştiinţe, într-o poziţie aparte şi nedorită deoarece ar face uz de concepte care nu corespund unor obiecte direct observabile şi, în consecinţă, ar opera cu simple „ficţiuni". Conform cu acest raţionament ar trebui să admitem că întreaga matematică este o ştiinţă a ficţiunilor.

---

[7] Nu interesează aici faptul că, în cadrul unei astfel de teorii, sensul semnului, deci obiectul pentru care este folosit semnul, este inclus în semn.

O serie de cercetători (Austin[8], Ryle[9]) consideră că sensul nu trebuie identificat nici cu „clasa", nici cu „proprietatea", nici cu „conceptul", deoarece aceasta ar însemna să fondăm teoria sensului pe concepte care nu corespund la nimic în domeniul realului sau să postulăm existența unor ficțiuni ca aceea de „clasă", „concept" etc.

În lumina celor arătate, trebuie să spunem că, dacă este să construim o teorie a sensului nebazată pe ideea de „clasă", „concept" etc., aceasta nu se poate justifica în mod rezonabil prin caracterul fictiv al „clasei", „conceptului" etc., ci prin orice altceva.

Pentru a evita utilizarea „entităților fictive" din categoria celor menționate, unii cercetători consideră că sensul trebuie înțeles ca **întrebuințare** a semnului[10]: știm ce înseamnă semnul X în măsura în care știm să-l întrebuințăm în mod apropriat; mai concret: știm ce înseamnă cuvîntul *creion* în măsura în care știm să întrebuințăm cuvîntul

---

[8] Austin, 1963: 7: referindu-se la C.W. Morris *(Encyclopedia of Unified Sciences)*, care consideră că un *designatum* este „a kind of object or class of object", spune: „Now this [= „*kind* of object" sau „class of object", nota noastră, E.V.] is quite as fictious an entity as any „Platonic idea": and is due to precisely the same fallacy of looking for „the meaning" (or designatum) of a word".

[9] Ryle, 1963: 113: „Our forefathers, at one time, talked instead [of the use, nota noastră, E.V.] of *concepts* or *ideas* corresponding to expressions [...] It [= acest mod de a vorbi, E.V.] had the draw-back, though, that it encouraged people to start Platonic or Lockean hares about the status and provenance of these concepts or ideas [...]

Later on, when philosophers were in revolt against psychologism in logic, there was a vogue for another idiom, the idiom of talking about the *meanings* of expressions [...] This new idiom was also subject to anti-Platonic and anti-Lockean cavils; but its biggest draw-back was a different one [...] The meaning of an expression was taken to be an entity which had that expression for its name [...] It was partly in reaction against this erroneous view that philosophers came to prefer the idiom «the use of the expressions...»".

[10] „Knowing the meaning of a word is knowing how to use it", Ryle, 1963: 119.

„Understanding a word or phrase is knowing how to use it, i.e. make it to perform its rôle in a wide range of sentences." Ibid. 120.

„If I know the meaning of a word or phrase, I know someting like a body of unwritten rules [...] I have learned to use the word correctly in a unlimitted variety of different settings." Ibid. 120.

„I might do what we may call 'demonstrating the semantics' of the word, by getting the questioner to *imagine* or even actually to *experience* situations which we should describe correctly by means of sentences containing the words 'racy', 'raciness' etc. and again other situations where we should *not* use these words". Austin, 1963: 3.

creion în raport cu, să spunem, obiecte din „clasa-creion” și nu cu obiecte din „clasa-cal”.

În încheierea celor arătate în acest paragraf, vom da o enumerare a acelor aspecte legate de problematica sensului pe care le-am discutat aici, aspecte care vor fi avute în vedere atunci cînd vom încerca, mai departe, să precizăm, ce înțelegem prin sens.

1. Este sensul un obiect sau o clasă de obiecte?

2. Este sensul ceva de natură direct observabilă sau este de natură exclusiv conceptuală sau *și* ceva de natură direct observabilă *și* ceva de natură conceptuală?

3. Care este statutul ontologic al sensului?

4. Care este raportul dintre sens și felul în care este întrebuințat un cuvînt?

În cele ce urmează în acest capitol, nu ne propunem să răspundem în mod explicit la fiecare dintre aceste întrebări. Ne propunem doar să arătăm, atunci cînd e cazul, dacă și în ce măsură, precizările pe care le vom face cu privire la sens reprezintă un răspuns posibil la una sau mai multe din întrebările de sub 1.—4.

§ 4. Sensul ca „dat” obiectiv. Vom căuta să arătăm în acest paragraf care sînt faptele obiective, observabile în mod mai mult sau mai puțin direct, care ne permit să vorbim despre existența unui sens (indiferent de natura pe care urmează să i-o atribuim).

Cel care observă în mod sistematic modul în care este utilizată o limbă naturală constată că recurența unor anumite tranșe sonore (sau grafice) este asociată de anumite obiecte din realitate și că această asociere are un caracter de regularitate.[11] Pe o observație de această natură se bazează, în fond, însăși atribuirea calității de *semn* (în accepția dată în § 2.) unor tranșe sonore.

În cazul în care observatorul are posibilitatea de a comunica cu vorbitorul (într-o limbă cunoscută de observator și de vorbitor, dar diferită de limba supusă analizei), el poate cere vorbitorului să-i indice într-un fel oarecare obiectul în legătură cu care este folosit la un moment determinat un anumit semn. Mai concret: în cazul în care limba supusă analizei este româna, observatorul poate cere

[11] Pentru a clarifica problema discutată, lăsăm în mod deliberat la o parte cazurile în care recurența unei anumite tranșe sonore (grafice) nu este asociată, cel puțin în mod aparent, unor obiecte reale, observabile. Vom reveni asupra acestei chestiuni în § 35.

vorbitorului de limbă română care a utilizat într-o propoziție cuvîntul *creion* să indice obiectul în legătură cu care a folosit acest cuvînt. Eventual, dacă observatorul are la îndemînă un număr mai mare de obiecte asemănătoare între ele dar suficient de diferite între ele prin anumite proprietăți, poate să pună întrebarea dacă obiectului X (pe care i-l arată) i se poate „aplica" același cuvînt.

Există și posibilitatea ca, pornind de la un singur obiect, anume acela indicat de vorbitor, cel care analizează limba respectivă să descrie (în limba folosită pentru comunicare) un obiect asemănător din anumite puncte de vedere, dar diferit dintr-altele de obiectul indicat și să întrebe ulterior dacă unui obiect ca cel descris i se poate sau nu i se poate aplica cuvîntul supus analizei.

Indiferent de tehnica propriu-zisă de „descoperire", rezultatul investigației întreprinse de un observator este același și anume că un semn, X, se folosește în legătură cu obiectele o_{x_1}, o_{x_2}, . . ., o_{x_n} . . . și nu se folosește în legătură cu obiectele o_{y_1}, o_{y_2}, . . ., o_{y_n}, . . . sau o_{z_1}, o_{z_2}, . . ., o_{z_n} . . . etc. Ca să revenim la exemplul folosit mai sus, observatorul va constata că *creion* se folosește în legătură cu obiectele o_{c_1}, o_{c_2}, . . ., o_{c_n}, . . . și nu se folosește în legătură cu obiectele o_1, o_2, o_3, . . ., o_k, . . .

Așadar, lăsînd pentru un moment la o parte orice încercare de a da o accepție mai exactă termenului de „sens", putem spune că singurele date **observabile** legate de ceea ce am fi înclinați să numim „sens" sînt:

a) o tranșă sonoră sau grafică recurentă;

b) un număr de obiecte;

c) o relație între tranșa sonoră (sau grafică) respectivă și obiectele de sub b) manifestată concret prin *folosirea constantă* a tranșei sonore în raport cu aceste obiecte și numai acestea;

d) caracterul regulat al relației de sub c).

Relația sistematică dintre tranșa sonoră (grafică) și obiect(e) este o relație pe care o putem numi de **semnificare**: obiectul sau obiectele care intră în raport cu un semn pe baza relației de semnificare pot fi considerate ca fiind **semnificate** prin tranșa respectivă.

Tranșa sonoră sau grafică, prin relația pe care o contractează cu obiectele, încetează de a mai fi simplu zgomot

sau simplă „urmă" a unui obiect de scris sau de imprimat, devenind *semn*.

Conceptul de **semnificare** pe care l-am folosit aici corespunde într-o oarecare măsură la ceea ce Hjelmslev a numit *funcție-semn*, și, pe de altă parte, acest concept captează și ideea că semnul este un „aliquid pro aliquo" sau că este un obiect A, care „stă în locul" unui alt obiect, B (cf. § **3.**). Termenul „semnifică" captează ideea conținută de expresia „stă în locul" evitînd neajunsurile evidente ale expresiei menționate (dintre care cel mai evident este ambiguitatea: o carte poate „sta în locul" unei coli de hîrtie de pe biroul meu, fără ca obiectul-carte să fie un „semn").

În urma celor arătate în acest paragraf, trebuie să spunem că ceea ce este accesibil observației noastre din „sens" este o relație cu caracter regulat dintre un semn, X, și un număr de obiecte, o_{x_1}, o_{x_2}, ..., o_{x_n} ..., manifestată concret prin modul de *folosire* a semnului X.

Dacă am vrea să dăm termenului de *sens* (în general) o accepțiune care să nu depășească datele experienței concrete, ar trebui să spunem sau că *sensul oricărui semn este totalitatea obiectelor semnificate de acest semn* sau că *sensul este obiectul semnificat de un semn* și că *un semn are atîtea sensuri cîte obiecte semnifică* (unde „semnificate" înseamnă: „se găsesc într-o relație regulată cu ...").

Cea de a doua accepție a termenului nu este acceptabilă deoarece, așa cum am arătat în § **3.**, aceasta ar însemna că, la fiecare apariție, un semn ar putea vehicula un sens total diferit de sensurile pe care le-a avut la aparițiile anterioare. Rămîne deci să ne oprim la prima accepție.

O astfel de înțelegere a SENSULUI prezintă următoarele inconveniente:

(a) Dacă prin obiecte semnificate înțelegem (așa cum am convenit) totalitatea obiectelor „care se găsesc într-o relație cu caracter regulat cu un semn", nu este deloc clar în ce constă regularitatea relației respective.

(b) Dacă vorbim de *totalitatea* obiectelor care se află în relație cu un semn, trebuie să avem posibilitatea de a specifica într-un fel această „totalitate". Or, definiția sensului pe care o avem în vedere nu oferă nici o bază pentru o astfel de specificare.

După cum vom vedea mai jos (cf. § 5.), (a) şi (b) sînt corelate, întrucît „regularitatea" relaţiei dintre un semn şi un număr de obiecte se exprimă tocmai prin posibilitatea de a împărţi obiectele domeniului (obiectele din realitate) în obiecte cărora li se „aplică" un semn dat şi obiecte cărora nu li se aplică.

§ 5. Sens; intensiune/extensiune. Dacă vorbim de „totalitatea obiectelor" care se află în relaţie cu un semn X, înseamnă că avem în vedere o clasă de obiecte.

Se pune acum întrebarea dacă această clasă o putem determina în vreun fel oarecare.

După cum se ştie, o clasă poate fi definită (deci determinată), lăsînd la o parte cazul în care se poate da o regulă recursivă de „construire" a acesteia, fie prin enumerarea obiectelor care îi aparţin (de ex. clasa $A = \{a_1, a_2, \ldots, a_n\}$), fie prin specificarea unei proprietăţi sau a unui set de proprietăţi care caracterizează pe toţi membrii clasei respective şi numai pe aceştia (de ex. putem defini clasa A în felul următor: fie o proprietate oarecare, P_a; pentru orice element al domeniului, x, dacă x are proprietatea P_a, atunci $x \in A$).

Ni se pare suficient de intuitiv să spunem că o enumerare a tuturor obiectelor care sînt în relaţie cu un semn oarecare nu este posibilă, întrucît nu avem posibilitatea să ştim care sînt *toate* obiectele în legătură cu care a fost folosit vreodată un semn şi cu atît mai puţin — în cazul unei limbi care continuă să se vorbească — nu putem şti care vor fi obiectele în legătură cu care acesta va fi folosit. Noi nu sîntem decît în măsură să cunoaştem un *număr limitat* de obiecte în legătură cu care a fost folosit un anumit semn şi să ştim că există şi alte obiecte în legătură cu care semnul respectiv a fost şi/sau va fi folosit.

Dacă clasa obiectelor care se află în relaţie cu un anumit semn, să spunem *creion*, nu o putem determina prin enumerare, ne rămîne la dispoziţie cea de a doua alternativă, anume aceea de a o determina printr-o *proprietate*, să spunem, pentru cazul concret, proprietatea pe care convenim să o simbolizăm prin P_c. În aceste condiţii, putem spune că clasa tuturor obiectelor care sînt semnificate de cuvîntul *creion* este o clasă pe care o simbolizăm prin O_c şi pe care o definim astfel: pentru orice obiect, o, dacă o are proprietatea P_c, atunci $o \in O_c$.

În lumina celor arătate în acest paragraf putem reformula înțelesul termenului de sens după cum urmează:

Sensul unui semn oarecare, X, este o **clasă de obiecte**, O_x, *definită printr-o proprietate*, P_x, *astfel încît, pentru orice obiect, o, dacă* $o \in O_x$, *atunci o este semnificat de X.*

Această accepție a termenului *sens* elimină inconvenientele relevate în legătură cu accepția dată sub § **4.**:

a) „Regularitatea" relației de semnificare, care nu este altceva decît regularitatea folosirii unui semn în raport cu anumite obiecte și *numai* în raport cu acestea, se exprimă prin aceea că se definește o clasă de obiecte, O_x, printr-o anumită proprietate, P_x, care este independentă de folosirea semnului X în raport cu obiectele respective. Prin urmare, un obiect, o, este semnificat de semnul X nu pentru că face parte dintre acele obiecte în legătură cu care este folosit X, ci pentru că o are o anumită proprietate, P_x. Regularitatea folosirii lui X se exprimă deci prin aceea că X se folosește în legătură cu o dacă o are proprietatea P_x și nu se folosește în legătură cu o, dacă o nu are proprietatea P_x.

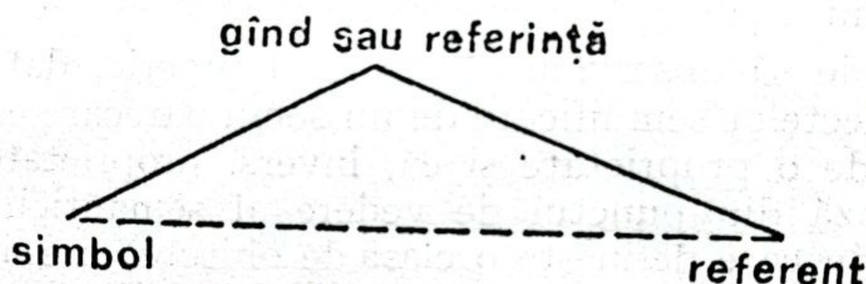
b) „Totalitatea" obiectelor semnificate de un semn X este specificată, în sensul că „clasa obiectelor" semnificate de X se definește prin proprietatea P_x: altfel spus, cunoscînd proprietatea P_x, putem decide pentru fiecare obiect, o, dacă face sau nu face parte din această clasă.

Din cele arătate aici sub a), b), rezultă în mod clar că regularitatea folosirii unui semn în raport cu anumite obiecte este determinată de posibilitatea de a defini clasa obiectelor semnificate de un semn în mod independent de faptul direct observabil al folosirii semnului în raport cu un număr de obiecte.

Pe de altă parte, tot din aceste precizări rezultă, credem, în mod suficient de clar un alt inconvenient (pe care în mod deliberat nu l-am semnalat în § **4.**) al unei definiții a sensului de tipul celei date în § **4.**, o definiție formulată în termenii exclusivi ai faptelor observabile. O astfel de definiție implică o „circularitate"; „totalitatea" obiectelor semnificate de un semn X se determină prin însăși folosirea termenului X în raport cu un număr de obiecte, în timp ce „folosirea" semnului se definește prin clasa de obiecte în legătură cu care este folosit X.

Aşa cum am văzut (cf. § **3.**), un număr de cercetători, ca Ryle, Austin[12] sau chiar Wittgenstein (în *Cercetări filozofice*[13]), pentru a evita definirea sensului în termeni de entități considerate „fictive", au propus (după cum arătam în § **3.**) identificarea sensului unui semn cu *utilizarea* semnului. În măsura în care „utilizarea" unui semn implică, printre altele, şi *folosirea* acestuia în raport cu un număr de obiecte, această definiție implică „circularitatea" pe care am relevat-o aici mai sus. Acesta este motivul principal pentru care credem că definirea sensului unui semn prin utilizarea semnului (sensul unui cuvînt este utilizarea cuvîntului respectiv) nu poate fi acceptată.[14]

Modul descris pînă aici de a înțelege sensul este reprezentabil în termenii în care raportul de semnificare este reprezentat de Ogden & Richards[15] şi de cei care urmează[16], în esență, aceeaşi linie de gîndire:



Ceea ce la Ogden & Richards apare etichetat ca „simbol", „gînd sau referință" şi „referent" apare în abordarea schițată mai sus cu numele de *semn*, *proprietate* şi, respectiv, *obiect* (sau *clasă de obiecte*). După cum vom arăta mai jos, termenii care apar în vîrfurile triunghiului au o importanță secundară.

---

[12] Vezi mai sus, notele 8, 9, 10.

[13] „43. În foarte multe cazuri, chiar dacă nu pentru toate, în care folosim cuvîntul *semnificație*, acesta poate fi definit astfel: semnificația unui cuvînt este dată de folosirea sa în limbă." Wittgenstein, 1958 (ap. De Mauro, 1978: 180). Interpretînd poziția lui Wittgenstein (1958), De Mauro arată că acesta „afirmă [. .] că formele lingvistice au un sens pentru că sînt folosite de om, şi numai prin această întrebuințare li se garantează legătura cu un sens determinat". De Mauro, 1978: 181.

[14] Un alt motiv ar mai fi şi faptul că termenul de „utilizare" sau „uz" acoperă o multiplicitate de aspecte: folosirea în raport cu „obiectele", în raport cu „condițiile concrete ale comunicării", în raport cu diversele particularități socio-culturale ale vorbitorilor etc.

[15] Ogden & Richards, 1923: 11.

[16] Vezi notele 4, 5.

Ceea ce pune în evidență reprezentarea geometrică reprodusă mai sus este faptul că relația dintre *semn* și *obiect* („referent") nu este directă, ci este mediată de *proprietate* („gînd" sau „referință"). Se poate spune că semnul semnifică un obiect (o clasă de obiecte) prin intermediul proprietății.

În acord cu terminologia lui Carnap[17], precum și cu aceea a multor alți logicieni, ne vom referi prin termenul de **intensiune** la proprietatea care „leagă" semnul de obiect și prin termenul de **extensiune** ne vom referi la obiectul sau obiectele de care semnul este legat prin intensiune. În mod evident expresii ca „leagă", „este legat de" nu reprezintă decît un mod de a vorbi. În realitate, intensiunea nu are decît rolul de a determina (sau defini) o clasă de obiecte, anume aceea a obiectelor care sînt „semnificate" de semn, sau, în terminologia lui Ogden & Richards și a multora dintre semanticienii de limbă engleză, care sînt referentul unui semn.

Trebuie să observăm că, în mod practic, dat fiind că clasa obiectelor semnificate de un semn oarecare este determinată de o proprietate și că, invers, proprietatea **nu** ne interesează din punctul de vedere al semanticii decît în măsura în care definește o clasă de obiecte care sînt „semnificate" de semn, *proprietatea* și *clasa* sînt **echivalente**: a spune că „semnul X semnifică **proprietatea** P_x" sau că „semnul X semnifică **clasa** O_x" înseamnă practic același lucru, întrucît O_x se definește prin P_x.

Putem deci considera că ceea ce numim *sensul* unui semn, X, poate fi privit alternativ ca *intensiune a lui X* sau ca *extensiune a lui X*.[18]

Convenim, în consecință, să introducem termeni ca *denota, denotat (denotație)* pentru a vorbi despre ceea ce „semnifică", „ceea ce este semnificat" de un semn și să spunem că un semn își **denotă** sensul, că sensul este **denotatul** semnului și că acest *denotat*, adică *sensul*, poate fi privit *fie ca* **intensiune**, *fie ca* **extensiune.**

Putem vorbi, de asemenea, despre **intensiunea** *semnului X* sau de **extensiunea** *semnului X* sau, în sfîrșit, de

[17] Carnap, 1960: 16–25.
[18] Vezi nota 17.

faptul că denotatul lui X este fie **intensiunea** lui X, fie **extensiunea** lui X.[19]

În aceste condiţii, apare ca perfect justificată ideea lui Carnap, că a specifica sensul semnului X în termeni de intensiune sau de extensiune este o simplă chestiune de alegere a unui mod de a vorbi despre sens.[20]

Modul de a vorbi **intensional:** *denotatul (sensul)* semnului X este *proprietatea* P_x

sau:

intensiunea semnului X este *proprietatea* P_x.

Modul de a vorbi **extensional:** *denotatul (sensul)* semnului X este *clasa* O_x

sau:

extensiunea semnului X este *clasa* O_x.

§ 6. Conceptul de „intensiune/extensiune" ca aproximare. În acest punct al discuţiei trebuie să atragem atenţia asupra faptului că sensul văzut ca „intensiune/extensiune" nu se identifică cu ceea ce am văzut în § **4.** că sînt datele observaţionale asupra sensului.

Într-adevăr, dacă ceea ce ne este „dat" în mod obiectiv din sens este regularitatea folosirii unui semn X în legătură cu un număr de obiecte, nu putem avea certitudinea că orice obiect o, în legătură cu care a fost, este sau va fi folosit semnul X, aparţine indiscutabil clasei O_x (care este extensiunea semnului X, în sensul dat termenului în § **5.**).

Să presupunem că, pe baza observării sensului cuvîntului *creion,* un observator al limbii române va stabili, prin generalizare, intensiunea (deci proprietatea sau proprietăţile pe care un obiect trebuie să o (le) satisfacă pentru a fi denotatul cuvîntului în discuţie) şi extensiunea cuvîntului respectiv (determinată de intensiune). Vom simboliza

---

[19] Observăm că întrebuinţăm aici cuvintele *denota, denotat* etc. cu o accepţie diferită de aceea cu care apar la unii semanticieni care folosesc această serie de termeni pentru a se referi exclusiv la *obiectele* semnificate de un semn. Pentru proprietăţi, Lewis & Langford, 1959: 28, 51, 119, folosesc seria de termeni corelaţi, *conotaţie* sau *semnificaţie.*

[20] După ce vorbeşte despre posibilitatea de a exprima sensul unei propoziţii în termeni de *clase* sau de *proprietăţi,* Carnap precizează: „Our acceptance of the two explicit forms of translation is merely an introduction of *two ways of speaking* [sublinierea mea, E.V.]; it does by no means imply the recognition of two separate kinds of entities —properties, on the one hand; classes, on the other" (Carnap, 1960: 17; cf, şi 145 şi urm).

intensiunea cuvîntului *creion* prin P_c (fără a preciza deocamdată în cuvinte care este proprietatea aceasta) şi prin O_c extensiunea lui. Să presupunem că intensiunea a fost stabilită prin observarea folosirii cuvîntului *creion* în raport cu un număr de creioane – să le spunem – „normale", adică obiecte care să servească la scris şi să fie alcătuite dintr-o mină de grafit, introdusă într-un corp lemnos.

În aceste condiţii, este sigur că despre orice obiect, o, care va avea proprietatea P_c (încă o dată: stabilită pe baza observării creioanelor „normale"), vom spune că face parte din extensiunea O_c, a cuvîntului *creion*. Este însă mai puţin sigur că vom spune acelaşi lucru despre un obiect ipotetic, făcut în întregime din grafit, de forma şi mărimea uzuală a unui creion şi care serveşte la scris. Aceasta, pentru că acest obiect ipotetic nu satisface decît *în parte* condiţiile conţinute de intensiunea cuvîntului *creion* (are „formă" şi „dimensiuni" de creion şi este făcut din grafit, material din care este făcută mina creioanelor obişnuite).

Această situaţie ipotetică pune în evidenţă următorul lucru: atunci cînd observatorul unei limbi spune: „intensiunea semnului X este proprietatea P_x, iar extensiunea lui X este clasa O_x" se bazează în mod exclusiv pe folosirile *cunoscute de el* ale semnului X; în aceste condiţii, „extensiunea O_x" nu include de fapt *toate* obiectele în legătură cu care este folosit X, ci în mod exclusiv doar obiectele în legătură cu care *a fost efectiv observată* folosirea semnului X, precum şi acelor obiecte care au exact aceleaşi proprietăţi caracteristice cu acestea, dar în legătură cu care folosirea concretă a semnului X nu a fost efectiv observată (în cazul ipotetic discutat de noi, extensiunea lui *creion*, fixată de un observator pe baza uzului, este clasa creioanelor pe care le-am numit „normale").

Sîntem în faţa unei generalizări: dacă observatorul constată că X este folosit în legătură cu seria de obiecte $o_1, o_2, \ldots, o_n$, şi dacă $o_1, o_2, \ldots, o_n$ au proprietatea P_x, atunci P_x este considerată intensiunea semnului X, astfel încît pentru orice obiect o, dacă o are proprietatea P_x, atunci $o \in O_x$, iar O_x este *extensiunea* semnului X. Ca rezultat al unei astfel de generalizări, este evident că ceea ce numim „extensiunea semnului X" nu include în mod necesar *toate* obiectele în legătură cu care X a fost, este sau va fi întrebuinţat, deci atît obiectele cunoscute, cît şi cele necunoscute direct; singurul lucru sigur este că va

include *o parte* din aceste obiecte şi că această „parte" va fi cu atît mai mare, cu cît alegerea proprietăţii P_x va fi făcută pe baza înregistrării unui număr cît mai mare de fapte de uz şi a unei varietăţi cît mai largi de astfel de fapte.

În urma observaţiilor de mai sus apare mai clar ce semnificaţie trebuie atribuită ideii că sensul ca intensiune/extensiune nu este decît o *aproximare* (care poate fi mai fină sau mai puţin fină) a datelor concrete ale faptelor de semnificaţie, aşa cum au fost prezentate în § 4.

Pe de altă parte, consideraţiile din acest paragraf sînt de natură să clarifice accepţia pe care o putem da formulării „sensul este o ficţiune" : sensul este o ficţiune în măsura în care, privit ca intensiune/extensiune, nu se identifică cu faptele concrete ale folosirii unui semn în legătură cu un număr de obiecte şi în măsura în care intensiunea/extensiunea unui semn X este „construită" de observator, pe baza unui proces de generalizare de forma celui schiţat în acest paragraf.

§ 7. **Ce sînt intensiunile?** Din cele discutate în paragrafele precedente rezultă că intensiunile sînt constructe ale teoriei semantice. Fără a intra în vreun detaliu, vom încerca să precizăm pe scurt care sînt interpretările care se pot da acestei noţiuni.

În primul rînd, trebuie avută în vedere posibilitatea de a înţelege intensiunea ca entitate de natură *conceptuală*. Este, de altfel, accepţia cu care acest termen a fost utilizat aici mai sus (§§ **5.**, **6.**) şi care este în acord atît cu tradiţia Frege[21], Carnap[22], Church[23], cît şi cu tradiţia saussure-iană (vezi aici mai sus, cap. I) sau cu reprezentarea sensului în termeni de „seme", „trăsături semantice" sau „componenţiale" (cf. Pottier[24], Coseriu[25], Katz & Fodor[26]). Aşa cum rezultă din consideraţiile din § **6.**, intensiunea-concept nu face decît să *aproximeze* faptele direct observabile ale uzului unui semn, în raport cu obiectele.[27]

---

[21] Frege, 1977 : 245—270 ; 289—305.
[22] Carnap, 1960 : 16 şi urm.
[23] Church, 1964 : 439.
[24] Pottier, 1964, 1965, 1967.
[25] Coseriu, 1964 : 152—153.
[26] Katz & Fodor, 1964 : 497 şi urm.
[27] O altă sursă a caracterului nedeterminat al extensiunii unui cuvînt poate fi caracterul ei vag (engl. *fuzzy*), prin însăşi natura limbajului natural.

În al doilea rînd, după unii cercetători, încercarea de a defini sensul unui cuvînt cu ajutorul altor cuvinte (deci cu ajutorul gloselor lexicografice) este „zadarnică"[28]. Această poziţie se explică — credem — tocmai prin caracterul *aproximativ* al specificării unei clase de obiecte prin intermediul unui concept. Cercetătorii din categoria amintită consideră că mai convenabil ar fi să vedem în sens ceva „asemănător cu" imaginea unui obiect[29] sau chiar să *identificăm* sensul cu această imagine[30].

În fond, ceea ce se înţelege în acest context prin „imagine" a obiectului este ceva ce poate fi „verbalizat" printr-o *descripţie* suficient de schematică a acestuia. Într-o astfel de descripţie, obiectul este — de cele mai multe ori — caracterizat prin proprietăţi care nu coincid cu cele utilizate de ştiinţă pentru caracterizarea lui (de exemplu, ceea ce se numeşte în limbajul uzual *peşte* este pentru vorbitor un animal care „trăieşte în apă" şi — eventual — are o anumită „dimensiune" şi „formă"). În aceste condiţii, „imaginea" nu este altceva decît tot un *concept*, ale cărui note definitorii sînt date de imaginea verbalizată. Avem a face deci tot cu un concept, însă diferit de cel ştiinţific; avem a face cu un *concept pre-ştiinţific*.

În sfîrşit, menţionăm interpretarea intensiunii ca *funcţie* (în sens matematic). Această interpretare se situează pe linia de gîndire a lui Frege[31]. În acord cu acesta, *conceptul* exprimat de predicatul unei propoziţii este o **funcţie**; această funcţie este satisfăcută de unele obiecte (anume acelea care „cad sub conceptul respectiv") şi nu este satisfăcută de altele (anume de acelea care „nu cad sub conceptul respectiv"). De exemplu, în propoziţia *Bucureştiul este un oraş*, obiectul denumit de numele propriu *Bucureşti* „cade sub conceptul" exprimat prin predicatul *este un oraş*; în schimb, în propoziţia *Dîmboviţa este un oraş*, obiectul denumit prin *Dîmboviţa* „nu cade sub conceptul" exprimat de acelaşi predicat. Dacă *x* **este un oraş** denu-

---

[28] „Il est vain de vouloir définir un mot par d'autres mots". Rosetti, 1943 : 30.

[29] „Le sens du mot est à l'instar de l'image de l'objet ou de l'être : l'image de l'arbre, par exemple, est faite des éléments qui composent l'arbre et aussi de la vue d'ensemble de l'arbre". Rosetti, 1943 : 30 ; cf. I. Meyersohn, 1932 : 551 (ap. Rosetti, 1943 : 30, 45).

[30] Coteanu & Bidu-Vrănceanu, 1975 : 32—38.

[31] Vezi nota 21.

meşte o funcţie, obiectele individuale denumite de *Bucureşti*, *Dîmboviţa* reprezintă **argumentele** funcţiei. Mai departe, vom spune că funcţia *x* **este un oraş** ia valoarea *Adevărat* atunci cînd *x* ia valoarea *Bucureşti* şi valoarea *Fals*, atunci cînd *x* ia valoarea *Dîmboviţa*[32].

Aşa-numita semantică „intensională" din zilele noastre dezvoltă în mod sistematic această idee frege-ană.

§ 8. Sens şi „lumi posibile". Totalitatea obiectelor despre care se poate vorbi într-un limbaj L alcătuieşte **universul discursului** (= U) limbajului L. Acest univers de discurs nu este altceva decît o mulţime de obiecte individuale (diversele obiecte, părţi ale acestor obiecte, fiinţe şi părţi ale acestora etc.).

Universul discursului poate fi privit în raport cu anumite puncte de referinţă: temporale, spaţiale, un anumit observator etc. Pentru a înţelege care poate fi rezultatul unei astfel de raportări, vom atrage atenţia asupra faptului că „obiectele" (în sens foarte larg) care pot fi identificate într-un anumit loc în spaţiu (să spunem, în România) pot fi diferite de „obiectele" care pot fi identificate într-un alt loc (să spunem, în Egipt); rămînînd la acest exemplu, vom menţiona faptul că, în România, există un „obiect" care este denumit cu cuvîntul *Olt*, în timp ce, în Egipt, un astfel de „obiect" nu poate fi identificat; în România nu poate fi identificat obiectul denumit prin cuvîntul *Nil*, în timp ce, în Egipt, acest obiect poate fi identificat. În Egipt pot fi identificate o serie de „obiecte" care fac parte din mulţimea obiectelor pe care le numim *cămilă*; în România pot fi identificate — cel puţin comparativ — foarte puţine obiecte aparţinînd aceleiaşi mulţimi (cele din grădinile zoologice şi din circuri) şi, în orice caz, acele obiecte din clasa respectivă care pot fi identificate în Egipt nu pot fi identificate în România, şi invers.

Un alt exemplu: „obiectele" care pot fi identificate pe parcursul a două ore într-o anumită sală de curs sînt *diferite* de obiectele care pot fi identificate *după* trecerea celor două ore (mobilierul, deci obiectele individuale care îl constituie, rămîne acelaşi, în schimb obiectele individuale reprezentate prin *studenţii* care îl populează sînt diferite).

---

32 „The class of all entities of which a general term is true is called the *extension* of the term". Quine, 1961 : 21.

Generalizînd, putem spune că, în raport cu anumite puncte de referință, putem vorbi de *prezența* unor elemente din U și de *absența* altora. Aceste puncte de referință determină într-un anumit sens *mulțimi de obiecte* din U. Numim **lumi posibile** aceste mulțimi de obiecte din U determinate în raport cu anumite puncte de referință. Este evident că ceea ce numim de obicei *lume reală* sau *actuală* este una dintre lumile posibile.

Chiar pe baza exemplelor precedente se pot observa următoarele:

(i) Mulțimile numite „lumi posibile" nu sînt în mod necesar disjuncte, în sensul că ele pot conține obiecte comune (obiectele individuale care alcătuiesc mobilierul unei săli de curs rămîn aceleași și după trecerea a două ore de curs; așadar ele sînt identice în momentele t și t'); se poate admite chiar că mulțimile determinate în raport cu două puncte de referință diferite sînt identice (dacă ne gîndim la obiectele din aceeași sală de curs la 30 de minute după începutul orei și la 35 de minute după începutul orei, vom vedea că obiectele individuale care pot fi identificate sînt aceleași).

(ii) Dacă sensul unui cuvînt este mulțimea de obiecte individuale (din U) denumită prin cuvîntul respectiv, este firesc ca această mulțime să aibă anumite elemente în comun cu unele lumi posibile și să nu aibă nici un element comun cu altele. Din exemplele date mai sus rezultă că obiectul la care se referă cuvîntul *Dîmbovița* poate fi identificat în raport cu un anumit punct de referință (spațiu geografic) deci într-o anumită lume posibilă și nu poate fi identificat într-alta. La fel, obiectele individuale aparținînd mulțimii la care se referă cuvîntul *cămilă nu sînt aceleași* în raport cu cele două puncte de referință (spații geografice), deci în cele două lumi posibile. Obiectele individuale aparținînd mulțimii la care se referă cuvîntul *student* nu sînt *aceleași* în raport cu cele două perioade de timp (puncte de referință) avute în vedere în exemplele noastre, iar dacă luăm ca punct de referință intervalul de timp dintre ora 24 și ora 3 (noaptea), este mai mult decît probabil că nici un element al mulțimii denumite prin *student* nu va putea fi identificat în locul menționat în exemplul de mai sus.

Cele discutate în acest paragraf și în special în observațiile (i), (ii) sînt de natură să arate care sînt *faptele*

care motivează introducerea conceptului de „lume posibilă" în teoria generală a sensului.

În acest paragraf ne-am limitat, evident, la unele considerații cu caracter foarte intuitiv. În § **12.**, vom reveni asupra acestor chestiuni, aducînd precizările necesare, cu ajutorul unui aparat formal apropriat.

§ **9. Considerații finale.** În acest capitol ne-am propus să arătăm care este „natura sensului" sau, altfel spus, despre ce vorbim atunci cînd vorbim despre sens.

Am arătat mai întîi că singurul dat observațional care cade sub incidența a ceea ce numim în mod uzual „sens" este corelația sistematică a unui obiect-semn cu un număr de obiecte pe care obiectul-semn spunem că le „semnifică". Datele observației au un caracter *limitat*, în sensul că nu putem obține niciodată un inventar al *tuturor* obiectelor în legătură cu care un semn a fost, este sau va fi folosit și, prin urmare, atîta timp cît nu știm *care* sînt toate obiectele semnificate de un semn, nu putem defini cu exactitate în ce constă *regularitatea* folosirii semnului. Rezultatele acestei regularități le percepem în mod direct atunci cînd constatăm că, de exemplu, semnul *creion* se folosește în legătură cu obiectele-creioane și nu în legătură cu pisicile; există deci obiecte în legătură cu care *creion* poate fi folosit și altele, în legătură cu care nu poate fi folosit. Dar *în ce anume constă* „regularitatea" adică regula însăși de folosire nu putem ști în mod direct, deși o astfel de regulă trebuie să presupunem că *există*, întrucît îi percepem efectele.

Aceste elemente observaționale sînt captate în termenii *sensului* văzut ca *intensiune/extensiune*. Obiectele care aparțin extensiunii unui semn sînt obiectele cărora semnul respectiv li se poate aplica. Sensul văzut ca intensiune/extensiune este o construcție teoretică și în această calitate nu are un corespondent direct observabil în realitate, singurul corespondent direct al intensiunii/extensiunii sînt faptele de „folosire" a semnului amintite mai sus.

Folosirea semnului este reflectată numai **cu aproximație** în conceptul de sens luat ca intensiune/extensiune, întrucît, atunci cînd atribuim o intensiune unui semn, o facem pe baza observării unui număr limitat de întrebuințări ale semnului și, prin aceasta, generalizăm o proprietate a unui număr limitat de obiecte direct observate asupra unui număr practic nelimitat de obiecte.

Vom spune deci nu că sensul *este* o intensiune și o extensiune asociată unui semn, ci că este ceva care reglementează uzul semnului în raport cu obiectele și că acest „ceva" poate fi exprimat în mod aproximativ în termeni de intensiune/extensiune.

La întrebările pe care le-am formulat explicit la sfîrșitul § **3.**, răspunsurile pot fi găsite, în parte, în celelalte paragrafe din acest capitol.

Răspunsul la ultima întrebare (4.) ni se pare cel mai clar: sensul înțeles ca intensiune/extensiune *nu se identifică* cu felul în care este întrebuințat un cuvînt, ci reflectă cu un anumit grad de aproximare o proprietate esențială a întrebuințării unui semn, anume regularitatea sau caracterul sistematic al acestei întrebuințări (X se întrebuințează în legătură cu obiectele care aparțin extensiunii lui X și nu se întrebuințează în legătură cu obiectele care nu aparțin acestei extensiuni).

Statutul ontologic al sensului (înțeles ca intensiune/extensiune) este acela de *concept teoretic* (întrebarea 3.). Un semn X **nu are** o intensiune/extensiune, ci **îi atribuim** o intensiune/extensiune pentru ca, acceptînd această ipoteză, să putem exprima ceea ce este sistematic în folosirea semnului X (obiectele cărora li se poate aplica X și obiectele cărora nu li se poate aplica).

Dacă prin sens înțelegem o intensiune și o extensiune, atunci trebuie să spunem că sensul, văzut așa, este *și* de natură obiectuală (extensiunea), *și* de natură conceptuală (intensiunea) sau că sensul este o entitate de natură teoretică (și prin aceasta, prin excelență conceptuală) și că această entitate teoretică corespunde unei *corelații* între un termen obiectual — extensiunea — și unul conceptual — intensiunea (întrebarea 2.).

Prima întrebare pe care am formulat-o în § **3.** este aceea care își găsește răspunsul cel mai puțin clar în acest capitol. Singura idee care se poate degaja deocamdată este aceea că sensul (de fapt extensiunea) poate fi atît un obiect, cît și o *clasă* de obiecte. Anticipînd cele ce vor apărea cu claritate mai departe, adăugăm că sensul mai poate fi și altceva decît un obiect sau o clasă de obiecte.

Capitolul III

SENS, DENOTAȚIE, ADEVĂR

§ 10. Considerații introductive. În capitolul al II-lea al acestei lucrări am căutat, pe de o parte, să familiarizăm pe cititor cu unele modalități de a privi sensul, anume cu acelea mai apropiate de accepția pe care i-o vom da în această lucrare, și, pe de altă parte, să ne oprim asupra unor aspecte ale problematicii foarte general legate de teoria sensului, selectînd din acest domeniu chestiunile apropiate de cele pe care ne propunem să le clarificăm în cele ce urmează.

O serie de chestiuni legate de sens pot fi discutate într-un mod foarte general, adică *independent de un anumit limbaj*; în această categorie intră, de exemplu, conceptul de funcție de denotație, de denotat, de univers al discursului etc.

O serie de alte chestiuni nu pot fi discutate în mod concludent decît *în raport cu un limbaj specificat*, ale cărui reguli sînt prezentate în mod explicit. Din această categorie de probleme face parte, de exemplu, chestiunea *tipurilor de denotate* (semnificație) asociate diverselor categorii de semne și diverselor categorii de construcții alcătuite din semne sau chestiunea *funcției de adevăr* înțeleasă ca tip de denotat asociat cu o anumită construcție, anume propoziția. După cum se știe[1], pentru a ne menține în limita exemplelor date, conceptul de adevăr nu poate fi definit independent de un limbaj complet determinat.

Așa cum vom vedea, locul central în teoria sensului propoziției îl ocupă conceptul de **adevăr:** după cum se observă, aderăm la punctul de vedere în conformitate cu care, simplu spus, sensul propoziției este valoarea ei de adevăr. Acest mod de a înțelege sensul propoziției este cel uzual pentru cercetătorii limbajelor logice și este mai

---

[1] Tarski, 1952: 18–19.

puţin răspîndit printre lingvişti, în ciuda faptului că, după cum arătam în *Introducere*, există în momentul de faţă o întreagă direcţie de cercetare astfel orientată (cităm în acest sens „semantica intensională" de tip Montague)[2].

În acest capitol, ne propunem să arătăm cum, pornind de la o accepţie a sensului cuvintelor destul de apropiată de cea uzuală pentru lingvişti, se poate ajunge la determinarea sensului propoziţiei (asertive simple), înţeles ca valoare de adevăr. Cu alte cuvinte, ne propunem să arătăm cum acceptînd ideea că sensul propoziţiei este valoarea ei de adevăr, putem să stabilim care este mecanismul prin care sensul general al propoziţiei „se compune" din sensul constituenţilor ei. Or, după cum se ştie, modul de funcţionare a acestui „mecanism" nu a fost descris nici de semantica de orientare tradiţională, nici de semantica de orientare structurală (de diverse nuanţe), în special datorită faptului că această semantică a fost concepută în primul rînd (dacă nu exclusiv) ca semantică a cuvintelor[3].

Abia după ce vom fi stabilit cu exactitate în conformitate cu care reguli sensul propoziţiei, ca valoare de adevăr, se compune din sensul constituenţilor propoziţiei, vom putea trece la discutarea în termeni exacţi a chestiunilor care fac obiectul propriu-zis al acestei lucrări: (i) posibilitatea de a capta cu ajutorul conceptelor de *adevăr logic* şi *adevăr analitic* şi al conceptelor conexe o serie de aspecte relevante ale semanticii limbajului natural; (ii) posibilitatea de a capta exact aceleaşi aspecte, în termenii unor concepte legate de aşa-numiţii „operatori modali epistemici" *(a şti, a crede)*, deci de cuvinte care exprimă „atitudinea vorbitorilor" faţă de valoarea de adevăr a unor propoziţii.

Acest capitol are rolul de a introduce conceptele pe care se bazează discuţia din cea de a doua şi de a treia parte a lucrării.

Întrucît scopul pe care îl urmărim nu este acela de a prezenta o teorie semantică a propoziţiei, ci numai acela

---

[2] Vezi Montague, 1974; pentru explicaţia teoriei intensionale de tip Montague, cf. Partee, 1975: 242–252; Cresswell, 1973: 45–46; 68–70, se ocupă de unele aspecte ale raportului sens-intensiune; tot o semantică de tip intensional este propusă şi de D. Lewis, 1970.

[3] Vasiliu, 1981 b: 98; 101–106; 1978 b: 28–29.

de a introduce un număr de noţiuni utile în secţiunile următoare, ne vom limita mai întîi la definirea funcţiei de *denotaţie* şi, pe această bază, la definirea formală a conceptului de *denotat*, pentru ca ulterior, pornind de la un fragment de limbă naturală (româna), să introducem principalele concepte semantice utile pentru capitolele următoare, în special, conceptul de *adevăr ca denotat al propoziţiei*.

Capitolul va cuprinde deci o definiţie a funcţiei de denotaţie şi a noţiunii de denotat, în general; o descriere a structurii gramaticale a sistemului semantic (=limbajului) avut în vedere: un fragment al limbii române redus la strictul necesar pentru definirea conceptelor semantice care ne interesează; în sfîrşit, o prezentare a diverselor tipuri de *denotate* şi a *regulilor* care asociază anumite tipuri de denotate unor anumite categorii sintactice. Tipul de denotat asociat categoriei sintactice „propoziţie" va fi o funcţie care asociază propoziţiei valoarea „adevărat" sau „fals" în raport cu anumite condiţii explicite. Elementele care deosebesc sistemul de concepte folosit în acest capitol de sistemele asemănătoare vor apărea în cursul expunerii şi, în orice caz, vor fi puse în evidenţă în consideraţiile finale ale acestui capitol; aceleaşi consideraţii finale vor da şi m o t i v a r e a acestor deosebiri.

§ 11. **Universul discursului.** În § **8.** am arătat că prin domeniu sau univers al discursului trebuie să înţelegem totalitatea obiectelor despre care se poate vorbi într-o limbă dată sau într-o limbă, L, în general. Aceste „obiecte" trebuie luate într-un sens foarte larg, înglobînd deci atît persoane, cît şi animale, plante, lucruri (neînsufleţite), deci elemente cu un anumit grad de „autonomie"; tot obiecte sînt şi „părţile" obiectelor din categoriile menţionate mai sus: deci dacă o „casă" este un „obiect", tot „obiect" este şi „fereastra" casei respective şi „acoperişul" ei, „uşa" etc. Dacă „uşa" unei case este un „obiect", tot obiect este şi „broasca" uşii şi „cheia" ei ş.a.m.d.

O primă observaţie, pe care trebuie să o facem şi care ne va fi utilă atunci cînd vom vorbi despre „numele proprii", este aceea că unele obiecte din U (=universul discursului) poartă nume care le singularizează (*Ion*, *Bucureşti*, *Mureş* sînt nume care „singularizează" în mod relativ un obiect dintre obiectele care sînt oameni, respectiv dintre obiectele care sînt oraşe sau dintre obiectele care

sînt rîuri), în timp ce alte obiecte *nu poartă nume* şi, prin urmare, nu pot fi singularizate (nu există un ,,nume'' pentru uşa camerei mele, deci pentru o anumită uşă din totalitatea obiectelor care sînt uşi, aşa cum există un nume pentru un anumit oraş, care este capitala României, din totalitatea obiectelor care sînt oraşe).

În aceste condiţii, elementele din U nu pot fi definite ca totalitatea elementelor care sînt reprezentate prin nume proprii. O posibilitate de specificare ar fi să spunem că aparţin la U toate obiectele pe care le putem indica prin demonstrativul *acesta (aceasta)*[4]; putem să vorbim astfel nu numai despre ceea ce numim prin *Ion, Gheorghe, Maria, Ileana,* ci şi despre ceea ce indivizii numiţi *Ion, Gheorghe, Maria, Ileana* deţin ca proprietate comună, anume despre ,,proprietatea-om'' (sau ,,conceptul-om'') sau despre o altă proprietate a lor, eventual aceea de a fi ,,înalţi'', sau despre o eventuală relaţie în care s-ar putea găsi, anume aceea de a fi ,,fraţi'' etc. Posibilitatea de *a vorbi despre* proprietăţi, relaţii, clase etc. arată că operaţia de ,,abstragere'' este nu numai *posibilă,* ci este şi *realizată*; şi nu este numai pur şi simplu realizată, ci realizată şi *social*, atîta timp cît este reflectată în semantica unei limbi naturale.

Am insistat asupra acestui aspect pentru a justifica următoarea idee: cînd semanticianul spune că un semn X ,,denotă o clasă'' sau ,,denotă o clasă prin intermediul unui concept'' sau că ,,intensiunea semnului X este conceptul (proprietatea)'', el nu se ,,angajează ontologic'' în a admite entităţi (deci ,,existenţe'') ca *clasă, relaţie, concept, proprietate,* ci el nu face decît să înregistreze rezultatele unei operaţii de abstragere pe care a făcut-o altcineva decît el, anume o colectivitate de vorbitori. Dacă este vorba deci de ,,angajare ontologică''[5], aceasta nu este a semanticianului, ci a colectivităţii care face uz de limba descrisă, iar semanticianul nu face decît să o consemneze. Rămîne desigur sub semnul întrebării însuşi faptul dacă este cazul să fie făcut răspunzător de ,,angajare ontologică'', în admiterea existenţei unor entităţi ca cele menţionate,

---

[4] ,,To be assumed as an entity is, purely and simply, to be reckoned as the value of a variable. In terms of the categories of traditional grammar, this amounts roughly to saying that to be is to be in the range of reference of a pronoun'' Quine, 1961 : 13.

[5] Quine, 1961 : 10, 12.

altcineva decît semanticianul, anume colectivitatea de vorbitori.

O a doua observaţie pe care o facem este aceea că obiectele care aparţin la U pot fi clasificate (grupate) în raport cu anumite c a r a c t e r i s t i c i pe care un observator le poate detecta prin stabilirea asemănărilor şi deosebirilor existente între aceste obiecte. Prin observarea unui număr suficient de mare de obiecte, se poate ajunge la concluzia că toţi indivizii pe care îi numim *cal* au proprietatea de a avea patru picioare, deci că toţi aceşti indivizi au proprietatea „patruped", la fel, prin observarea unui număr suficient de mare de obiecte, se poate ajunge la concluzia că, alături de vietăţile care au proprietatea „patruped", există şi vietăţi care au numai două picioare, adică au proprietatea „biped"; dintre „bipede" se va observa că unele au pene şi altele nu au etc.

În urma stabilirii acestor c a r a c t e r i s t i c i c o m u n e, putem vorbi de totalitatea obiectelor din U care posedă o anumită caracteristică şi de totalitatea obiectelor care nu o posedă. Totalitatea obiectelor din U care posedă în comun o anumită caracteristică şi care se deosebesc prin aceasta de toate celelalte obiecte din U alcătuiesc o *clasă* de obiecte din U. Putem vorbi de clasa A a „patrupedelor", de clasa P a „penatelor", de clasa B a „bipedelor" etc. Obiectele din U care nu aparţin clasei A aparţin unei clase caracterizate prin absenţa proprietăţii „patruped" sau, altfel spus, alcătuiesc clasa acelor obiecte din U care nu aparţin clasei A. Numim această clasă **complementul** clasei A şi o simbolizăm prin $\bar{A}$; în mod analog, putem vorbi de complementul clasei P, anume $\bar{P}$, despre complementul clasei B, anume $\bar{B}$ etc. În măsura în care clasele A, P, B sînt alcătuite exclusiv din obiecte care aparţin domeniului U, este logic să admitem că aceste clase aparţin, de asemenea, domeniului U. Aceluiaşi domeniu, U, îi aparţin şi complementele acestor clase, întrucît acestor complemente le aparţin acele obiecte din U care nu sînt membri ai claselor respective. Urmează deci ca $\bar{A}$, $\bar{P}$, $\bar{B}$ aparţin domeniului U. Vom considera că pentru orice clasă de obiecte C, de tipul celor menţionate mai sus, adică definită printr-o proprietate caracteristică tuturor membrilor ei, are loc relaţia de apartenenţă la domeniu:

C ∈ U. În felul acesta clasele respective pot fi considerate **mulţimi.**

Dacă *totalitatea elementelor individuale* care aparţin domeniului U pot fi considerate **obiecte de ordinul zero,** mulţimile ale căror membri sînt obiectele individuale pot fi considerate **obiecte de ordinul 1.**

Dacă un observator va compara între ele obiectele de ordinul 1 (mulţimile de obiecte individuale), va putea descoperi că anumite mulţimi au anumite proprietăţi comune: de exemplu, mulţimea indivizilor caracterizaţi prin culoarea verde, a celor caracterizaţi prin culoarea roşie, a celor caracterizaţi prin culoarea galben etc. au în comun faptul că indivizii care le aparţin sînt caracterizaţi prin c u l o a r e; putem vorbi de o mulţime caracterizată prin aceea că membrii ei sînt, la rîndul lor, caracterizaţi printr-o culoare oarecare, deci prin proprietatea de a fi „culoare"; aceasta este mulţimea (de mulţimi) corespunzătoare caracteristicii „culoare" şi este un **obiect** de ordin superior, anume **de ordinul 2.** Întrucît mulţimile de ordinul 2 au ca membri obiecte de ordinul 1, care la rîndul lor sînt constituite din obiecte de ordinul zero, care, în sfîrşit, sînt membri ai domeniului U, spunem că mulţimile de ordinul 2 sînt şi ele membri ai domeniului U.

Pe baza unui proces asemănător de abstragere, se pot obţine obiecte de ordin superior (ordinul 3, ordinul 4 ...), care vor avea şi ele proprietatea de a fi m u l ţ i m i şi membri ai domeniului U.

Alături de mulţimile „simple", pot fi luate în consideraţie şi mulţimile de *perechi*, *triplete* etc. de obiecte de ordinul zero, definite prin proprietăţi de un tip special, numite relaţii; mulţimi de *perechi*, *triplete*, *cuadruple* etc. de obiecte de ordinul 1. De exemplu, relaţia **mai mare decît** este proprietatea care caracterizează mulţimea constituită din perechile x_1, y_1; x_2, y_2; ...; relaţia **da** este proprietatea care caracterizează tripletele: x_1, y_1, z_1; x_2, y_2, z_2; x_3, y_3, z_3; ... (unde x_i reprezintă individul-subiect, y_i reprezintă individul-obiect indirect, iar z_i reprezintă individul-obiect direct).

A treia observaţie este aceea că universului U îi aparţin şi mulţimile rezultate din diversele operaţii aplicate mulţimilor şi anume:

(i) i n t e r s e c ţ i a: dacă A şi B sînt mulţimi, atunci $A \cap B \in \cup$ unde $A \cap B$ reprezintă mulţimea acelor elemente

din U care sînt în mod concomitent membri ai mulţimilor A şi B (pentru orice $x \in U$, $x \in (A \cap B)$ dacă $x \in A$ şi $x \in B$ au ambele loc);

(ii) r e u n i u n e a: dacă A şi B sînt mulţimi, atunci $A \cup B \in U$, unde $A \cup B$ reprezintă mulţimea acelor elemente din U care sînt membri a cel puţin uneia dintre mulţimile A, B (pentru orice $x \in U$, $x \in (A \cup B)$ ddacă $x \in A$ sau $x \in B$ sau ambele au loc);

(iii) i n c l u z i u n e a: $A \subset B$ este situaţia în care toate elementele mulţimii A sînt şi elemente ale mulţimii B, dar nu şi invers (pentru orice $x \in U$, dacă $x \in A$, atunci $x \in B$, dar nu şi invers); în aceste condiţii, este evident că, dacă $B \in U$ şi $A \in B$, atunci $A \in U$;

(iv) e g a l i t a t e a: $A = B$ defineşte situaţia în care toate elementele mulţimii A sînt şi elemente ale mulţimii B şi invers, toate elementele mulţimii B sînt şi elemente ale mulţimii A (pentru orice $x \in U$, dacă $x \in A$, atunci $x \in B$ şi dacă $x \in B$, atunci $x \in A$); în aceste condiţii este evident că, dacă $A \in U$ şi $B = A$, atunci $B \in U$ şi dacă $B \in U$ şi $A = B$, atunci $A \in U$.

În cele ce urmează, vom folosi ca şi pînă aici abrevierea *ddacă* pentru expresia *dacă şi numai dacă*.

Cu privire la structura domeniului, trebuie să atragem atenţia asupra faptului că ceea ce am numit „obiecte individuale" *(deci obiectele de ordin zero)* sînt singurele elemente *date*.

Mulţimile sînt, ontologic vorbind, rezultatul observaţiei, al stabilirii asemănărilor şi deosebirilor dintre obiectele individuale.

În vederea descrierii unui sistem semantic, deci a unui limbaj care se referă la obiecte din U, vom considera că, pe domeniul U se definesc mulţimi de felul celor despre care va fi vorba mai jos.

Vom admite — aşa cum presupuneam mai sus — că, prin stabilirea asemănărilor şi deosebirilor dintre obiectele din U se pot degaja un număr de proprietăţi ale acestor obiecte, pe care le vom nota prin litere mici ale alfabetului grec indexate: φ_i, φ_j, ... (utilitatea indexării va apărea cu mai multă claritate mai jos). Prin x, y, z ... vom simboliza obiectele individuale din U (= obiecte de ordinul zero).

Pentru a spune că un obiect oarecare, x, din U are proprietatea φ_i, vom scrie $\varphi_i x$ şi vom spune că „$\varphi_i x$ are

loc", adică *este adevărată*. Dacă x nu are proprietatea φ_i, spunem că „φ_ix nu are loc", adică *nu este adevărată*.

Definim acum o mulţime, [φ_i], după cum urmează:

11—1. [φ_i] este mulţimea acelor x, pentru care φ_ix are loc.

În acord cu **11—1.** stabilim condiţia (necesară şi suficientă) de apartenenţă a unui element x din U la mulţimea [φ_i], după cum urmează:

11—2. Pentru orice x, x $\in$ [φ_i], ddacă φ_ix are loc.

În cazul în care, în mod natural, admitem că φ_i este un concept, atunci [φ_i] este e x t e n s i u n e a conceptului φ_i.

Un exemplu: dacă notăm prin [φ_r] proprietatea de „a fi roşu", atunci [φ_r] este mulţimea tuturor obiectelor caracterizate prin această proprietate.

Notînd prin φ_j o relaţie oarecare, trebuie să avem în vedere numărul de termeni între care are loc relaţia respectivă. Aceasta deoarece există relaţii între doi termeni (x este **mai mare decît** y), între trei termeni (x **dă** y lui z), între patru termeni (x **povesteşte** y, lui z despre w) etc. Întrucît termenii unei relaţii apar într-o anumită ordine, care este de multe ori relevantă, vom nota prin $x_1, x_2, \ldots, x_n$ şirul de termeni care se află într-o relaţie cu n termeni. Introducem notaţia [φ_j—$_1$, ..., —$_n$] cu semnificaţia „acele şiruri $x_1, \ldots, x_n$ care se află în relaţia φ_j". Evident că, în acest caz, [φ_j—$_1$, ..., —$_n$] reprezintă o mulţime de **şiruri** de obiecte care se află în relaţia φ_j, iar cele arătate mai sus sînt valabile pentru şiruri de forma $x_1, \ldots, x_n$.

Un exemplu: dacă notăm prin φ_b relaţia „bate", atunci [φ_b—$_1$, —$_2$] este mulţimea tuturor perechilor ordonate de obiecte care se află în relaţia φ_b. Să presupunem că *Ion bate pe Gheorghe, Maria bate pe Paul, Ion bate pe Grivei;* în acest caz, notînd prin σ_i, σ_{gh}, σ_m, σ_p şi σ_g obiectele corespunzătoare numelor proprii folosite mai sus, perechile $\langle\sigma_i, \sigma_{gh}\rangle$, $\langle\sigma_m, \sigma_p\rangle$, $\langle\sigma_i, \sigma_g\rangle$ vor aparţine mulţimii caracterizate prin proprietatea (relaţia) φ_b: $\langle\sigma_i, \sigma_{gh}\rangle$, $\langle\sigma_m, \sigma_p\rangle$, $\langle\sigma_i, \sigma_g\rangle \in$ [φ_b—$_1$, —$_2$]. Spunem, ca şi în cazul proprietăţilor, că, în măsura în care o relaţie este interpretată ca fiind un concept (relaţional), ceea ce am simbolizat prin [φ_j—$_1$, ..., —$_n$] sau, în exemplul concret, prin [φ_b—$_1$, —$_2$] reprezintă extensiunea conceptului φ_j, respectiv φ_b. Prin urmare, relaţiilor le corespund ca extensiuni *mulţimi de şiruri ordonate de obiecte.*

După cum se observă, în descrierea universului, U, ne-am folosit în exclusivitate de noţiuni din teoria mulţimilor: obiecte, mulţimi (definite prin proprietăţi şi relaţii ale obiectelor) şi mulţimi definite prin anumite relaţii (intersecţie, reuniune, incluziune, egalitate) între mulţimi. Întrucît semantica se ocupă de relaţia dintre semne şi obiecte şi întrucît toate obiectele la care semnele unei limbi se referă se află, aşa cum am convenit, în U, urmează că teoria semantică a unei limbi L va trebui să arate (a) care este mecanismul prin care semnelor din L li se asociază elemente din U şi (b) care sînt obiectele din U care se asociază diverselor (categorii de) semne.

§ **12. Lumi posibile, obiecte posibile.** În § **8.** am dat explicaţiile necesare în legătură cu ideea de „lume posibilă" şi de „obiecte posibile" şi am arătat care este legătura dintre „sens" şi „lume posibilă". Reluăm aici, fără explicaţii (care pot fi găsite în § **8.**), numai definiţiile pentru ca, în acest capitol, să figureze toate elementele de bază ale teoriei semantice.

Reprezentăm prin I totalitatea punctelor de referinţă; prin A desemnăm o *funcţie* care se defineşte pe clasa I şi care asociază fiecărui $i_j \in I$ o mulţime din U. Spunem că *valorile* funcţiei A sînt *mulţimi de obiecte* din U.

Fie $w_1, w_2, \ldots, w_n$ mulţimi de obiecte individuale în sensul în care am vorbit despre obiecte în § **11.** (deci obiecte de ordinul zero).

Vom avea deci pentru orice $1 \leqslant j \leqslant n$:

12—1. $A(i_j) = w_j$, unde $w_j \in U$

De observat că orice mulţime w_j este membru al lui U.

Mulţimile $w_1, w_2, \ldots, w_n$ *nu sînt în mod necesar disjuncte*, adică există posibilitatea ca două mulţimi, w_i, w_j să aibă unul sau mai multe elemente în comun. Altfel spus, relaţia

$$w_i \cap w_j = \emptyset$$

nu este definitorie pentru mulţimile $w_1, w_2, \ldots, w_n$.

Mulţimile $w_1, w_2, \ldots, w_n$, care sînt valori ale funcţiei A în U, se numesc **lumi posibile.**

Dacă notăm prin x un obiect oarecare din U, vom spune

12—2. Pentru orice x pentru care $x \in U$, dacă $x \in w_i$, atunci x este un **obiect posibil.**

Fie $w_1 \cup, \ldots, \cup w_n$ uniunea mulţimilor $w_1, \ldots, w_n$ (în sensul din § **11.**). Definim mulţimea-reuniune, W^*, a lumilor posibile după cum urmează:

12—3. Pentru orice x şi orice $1 \leqslant j \leqslant n$, $x \in W^*$ ddacă există un $w_j \in W^*$, astfel încît $x \in w_j$.
W^* — reprezintă **mulţimea obiectelor posibile.**

Deoarece, conform cu **12—1.**, pentru orice w_j, avem $w_j \subset U$, urmează că, pentru W^*, are loc relaţia

12—4. $W^* \subset U$

Trebuie să observăm că **12—4.** nu spune decît că mulţimea tuturor obiectelor posibile este inclusă în U (= universul discursului), dar *nu* că este *identică* cu U. Este, prin urmare, perfect posibil ca un obiect oarecare, x, să fie în U fără ca el să facă parte dintr-o lume posibilă, deci fără a fi un „obiect posibil". Ce semnificaţie are acest lucru?

După cum am văzut, fiecare lume posibilă w_j este definită în raport cu un punct de referinţă determinat, i_j. Mulţimea I conţine n puncte de referinţă. Aceasta înseamnă că totalitatea obiectelor posibile, W^*, este determinată exclusiv în raport cu cele n puncte de referinţă. Există însă oricînd posibilitatea de a găsi sau imagina un al $n+1$-lea punct de referinţă. În acest caz vom avea

$$A(i_{n+1}) = w_{n+1} \text{ unde } w_{n+1} \in U$$

Dacă vom simboliza prin $W^* \cup w_{n+1}$ reuniunea dintre W^* şi w_{n+1}, vom obţine $W^{*\prime}$, iar raportul dintre W^* şi $W^{*\prime}$ va fi de incluziune:

$$W^* \subset W^{*\prime}$$

(toate elementele din W^* sînt şi în $W^{*\prime}$, dar nu şi invers). Aşadar, în acest caz, pentru orice obiect $x \in U$, vom avea: dacă $x \in W^*$, atunci $x \in W^{*\prime}$, dar nu şi invers, ceea ce înseamnă că $W^{*\prime}$ poate conţine cel puţin un obiect, x, care să nu facă parte din W^*.

Cele arătate aici pun în lumină faptul că mulţimea W^* a obiectelor posibile nu este, pentru a folosi un mod de exprimare nu foarte tehnic, o „clasă închisă"; oricînd, în raport cu condiţii diferite de observaţie (reale sau imaginabile), se pot lua în consideraţie obiecte posibile noi, deosebite de toate cele considerate în raport cu condiţiile de observaţie anterioare. În felul acesta, teoria semantică

Fie $w_1 \cup, \ldots, \cup w_n$ uniunea mulţimilor $w_1, \ldots, w_n$ (în sensul din § **11.**). Definim mulţimea-reuniune, W^*, a lumilor posibile după cum urmează:

12—3. Pentru orice x şi orice $1 \leqslant j \leqslant n$, $x \in W^*$ ddacă există un $w_j \in W^*$, astfel încît $x \in w_j$.

W^* — reprezintă **mulţimea obiectelor posibile.**

Deoarece, conform cu **12—1.**, pentru orice w_j, avem $w_j \subset U$, urmează că, pentru W^*, are loc relaţia

12—4. $W^* \subset U$

Trebuie să observăm că **12—4.** nu spune decît că mulţimea tuturor obiectelor posibile este inclusă în U (= universul discursului), dar *nu* că este *identică* cu U. Este, prin urmare, perfect posibil ca un obiect oarecare, x, să fie în U fără ca el să facă parte dintr-o lume posibilă, deci fără a fi un „obiect posibil". Ce semnificaţie are acest lucru?

După cum am văzut, fiecare lume posibilă w_j este definită în raport cu un punct de referinţă determinat, i_j. Mulţimea I conţine n puncte de referinţă. Aceasta înseamnă că totalitatea obiectelor posibile, W^*, este determinată exclusiv în raport cu cele n puncte de referinţă. Există însă oricînd posibilitatea de a găsi sau imagina un al n + 1-lea punct de referinţă. În acest caz vom avea

$$A(i_{n+1}) = w_{n+1} \text{ unde } w_{n+1} \in U$$

Dacă vom simboliza prin $W^* \cup w_{n+1}$ reuniunea dintre W^* şi w_{n+1}, vom obţine $W^{*\prime}$, iar raportul dintre W^* şi $W^{*\prime}$ va fi de incluziune:

$$W^* \subset W^{*\prime}$$

(toate elementele din W^* sînt şi în $W^{*\prime}$, dar nu şi invers). Aşadar, în acest caz, pentru orice obiect $x \in U$, vom avea: dacă $x \in W^*$, atunci $x \in W^{*\prime}$, dar nu şi invers, ceea ce înseamnă că $W^{*\prime}$ poate conţine cel puţin un obiect, x, care să nu facă parte din W^*.

Cele arătate aici pun în lumină faptul că mulţimea W^* a obiectelor posibile nu este, pentru a folosi un mod de exprimare nu foarte tehnic, o „clasă închisă"; oricînd, în raport cu condiţii diferite de observaţie (reale sau imaginabile), se pot lua în consideraţie obiecte posibile noi, deosebite de toate cele considerate în raport cu condiţiile de observaţie anterioare. În felul acesta, teoria semantică

pe care o prezentăm reprezintă un instrument mai fin de aproximare a faptelor reale.

§ 13. Funcţia de denotaţie. Conform cu cele arătate în **§ 5.**, ceea ce un semn semnifică, adică sensul, este **denotatul** acestui semn; acest denotat este reprezentat de o i n t e n s i u n e, care determină o e x t e n s i u n e. Dar, aşa cum arătam în consideraţiile finale din **§ 5.**, a vorbi despre i n t e n s i u n e sau a vorbi despre e x t e n s i u n e nu înseamnă altceva decît a folosi două moduri alternative de exprimare în raport cu acelaşi lucru, anume înseamnă a vorbi despre *sens*.

Spunem deci că sensul este denotatul unui semn şi că denotatul (deci sensul) unui semn poate fi privit ca intensiune **sau** ca extensiune (sau ca intensiune şi extensiune).

În cele ce urmează în acest paragraf şi mai departe nu vom mai folosi decît termenul de **denotat** renunţînd la termenul de „sens", care prezintă dezavantajul că i se acordă prea multe înţelesuri în literatura de specialitate. Vom renunţa, de asemenea, şi la distincţia intensiune/extensiune, considerînd că denotatul unui semn oarecare poate fi privit în mod alternativ fie ca intensiune, fie ca extensiune.

Conceptul de denotat nu va fi definit ca în paragrafele precedente, adică prin natura obiectelor în legătură cu care sînt folosite semnele (sau, altfel spus, încercînd să precizăm ce fel sînt aceste obiecte), ci în mod formal, prin relaţia de „denotare".

Vom considera mai întîi totalitatea semnelor unei limbi oarecare, L, adică ceea ce numim **vocabularul** limbii L. După cum arătam (cf. **§ 1.**), o secvenţă de sunete sau de litere este semn dacă şi numai dacă semnifică un obiect oarecare din realitate, iar un obiect din realitate poate fi considerat sens dacă şi numai dacă este semnificat printr-un semn. Cum utilizarea unui semn în raport cu un obiect are caracter de regularitate (cf. **§ 4.**), va trebui să spunem că fiecărui element al vocabularului unei limbi, L, îi corespunde un obiect al realităţii. Notînd prin V_L vocabularul unei limbi L, şi notînd prin $\alpha, \beta, \gamma, \ldots; \alpha_1, \alpha_2, \ldots; \beta_1, \beta_2, \ldots; \gamma_1, \gamma_2 \ldots$ etc. semnele care aparţin acestui vocabular, vom avea $V_L = \{\alpha, \beta, \gamma, \ldots; \alpha_1, \alpha_2, \ldots; \beta_1, \beta_2, \ldots; \gamma_1, \gamma_2, \ldots\}$.

Vom spune că fiecare element, α_i, din V_L se află în corespondență cu un element și numai unul singur din realitate.

Dar „elementele din realitate" care pot fi puse în corespondență cu un semn alcătuiesc, conform cu cele arătate în § **11.**, universul discursului, U. Am văzut (cf. §§ **8.**, **11.**) însă că există posibilitatea ca același semn, α, să fie folosit în *împrejurări distincte* (= *puncte de referință* distincte) în legătură cu *obiecte distincte*. Așadar, pentru a stabili corespondența sistematică dintre un semn, α, și un obiect sau un număr de obiecte din U va trebui să raportăm semnul α nu numai la U, ci, într-un fel oarecare, și la *suma obiectelor* considerate în raport cu toate *punctele de referință*, deci la mulțimea W*, care este mulțimea-reuniune a tuturor obiectelor posibile (cf. § **8.**).

După cum vedem, avem a face, pe de o parte, cu o regulă de corespondență între elementele din V_L și elementele din U. Pe de altă parte, toate elementele care se află în corespondență cu elementele vocabularului se află într-o anumită relație cu mulțimea W* a obiectelor posibile.

Corespondența dintre V_L și U o exprimăm cu ajutorul unei *funcții* pe care o numim **funcție de denotare** și o simbolizăm prin $\mathfrak{D}$. Funcția $\mathfrak{D}$ se definește pe mulțimea V_L, iar valorile pe care le ia se găsesc în U.

Vom defini funcția de denotație după cum urmează.

13—1. Funcția de denotație. Fie α un semn oarecare din V_L sau o construcție în L; X este un obiect (de ordinul 0 sau 1) din U.

Pentru orice α,

$$\mathfrak{D}(\alpha) = X \text{ și } X \in U$$

Mai departe, vom defini mulțimea Δ_L a tuturor obiectelor din U care sînt denotate ale semnelor din V_L; în acest fel vom putea da și o definiție pentru conceptul de **denotat în L.**

13—2. Mulțimea denotatelor. Fie $X \in U$ un element oarecare din U și Δ_L o mulțime oarecare de elemente din U.

a. Pentru orice X, $X \in \Delta_L$ ddacă există un semn, $\alpha \in V_L$ sau o construcție, $\alpha \in L$, astfel încît $\mathfrak{D}(\alpha) = X$.

b. Δ_L este **mulțimea denotatelor** în raport cu L.
c. X este un **denotat în L** ddacă $X \in \Delta_L$.

Mai departe, pentru a stabili relația dintre denotate și „obiectele posibile" considerate în raport cu anumite puncte de referință, vom formula condiția pe care trebuie să o satisfacă un denotat pentru a nu fi vid. Această condiție este ca să existe cel puțin un punct de referință la care denotatul să fie „exemplificat" de un obiect din U.

Vom numi condiția de mai sus **condiția de non-vacuitate a denotatelor** și o vom formula după cum urmează. Vom conveni mai întîi că toate denotatele, deci toate elementele din Δ_L sînt *mulțimi*; în cazul cînd denotatul unui anumit semn, α, este nu o mulțime de obiecte, ci un singur obiect, vom considera că, în acest caz, α are ca denotat o mulțime cu un singur individ $\{\varphi_\alpha\}$ (= acel unic x care are proprietatea φ_α, vezi mai jos, § **15.a.**). Prin urmare X este o *mulțime* cu unul sau mai multe elemente.

13—3. Condiția de non-vacuitate a denotatelor. Pentru orice $X \in \Delta_L$ pentru care $X \neq \emptyset$ are loc,

$X \cap W^* \neq \emptyset$ are, de asemenea, loc.

Ținînd seama de faptul că W^* este o reuniune de mulțimi, consecința imediată a condiției **13—3.** este

13—4. Consecință a condiției de non-vacuitate. Pentru orice $X \in \Delta_L$, în cazul în care $X \neq \emptyset$, sînt adevărate următoarele:

a. Există un $w_i \in W^*$, astfel încît $X \cap w_i \neq \emptyset$.

b. $X \cap w_1 \neq \emptyset$ *sau* ..., *sau* $X \cap w_n \neq \emptyset$.

Observație. Restricția din **13—3.**, **4.** privitoare la caracterul non-vid al denotatului ($X \neq \emptyset$) are în vedere faptul că mulțimea vidă, $\emptyset$, este membru al oricărei mulțimi, deci și al mulțimii Δ_L; **13—3.** și **13—4.** nu pot avea loc, evident, decît pentru acei X care nu sînt $\emptyset$, deoarece intersecția mulțimii $\emptyset$ cu orice mulțime este $\emptyset$.

Pentru a face mai intuitive cele conținute în condiția **13—3.** sau **13—4.** ne vom referi la unele situații concrete.

Vom simboliza, ca în exemplele de mai sus, „proprietatea roșu" prin φ_r și vom spune că $[\varphi_r]$ este denotatul cuvîntului *roșu*; $[\varphi_r]$ înseamnă „acei $x \in U$ care au proprietatea φ_r". De observat că formularea „acei x care au proprietatea φ_r" nu spune nimic cu privire la faptul dacă în U, există

efectiv sau nu există vreun x care să aibă proprietatea φ_r; este foarte posibil ca în U să nu existe nici un x cu proprietatea φ_r. Ceea ce spune **13—3.** este tocmai faptul că, în cazul în care $[\varphi_r]$ nu este identică cu mulţimea vidă, există cel puţin o stare a universului în care poate fi găsit un element, x, cu proprietatea φ_r; aceasta deoarece W* reprezintă suma stărilor posibile ale universului.

Cum stările posibile ale universului sînt reprezentate de „lumile" $w_1, \ldots w_n, \ldots$ care nu sînt altceva decît mulţimi de obiecte din U situate în raport cu un anumit punct de referinţă, consecinţa directă a celor stipulate de **13—3.** este faptul că există cel puţin o lume, w_i, deci o colecţie de obiecte din U, astfel încît cel puţin unul din elementele din w_i să fie şi element al mulţimii $[\varphi_r]$ (= „acei x care au proprietatea φ_r"), adică să aibă proprietatea φ_r, ceea ce revine la a spune că există o lume w_i a cărei intersecţie cu mulţimea denotată de *roşu*, deci clasa $[\varphi_r]$, să nu fie vidă (**13—4.a.**). Acest lucru poate fi reformulat în mod echivalent spunînd că cel puţin una din intersecţiile $[\varphi_r] \cap w_1, \ldots, [\varphi_r] \cap w_n, \ldots$ nu este vidă.

Se poate observa cu uşurinţă că, aşa cum a fost definită, funcţia $\mathfrak{D}$ (= funcţia de denotaţie) corespunde la ceea ce Hjelmslev a numit *funcţie-semn*, adică relaţia pe a cărei bază se constituie semnul lingvistic — în accepţia saussure-iană (cf. § **1.**): un element oarecare aparţine „expresiei" (în sens hjelmslevian) numai dacă este asociat cu un element care aparţine „conţinutului" (tot în sens hjelmslevian) şi orice element aparţine „conţinutului" numai dacă este asociat cu un element care aparţine „expresiei".

§ 14. Limbajul L^1: gramatica. După cum am arătat în § **10.**, vom introduce un număr de concepte semantice pe baza unui limbaj simplificat, adică a unui fragment de limbă naturală, un fragment al limbii române. Vom simboliza acest fragment prin L^1.

a. Lexiconul. Simbolizăm prin V_{L^1}, lexiconul fragmentului pe care îl luăm în consideraţie.

V_{L^1} cuprinde următoarele clase de cuvinte:

(i) N u m e   p r o p r i i: *Ion, Maria, Bucureşti, Olt* etc.

(ii) N u m e   c o m u n e: *cal, creion, lup, masă, student* etc.

(iii) A d j e c t i v e: *alb, frumos, rece* etc.

(iv) P r o n u m e l e p e r s o n a l e de singular: *eu, tu*.

(v) A r t i c o l u l d e f i n i t d e s i n g u l a r i z a r e, ca în: *Am cumpărat un creion. Creion***ul** *scrie bine*. Pentru a ne referi la articolul definit cu această funcție vom folosi simbolul Art_1.

(vi) A r t i c o l u l d e f i n i t d e g e n e r a l i z a r e, ca în *Oamen***i**i *sînt muritori*. Ne vom referi la articolul definit cu această funcție prin Art_2.

Observație. Folosind notația Art_1, Art_2 realizăm de fapt o dezambiguizare a articolului, o dezambiguizare de același tip cu aceea operată de lexicografi, atunci cînd indexează în dicționar cuvintele omonime (*broască*[1], *broască*[2], *casă*[1], *casă*[2] etc).

(vii) D e t e r m i n a t i v e l e n o m i n a l e: *toți, fiecare, orice* și *un, unii, niște*.

(viii) V e r b e i n t r a n z i t i v e: *dormi, merge* etc.

(ix) V e r b e t r a n z i t i v e. Prin verbe tranzitive înțelegem aici nu numai verbele cu complement direct în acuzativ, ci și verbele care iau un complement indirect (în dativ sau cu prepoziție), indiferent de faptul dacă, pe lîngă complementul indirect, primesc sau nu și un complement în acuzativ. Vom vorbi deci de verbe cu 1, 2, 3 ... complemente, *a vedea* (pe cineva), *a se gîndi* (la cineva, ceva), *a învăța* (pe cineva, ceva), *a spune* (ceva, cuiva, despre cineva) etc.

(x) Verbul *a fi* în funcție „copulativă", cu două sensuri, simbolizate prin: *Cop*, atunci cînd exprimă incluziunea, ca în *Ion este elev* și prin Cop_{id}, atunci cînd exprimă identitatea, ca în *Tu ești Ion*.

(xi) Negația simplă *nu* (plasată înaintea predicatului) și negațiile perifrastice de tipul *nu este adevărat că, este fals că* plasate înaintea unei propoziții (subiective).

b. Gramatica este identică în esență cu aceea a limbii române. Observațiile care urmează au rolul de a arăta care sînt elementele de gramatică pe care le considerăm irelevante pentru scopul discuției noastre și care este clasa de construcții pe care o avem în vedere mai departe.

Observații asupra morfologiei. Nu vom lua în considerație distincțiile care țin de semnificația categoriilor morfologice. Altfel spus, nu vom lua în considerare distincțiile de număr, gen, caz, mod și timp verbal. În cazul complementelor prepoziționale, nu vom lua în considerare sensul prepoziții-

lor și implicit, nici selecția anumitor prepoziții. Subiectul va fi numai la singular, cu excepția cazului în care este determinat de *toți*, *niște* sau *unii* (cazuri în care ceea ce este relevant din punct de vedere semantic este determinativul și nu pluralul). În consecință (cu excepția menționată), predicatul va fi numai la singular. Predicatul va fi luat, de asemenea, numai la forma de prezent și se va considera că forma de prezent exprimă simultaneitatea cu momentul vorbirii.

Observații asupra sintaxei

1°. Limbajul L^1 nu conține decît *propoziții asertive*. Deci în L^1 nu vom găsi nici fraze (formate prin coordonare și/sau subordonare) și nici propoziții exclamative, interogative, dubitative, imperative[6]. Excepție fac subiectivele după *nu este adevărat că* ...

2°. *Grupul nominal subiect* poate fi:

a) un nume propriu;

b) un pronume: *eu*, *tu*;

c) un nume comun determinat de Art_1 sau Art_2 sau *toți*, *orice*, *fiecare*, *un*, *unii*, *niște*;

d) un nume comun determinat de unul sau mai multe adjective, construcție însoțită de unul dintre determinativele de sub c).

3°. *Grupul predicativ* poate avea următoarea structură:

a) un verb intranzitiv;

b) un verb tranzitiv însoțit de complemente;

c) *Cop* sau Cop_{id} urmată de numele predicativ.

4°. *Complementele* sînt numai:

a) nume proprii;

b) pronume *(eu, tu)*;

c) nume comune (determinate sau nu de adjectiv(e)) însoțite de Art_1.

Observație. În acord cu 4°, grupul constituit din verb + complement(e) nu poate avea forme ca *citește* **unele** *cărți*, *citește* **toate** *cărțile* sau *citește* **unele** *cărți bune*, *citește* **toate** *cărțile bune* și nici *citește cărți*, *vede elevi* etc.

5°. *Numele predicativ*. Nu vom lua în considerație distincția (în cazul în care aceasta există în mod real) dintre numele predicativ exprimat prin substantiv

---

[6] Este vorba de propoziții care seamănă cu propozițiile-nucleu, în sensul lui Chomsky, 1957.

(+adjectiv) precedat de *un*, *nişte* (ca în *lupul este* **un** *animal (sălbatic)*) şi numele predicativ neprecedat de articolul nedefinit (ca în *Ion este student (bun)*). Aceasta deoarece, după toate aparenţele, prezenţa articolului nedefinit este impusă contextual: se foloseşte articolul nedefinit în cazul în care numele predicativ nu este nume de profesie.

6°. Admitem existenţa unei *ordini standard* (chiar dacă aceasta nu coincide cu ordinea reală) a constituenţilor propoziţiei. Lipsa de coincidenţă cu ordinea reală se justifică prin aceea că prima favorizează, în anumite cazuri, formularea mai compactă a regulilor semantice.

a) Ordinea constituenţilor majori este:
Grup nominal-subiect + grup predicativ.

b) Ordinea elementelor grupului nominal este:

$$\left.\begin{array}{l} \textit{toţi} \\ \textit{fiecare} \\ \textit{un} \\ \textit{unii} \\ \textit{nişte} \\ Art_1 \\ Art_2 \end{array}\right\} + \text{Nume comun}$$

Observaţie. Deosebirea faţă de ordinea reală este legată, după cum se observă, de ante-poziţia articolului definit. O regulă obligatorie va repoziţiona (la nivel strict sintactic) articolul definit.

c. Clasificarea semnelor. În cele ce urmează, vom regrupa semnele enumerate sub **14.a.** în acord cu anumite proprietăţi sintactice, avînd în vedere, în acelaşi timp, şi unele particularităţi semantice ale elementelor clasificate. Descrierea limbajului L^1 se va face în termenii unei gramatici de tip *categorial*[7].

O astfel de gramatică este concepută ca un mecanism cu ajutorul căruia fiecărei construcţii realizate cu elemente din vocabular i se atribuie o anumită categorie gramaticală (fiecare construcţie este încadrată într-o anumită categorie), pornindu-se (i) de la un sistem de etichetare a elementelor din vocabular şi (ii) de la un număr de categorii

[7] Asemănătoare cu cea din Montague, 1970.

numite *primitive*, adică de la un număr de categorii care nu se definesc (un fel de „categorii-axiomă"). Acest mecanism permite formularea condiţiilor de bună formare a construcţiilor într-o limbă dată: sînt *bine formate* acele construcţii cărora li se poate atribui o categorie gramaticală, sînt *rău formate* acele secvenţe de semne cărora nu li se poate atribui o categorie gramaticală.

Înainte de a trece la prezentarea gramaticii propriu-zise a limbajului L', vom formula următoarele definiţii şi principii generale.

14—1. Categorii. Numim categorie *(Cat_i)* o clasă de semne sau de secvenţe de semne caracterizată prin una sau mai multe proprietăţi gramaticale comune tuturor membrilor acestei clase.

14—2. Semne şi categorii. Pentru orice semn, α, din $V_{L'}$, există o categorie, Cat_i, astfel încît $\alpha \in Cat_i$.

În **14—2.** se arată că orice semn al vocabularului aparţine unei categorii.

14—3. Functori. Numim **functor** orice semn, α, care, aplicat la stînga sau la dreapta unui alt semn, β, face ca secvenţa obţinută, $\langle\alpha, \beta\rangle$ sau $\langle\beta, \alpha\rangle$ să aparţină unei anumite categorii, *Cat*, identică cu/sau diferită de categoria la care aparţine semnul β. Convenim să reprezentăm functorii prin: categoria la care aparţine secvenţa formată cu functorul α, deci Cat_j, indexată cu subscriptul F precedat sau urmat de simbolul Cat_i închis între paranteze rotunde, în raport cu faptul dacă functorul se plasează la dreapta sau, respectiv, la stînga semnului β. Deci $Cat_{j_{(Cat_i)F}}$ sau $Cat_{j_{F(Cat_i)}}$.

În acord cu **14—3.**, dacă α este un functor din categoria $Cat_{j_{(Cat_i)F}}$ şi β un semn din categoria Cat_i, atunci construcţia $\langle\beta, \alpha\rangle$ este o construcţie din categoria Cat_j; dacă α este un functor din categoria $Cat_{j_{F(Cat_i)}}$, atunci $\langle\alpha, \beta\rangle$ este o construcţie din categoria Cat_j. De observat că, în primul caz, trebuie să spunem că o construcţie de forma $\langle\alpha, \beta\rangle$ nu este bine formată, în al doilea caz, trebuie să spunem, de asemenea, că $\langle\beta, \alpha\rangle$ nu este bine formată. De asemenea, dacă β nu aparţine categoriei Cat_i, ci, să presupunem, categoriei Cat_k, atunci nici $\langle\alpha, \beta\rangle$, nici $\langle\beta, \alpha\rangle$ nu sînt construcţii bine formate.

În cele ce urmează, stabilim care sînt categoriile primitive în limbajul L^1.

14—4. Categorii primitive în L^1. Categoriile primitive ale gramaticii limbajului L^1 sînt:

(i) TS (= *termeni singulari*)
(ii) Pr_B (= *predicative de bază*)
(iii) TG (= *termeni generali*)
(iv) S (= *propoziție*)

Întrucît, așa cum am arătat, categoriile primitive sînt considerate ca „date", ele nu vor fi definite; ne vom mărgini doar la a le exemplifica și a arăta care sînt proprietățile sintactice comune tuturor cuvintelor care le aparțin.

(i) Din categoria TS fac parte toate *numele proprii* precum și pronumele *eu, tu.*

Aceste cuvinte au proprietatea de a fi singurele care pot ocupa poziția de subiect fără a fi în mod obligatoriu însoțite de un Art_1 (articol definit de singularizare), Art_2 (articol definit de generalizare) sau de *orice, fiecare, toți, un, unii* etc.

(ii) Din categoria Pr_B fac parte *substantivele comune.* Le numim predicative de bază, deoarece, împreună cu copula *(Cop)*, formează predicatul unei propoziții. Substantivele comune, spre deosebire de cele proprii, nu pot apărea în poziție de subiect (cel puțin la singular) decît însoțite de Art_1, Art_2 sau de unul dintre determinativele de sub (i).

(iii) Din categoria TG fac parte substantivele comune determinate de Art_2 sau de unul dintre determinanții menționați sub (i).

(iv) Din categoria S fac parte toate secvențele de semne (din V_{L^1}) care sînt *propoziții.*

Pe baza categoriilor primitive enumerate sub **14—4.** putem defini o serie de categorii (derivate) la care aparțin functorii:

14—5. Functori pentru predicative de bază. Sînt **functori pentru predicative** de bază toate cuvintele care aparțin categoriei $Pr_{B_{(Pr_B)F}}$.

Conform cu **14—5.**, este functor pentru predicative orice semn din V_{L^1} prin a cărui aplicare la *dreapta* unui Pr_B (= substantiv) se obține o construcție cu proprietăți identice cu ale oricărui substantiv. Categoriei $Pr_{B_{(Pr_B)F}}$

îi aparţin toate adjectivele. Modul de definiţie a acestei categorii de functori reflectă faptul că orice construcţie de tipul *subst* + *adj* poate ocupa exact aceleaşi poziţii sintactice cu cele ocupate de un substantiv (nedeterminat de adjectiv).

14—6. Predicative. Pentru orice semn, α, din $V_{L'}$, α aparţine categoriei Pr (= *predicative*) ddacă α aparţine categoriei Pr_B sau α aparţine categoriei $Pr_{B_{(Pr_B)F}}$.

Definiţia **14—6.** arată că Pr este *reuniunea* (suma) categoriilor Pr_B (= substantive) şi $Pr_{B_{(Pr_B)F}}$ (= adjective). Proprietatea comună tuturor membrilor acestei categorii este aceea de a putea forma împreună cu *Cop* (copula care nu exprimă „identitatea") un predicat. Este evident vorba de predicate nominale ca *este student*, *este frumos* etc. Întrucît, conform cu **14—5.**, grupul subst + adj aparţine categoriei Pr_B, acest grup aparţine, prin **14—6.**, şi categoriei Pr şi are aceeaşi proprietate sintactică specifică oricărei Pr, anume aceea de a forma predicatul împreună cu *Cop*; *este student bun* este, de asemenea, un predicat nominal.

14—7. Functori pentru termeni.

a. Pentru termeni singulari. Sînt **functori pentru termeni singulari** toate semnele din $V_{L'}$ care aparţin categoriei $TS_{F(Pr_B)}$.

b. Pentru termeni generali. Sînt **functori pentru termeni generali** toate semnele din $V_{L'}$ care aparţin categoriei $TG_{F(Pr_B)}$.

Conform cu **14—7.a.**, este functor pentru termeni singulari orice cuvînt prin a cărui aplicare *la stînga* unui Pr_B (= substantiv) se obţine o construcţie cu proprietăţi identice cu acelea ale unui nume propriu sau ale pronumelor *eu*, *tu*: aceste construcţii pot ocupa poziţia de subiect (posibilitate pe care, aşa cum am văzut mai sus, substantivele comune nu o au). Singurul functor din $V_{L'}$ aparţinînd acestei categorii este Art_1 (= articolul definit de singularizare).

În acord cu **b.**, sînt functori pentru termeni generali toate cuvintele din $V_{L'}$ prin a căror aplicare *la stînga* unui Pr_B se obţine o construcţie care poate ocupa poziţia de subiect, fără a fi un TS. Aparţin acestei categorii de functori toate cuvintele din $V_{L'}$ care pot determina un sub-

stantiv, fără a fi nici adjectiv, nici Art_1 : *toți*, *orice*, *fiecare*, Art_2, *un*, *unii*. Facem distincția între $TS_{F(Pr_B)}$ și $TG_{F(Pr_B)}$ pe baza diferenței de *semnificație* dintre cele două categorii de functori, diferență care va apărea cu claritate atunci cînd vom specifica denotatele care urmează a fi asociate functorilor din cele două categorii.

Pe baza celor arătate, o construcție ca ⟨Art_1,⟨*student*⟩⟩ va aparține aceleiași categorii (TS) la care aparține un cuvînt ca *Ion* sau *București*. De asemenea, construcții ca ⟨Art_2⟨*student*⟩⟩ sau ⟨*orice*⟨*student*⟩⟩ sau ⟨*unii*⟨*studenți*⟩⟩ vor avea, ca și numele proprii, posibilitatea de a apărea în poziția de subiect, spre deosebire de un substantiv ca *student*, care nu are această posibilitate.

14—8. Termeni. Pentru orice semn din $V_{L'}$ sau orice construcție, α, aceasta aparține categoriei T (= termen), ddacă α aparține categoriei TS sau dacă α aparține categoriei TG.

Definiția **14—8.** arată că T este reuniunea (= suma) categoriilor TS și TG. Proprietatea comună elementelor din T este aceea că pot ocupa poziția de subiect. Conform cu **14—8.**, aparțin categoriei T numele proprii *(Ion)*, pronumele *eu*, *tu*, orice construcție de forma Art_1 + *subst*, Art_2 + *subst*, *orice* + *subst*, *toți* + *subst*, *unii* + *subst* etc., precum și construcții ca ⟨Art_1⟨*student*⟨*înalt*⟩⟩⟩ sau ⟨*orice* ⟨*student*⟨*înalt*⟩⟩⟩ etc., întrucît grupul *subst* + *adj* aparține categoriei Pr.

14—9. Functori pentru propoziții. Sînt functori **pentru propoziții** toate semnele din $V_{L'}$ și toate construcțiile care aparțin la categoria $S_{(T)F}$.

Vom spune deocamdată că, în conformitate cu **14—9.**, sînt functori pentru propoziție toate cuvintele din $V_{L'}$ care, atunci cînd sînt aplicate *la dreapta* unui *termen* (= TS sau TG), formează o propoziție. Din această categorie fac parte, evident, toate verbele intranzitive. Aceasta deoarece, atunci cînd un astfel de verb apare — de exemplu — la dreapta unui nume propriu, ca în ⟨*Ion*⟨*doarme*⟩⟩, construcția rezultată este o propoziție. La fel, în cazul în care apare la dreapta unor construcții ca ⟨Art_1⟨*elev*⟩⟩, ⟨Art_2⟨*elev*⟩⟩, ⟨*orice*⟨*elev*⟩⟩, ⟨*unii*⟨*elevi*⟩⟩ etc. Vom vedea însă mai jos că la categoria $S_{(T)F}$ aparțin și *construcții*. Aceste construcții sînt sintactic echivalente cu verbele

intranzitive. Este evident că semnele și construcțiile din categoria $S_{(T)F}$ corespund în mare la ceea ce uzual se numește *predicat*, fără a se identifica însă cu această categorie.

14—10. Functori pentru propoziții de identitate. Sînt **functori pentru propoziții de identitate** toate semnele din $V_{L'}$ care aparțin categoriei $S_{F(TS_1, TS_2)}$.

În acord cu **14—10.**, functorii din această categorie formează propoziții atunci cînd se plasează *la stînga unei secvențe* de doi termeni singulari. Acestei categorii îi aparține copula *a fi* cu sens de identitate: Cop_{id}. Definirea acestui functor în raport cu o secvență de doi termeni singulari reflectă faptul că *a fi* exprimă identitatea numai atunci cînd atît subiectul, cît și numele predicativ sînt termeni singulari: *Elevul este Ion. Tu ești elevul.* etc. Cînd numele predicativ este un substantiv sau un adjectiv, *a fi* exprimă *apartenența* obiectului denumit prin subiect la mulțimea denumită prin numele predicativ sau *incluziunea* mulțimii denumite de subiectul general în mulțimea denumită de numele predicativ.

După cum se știe, în propozițiile de identitate autentice, subiectul și „numele predicativ" se pot inversa fără ca sensul propoziției (= identitatea obiectelor denumite) să se modifice. *Ion este elevul* și *Elevul este Ion* exprimă același lucru, anume faptul că individul denumit de *Ion* și individul la care se referă construcția $\langle Art_1\langle elev\rangle\rangle$ sînt identici. Această proprietate este exprimată prin faptul că functorul se aplică unei *secvențe* de doi TS și nu formează predicat împreună cu ceea ce uzual se consideră a fi în această construcție un nume predicativ. Forma standard a construcției (propoziției) obținute cu ajutorul acestui functor este $\langle Cop_{id}\langle \alpha, \beta\rangle\rangle$, unde α, β sînt termeni singulari. Așadar, în forma standard, o propoziție concretă de identitate va fi în L'^1: $\langle este\langle elevul, Ion\rangle\rangle$ sau $\langle este\langle Ion, elevul\rangle\rangle$, construcții care nu sînt uzuale în română, dar care nu sînt nici non-gramaticale. Urmează ca o regulă (eventual obligatorie) să prevadă repoziționarea termenilor singulari: unul înainte, celălalt după Cop_{id}.

14—11. Functori pentru functori de propoziție.

a. Functori verbali pentru functori de propoziție. Sînt **functori verbali pentru functori de propoziție** toate semnele din $V_{L'}$ care aparțin categoriei $S_{(T)F\,F(TS_1,\ldots TS_n)}$.

b. Functori copulativi pentru functori de propoziţie. Sînt **functori copulativi pentru functori de propoziţie** toate semnele din V_{L^1} care aparţin categoriei $S_{(T)F_{F(Pr)}}$.

În acord cu **14—11.a.**, functorii din categoria $S_{(T)F_{F(TS_1,\ldots TS_n)}}$ sînt toate *verbele* cu unul pînă la *n* complemente (deci în această categorie intră, pe lîngă altele, toate verbele numite uzual *tranzitive*, adică cu complement în acuzativ). Conform cu cele arătate în **14.a.** sub (ix), categoria aici în discuţie este însă mai largă decît aceea a verbelor considerate tradiţional tranzitive. În acord cu **14.b.**, observaţia 4°., definiţia arată că functorul se aplică *numai termenilor singulari* (nu şi termenilor generali ca *unii* + *subst*, *Art*$_2$ + *subst* etc.). În al doilea rînd, observăm că **14—11.a.** arată că, în gramatica pe care o construim, prin predicat se înţelege *întregul grup* constituit din verbul tranzitiv, urmat de complement(e). Aşadar în *Ion vede pe Gheorghe* predicatul este construcţia *vede pe Gheorghe* şi nu numai *vede*; la fel, în *Ion dă lui Gheorghe cartea*, predicatul este *dă lui Gheorghe cartea* şi nu numai *dă*. Consecvent cu acest mod de a înţelege predicatul, va trebui să spunem că propoziţiile *Ion vede pe Gheorghe* şi *Ion vede pe Maria* au *predicate diferite*.

În această accepţie, verbul ,,tranzitiv'' nu este decît un element care *ajută la* construirea predicatului propriu-zis. De aceea această categorie de verbe este considerată ca **formînd** *functori pentru propoziţie* şi nu ca **fiind** *functori* pentru propoziţie. Din acest punct de vedere verbele aici în discuţie seamănă cu verbele copulative, prin aceea că **ajută la** formarea predicatului (= functor pentru propoziţie) şi **nu sînt** predicate. Deosebirea dintre cele două categorii de functori constă în faptul că fiecare din ele se aplică unor categorii diferite (aşa cum vom vedea, imediat mai jos).

Conform cu **14—11.b.**, functorii din categoria $S_{(T)F_{F(Pr)}}$ sînt verbele numite tradiţional copulative. În fragmentul L^1, singurul verb din această categorie este *Cop* (adică verbul *a fi* în situaţiile cînd nu exprimă ,,identitatea''). Definiţia arată că functorul se aplică *la stînga* unui element sau a unei construcţii din categoria Pr, adică la stînga unui substantiv sau a unui adjectiv sau, în sfîrşit, la stînga unei construcţii de forma *subst* + *adjectiv(e)*.

14—12. Functor de negaţie a functorului pentru propoziţie. Sînt **functori de negaţie a functorului pentru propoziţie** semnele din V_{L^1} care aparţin categoriei $S_{(T)F_{F(S_{(T)F})}}$.

Functorul definit în **14—12.** este, de fapt, negaţia *nu*; aceasta se plasează la stînga predicatului care poate fi un verb intranzitiv sau o construcţie *verb + complement(e)* sau *Cop + subst*, *Cop + adj* sau *Cop + subst + adjectiv(e)*.

14—13. Functori de negaţie a propoziţiei. Sînt **functori de negaţie a propoziţiei** semnele din V_{L^1} care aparţin categoriei $S_{F(S)}$.

Functorul definit în **14—13.** este o negaţie cu structură propoziţională, anume *nu este adevărat că*; plasat înaintea unei propoziţii, acest functor, spre deosebire de cel definit sub **14—12.**, reprezintă negaţia *propoziţiei* şi nu a predicatului. Această distincţie corespunde unei distincţii semantice, aşa cum vom vedea în paragraful următor.

14—14. Convenţie. Fiecare semn din V_{L^1} poartă indicele subscris al categoriei din care face parte.

În acord cu **14—14.**, în V_{L^1} vom avea eu_{TS}, $elev_{Pr_B}$, $dormi_{S(T)F}$, $vedea_{S(T)F_{F(TS)}}$, $nu_{S(T)F_{F(S_{(T)F})}}$ etc.

Pe baza conceptelor introduse pînă acum, putem da următoarea regulă, cu ajutorul căreia putem specifica toate construcţiile formate cu elemente din V_{L^1} care aparţin unor categorii derivate şi putem determina categoria la care aparţin.

14—15. Atribuirea de categorii în L^1.

a. Pentru orice semn, α, pentru care $\alpha \in V_{L^1}$, α aparţine categoriei indicate de subscript, cu excepţia situaţiilor menţionate în **14—6.**: Pr; **14—8.**: T.

b. Pentru orice construcţie $\langle\alpha,\beta\rangle$, (i) dacă $\beta \in Cat_i$ şi $\alpha \in Cat_{jF(Cat_i)}$, atunci $\langle\alpha, \beta\rangle \in Cat_j$; (ii) dacă $\alpha \in Cat_i$ şi $\beta \in Cat_{j(Cat_i)F}$, atunci $\langle\alpha, \beta\rangle \in Cat_j$.

„Excepţiile" de sub **a.** se referă la „categoriile-reuniune", care nu figurează în sistemul de indexare din V_{L^1}, dar care „se atribuie" prin regulile menţionate (**14—6.** şi **14—8.**). Sub **b.** se arată că, în cazul oricărei construcţii formate cu un functor, construcţia *în întregime* aparţine categoriei indicate de functor, adică celei indicate prin simbolul căruia îi este subscris indicele F. De exemplu, dacă în $\langle Art_1\langle elev\rangle\rangle$, Art_1 aparţine categoriei $TS_{F(Pr_B)}$ şi *elev*

categoriei Pr_B, construcția aparține categoriei TS. În ⟨*nu*⟨*vede*⟨*pe Ion*⟩⟩⟩, construcția aparține categoriei $S_{(T)F}$, întrucît ⟨*vede*⟨*pe Ion*⟩⟩ aparține categoriei $S_{(T)F}$ (întrucît *vede* este $S_{(T)F(TS)}$ și *Ion* este TS), iar *nu* aparține categoriei $S_{(T)F_{F(S_{(T)F})}}$.

Ținînd seama de **14—15.**, specificăm mai departe condițiile pe care trebuie să le satisfacă o secvență de semne din V_{L^1} pentru a putea fi considerată o construcție bine formată *(cbf)* în L^1.

14—16. Condiții de bună formare în L^1.

a. Pentru orice semn, $\alpha \in V_{L^1}$, α este o *cbf* (= construcție bine formată) în L^1 ddacă $\alpha \in Cat_i$ și Cat_i este o categorie primitivă nederivată.

b. Fie Cat_i, Cat_j, Cat_k simboluri ale unor categorii oarecare în L^1, fie α o *cbf*, astfel încît $\alpha \in Cat_i$, iar β un functor oarecare.

(i) În cazul în care β aparține categoriei $Cat_{k_{F(Cat_j)}}$, $\langle\alpha, \beta\rangle$ este o *cbf* ddacă $Cat_i = Cat_j$.

(ii) În cazul în care β aparține categoriei $Cat_{k_{(Cat_j)F}}$, $\langle\alpha, \beta\rangle$ este o *cbf* ddacă $Cat_i = Cat_j$.

Conform cu **14—16.**, semne ca *Cop*, *doarme*, Art_1 etc. nu sînt *cbf*, deoarece nu aparțin la categorii primitive de bază. În schimb sînt *cbf* semne ca *Ion*, *eu*, *elev* (întrucît aparțin unei categorii primitive de bază).

În același fel secvențe ca ⟨*dormi*, *merge*⟩, ⟨*toți*⟨*merge*⟩, ⟨*nu*⟨*elev*⟩⟩, nu sînt *cbf*, deoarece functorul nu se aplică unei categorii apropriate. În schimb, sînt *cbf* secvențe ca ⟨*unii*, *elevi*⟩, ⟨*vede*, *pe Maria*⟩, ⟨*Ion*, *doarme*⟩ întrucît functorii se aplică în mod apropriat categoriilor.

După cum se observă, conceptul de *cbf* este legat, atunci cînd se referă la secvențe, de posibilitatea de a încadra o secvență într-o anumită categorie (derivată); nu sînt *cbf* acele secvențe care nu pot fi încadrate în nici o categorie.

Sistemul de clasificare prezentat în § **14.** urmează, așa cum reiese destul de clar, liniile generale ale unei gramatici de tip categorial, deși formalismul folosit diferă (dar nu în mod esențial) de formalismul utilizat de obicei în gramaticile menționate.

§ **15. Categorii sintactice și reguli de denotație.** În § **13.** am definit funcția de denotație, 𝔇 (**13—1.**). Pe baza

funcției 𝔇 se pot formula reguli de denotație pentru fiecare categorie de semne și pentru fiecare semn în parte, adică reguli pe baza cărora se asociază fiecărui semn prin intermediul funcției 𝔇 cîte un obiect din U.

Clasificarea efectuată în § **14.** a semnelor și construcțiilor ne va permite să asociem fiecărei categorii de semne un obiect de un anumit tip, tip care este totdeauna același pentru o anumită categorie. De exemplu, categoriei TS îi va fi asociat totdeauna un obiect de un anumit tip, anume un obiect individual (de ex. σ_i) ; unui semn din categoria Pr_B îi va fi asociată o mulțime definită printr-o anumită proprietate, unei secvențe aparținînd la o categorie derivată îi va fi asociat rezultatul unei anumite operații aplicate denotatelor semnelor constitutive ș.a.m.d. Aceasta revine la a spune că valoarea funcției 𝔇 este determinată atît de natura semnului care este argumentul funcției, cît și de categoria la care acesta aparține.

Pe de altă parte, remarcăm că formularea „asociază un obiect și numai unul singur" revine la a spune că regulile de denotație sînt stabilite în așa fel, încît semnele din $V_{L'}$ să fie *din punct de vedere semantic neambigue*, adică să nu includă elemente cărora să le fie asociate mai multe obiecte posibile. Pentru a obține acest lucru, în cazurile în care limbajul natural pe care îl luăm ca referință conține semne omonime, vom apela totdeauna la un procedeu de diferențiere formală a acestora și anume indexarea numerică a seriei omonimice (procedeu folosit în mod uzual și în lexicografie). De exemplu, pentru un cuvînt ca *broască* vom considera că avem a face cu două entități din lexicon și anume *broască*[1] căruia i se va asocia o clasă definită prin proprietatea φ_{b_1} (= animal care. . .) și *broască*[2] căruia i se va asocia o clasă definită prin altă proprietate, φ_{b_2} (= dispozitiv care . . .).

În cele ce urmează, nu vom formula reguli de denotație propriu-zise decît pentru semnele care aparțin la categoriile primitive și care conțin un număr mic de membri. Pentru categoriile cu mulți membri, ne vom mărgini la a indica forma generală a denotatului.

Pentru categoriile derivate, vom indica doar operația prin care se poate obține denotatul construcției din denotatele constituenților.

a. Denotate pentru termeni singulari.

Vom discuta aici problema denotatelor care se atașează numelor proprii și pronumelor *eu*, *tu*.

După cum se știe, numele proprii au funcția de a singulariza un individ dintr-o colecție de indivizi (aparținînd unei anumite clase). Numele *Ion* singularizează un obiect individual din clasa tuturor oamenilor. Numele proprii, după cum se spune, „nu au sens", adică nu singularizează un obiect printr-o anumită proprietate (așa cum, de ex., proprietatea de „a fi masă" ne permite să selectăm din totalitatea obiectelor din U pe acelea care au această proprietate). Numele proprii singularizează un obiect prin simpla n u m i r e, adică prin simpla „etichetare".

Este evident că, într-un sistem corect de „numire", nu se poate admite ca doi indivizi distincți x, y să fie „etichetați" în același fel (= să poarte același nume). Deoarece, în limbile naturale, nu există sisteme de numire autentice (= care să satisfacă cerința menționată) mulți cercetători consideră că, în aceste limbi, nu există nume proprii (sau, mai pe scurt, nume) autentice[8] și că, de fapt, în limbile naturale, numele proprii nu sînt decît abrevieri ale unor descrieri (*Ion* este o abreviere pentru „fiul lui X și al lui Y", „care locuiește în...", „care lucrează la ..." etc., etc).

Pentru un moment, nu vom ține seamă de această observație perfect justificată și vom considera, cu titlu de ipoteză, că numele proprii din limbile naturale sînt nume autentice. Atragem doar atenția asupra faptului (relevat și în § **11.**) că nu toate obiectele din U au un nume (fie chiar și impropriu), ceea ce este un argument în favoarea ideii că, în L^1, nu există nume (propriu-zise).

Vom considera deci, prin ipoteză, că în V_{L^1} există nume și deci că substantive proprii ca *Ion*, *Maria*, *București*, *Ialomița* sînt nume autentice.

În acest caz trebuie să considerăm că numelor le corespunde un singur obiect din U, totdeauna același. Pentru motive care vor deveni clare în § **17.** (cf. și precizările care precedă **13—3.**), vom considera că unui nume pro-

---

[8] Cf. Russell, 1905; ideea este preluată de Quine, 1961: 5—9, 12—13.

priu îi corespunde nu un obiect, o_i, din U, ci o mulțime cu un singur element, specificată prin indicarea proprietății obiectului pe care îl conține. Vom spune deci, notînd prin φ_{Ion} ansamblul de proprietăți care singularizează obiectul σ_{Ion} dintre celelalte obiecte, că denotatul lui *Ion* este mulțimea $\{\varphi_{Ion}\}$.

Întrucît numele proprii din V_{L^1} sînt foarte numeroase, ne vom mărgini aici la a formula o s c h e m ă a regulii de denotație pentru această categorie. Reguli propriu-zise se pot obține prin înlocuirea variabilelor meta-limbajului cu constante care să reprezinte în meta-limbaj numele concret la care se referă.

15—1. Regulă de denotație pentru TS_B. Dacă un semn oarecare, α, din V_{L^1} aparține categoriei TS_B, atunci

$$\mathfrak{D}(\alpha) = \{\varphi_\alpha\} \text{ și } \{\varphi_\alpha\} \in U.$$

Conform cu **15—1.**, vom avea, de ex.:

$$\mathfrak{D}(Ion) = \{\varphi_{Ion}\}$$

$$\mathfrak{D}(București) = \{\varphi_{București}\}$$

Spre deosebire de numele proprii, în legătură cu care am admis, prin ipoteză, că denotă totdeauna un obiect și numai unul, pronumele *eu*, *tu* au un denotat variabil. În principiu, *eu* poate să aibă ca denotat orice obiect din U care are capacitatea de a utiliza un sistem lingvistic (în particular, sistemul L^1), întrucît orice vorbitor se referă la el însuși prin *eu*. Pronumele *eu* are ca denotat pe acel individ-persoană din U care se referă la el însuși (prin *eu*) și care îl utilizează efectiv pe *eu*, într-un act de vorbire (eventual, propoziție) produs *acum* și *aici*. Notăm prin *eu** ocurența concretă a pronumelui într-un act de comunicare care loc *acum* și *aici* (*eu** corespunde deci la ceea ce în engleză se numește *token* în timp ce *eu* corespunde la ceea ce în engleză se numește *type*; *eu** este deci un „token" al tipului *eu*).

După cum se observă, denotatul lui *eu* este variabil; el poate fi determinat de fiecare dată pe baza unei anumite proprietăți, anume aceea de a fi „emitent" (φ_{Em}) **în raport** cu semnul *eu*, care, la rîndul lui, poate apărea singur sau poate fi inclus într-o propoziție. Definiția, după cum se observă, este apropiată de aceea dată de Benveniste[9].

---

[9] Benveniste, 1966 : 252 ; cf. și Vasiliu, 1972 : 68—75.

Proprietatea de a fi „emitent" (φ_{Em}) în raport cu *eu** o vom simboliza prin „φ_{Em} — *eu**". Cum calitatea de emitent în raport cu *eu* pronunțat acum și aici nu o poate avea decît un singur individ și numai unul singur, proprietatea „φ_{Em}—*eu**" va determina o clasă cu un singur element. Introducem notația $\{\varphi_{Em}(—, eu^*)\}$ cu semnificația „acel *x* care are proprietatea φ_{Em} în raport cu *eu**" și spunem că denotatul lui *eu* este $\{\varphi_{Em}(—, eu^*)\}$.

Denotatul lui *tu* se poate specifica într-un mod asemănător cu modul în care am specificat denotatul lui *eu*. Pronumele *tu* are ca denotat tot un individ variabil. *Tu* denotă obiectul care are proprietatea de a fi „adresantul" (φ_{Ad}) în raport cu cel care emite semnul *tu* (deci cu cel care folosește pe *tu* acum și aici). Vom folosi semnul *tu** pentru a desemna ocurența concretă (= token) a tipului *tu* într-un act de vorbire care are loc *acum* și *aici*. Notînd prin „$\varphi_{Em}(—, tu^*)$" proprietatea de a fi emitent al lui *tu**, această proprietate va determina clasa cu un singur element $\{\varphi_{Em}(— tu^*)\}$ (citește „acel *x* care are proprietatea φ_{Em} în raport cu *tu**"); mai departe „acel x care are proprietatea φ_{Ad} în raport cu $\{\varphi_{Em}(— tu^*)\}$" va fi reprezentat prin clasa cu un singur element $\{\varphi_{Ad}(—, \{\varphi_{Em}(— tu^*)\})\}$.

Pe baza celor arătate pînă aici sub 2°., putem formula următoarele:

15—2. Regulă de denotație pentru pronume.

a. $\mathfrak{D}(eu) = \{\varphi_{Em}(—, eu^*)\}$ și $\{\varphi_{Em}(—, eu^*)\} \in U$.

b. $\mathfrak{D}(tu) = \{\varphi_{Ad}(—, \{\varphi_{Em}(—, tu^*)\})\}$ și $\{\varphi_{Ad}(—, \{\varphi_{Em}(—, tu^*)\})\} \in U$.

b. Denotate pentru predicative.

Conform cu cele arătate în **14—6.**, este predicativ orice semn care aparține fie categoriei Pr_B (= substantive comune), fie categoriei $Pr_{B(Pr_B)F}$ (= adjective).

Cuvintelor din această categorie le este caracteristic faptul că denotă nu obiecte individuale, ci *clase de obiecte individuale*. Clasele se determină pe baza unor proprietăți care îndeplinesc un rol de „filtru": proprietățile ne permit să facem partiția obiectelor din U în obiecte cărora li se poate aplica semnul respectiv și obiecte cărora nu li se poate aplica (cf. § **11.b.** și **11—1., 2., 3.**).

Desemnînd prin „φ_e" proprietatea (ansamblul de proprietăți) pe care le au obiectele la care se referă *elev* și prin

„φ_a" proprietatea pe care o au obiectele cărora li se aplică cuvîntul *alb*, vom spune că denotatul cuvîntului *elev* este $[\varphi_e]$, iar denotatul cuvîntului *alb* este $[\varphi_a]$ (pentru notație, cf. § **11.**).

În urma celor arătate, generalizînd, formulăm următoarea (schemă de) regulă:

15—3. Regulă de denotație pentru Pr. Dacă α este un semn care aparține categoriei Pr, atunci

$$\mathfrak{D}(\alpha) = [\varphi_\alpha] \text{ și } [\varphi_\alpha] \in U.$$

c. Denotate pentru functori

Avem în vedere în acest sub-paragraf functorii aparținînd categoriilor 1°. $TS_{F(Pr_B)}$: *Art*$_1$; 2°. $TG_{F(Pr_B)}$: *Art*$_2$, *toți, fiecare, orice; un, unii, niște;* 3°. $S_{(T)F}$: verbele intranzitive; 4°. $S_{(T)F_{F(TS_1,\ldots,TS_n)}}$: verbele tranzitive; 5°. $S_{(T)F_{F(Pr_B)}}$: copula *a fi* cu sens de *incluziune (Cop)*; 6°. $S_{(T)F_{F(S_{(T)F})}}$: negația verbului *(nu)*; 7°. $S_{F(S)}$: negația propoziției (*nu este adevărat că, este fals că* = NEG); 8°. $S_{F(TS_1, TS_2)}$: copula *a fi* cu sens de *identitate* (*Cop*$_{id}$).

Functorii menționați sub 3°., 4°. denotă *mulțimi de obiecte.*

Verbele intranzitive denotă mulțimi: un verb ca *dormi* denotă mulțimea obiectelor din U care au proprietatea „dormi", pe care o vom reprezenta prin φ_d. Așadar *dormi* denotă mulțimea $[\varphi_d]$, adică pe „acei x pentru care $\varphi_d x$ are loc".

Verbele tranzitive am putea spune că denotă *mulțimi de șiruri ordonate* de elemente din U caracterizate printr-o anumită *relație*. Astfel, putem spune că *vedea* denotă perechile ordonate de obiecte individuale $\langle x_1, x_2\rangle$, $\langle y_1, y_2\rangle$... care se află în „relația-vedea", pe care o vom reprezenta prin φ_v. Șirurile $\langle x_1, x_2\rangle$, $\langle y_1, y_2\rangle$ ... sînt perechile caracterizate prin faptul că relațiile $\varphi_v(x_1, x_2)$, $\varphi_v(y_1, y_2)$ ... au loc. Spunem că perechile $\langle x_1, x_2\rangle$, $\langle y_1, y_2\rangle$ etc. aparțin mulțimii denotate de *vedea*. Mai concret: în *Ion vede pe Maria, Ion vede pe Gheorghe* spunem că perechile de obiecte individuale $\langle\sigma_i, \sigma_m\rangle$, $\langle\sigma_i, \sigma_g\rangle$ aparțin mulțimii denotate de *vedea* numai dacă relațiile $\varphi_v(\sigma_i, \sigma_m)$, $\varphi_v(\sigma_i, \sigma_g)$ au loc.

În același fel ne putem reprezenta denotatul unui verb ca *învăța*, care se referă la mulțimea șirurilor ordonate

de cîte trei termeni $\langle x_1, x_2, x_3 \rangle$, $\langle y_1, y_2, y_3 \rangle$,... caracterizate prin proprietatea *învăța*. Dacă obiectele individuale sînt σ_i, σ_m și σ_1 (= o anumită lecție), spunem că $\varphi_i(\sigma_i, \sigma_m, \sigma_1)$ are loc și că, prin urmare, șirul σ_i, σ_m, σ_1 aparține mulțimii denotate de *învăța*.

Chestiunea se pune în același mod pentru verbele care exprimă relații între *n* termeni.

Se știe că „proprietățile" pot fi considerate ca relații cu un singur termen. Așadar mulțimea denotată de un verb ca *dormi* este un fel de caz special, în care n = 1.

Se știe, de asemenea, că orice relație poate fi privită ca proprietate a unor elemente de a ocupa primul, sau al doilea, sau al n-lea loc în șirurile ordonate de elemente determinate de o relație cu *n* termeni; de exemplu, putem vorbi de „proprietatea de a ocupa locul 1 în șirurile de două elemente determinate prin relația φ_v (= „vedea"), șiruri în care al doilea element este y"; în acest caz proprietatea menționată ne permite stabilirea mulțimii $X = \{x_1, x_2, \ldots, x_k\}$, determinată de proprietatea „φ_v —, y" (= proprietatea de a fi în relația φ_v cu y"). Verbele tranzitive exprimă o relație între „obiectele" denotate de subiect (primul termen al relației) și complement(e) (ceilalți termeni ai relației); *vedea* exprimă relația φ_v dintre un *subiect*-x și un obiect (direct)-y: $\varphi_v(x, y)$; în momentul în care specificăm un anumit obiect, să spunem σ_m (= denotatul cuvîntului *Maria*), pe care îl substituim lui y (= al doilea termen al relației φ_v), putem vorbi despre proprietatea „φ_v —, σ_m" (= proprietatea de a fi primul termen în relația φ_v cu σ_m), iar, mai departe, putem vorbi despre „acei x care au proprietatea de a fi primul termen în relația φ_v cu σ_m"[10]. Această mulțime o vom reprezenta prin $[\varphi_v —, \sigma_m]$ sau, mai exact, dat fiind că am convenit că denotatul numelor proprii este o clasă cu un singur element determinată printr-o caracteristică individuală specificată, vom reprezenta aceeași mulțime prin $[\varphi_v —, \{\varphi_m\}]$.

În mod paralel, putem reprezenta mulțimea denotată de un verb ca *dormi* prin $[\varphi_d(—)]$ (= „acei x care ocupă unicul loc al relației φ_d").

---

[10] Reghiș, 1981: 20.

În lumina celor discutate, putem formula următoarea (schemă de) regulă de denotație pentru functorii din categoriile de sub 3°., 4°.

15—4. Regulă de denotație (pentru functori de functori) de propoziție. Fie α un element din V_{L^1}. Dacă $\alpha \in S_{(T)F}$ sau $\alpha \in S_{(T)F_F(TS_1, \ldots, TS_n)}$, atunci $\mathfrak{D}(\alpha) = [\varphi_\alpha -_1, \ldots, x_n]$, unde $n \geqslant 1$.

Regula **15—4.** arată că verbele (intranzitive și tranzitive) au ca denotat o mulțime alcătuită din elementele din U care au proprietatea de a ocupa *primul loc* în relația φ_α cu secvența de obiecte denotate de complement(e). În cazul verbelor intranzitive, relația φ_α este 1-ară ($n = 1$); în cazul verbelor cu unul sau mai multe complemente, relația este n-ară ($n > 1$).

Ceilalți functori enumerați la începutul acestui paragraf au denotate de un tip diferit. Vom numi denotatele din această categorie *operații* care se aplică denotatelor-mulțimi. Înainte de a formula regulile de denotație pentru ceilalți functori, vom defini aceste operații, pe care le vom simboliza prin semnul ω indexat cu un subscript.

1°. *Operația* ω_{sing} (de singularizare). Pentru definirea acestei operații, vom introduce mai întîi notația $\{\varphi_\alpha\}$, după cum urmează:

15—5. Definiție. Fie $[\varphi_\alpha]$ mulțimea denotată de un semn, α, astfel încît $\alpha \in Pr_B$. Fie $\{x\}$ o mulțime oarecare cu un singur element, x.

$$\{\varphi_\alpha\} =_{Df} [\varphi_\alpha] \cap \{x\}.$$

Definiția **15—5.** arată că $\{\varphi_\alpha\}$ este o mulțime cu un singur element identică cu intersecția dintre $[\varphi_\alpha]$ și o mulțime oarecare cu un singur element, anume $\{x\}$. Evident, mulțimea $\{\varphi_\alpha\}$ nu este vidă decît atunci și numai atunci cînd intersecția $[\varphi_\alpha] \cap \{x\}$ nu este vidă, deci cînd există un y astfel încît $y \in [\varphi_\alpha]$ și $y = x$. În caz contrar, $\{\varphi_\alpha\}$ este *vidă* (nu conține nici un element).

Pe baza definiției **15—5.**, putem defini o operație ω_{sing} după cum urmează:

15—6. Operația ω_{sing}. Fie α un semn oarecare din V_{L^1}. Dacă $\alpha \in Pr_B$ și $\mathfrak{D}(\alpha) = [\varphi_\alpha]$, atunci $\omega_{sing}(\mathfrak{D}(\alpha)) = \{\varphi_\alpha\}$.

Operația ω_{sing} are, conform cu **15—6.**, efectul de a transforma o mulțime de forma $[\varphi_\alpha]$ într-o mulțime cu un singur element; deci de a transforma mulțimea „acelor

x care au proprietatea φ_α" în mulțimea „acel unic x care are proprietatea φ_α".

15—7. Operația ω_{neg}. Fie α un semn din V_{L^1} sau o construcție în L^1, astfel încît $\alpha \in S_{(T)F}$, iar pentru α avem $\mathfrak{D}(\alpha) = [\varphi_\alpha -_1, \ldots, x_n]$.

$$\omega_{neg}(\mathfrak{D}(\alpha)) = \overline{\mathfrak{D}(\alpha)} = \overline{[\varphi_\alpha -_1, \ldots, x_n]}$$

Din **15—7.** rezultă în mod clar că ω_{neg} este o operație care, atunci cînd este aplicată denotatului unui semn sau unei construcții aparținînd categoriei $S_{(T)F}$, transformă mulțimea denotată în complementara ei (= mulțimea tuturor elementelor din U care nu fac parte din $[\varphi_\alpha -_1, \ldots, x_n]$).

Definim, în sfîrșit, operația vidă, ω_0, după cum urmează:

15—8. Operația ω_0. Fie α un semn din V_{L^1} sau o construcție în L^1.

$$\omega_0(\mathfrak{D}(\alpha)) = \mathfrak{D}(\alpha).$$

Se observă că ω_0 este o operație care nu are nici un efect asupra denotatului căruia i se aplică. Această operație (vidă) este necesară pentru a da socoteală de sensul acelor functori care nu au un „sens" propriu-zis, ci au numai rolul de a „transfera" un semn dintr-o categorie într-alta.

După definirea celor trei operații, putem formula acum regulile de denotare pentru functorii care aparțin categoriilor $TS_{F(Pr_B)}$, $TG_{F(Pr_B)}$, $S_{(T)F(Pr)}$, $S_{(T)F_{F(S_{(T)F})}}$. Înainte de a formula aceste reguli, vom stabili următoarea convenție:

15—9. Convenție. a. Notăm prin Q_u seria functorilor *Art_2, fiecare, orice, toți*.

b. Notăm prin Q_E seria functorilor *un, unii, niște*.

c. Notăm prin NEG negațiile propoziționale *nu este adevărat că, este fals că*.

Convenția de mai sus se justifică prin aceea că functorii de sub **a.** au sensul unui *cuantificator universal* (arată că mulțimea denotată de semnul sau construcția care urmează este luată *în totalitatea ei*), iar functorii de sub **b.** au sensul unui *cuantificator existențial* (arată că mulțimea denotată de semnul sau construcția care urmează nu este vidă). Putem interpreta convenția de mai sus ca exprimînd faptul că elementele de sub **a.** sînt un fel de „variante fonetice" ale determinativului Q_u, în timp ce elementele de sub **b.**

sînt un fel de „variante fonetice" ale determinativului Q_E. Cele două negații propoziționale de sub **c.** pot fi interpretate și ele ca „variante fonetice" ale functorului NEG.

15—10. Functori care denotă operații. Fie α un semn din V_{L^1}.

a. Dacă $\alpha = Art_1$, atunci $\mathfrak{D}(\alpha) = \omega_{sing}$.

b. Dacă $\alpha = nu$, atunci $\mathfrak{D}(\alpha) = \omega_{neg}$.

c. Dacă $\alpha = Q_u$ sau $\alpha = Q_E$ sau $\alpha = Cop$, atunci $\mathfrak{D}(\alpha) = \omega_0$.

Conform cu **15—10.**, vom spune că Art_1 are ca denotat operația ω_{sing}, *nu* are ca denotat operația ω_{neg}, iar Q_u, Q_E și *Cop* au ca denotat operația vidă (sînt functori care nu modifică sensul elementelor cărora li se aplică).

Denotatul functorului NEG va fi definit mai departe, atunci cînd va fi definit denotatul propoziției. La fel și denotatul functorului Cop_{id}.

§ 16. Denotatele construcțiilor ne-propoziționale. În acest paragraf vom stabili care sînt regulile care atribuie denotate construcțiilor care sînt constituenți ai propoziției, fără a fi ele însele propoziții. Regulile vor pune în evidență principiul „compozițional" care guvernează sistemul semantic al propoziției. În conformitate cu acest principiu frege-an, sensul construcțiilor este funcție de sensul elementelor care le constituie.

Vom defini mai întîi o operație ω_K, pe care o vom putea numi, eventual, operație de compoziție. Această operație se aplică denotatelor atribuite (prin regulile de sub **§ 15.**) semnelor constitutive ale unei construcții. Rezultatul aplicării ei depinde de (a) tipul de denotat atribuit fiecăruia dintre semnele constitutive și (b) categoria la care aparține fiecare dintre semnele constitutive ale construcției.

16—1. Operația ω_k. Fie $\langle\alpha, \beta\rangle$ o construcție oarecare în L^1; fie ω oricare dintre operațiile ω_{sing}, ω_{neg}, ω_0 (definite sub **15—6., 7., 8.**).

a. Dacă $\mathfrak{D}(\alpha) = \omega$, atunci
$\omega_k(\mathfrak{D}(\alpha),\mathfrak{D}(\beta)) = \omega_k(\omega,\mathfrak{D}(\beta)) = \omega(\mathfrak{D}(\beta))$.

b. Dacă $\langle\alpha,\beta\rangle \in Pr_B$, și $\beta \in Pr_{B(Pr_B)F}$, atunci
$\omega_k(\mathfrak{D}(\alpha),\mathfrak{D}(\beta)) = \mathfrak{D}(\alpha) \cap \mathfrak{D}(\beta)$.

c. Dacă $\langle\alpha,\beta\rangle \in S_{(T)F}$, $\beta = \langle\beta_1,\ldots,\beta_n\rangle$ unde pentru orice $i = 1,\ldots,n$, $\beta_i \in TS$, iar $\alpha \in S_{(T)F_F(TS_1,\ldots,TS_n)}$, atunci

$\omega_k(\mathfrak{D}(\alpha), (\mathfrak{D}(\beta_1), \ldots, \mathfrak{D}(\beta_n)) = \omega_k([\varphi_\alpha -_1, \ldots, x_n], (\mathfrak{D}(\beta_1), \ldots, \mathfrak{D}(\beta_n))) = [\varphi_\alpha -_1(\mathfrak{D}(\beta_1), \ldots, \mathfrak{D}(\beta_n))$.

Sub **a.** se arată că atunci cînd primul constituent al construcției $\langle\alpha, \beta\rangle$ are ca denotat o operație oarecare, ω_k determină *aplicarea* operației. Așadar, dacă în $\langle\alpha, \beta\rangle$, $\alpha = Art_1$, atunci $\omega_k(\omega_{sing}, \mathfrak{D}(\beta)) = \omega_{sing}(\mathfrak{D}(\beta)) = \{\varphi_\beta\}$; dacă $\alpha = Cop$, atunci $\omega_k(\omega_0, \mathfrak{D}(\beta)) = \omega_0(\mathfrak{D}(\beta)) = \mathfrak{D}(\beta)$.

Sub **b.** se arată că ω_k realizează intersecția mulțimii denotate de Pr_n (substantiv) cu mulțimea denotată de $Pr_{B(Pr_B)F}$(adjectiv). Deci dacă avem α = *casă*, β = *înaltă*, urmează că $\omega_k(\mathfrak{D}(\textit{casă}), \mathfrak{D}(\textit{înaltă})) = \mathfrak{D}(\textit{casă}) \cap \mathfrak{D}(\textit{înaltă}) = [\varphi_c] \cap [\varphi_i]$.

Sub **c.** se arată că, în cazul în care α este un verb tranzitiv, iar β un complement, operația ω_k face ca denotatul lui β (care este totdeauna în L^1 un TS) să înlocuiască „variabila" din $[\varphi_\alpha -_1 x]$ cu denotatul lui β (deci cu o constantă), transformînd astfel expresia $[\varphi_\alpha -_1 x]$ în semnul unei mulțimi definite. De exemplu, pentru α = = *vedea* și β = *Maria*, unde $\mathfrak{D}(\textit{vedea}) = [\varphi_v -_1, x]$ și $\mathfrak{D}(\textit{Maria}) = \{\varphi_m\}$, conform cu **b.**, vom avea $\omega_k(\mathfrak{D}(\textit{vede}), \mathfrak{D}(\textit{Maria})) = \omega_k([\varphi_v -_1, x], \{\varphi_m\}) = [\varphi_v -_1, \{\varphi_m\}]$ (= „acei x care au proprietatea de a fi în relația φ_v cu $\{\varphi_m\}$").

Mai departe, formulăm următoarea regulă de denotație pentru construcțiile ne-propoziționale.

16—2. Regulă de denotație pentru construcții ne-propoziționale. Fie $\langle\alpha, \beta\rangle$ o construcție astfel încît $\langle\alpha, \beta\rangle \in Cat_i$ și $Cat_i \neq S$.

$$\mathfrak{D}(\langle\alpha, \beta\rangle) = \omega_k(\mathfrak{D}(\alpha), \mathfrak{D}(\beta)).$$

Comparînd regula **16—2.** cu regulile de sub **§ 15.**, se poate observa că funcția $\mathfrak{D}$ asociază *construcțiilor* un denotat de un tip diferit de denotatul asociat semnelor din V_{L^1}, anume operația ω_k. La rîndul ei, operația ω_k este de așa natură, încît rezultatul aplicării ei este că denotatul construcțiilor care aparțin unei categorii anumite este de același tip cu denotatul semnelor (simple) care aparțin aceleiași categorii: dacă $\langle\alpha, \beta\rangle$ aparține categoriei TS, atunci $\mathfrak{D}(\langle\alpha, \beta\rangle) = \{\varphi_\beta\}$, care este un denotat de același tip (= mulțime cu un singur element) cu denotatul unui semn, γ, care aparține categoriei TS: $\{\varphi_\gamma\}$. Denotatul unei *construcții* care aparține categoriei $S_{(T)F}$ este de același tip cu denotatul unui semn care aparține aceleiași categorii,

anume o mulţime obişnuită (cu mai mult decît un singur element) ş.a.m.d.

§ 17. **Adevăr şi denotaţie; valoare de adevăr.** Se admite în general că predicatul „spune ceva despre" subiect. Prin urmare, conţinutul unei propoziţii ar fi **ceea ce se spune** despre subiect. Ceea ce se spune despre subiect se exprimă printr-o *relaţie* care stabileşte între cei doi constituenţi majori ai propoziţiei relaţia numită de unii cercetători[11] **predicaţie.**

După cum rezultă din §§ **15.**, **16.**, subiectul unei propoziţii denotă fie o mulţime de forma $[\varphi_\alpha]$, fie o mulţime cu un singur element, de forma $\{\varphi_\alpha\}$. De asemenea, predicatul denotă totdeauna o mulţime de forma $[\varphi_\alpha\ -_1, x_2, \ldots, x_n]$ (unde $n \geqslant 1$).

În aceste condiţii, ceea ce „se spune" despre subiect sau relaţia stabilită prin predicaţie exprimă relaţia dintre cele două mulţimi.

Această relaţie poate fi:

(i) mulţimea denotată de subiect face parte în întregime din mulţimea denotată de predicat;

(ii) mulţimea denotată de subiect are cel puţin un element comun cu mulţimea denotată de predicat;

(iii) mulţimea denotată de subiect nu are nici un element în comun cu mulţimea denotată de predicat.

Relaţiile exprimate prin predicaţie pot să coincidă cu situaţia din lumea reală sau pot să nu coincidă. În primul caz spunem că predicaţia este *adevărată*, în cel de al doilea, că este *falsă*.

Se poate observa că putem decide dacă predicaţia dintr-o propoziţie ca *Ion doarme* este adevărată sau falsă numai cu condiţia de a şti *ce denotă subiectul* şi *ce denotă predicatul* şi *ce relaţie* ((i), (ii) sau (iii)) este stabilită prin predicaţie între cele două denotate. Invers: putem spune care este relaţia exprimată prin predicaţie numai dacă putem decide dacă propoziţia aici în discuţie conţine o predicaţie adevărată sau falsă.

---

[11] Stati, 1967: 145—147, 157; în special 158—159, 195, 210; pot fi găsite aici şi indicaţiile bibliografice de bază. Pană Dindelegan, 1974: 12, 15 şi urm. introduce în reprezentarea structurală a propoziţiei simbolul MP cu explicaţia „predicaţie".

Acesta este motivul pentru care considerăm că o propoziţie (asertivă) denotă condiţiile în care propoziţia respectivă este adevărată (sau falsă).

§ **18. Adevăr şi lumi posibile.** În § **8.** am văzut că denotatele semnelor din V_L variază în raport cu „lumile posibile" la care sînt raportate. În aceste condiţii, trebuie să admitem că relaţia de *predicaţie* conţinută de o propoziţie este şi ea în legătură cu „lumile posibile". Căci predicaţia exprimată într-o propoziţie nu este adevărată sau falsă în mod absolut, ci numai în raport cu o anumită stare de lucruri. Dacă raportăm propoziţia *Ion doarme* la o anumită stare de lucruri (= lume posibilă), w_i, se poate întîmpla ca denotatul lui *Ion* să aparţină sau să nu aparţină „obiecter lor" din lumea respectivă. Se poate întîmpla ca, apa-ţinînd lumii w_i, denotatul cuvîntului *Ion* să facă sau să nu facă parte din mulţimea denotată de *dormi*. Dacă $\mathfrak{D}$*(Ion)* nu face parte din lumea w_i, atunci propoziţia este falsă (este afirmată despre un obiect inexistent); în cazul în care face parte din w_i dar nu este membru al mulţimii denotate de predicat, predicaţia aceleiaşi propoziţii este, de asemenea, falsă. În schimb, aceeaşi predicaţie poate fi adevărată în raport cu o altă lume, w_j, în cazul în care $\mathfrak{D}$*(Ion)* aparţine obiectelor din această „lume" şi, în acelaşi timp, este membru al mulţimii denotate de *dormi*.

Vom spune, prin urmare, că o predicaţie este adevărată sau falsă în condiţii specificate *în raport cu o lume posibilă dată*.

§ **19. Funcţia de valorizare ca denotat al propoziţiei.** În acord cu cele discutate în § § **16., 17.,** vom încerca să precizăm, mai departe, ce anume denotă o propoziţie. Dacă acceptăm ideea că o propoziţie denotă o *aserţiune* şi că această aserţiune poate fi *adevărată* sau *falsă* în raport cu anumite condiţii, ni se pare destul de natural să spunem, într-o primă aproximare, că o propoziţie denotă adevărul sau falsul, în raport cu faptul dacă starea reală concordă sau nu concordă cu aserţiunea făcută de propoziţia respectivă.

Urmează de aici că o propoziţie are ca denotat „ceva" care poate avea două valori: adevărul sau falsul, în condiţii precis determinate. Acest „ceva" poate fi precizat spunînd că este o **funcţie** care asociază fiecărei propoziţii valoarea „adevărat" sau valoarea „fals" în dependenţă de

o condiţie determinată. Deoarece, aşa cum am arătat în § 18., adevărul sau falsul unei aserţiuni depinde de ,,lumea posibilă'' la care este raportată propoziţia respectivă, va trebui să spunem că funcţia despre care am vorbit asociază fiecărei propoziţii valoarea ,,adevărat'' sau valoarea ,,fals'', *în raport cu o lume posibilă* şi în acord cu anumite condiţii.

În urma celor arătate, putem considera că ceea ce denotă o propoziţie este *funcţia* care asociază propoziţiei respective una dintre cele două valori de adevăr, prin raportare la o lume posibilă.

Aşadar, pentru a spune exact ce anume denotă o propoziţie va trebui (a) să definim mai întîi *funcţia* pe care am menţionat-o şi (b) să formulăm apoi regula de denotare.

Vom simboliza prin V funcţia care pune în corespondenţă o pereche, constituită dintr-o *propoziţie* şi o *lume posibilă*, cu unul dintre elementele A (= adevărat) sau F (= fals) care ambele aparţin mulţimii pe care o vom simboliza prin $\mathcal{T}$ şi pentru care vom scrie $\mathcal{T} = \{A, F\}$.

Fie Σ_{L^1} mulţimea tuturor propoziţiilor din L^1; prin W^* simbolizăm reuniunea tuturor lumilor posibile. Funcţia V va fi definită pe domeniul $\Sigma_{L^1} \times W^*$(= produsul mulţimilor Σ_{L^1} şi W^*, adică mulţimea perechilor alcătuite dintr-un element din Σ_{L^1} şi altul, din W^*). Argumentele funcţiei V vor fi deci perechi de forma $\langle \xi, w_i \rangle$, unde ξ este o propoziţie oarecare, iar w_i o lume posibilă. Valorile funcţiei sînt A sau F pentru care are loc A, $F \subset \mathcal{T}$; aşadar $V(\xi, w_i) \in \mathcal{T}$.

19—1. Funcţia de valorizare (V). Fie ξ o propoziţie oarecare în L^1, de forma $\langle \alpha, \beta \rangle$, unde $\beta \in S_{(T)F}$ (= functor pentru propoziţii), iar $\alpha \in T$ (= termen); β poate avea forma β' sau $\langle nu \langle \beta' \rangle \rangle$.

Pentru orice $\xi \in \Sigma_{L^1}$ şi orice $w_i \in W^*$, $V(\xi, w_i) = A$ **sau** $V(\xi, w_i) = F$ dar **nu amîndouă**, în acord cu următoarele reguli:

A. Pentru $\alpha \in TS$

(i) $V(\xi, w_i) = A$ ddacă *există* un y astfel încît $y \in \mathfrak{D}(\alpha)$, $y \in \mathfrak{D}(\beta)$ şi $y \in w_i$.

(ii) $V(\xi, w_i) = F$ ddacă pentru *orice* y, $y \notin \mathfrak{D}(\alpha)$ sau $y \notin \mathfrak{D}(\beta)$ sau $y \notin w_i$.

B. Pentru $\alpha \in$ TG.

a. $\alpha = \langle Q_u \langle \alpha' \rangle \rangle$

(i) $V(\xi, w_i) = A$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \subset \mathfrak{D}(\beta)$.

(ii) $V(\xi, w_i) = F$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \not\subset \mathfrak{D}(\beta)$.

b. $\alpha = \langle Q_E \langle \alpha' \rangle \rangle$.

(i) $V(\xi, w_i) = A$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \cap \mathfrak{D}(\beta) \neq \emptyset$

(ii) $V(\xi, w_i) = F$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \cap \mathfrak{D}(\beta) = \emptyset$.

C. Fie ξ o propoziție de forma $\langle Cop_{id} \langle \alpha, \beta \rangle \rangle$, unde $\alpha, \beta \in$ TS.

(i) $V(\xi, w_i) = A$ ddacă $\mathfrak{D}(\alpha) = (\mathfrak{D}(\beta) \cap w_i)$.

(ii) $V(\xi, w_i) = F$ ddacă $\mathfrak{D}(\alpha) \neq (\mathfrak{D}(\beta) \cap w_i)$.

Conform cu *A*., o propoziție ca *Ion doarme* este adevărată numai în cazul în care intersecția dintre o lume posibilă, w_i, mulțimea cu un singur element denotată de cuvîntul *Ion* și mulțimea denotată de *doarme* nu este vidă, deci cînd *există* un y care să aparțină tuturor acestor mulțimi. Dacă nu există un astfel de y, propoziția este falsă.

De observat că, în acord cu *A*., o propoziție singulară (= o propoziție al cărei subiect este un TS) este *totdeauna falsă*, în cazul în care denotatul termenului singular-subiect este vid (aceasta deoarece intersecția mulțimii vide cu orice altă mulțime este egală cu mulțimea vidă). În acord cu *A*., o propoziție ca *Afrodita doarme* nu poate fi decît falsă (în toate lumile posibile), întrucît mulțimea $\{\varphi_\alpha\}$ denotată de cuvîntul *Afrodita* este vidă.

Sub *B*. se formulează condițiile de adevăr pentru propozițiile generale (= al căror subiect este un TG). Punctul **a.** are în vedere propozițiile *universale* (= subiectul este cuantificat cu Q_u). Propoziția este adevărată atunci cînd mulțimea denotată de subiect intersectată cu mulțimea reprezentată de o lume posibilă, w_i, este *inclusă* în mulțimea denotată de predicat. Deci: *toți elevii dorm* este adevărată în w_i, numai în cazul în care elementele comune mulțimilor $[\varphi_e]$ și w_i sînt membri ai mulțimii $[\varphi_d]$ (= denotatul predicatului). Propoziția este falsă atunci cînd această incluziune nu are loc, deci atunci cînd *unii* membri ai intersecției $[\varphi_e] \cap w_i$ nu aparțin mulțimii $[\varphi_d]$ sau cînd *nici un* membru al intersecției nu aparține mulțimii $[\varphi_d]$.

Sub *B*.**b.** se formulează condițiile de adevăr pentru propozițiile *existențiale* (= subiectul este cuantificat cu Q_E). O astfel de propoziție este adevărată atunci și numai atunci cînd intersecția dintre mulțimea denotată de predicat și intersecția dintre mulțimea denotată de subiect

cu lumea posibilă la care propoziţia se raportează *nu este vidă*, deci cînd există *cel puţin un obiect individual* din U care aparţine acestei intersecţii.

Aşadar, o propoziţie ca *Unii elevi dorm* este adevărată numai cu condiţia existenţei unui y, astfel încît acesta să fie membru al mulţimilor $[\varphi_e]$, w_i şi $[\varphi_d]$. În caz contrar, propoziţia este falsă.

Sub *C*. se formulează condiţia de adevăr pentru propoziţiile de identitate. O astfel de propoziţie este adevărată numai în cazul în care mulţimea cu un singur element denotată de unul din termenii singulari este identică cu mulţimea cu un singur element denotată de cel de al doilea termen intersectată cu lumea posibilă la care este raportată propoziţia. Două mulţimi cu un singur element $\{x\}$, $\{y\}$ sînt egale numai dacă $x = y$. Aşadar o propoziţie de identitate este adevărată atunci şi numai atunci cînd elementul aparţinînd mulţimii denotate de primul TS este *identic cu* elementul aparţinînd mulţimii denotate de cel de al doilea TS (aceasta, evident, cu condiţia ca cele două elemente să fie în acelaşi timp şi membri ai mulţimii w_i). Aşadar o propoziţie ca *Elevul este Ion* este adevărată atunci şi numai atunci cînd există un x astfel încît $x \in \{\varphi_e\}$, există un y astfel încît $y \in \{\varphi_i\} \cap w_i$ şi $x = y$. În caz contrar (deci dacă nu există un astfel de x sau un astfel de y sau nici un astfel de x şi nici un astfel de y), propoziţia este falsă în w_i.

Înainte de a încerca să formulăm o regulă de denotaţie pentru propoziţii, vom da o formulare echivalentă pentru punctul *B*. al regulii **19—1.** pe baza următoarei teoreme din teoria mulţimilor:

(i) Pentru oricare două mulţimi, A, B:

$A \subset B$ ddacă $A \cap \overline{B} = \emptyset$ şi $A \subset \overline{B}$ ddacă $A \cap B = \emptyset$.

Dacă în (i) facem $A = \mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i$ şi $B = \mathfrak{D}(\beta)$, obţinem:

(ii) (a)$(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) \subset \mathfrak{D}(\beta)$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) \cap \overline{\mathfrak{D}(\beta)} = \emptyset$.

(b)$(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) \subset \overline{\mathfrak{D}(\beta)}$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) \cap \mathfrak{D}(\beta) = \emptyset$.

Pe baza celor cuprinse în (ii) putem reformula punctul *B*. din **19—1.**, după cum urmează:

19—1'.*B*. **Funcţia de valorizare.** Pentru orice $\alpha \in TG$

a. $\alpha = \langle Q_u \langle \alpha' \rangle \rangle$.

(i) $V(\xi, w_i) = A$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \cap \overline{\mathfrak{D}(\beta)} = \emptyset$

(ii) $V(\xi, w_i) = F$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \cap \overline{\mathfrak{D}(\beta)} \neq \emptyset$.

b. $\alpha = \langle Q_E \langle \alpha' \rangle \rangle$.

(i) $V(\xi, w_i) = A$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \cap \mathfrak{D}(\beta) \neq \emptyset$

(ii) $V(\xi, w_i) = F$ ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha') \cap w_i) \cap \mathfrak{D}(\beta) = \emptyset$.

În cursul celor ce urmează, pentru diversele demonstrații se va folosi alternativ regula de valorizare fie în forma **19—1.***B.*, fie în forma **19—1'.***B.*, în acord cu exigențele impuse de o demonstrație cît mai simplă și mai intuitivă.

Avînd definită funcția de valorizare și ținînd seama de cele discutate în §§ **17.**, **18.**, putem să spunem acum că denotatul oricărei propoziții este o *funcție*, anume funcția V, care acordă propoziției una dintre valorile A sau F, într-o anumită lume posibilă, în acord cu regula **19—1.** (sau **19—1'.**). Formulăm deci următoarea regulă:

19—2. Regulă de denotație pentru propoziție. Fie ξ o propoziție oarecare în L^1.

Pentru orice ξ, $\mathfrak{D}(\xi) = V(\xi, w_i) \in \mathcal{T}$, în acord cu **19—1.**

De observat că prezența elementului w_i ca argument al funcției V este de natură să **expliciteze** o trăsătură care, în uzul curent al limbii naturale, nu apare, de regulă, la „suprafață"; este vorba de raportarea la o mulțime determinată de obiecte, care nu se face explicit, deși mental, această raportare se face totdeauna. De exemplu, cînd spunem *Ion doarme*, avem în vedere un ansamblu de obiecte existente la un moment determinat, într-un punct determinat al universului (să spunem la 8 iulie, 1981, ora 17,45); de fapt, în *Ion doarme* se „subînțelege" completarea „azi, 8 iulie, 1981, ora 17,45". Faptul că această „completare" nu apare exprimată se explică prin aceea că circumstanțele (spațiale și temporale) ale unei aserțiuni la prezent sînt cunoscute de către interlocutor fie din contextul situațional (cînd interlocutorul este prezent), fie din contextul verbal (cînd interlocutorul este absent). Faptul că o determinare de felul celei menționate rămîne, în majoritatea cazurilor, neexprimată oferă posibilitatea de a face o aserțiune adevărată și printr-o propoziție ca *Ion doarme* și prin propoziția *Ion nu doarme*, deci prin propoziții care, aparent, se referă la circumstanțe identice: „prezentul"; în fond, cele două propoziții, în măsura în care pot fi accep-

tate ca fiind *ambele adevărate*, fac aserţiuni cu privire la *stări de lucruri* **diferite** (deci cu privire la „lumi posibile" diferite). Prezenţa elementului w_i ca argument al funcţiei V, denotate de o propoziţie, este de natură să elimine ambiguitatea inerentă oricărei forme „prescurtate" şi, în acelaşi timp, „obişnuite" a propoziţiei. Se poate face, în sensul celor arătate, o analogie între rolul pe care îl are prezenţa elementului w_i ca argument al funcţiei V denotat de o propoziţie oarecare şi rolul indexării folosit de lexicografi pentru distingerea omonimelor: *broască*¹, *broască*², *casă*¹, *casă*² etc.: în ambele cazuri avem a face cu situaţii în care aceeaşi expresie lingvistică se referă la realităţi distincte.

În ce priveşte propoziţiile negate, trebuie să avem în vedere că acestea sînt formate cu functorul NEG (= *nu este adevărat că ..., este fals că...*) şi că functorul aparţine categoriei $S_{F(S)}$, adică formează propoziţii din propoziţii. Prin urmare, o propoziţie negată, ca specie de propoziţie, cu o anumită structură, trebuie să aibă, în mod firesc, un denotat identic cu al oricărei propoziţii, adică funcţia V. Rămîne numai ca aceasta să atribuie valori de adevăr specifice, în raport cu structura specifică a propoziţiei negate. După cum se ştie, negaţia face parte dintre aşa-numitele „funcţii de adevăr", adică funcţii care atribuie o anumită valoare de adevăr construcţiei, în raport cu valoarea de adevăr a constituenţilor[12]. O propoziţie negată este adevărată atunci cînd propoziţia căreia i se aplică functorul de negaţie este falsă şi este falsă, atunci cînd propoziţia căreia i se aplică functorul este adevărată. Spre exemplu, propoziţia *Nu este adevărat că Ion doarme* este **adevărată** ddacă *Ion doarme* este **falsă** şi este **falsă** ddacă *Ion doarme* este **adevărată**.

Definim, în continuare, denotatul functorului NEG după cum urmează:

19—3. Regulă de denotaţie pentru negaţia propoziţiei. Fie ξ o propoziţie de forma ⟨NEG⟨ξ'⟩⟩, unde ξ' este o propoziţie.

$$V(\langle NEG\langle \xi' \rangle\rangle, w_i) = A \text{ ddacă } V(\xi', w_i) = F$$
$$V(\langle NEG\langle \xi \rangle\rangle, w_i) = F \text{ ddacă } V(\xi', w_i) = A.$$

12 Vasiliu, 1978: 64.

În continuare, formulăm regula de denotaţie pentru propoziţia negată:

19—4. Regulă de denotaţie pentru propoziţia negată. Fie ξ o propoziţie oarecare.

Dacă ξ are forma $\langle NEG\langle\xi'\rangle\rangle$ (unde ξ' este o propoziţie), atunci $\mathfrak{D}(\xi) = V(\xi, w_i) = V(\langle NEG\langle\xi'\rangle\rangle, w_i) \in \mathfrak{T}$ în acord cu **19—3.**

Se poate observa cu uşurinţă că regula **19—4.** nu este indispensabilă: dacă **19—3.** este formulată, atunci din **19—1.** şi **19—3.** rezultă, în mod evident, **19—4.** Am formulat totuşi regula **19—4.** ca regulă independentă pentru mai multă claritate.

Pentru a clarifica semnificaţia regulilor **19—3., 4.** vom analiza următoarele două exemple:

Să presupunem că propoziţia *Ion doarme* este falsă într-o lume, w_i. Aşadar în această lume are loc

(i) $V(\langle$*Ion doarme*$\rangle, w_i) = F$.

În acord cu **19—1.***A.*(i), urmează că:

(ii) Pentru orice x, $x \notin \mathfrak{D}($*Ion*$)$ sau $x \notin \mathfrak{D}($*dormi*$)$ sau $x \notin w_i$.

În aceste condiţii

(iii) $V(\langle$*Nu este adevărat că* $\langle$*Ion doarme*$\rangle\rangle, w_i) = A$.

În cazul în care are loc

(iv) există un x astfel încît $x \in \mathfrak{D}($*Ion*$)$ şi $x \in \mathfrak{D}($*dormi*$)$ şi $x \in w_i$,
urmează că

(v) $V(\langle$*Ion doarme*$\rangle, w_i) = A$,
iar pentru $\langle$*Nu este adevărat că*$\langle$*Ion doarme*$\rangle\rangle$ are loc

(vi) $V(\langle$*Nu este adevărat că*$\langle$*Ion doarme*$\rangle\rangle, w_i) = F$,
conform cu **19—3.**

§ **20. Consideraţii finale.** Încheiem acest capitol cu unele consideraţii şi precizări privitoare la sistemul de concepte pe care le-am introdus. Aceste consideraţii vor fi de natură să dea un răspuns la întrebările formulate în § **3.**, cu privire la „natura" sensului după cum, cel puţin în intenţia noastră, sînt de natură să dea o motivare modului — prezentat aici — de abordare a problemei sensului.

1°. La întrebarea dacă sensul este un obiect sau o clasă de obiecte (cf. § **3.**, 1.), trebuie să răspundem, în urma celor arătate, după cum urmează.

Într-un anumit fel, anume cel strict formal, putem spune că sensul este o clasă, mai exact o *mulțime* de obiecte din U; în cazurile în care un semn se referă la un s i n g u r o b i e c t (nume proprii, pronumele *eu*, *tu* etc.), aceste obiecte sînt considerate, în teoria prezentată aici, ca *mulțimi cu un singur element*. De exemplu, denotatul semnului *Ion* este mulțimea $\{\varphi_{Ion}\} = \{y\}$, iar denotatul semnului *creion* este mulțimea $[\varphi_c]$.

Acest răspuns nu este însă foarte exact. În primul rînd, din cele arătate rezultă că o întrebare de felul celei la care ne referim se bazează pe o simplificare nemotivată a lucrurilor; elementele teoretice introduse în acest capitol se bazează pe/și intenționează să capteze faptul că la semne sau construcții de natură distinctă corespund denotate (= sensuri) aparținînd la tipuri distincte: numelor proprii le corespund mulțimi cu un singur element, numelor comune le corespund mulțimi cu mai multe elemente; altor semne le corespund *operații* care se aplică unor denotate (sensuri): este cazul unui cuvînt ca *nu* etc.; construcțiilor în care intervin semne care denotă operații le corespunde rezultatul aplicării operațiilor, iar acest rezultat este tot o mulțime din U, dar cu un caracter mai complex etc.

Teoria prezentată mai sus pune în evidență tocmai faptul că, în ce privește natura denotatului, „obiect sau clasă" nu este o alternativă reală; teoria are ca scop să introducă o reprezentare mai fină a denotatului, adică să facă distincții mai nuanțate decît cele avute în vedere de alternativa menționată.

2°. La întrebarea dacă sensul (= denotatul, în terminologia adoptată) este de natură obiectuală sau conceptuală, trebuie să răspundem precizînd că teoria prezentată este concepută în așa fel încît să fie *independentă de această distincție*. Ceea ce considerăm că este denotat al unui semn este fie o mulțime definită printr-o proprietate: $[\varphi_\alpha]$ este mulțimea constituită din „acei x care au proprietatea φ_α", fie o mulțime cu un singur element definită prin indicarea unei proprietăți care caracterizează un obiect unic: $\{\varphi_\alpha\}$, fie, în sfîrșit, o operație asupra denotatelor, ceea ce corespunde la o anumită relație între mulțimile definite, așa cum am arătat. Altfel spus, denotatele sînt *mulțimi cărora le este specificat elementul definitoriu*. Eventual, putem considera că $[\varphi_\alpha]$, atunci cînd intersectează

o lume posibilă, w_i, reprezintă clasa de valori ale funcției φ_α pentru argumentul w_i (care, la rîndul său, este *valoarea* funcției A pentru argumentul $i \in I$, vezi mai sus **12—1.**). În acest fel putem stabili o relație între tipul de semantică pe care îl descriem aici și semanticile de tip intensional (Montague; Cresswell; D. Lewis)[13]. Putem spune că, în conformitate cu cele arătate în acest capitol, denotatul este *și* un obiect (sau mulțime de obiecte) *și* o entitate de natură conceptuală (un element prin care se obține partiția obiectelor din U în obiecte care *aparțin* și în obiecte care *nu aparțin* mulțimii respective). În orice caz, distincția privitoare la natura conceptuală sau obiectuală a denotatului nu este considerată relevantă în acest capitol.

Opoziția obiect(e)/concept făcută în raport cu sensul ne duce la distincția extensiune/intensiune. Conform cu cele arătate aici sub 2°, trebuie să precizăm că, în teoria semantică din acest capitol, sensul (denotatul) nu este conceput *nici* ca entitate *extensională*, *nici* ca entitate *intensională*. În interiorul acestei teorii extensiunea și intensiunea sînt considerate echivalente (cf. **11—3.**). Tipul de semantică prezentat în acest capitol nu este nici extensional (=denotatele sînt extensiuni), nici intensional (=denotatele sînt intensiuni); vom spune că entitățile denotate au un caracter **neutru** în raport cu această distincție. Teoria dezvoltată aici este de tipul celei formulate în Carnap[14], adică o semantică independentă de distincția extensiune/intensiune.

În măsura în care o astfel de teorie „neutră" se poate construi și în măsura în care în termenii unei astfel de teorii se pot capta acele aspecte semantice care par a face necesară distincția între intensiune și extensiune, se poate spune că precizarea naturii intensionale sau extensionale a sensului poate fi considerată ca o sarcină care se situează dincolo de limitele unei teorii semantice. Altfel spus, o teorie semantică nu este obligată să răspundă la o întrebare de felul celei din § **3.**, 2.

3°. În ce privește statutul ontologic al sensului (cf. § **3.**, 3), trebuie spus că acest statut nu rezultă din teoria prezentată, ci exclusiv din *interpretarea* ei.

---

[13] Vezi nota 2; o bună explicație a felului în care funcțiile sînt luate ca intensiuni se găsește la D. Lewis, 1970; Partee, 1975.

[14] Carnap, 1960: 153—157; cele prezentate în acest capitol reprezintă o dezvoltare a ideii schițate în Vasiliu, 1980.

Evident, atunci cînd spunem că un cuvînt ca *creion* are ca denotat mulţimea [φ_c] şi că mulţimea [φ_c] aparţine domeniului (U) spunem, în mod implicit, că mulţimea [φ_c] face parte dintre *obiectele realităţii* despre care „se vorbeşte" cu ajutorul limbajului L[1].

Aceasta nu înseamnă însă că mulţimea [φ_c] există *în acelaşi fel* în care spunem că există individul corespunzător numelui *Ion*. Dacă acest individ poate fi „indicat" ca obiect al realităţii, mulţimea [φ_c] nu poate fi indicată ca mulţime; ea „există" numai prin obiectele care îi aparţin. În acelaşi fel, adică exclusiv prin obiecte individuale, există şi proprietatea φ_c prin care „delimităm" mulţimea [φ_c] de alte mulţimi. Mulţimea [φ_c] trebuie înţeleasă ca rezultat al unui proces de abstragere: vorbim de o mulţime [φ_c] în măsura în care putem identifica o serie de indivizi cu o proprietate identică, φ_c, sau cu proprietăţi identice. „Existenţa" denotatului ca mulţime nu este diferită de „existenţa" oricărei mulţimi A, despre care un matematician spune că „aparţine domeniului", $A \in U$. Dacă este să vorbim de„angajare ontologică", în sensul lui Quine, în a admite *existenţa* unor obiecte cum sînt clasele sau proprietăţile, atunci semanticianul nu este „angajat ontologic" în mai mare măsură decît matematicianul care vorbeşte despre mulţimi. Aşa cum am căutat să precizăm în §§ **4.**—**6.**, dacă este să vorbim de angajare ontologică în cazul în care admitem că anumite semne au ca denotat mulţimi, această angajare nu este a semanticianului, ci a colectivităţii care foloseşte un anumit limbaj, în care se poate vorbi nu numai despre obiecte individuale mai mult sau mai puţin concrete, ci şi despre colecţii de obiecte, sau în care, cu acelaşi semn ne putem referi nu numai la un obiect ci, în mod succesiv, la obiecte care aparţin numai unei *anumite categorii*.

Se poate observa că, pusă în aceşti termeni, problema depăşeşte cadrul semanticii (care studiază relaţia semn-denotat) şi se situează în domeniul teoriei cunoaşterii şi al filozofiei limbajului.

Într-un mod mai relevant pentru semantică, problema statutului ontologic al denotatelor se poate pune în termenii următori.

În teoria mulţimilor, se presupune că mulţimile sînt bine determinate, fie prin definiţie, fie prin enumerare, adică se presupune că mulţimile sînt de aşa natură încît,

pentru orice element al domeniului se poate decide dacă aparține sau nu aparține unei mulțimi date. Problema care se pune este dacă mulțimile-denotat, de forma $[\varphi_\alpha]$, sînt mulțimi bine definite, în sensul indicat mai sus. În legătură cu această problemă sînt două aspecte de discutat:

(a) Dacă situația reală este într-adevăr aceea în care, dat fiind un anumit cuvînt, α, într-o limbă ca L^1, se poate decide, pentru orice element x al domeniului, U, dacă cuvîntul α se poate sau nu se poate întrebuința în legătură cu x. În cazul în care răspunsul este afirmativ, vom spune că mulțimile denotate de semnele limbii respective sînt mulțimi bine definite, în sensul teoriei mulțimilor; în cazul în care răspunsul este negativ, adică în cazul în care există cuvinte în legătură cu care nu putem decide dacă se pot referi la un obiect x sau nu, va trebui să admitem că mulțimile de forma $[\varphi_\alpha]$, denotate de semnele din L^1, nu sînt sau cel puțin nu sînt *toate* mulțimi bine definite.

(b) În cazul în care spunem că $[\varphi_\alpha]$ este mulțimea dedenotată de α și în cazul în care $[\varphi_\alpha]$ este bine definită, în sensul teoriei mulțimilor, proprietatea sau setul de proprietăți, φ_α, poate juca în mod efectiv rolul de „filtru", adică poate servi în mod efectiv ca unică bază pentru partiția univocă a elementelor din U în elemente care aparțin și elemente care nu aparțin mulțimii U?

În legătură cu (a), se poate spune că deoarece experiența lingvistică a vorbitorilor este limitată și posibilitățile de observare directă a uzului lingvistic de către cercetători sînt limitate, cel mai prudent lucru este să considerăm că *nu se poate ști* în legătură cu **fiecare** element, x, din U dacă aparține sau nu aparține mulțimii de obiecte denotate de un cuvînt anumit, α. Aceasta deoarece, în ce privește pe *vorbitorii* limbii L^1, nici unul nu este în măsură să cunoască *toate* obiectele din U, iar în ce-l privește pe semantician, deoarece el nu poate fi niciodată în posesia unei „liste" a **tuturor** întrebuințărilor cuvîntului α (cf. cap. II §§ **4.—6.**).

Ceea ce semanticianul poate spune, pe baza observației sale principial limitate este că există obiecte în U, anume cele cu care vorbitorul este destul de bine familiarizat, despre care acesta știe cu siguranță dacă pot sau nu pot fi denumite cu cuvîntul α, în cazul în care cuvîntul α îi este cunoscut. În același timp, semanticianul poate presupune, *din principiu*, că poate exista un obiect, x, din U, despre care un vorbitor să nu știe dacă poate fi desemnat

cu un anumit cuvînt, α, chiar dacă vorbitorul cunoaşte perfect cuvîntul. De exemplu, semanticianul poate fi sigur că un vorbitor al limbii române (sau un vorbitor al fragmentului L^1) va şti cu siguranţă să folosească cuvîntul *pasăre* în legătură cu o găină, cu o raţă, cu o vrabie sau cu un porumbel, dar poate presupune că există vorbitori care n-au văzut niciodată un liliac şi care, atunci cînd l-ar vedea pentru prima oară, n-ar şti dacă cuvîntul *pasăre* poate fi folosit în legătură cu acesta (absenţa penelor ar justifica ezitarea, după cum prezenţa aripilor ar justifica înclinarea de a-l folosi).

Concluzia celor arătate este că situaţia *reală*, comportamentul lingvistic al vorbitorilor şi cunoştinţele pe care semanticianul le are asupra comportamentului lingvistic, ne determină să spunem că mulţimile despre care am presupus că sînt denotate ale semnelor din L^1 (ca şi din orice altă limbă, de altfel) *nu satisfac condiţia de a fi* **bine determinate.**

În aceste condiţii, cercetătorul face ipoteza că *există cel puţin un vorbitor ideal* şi că acest vorbitor cunoaşte *toate obiectele* din U (=universul de discurs) şi *toate cuvintele* limbii L^1, în aşa fel încît, pentru orice cuvînt, α, şi orice obiect, x, din U, poate să decidă dacă α poate fi folosit în legătură cu x sau nu poate fi folosit. Cu condiţia ca această ipoteză să fie acceptată şi numai cu această condiţie, se poate considera că *mulţimile denotate de semnele din L^1 sînt* **mulţimi bine determinate.**

Bazat pe această ipoteză, fragmentul de teorie semantică formulată în acest capitol reprezintă nu o teorie care captează în mod direct faptul lingvistic concret, ci o teorie care **aproximează** faptul lingvistic. În fond, această teorie dă socoteală de un obiect *idealizat.*

În cazul în care vrem să realizăm o aproximare mai fină a obiectului, va trebui să ne servim de un aparat conceptual uşor modificat: va trebui să admitem că mulţimile denotate *nu sînt mulţimi ordinare* ci *mulţimi vagi.*[15] În aceste condiţii, dacă A este o „mulţime vagă", atunci

---

[15] Pentru lămurirea ideii de „mulţime vagă" (engl. fuzzy set) vezi Moisil, 1975: 13–14, care foloseşte termenul de „mulţime nuanţată"; o astfel de mulţime poate fi asociată unui predicat (logic); Lakoff, 1973, utilizează conceptul de "fuzzy concept" atunci cînd discută (în termenii unei logici polivalente) unele aspecte ale semanticii limbajului natural; în Vasiliu, 1981, mulţimile vagi sînt utilizate pentru descrierea unor sensuri figurate.

se poate spune despre orice x din U nu numai că aparține sau nu aparține mulțimii A, ci și că x „aparține *mai mult decît* y" mulțimii A sau că x „aparține *mai mult sau mai puțin*" mulțimii A sau că x „aparține aproape mulțimii A, dar nu aparține cu adevărat" etc.

În ce privește punctul (b) de mai sus, trebuie să spunem că proprietatea sau setul de proprietăți care se asociază unei mulțimi de forma [φ_α], deci proprietatea φ_α nu este nici ea de natură să asigure o partiție a tuturor elementelor domeniului U în elemente care aparțin și care nu aparțin mulțimii [φ_α]. Interpretarea concretă a ceea ce se simbolizează prin φ_α este, după cum arătam în § **7.c.**, fie o definiție lexicografică de tipul celor existente în dicționarele unilingve, fie un cuvînt dintr-o altă limbă considerat ca avînd exact același sens cu cuvîntul din limba supusă analizei, fie, în sfîrșit, un cuvînt sau o expresie dintr-un limbaj total sau parțial artificial, cum ar fi limbajul diverselor științe (ar fi, de ex., numele științific din zoologie și botanică al animalelor și plantelor, definiția culorilor în termeni de frecvență a undelor etc.).

Pentru un moment, vom spune doar că ceea ce convenim să reprezentăm prin φ_α nu joacă *efectiv* rolul de „filtru" și că rolul elementului definitoriu al mulțimilor nu este decît tot acela de a p r o x i m a r e. Vom clarifica acest aspect sub punctul imediat următor, deoarece problema se leagă de acesta.

4°. Denotatele de forma [φ_α] au rolul de a delimita *mulțimea de obiecte în legătură cu care este utilizat un semn*, α. Concret: dacă [φ_c] este denotatul cuvîntului *creion*, [φ_c] reprezintă mulțimea de obiecte din U în legătură cu care poate fi folosit cuvîntul *creion*. Dacă x $\in$ [φ_c], atunci o construcție de forma *acest creion* se poate folosi în legătură cu x; dacă x $\notin$ [φ_c], atunci *acest creion* nu poate fi folosit în legătură cu x. Dacă pe masa mea există un număr de obiecte dintre care unele sînt roșii, o propoziție ca *unele creioane sînt roșii* poate fi folosită în legătură cu obiectele de pe masă, cu condiția ca cel puțin unul dintre obiectele de pe masa mea care are culoarea roșie, x, să aparțină mulțimii [φ_c]; dacă nici unul dintre obiectele roșii de pe masă nu satisface condiția x $\in$ [φ_c], propoziția nu poate spune ceva adevărat despre obiectele roșii de pe masă.

Am arătat însă (cf. § **6.**, şi aici sub **3°.**) că mulţimea obiectelor în legătură cu care un semn, α, este folosit nu poate fi, din principiu, specificată, întrucît semanticianul nu poate avea acces decît la un *număr limitat* de întrebuinţări ale cuvîntului, α, oricît de mare ar fi acest număr. Prin urmare, dacă spunem că un cuvînt, α, este folosit numai în legătură cu obiectele care aparţin mulţimii $[\varphi_\alpha]$ trebuie să avem în vedere că $[\varphi_\alpha]$ reprezintă, de fapt, o mulţime definită exclusiv pe baza *uzului cunoscut* al unui cuvînt, nu al uzului, pur şi simplu (aceasta deoarece fiecare nou uz al unui cuvînt, α, poate să se facă în legătură cu un alt obiect — sau alte obiecte — diferit de toate celelalte obiecte în legătură cu care cuvîntul a fost întrebuinţat în ocaziile înregistrate de către semantician).

Primul fapt pe care trebuie să-l reţinem este deci următorul: prin simpla ipoteză pe care o facem spunînd că „semnul α *se referă* la obiecte din clasa $[\varphi_\alpha]$" şi nu că „semnul α *în întrebuinţările cunoscute pînă acum s-a* **referit** totdeauna la obiectele din mulţimea $[\varphi_\alpha]$" se trece din domeniul concret, la o anumită **i d e a l i z a r e** a situaţiei: se consideră că, ştiind că α s-a referit, în întrebuinţările cunoscute, la obiectele $x_1, x_2 \ldots, x_n$, putem spune, pentru oricare obiect x_{n+1} din U dacă α se poate sau nu se poate referi la el.

După cum se poate observa, această „idealizare" este legată de cele arătate sub **3°.**(a): se are în vedere nu un vorbitor real, ci un vorbitor ideal, care pentru orice x din U, poate decide dacă un cuvînt, α, îl poate sau nu-l poate numi. Aproximarea, în termenii discutaţi sub acest punct, constă în însăşi admiterea faptului că *putem* determina uzul unui cuvînt printr-o mulţime de obiecte, adică prin admiterea faptului că *putem* spune: „α se foloseşte în legătură cu oricare dintre elementele mulţimii $[\varphi_\alpha]$ şi numai în legătură cu ele" (căci, aşa cum am văzut, în realitate, $[\varphi_\alpha]$ nu poate fi determinată, întrucît „mulţimea *tuturor* obiectelor în legătură cu care este folosit α" se *construieşte în permanenţă*, prin fiecare nouă folosire a semnului α).

Al doilea moment al aproximării constă în actul de a defini mulţimea $[\varphi_\alpha]$ printr-o proprietate sau un set de proprietăţi, φ_α (după ce, ca prim moment al aproximării, am admis existenţa unei astfel de mulţimi, ca $[\varphi_\alpha]$): această proprietate, φ_α, care defineşte mulţimea $[\varphi_\alpha]$ are un

caracter *ipotetic* (și *teoretic*), în sensul că „existența" ei depinde în întregime de faptul că am postulat existența unei mulțimi $[\varphi_\alpha]$, care este mulțimea tuturor obiectelor din U la care α se referă sau s-a referit sau se poate referi (în viitor) și că asumînd existența unei mulțimi, $[\varphi_\alpha]$, facem ipoteza că această mulțime se poate defini nu numai prin enumerare, ci și prin altceva. Ceea ce reprezentăm, în interiorul teoriei adoptate aici, prin φ_α este tocmai elementul de idealizare referitor la comportamentul lingvistic al vorbitorilor, de care vorbeam sub 3°. (a): este acel „ceva" de care dispune, prin ipoteză, un vorbitor ideal și care îi permite să decidă pentru orice x din U și un anumit cuvînt, α, dacă α se poate sau nu se poate referi la x. Acest „ceva", cu rol de „filtru" poate fi interpretat concret ca „definiție lexicografică", ca „echivalent" într-o altă limbă, ca „imagine" pe care vorbitorul o are despre obiectele la care se poate referi prin α ș.a.m.d.

Observațiile făcute sub acest punct sînt de natură să precizeze raportul dintre un denotat (de forma $[\varphi_\alpha]$) și uzul lingvistic: denotatul de această formă reprezintă o a p r o x i m a r e a uzului.

În acord cu cele arătate sub 3°., dacă în loc de mulțimi de tipul $[\varphi_\alpha]$ am decide să folosim „mulțimi vagi", am obține o aproximare mai nuanțată a uzului, în sensul că am putea da socoteală de faptul că mulțimea de obiecte în legătură cu care se folosește un cuvînt, α, nu poate fi în mod exact delimitată.

În același timp, cele discutate aici sub 4°. sînt de natură să precizeze statutul ontologic al elementului φ_α (cf. aici mai sus, 3°. (b)): φ_α reprezintă acea capacitate ipotetică a unui vorbitor ideal de a face partiția obiectelor din U în obiecte care aparțin mulțimii $[\varphi_\alpha]$ și obiecte care nu aparțin acestei mulțimi.

Observațiile de sub 1°. —4.° au rolul de a preciza modul în care teoria schițată în acest capitol poate să ofere unele clarificări în legătură cu chestiunile formulate în § **3.**, 1°. —4°.

Înainte de a încheia acest capitol, considerăm că mai sînt necesare următoarele două precizări.

5°. Dat fiind că, așa cum am subliniat aici sub 2°., entitățile de forma $[\varphi_\alpha]$ nu sînt *nici* extensiuni, *nici* intensiuni, ci sînt *și* extensiuni *și* intensiuni, se poate spune că o teorie care acceptă denotate de această formă, deci o

teorie neutră cu privire la distincţia intensiune/extensiune, este capabilă să ofere clarificări de natura celor de sub 1°. —4°.

6°. După cum a arătat în mod justificat Tarski[16], conceptul de *adevăr* nu poate fi definit decît în raport cu un limbaj bine determinat prin reguli explicite. În acord cu acest principiu, a fost necesar să precizăm care este *natura entităţilor denotate*. Aceste entităţi sînt *mulţimi* (în accepţia matematică a termenului). Numai în măsura în care acceptăm ideea că semnele din L^1 *denotă mulţimi*, putem formula condiţiile de adevăr ale unei propoziţii aşa cum am făcut-o în § **19.**, adică în termeni de *relaţii între mulţimi*. Mai departe, în măsura în care ideea de mulţime ca denotat al unui semn presupune o *idealizare* a uzului concret al limbii, în aceeaşi măsură valoarea de adevăr ca denotat al propoziţiei presupune o idealizare a uzului concret al limbii.

PARTEA A II-A

Adevăr logic şi adevăr analitic (L-concepte şi A-concepte)

Capitolul IV

ADEVĂR LOGIC (L—CONCEPTE)

§ 21. **Consideraţii introductive.** În acest capitol ne ocupăm de o serie de proprietăţi semantice care nu decurg din natura concretă a denotatelor (adică, să spunem, din faptul că semnul *creion* are denotatul [φ_c] şi semnul *roşu* are denotatul [φ_r]), ci exclusiv din faptul că semnele aparţin la o anumită categorie şi din regulile de folosire a semnelor. Altfel spus, proprietăţile de care vom vorbi se pot determina nu prin intermediul cunoaşterii denotatelor concrete, ci exclusiv prin cunoaşterea regulilor. Relevanţa lingvistică a acestor proprietăţi va fi pusă în evidenţă.

§ 22. **Semne descriptive şi semne logice.** În termeni sistemului semantic descris în capitolul precedent, se poti obţine o serie de caracterizări semantice ale semnelor şi ale combinaţiilor de semne (propoziţii) în limbajul luat în considerare, anume L^1.

Începem prin a introduce o distincţie fundamentală între semne.

Există semne (dintre cele discutate în capitolul precedent) a căror semnificaţie se specifică prin referire la universul U : semnificaţia lui *creion* se determină prin indicarea obiectelor din U care alcătuiesc mulţimea denotată de cuvîntul respectiv ; eventual, putem spune că semnificaţia unui cuvînt ca *creion* se poate clarifica prin exemple de obiecte reale.

Există însă semne dintre cele discutate în capitolul precedent care denotă ceva ce nu este un obiect sau clasă de obiecte din U, ci un element care nu este nimic altceva decît ceea ce rezultă din simpla *definiţie* în interiorul sistemului. Un exemplu suficient de clar în acest sens ni se pare a fi denotatul negaţiei (fie a propoziţiei, fie a predicatului). În realitate (adică în U, universul discursului) nu există nici obiecte, nici mulţimi care să corespundă lui

nu sau expresiei *nu este adevărat că*, aşa cum există obiecte (sau mulţimi de obiecte) care corespund semnului *creion*.

Ceea ce denotă negaţia propoziţiei este o funcţie care se defineşte într-un anumit fel (cf. mai sus **19—3.**, **4.**). Ceea ce numim negaţie a verbului este o operaţie pe care o definim într-un anumit fel (cf. mai sus **19—1.**). Aşadar NEG şi *nu* denotă ceea ce nu poate fi specificat în nici un fel altul decît printr-o definiţie din sistemul semantic pe care îl avem în vedere şi pe care îl construim într-un anumit fel. NEG are ca denotat funcţia V care atribuie propoziţiei negate una dintre valorile A sau F, în raport cu valoarea de adevăr a propoziţiei căreia îi este prefixată negaţia, cf. **19—4.** Dar ne putem imagina şi o altă modalitate de definire a acestei funcţii sau chiar şi altceva decît o funcţie, ca denotat al acestui semn. La fel, am considerat că *nu* denotă o *operaţie*, ω_{neg}, care, aplicată unui denotat, care, la rîndul său, este o mulţime, are ca rezultat complementul mulţimii respective. Ne putem însă imagina şi o altă modalitate de a defini denotatul acestui cuvînt (vezi, de exemplu, modul în care se defineşte negaţia în diversele gramatici de orientare tradiţională sau structurală). De fapt, am avut posibilitatea de a defini, aşa cum am definit denotatul lui *nu*, numai în măsura în care am decis să utilizăm în formularea regulilor semantice aparatul conceptual al teoriei mulţimilor. În afara acestui cadru conceptual — încă o dată: ales prin decizie — o astfel de definiţie n-ar avea nici un sens.

În aceiaşi termeni se poate discuta şi natura denotatului fixat pentru functorii din clasa Q (cuantificatorul universal şi existenţial). Ceea ce am spus că denotă un cuvînt ca *toţi* nu este altceva decît o regulă prin care se spune că o mulţime căreia i se aplică o anumită operaţie, este inclusă într-o altă mulţime, în cazul în care prima mulţime este denotatul unui substantiv, iar cea de a doua este denotatul grupului-predicat.

Există aşadar semne al căror denotat se defineşte prin referire la universul discursului şi semne al căror denotat se defineşte în mod exclusiv prin anumite convenţii sau reguli ale sistemului. Spunem că semnele din prima categorie sînt **semne descriptive**, iar cele din a doua categorie sînt **semne logice**.

Convenim ca uneori să folosim și termenul de **descriptor**, pentru a ne referi la un semn descriptiv sau la o parte dintr-o construcție alcătuită din semne descriptive.

Numim **constituent** sau **constituenți descriptiv(i)** ai unei construcții (eventual construcția poate fi o propoziție) acei constituenți ai propoziției care sînt semne descriptive. Numim CONSTITUENT sau CONSTITUENȚI logic(i) ai unei construcții acei constituenți care sînt semne logice.

În cele ce urmează ne vom limita la o definiție prin enumerare a celor două clase de semne:

a) semne logice: Q_U, Q_E, Art_1, NEG și *nu*;

b) semne descriptive: toate semnele din V_L, care *nu sînt semne logice*.

§ **23. Proprietăți logice ale propozițiilor (L-concepte).** În acest paragraf ne ocupăm de următoarele proprietăți: **L-adevăr** (adică proprietatea unor propoziții de a fi *adevărate în toate lumile posibile*, independent de natura constituenților lor descriptivi; adevărul în toate lumile posibile poate fi determinat în cazul acestor propoziții în mod exclusiv pe baza regulilor sistemului); **L-implicație** (adică acea proprietate care constă în faptul că două propoziții sînt astfel încît, în orice lume posibilă, dacă una dintre ele este adevărată, cea de a doua este, de asemenea, adevărată, independent de natura constituenților descriptivi ai celor două propoziții); **L-echivalență** (adică acea proprietate care constă în faptul că două propoziții au aceeași valoare de adevăr, identică în toate lumile posibile, independent de natura constituenților lor descriptivi).

a. Propoziții L-determinate.

O propoziție ca *Ion doarme* poate fi, în raport cu o lume, w_i, adevărată sau falsă, conform cu regula de denotație **19—2.**, în următoarele condiții:

— adevărată în cazul în care mulțimea $\{\varphi_{Ion}\}$ (= denotatul semnului *Ion*) este inclusă în intersecția mulțimii $[\varphi_d]$ (= denotatul lui *dormi*) cu mulțimea w_i;

— falsă, în cazul în care mulțimea $\{\varphi_{Ion}\}$ nu este inclusă în această intersecție.

Cum știm dacă propoziția *Ion doarme* denotă adevărul, în raport cu w_i, sau falsul? Răspunsul este că valoarea de adevăr a propoziției amintite poate fi stabilită numai în raport cu situația de fapt: este *adevărată* în cazul în care constatăm că elementul (unic) numit *Ion* al mulțimii

$\{\varphi_{Ion}\}$ se află printre obiectele aparținînd în același timp mulțimii $[\varphi_d]$ și mulțimii w_i și este *falsă*, în cazul în care facem constatarea contrarie (că elementul unic al mulțimii $\{\varphi_{Ion}\}$ nu se află printre obiectele din $[\varphi_d] \cap w_i$).

Așadar, pentru a putea spune dacă *Ion doarme* este adevărată sau falsă în raport cu w_i, este necesar să cunoaștem: (i) regulile de denotație ale limbii L_1 (= să cunoaștem sensul fiecăruia dintre constituenți, precum și regula de „compunere" a sensului propoziției) și (ii) situația de fapt (= situația din w_i).

Pe de altă parte, dacă vom considera o propoziție ca *Orice creion este un creion*, vom observa următoarele:

(i) că, pentru *orice* w_i, propoziția este adevărată sau, altfel spus, că nu există o lume posibilă în care să putem considera că propoziția menționată este falsă, fără a ajunge prin aceasta la contradicție și

(ii) că, în cazul în care am înlocui semnul *creion* cu orice alt semn aparținînd aceleiași categorii, am obține tot o propoziție adevărată în orice lume posibilă (deci propoziții ca *Orice cal este un cal*, *Orice casă este o casă* etc. sînt propoziții adevărate în orice lume posibilă; sau: nu există nici o lume posibilă în care propoziții ca cele obținute prin înlocuire să fie false).

Vom arăta mai întîi că (i) are loc. Pentru aceasta, vom considera că $\mathfrak{D}(creion) = [\varphi_c]$ (citește „acei x care au proprietatea φ_c"). Facem presupunerea că

1°. există o lume, w_i, astfel încît $V(<\textit{orice creion este un creion}>, w_i) = F$.

Conform cu **19—1.**, **19—1'.**, **19—2.**, din 1°. rezultă că:

2°. $([\varphi_c] \cap w_i) \cap \overline{[\varphi_c]} \neq \emptyset$

Din 2°. rezultă că:

3°. există un x astfel încît:

(i) $x \in w_i$

(ii) $x \in [\varphi_c]$

(iii) $x \in \overline{[\varphi_c]}$

Din (iii) rezultă:

(iv) $x \notin [\varphi_c]$.

Este evident că (ii) și (iv) sînt contradictorii, de unde rezultă că presupunerea 1°. duce la contradicții și că deci negația ei, anume:

4°. *Nu există* nici o lume w_i, astfel încît: $V(<\textit{Orice creion este un creion}>, w_i) = F$.

Dar din 4°. rezultă :

5°. Pentru orice w_i, V(<*Orice creion este un creion*>, w_i) $\neq$ F

adică

6°. Pentru orice w_i, V(⟨*Orice creion este un creion*⟩, w_i) = A,

ceea ce era de demonstrat.

Pentru a arăta că (ii) are loc, este suficient să spunem că, în cazul în care înlocuim pe *creion* cu orice alt substantiv din V_{L^1}, și aplicăm raționamentul 1°.—6°., concluzia va fi aceeași, adică pentru orice propoziție rezultată din substituția menționată, pe care o vom simboliza prin ξ, și pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = A$.

Pe baza celor arătate pînă aici, sub **a.**, putem da următoarea definiție pentru propozițiile *L-adevărate*.

23—1. Propoziții L-adevărate. Fie ξ o propoziție oarecare în L^1, fie ξ' propoziția rezultată din ξ prin substituirea fiecăruia dintre constituenții descriptivi ai lui ξ cu constituenți descriptivi din aceeași categorie (substituția trebuie să fie u n i f o r m ă, adică la fiecare ocurență a aceluiași constituent într-o propoziție, substituția să se facă cu unul și același element, nu cu elemente diferite).

Propoziția ξ este **L-adevărată** în L^1 ddacă următoarele două condiții sînt satisfăcute :

(i) pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = A$

și

(ii) pentru orice ξ' și orice w_i, $V(\xi', w_i) = A$.

Din demonstrația (1°. —6°.) urmează imediat că negația unei propoziții *L-adevărate* este o propoziție care este falsă în toate lumile posibile (= nu este niciodată adevărată). Într-adevăr, negația propoziției *Orice creion este un creion*, anume ⟨*Nu este adevărat că*⟨*orice creion este un creion*⟩⟩ trebuie, conform cu **19—4.** să fie adevărată în toate cazurile în care propoziția ⟨*Orice creion este un creion*⟩ este falsă ; dat fiind însă că propoziția ⟨*orice creion este un creion*⟩ este *totdeauna* (= în orice lume posibilă) *adevărată*, deci nu este niciodată falsă, urmează că negația acestei propoziții nu poate fi niciodată adevărată, deci nu poate fi decît *totdeauna falsă*.

În urma celor arătate, putem da următoarea definiție pentru propozițiile *L-false* (sau *contradictorii*).

23—2. Propoziții L-false (contradictorii). Fie ξ o propoziție oarecare și ξ', ca în **23—1.**, o propoziție rezultată

din ξ prin substituirea constituenților descriptivi din ξ cu constituenți din aceeași categorie.

Propoziția ξ este **L-falsă (contradictorie)** în L^1 ddacă următoarele condiții sînt satisfăcute:

(i) pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = F$

și

(ii) pentru orice ξ' și orice w_i, $V(\xi', w_i) = F$.

Consecința imediată a definițiilor **23—1.**, **2.** și a regulii **19—4.** este dată de următorul corolar:

23—3. Corolar. Fie ξ o propoziție oarecare în L^1.

a. Dacă ξ este **L-adevărată** în L^1, atunci $\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle$ este L-FALSĂ în L^1.

b. Dacă ξ este **L-falsă** în L^1, atunci $\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle$ este L-ADEVĂRATĂ în L^1.

Pe baza definițiilor de mai sus, se poate arăta printr-o demonstrație de forma 1°. —6°. că propozițiile înregistrate în următoarea teoremă sînt *L-adevărate*.

23—4. Teoremă. Fie α un Pr_B (= substantiv) oarecare; fie $\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle$ predicatul format cu ajutorul copulei, din substantivul α; β este un $S_{(T)F}$ (= predicat) oarecare; γ este un TS oarecare, iar Cop_{id} este *a fi* cu sensul de identitate.

Oricare propoziție de forma menționată mai jos este **L-adevărată**:

1°. $\langle\langle Q_u, \alpha\rangle, \langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$.

2°. $\langle Cop_{id}\langle\gamma, \gamma\rangle\rangle$.

3°. $\langle NEG\langle\langle Q_E, \alpha\rangle, \langle nu\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle\rangle\rangle\rangle$.

4°. $\langle NEG\langle NEG\langle Cop_{id}\langle\gamma, \gamma\rangle\rangle\rangle\rangle$.

În acord cu **23—4.**, propoziții ca

(1) *Orice creion este un creion* (cf. 1°.)

(2) *Ion este Ion* (cf. 2°.)

(3) *Nu este adevărat că unele creioane nu sînt creioane*

(4) *Nu este adevărat că acest creion nu este acest creion*

sînt propoziții *L-adevărate*.

În urma precizărilor de mai sus, putem da următoarea definiție pentru *L-determinare*:

23—5. Propoziții L-determinate. Fie ξ o propoziție oarecare în L^1. Propoziția ξ este **L-determinată** ddacă este **L-adevărată** sau **L-falsă**.

b. Implicație și implicație logică (L-implicație).

Spunem că o propoziție oarecare ξ^1 implică logic (=**L-implică**) o altă propoziție, ξ^2 în L^1, atunci cînd, **în orice lume posibilă**, dacă propoziția ξ^1 este adevărată, atunci

și propoziția ξ^2 este, de asemenea, adevărată, fără ca reciproca să fie și ea adevărată. Altfel spus, nu există nici o împrejurare (= lume posibilă) în care propoziția ξ^1 să fie adevărată, iar propoziția ξ^2 să fie falsă. În aceste condiții, este clar că, în orice împrejurare (= lume posibilă), din adevărul propoziției ξ^1 se poate deduce adevărul propoziției ξ^2. Pe de altă parte, acest raport trebuie să fie independent de conținutul descriptiv al propozițiilor ξ^1, ξ^2.

Spunem că propoziția ξ **implică** propoziția ξ^2 atunci cînd relația descrisă mai sus nu are loc în toate lumile posibile.

În urma precizărilor de mai sus, putem da următoarea definiție raportului de *(L-)implicație* între două propoziții.

23—6. Implicație și L-implicație.

a. Implicație. Fie ξ^1, ξ^2 două propoziții în L^1.

1°. ξ^1 **implică** ξ^2 **în** w_i ddacă în cazul în care $V(\xi^1, w_i) = A$, atunci $V(\xi^2, w_i) = A$, fără ca reciprocă să fie adevărată.

2°. ξ^1 **implică** ξ^2 ddacă există o lume, w_i, astfel încît ξ^1 **să implice** ξ^2 în w_i.

b. L-implicație. Fie ξ^1 o propoziție oarecare în L^1; ξ^1 are forma $\langle\alpha,\langle\beta\rangle\rangle$, unde $\alpha \in T$. Fie ξ^2 o propoziție ai cărei constituenți descriptivi sînt identici cu constituenții propoziției ξ^1. Propoziția ξ^1 **L-implică** propoziția ξ^2 ddacă pentru orice w_i pentru care $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \emptyset$, dacă $V(\xi^1, w_i) = A$, atunci $V(\xi^2, w_i) = A$, fără ca reciproca să fie adevărată.

Consecința imediată a definiției **23—6.** este dată de următoarea teoremă, care arată că orice propoziție este *L-implicată* de ea însăși.

23—7. Teoremă. Fie ξ o propoziție oarecare din L^1. Pentru orice w_i, propoziția ξ **L-implică** propoziția ξ.

Pentru demonstrație, vom admite ca adevărată ipoteza că propoziția ξ *nu* se află într-un raport de *L-implicație* cu ea însăși, deci că există o lume, w_i, astfel încît:

(i) $V(\xi, w_i) = A$

și

(ii) $V(\xi, w_i) = F$.

Se observă imediat că (i) și (ii) contravin la definiția funcției V (**19—1.**). Urmează că ipoteza este falsă, de unde rezultă că **23—7.** este adevărată.

Specificăm, în continuare, una dintre proprietățile importante ale *L-implicației*, anume *tranzitivitatea*.

23—8. Teoremă. Fie ξ^1, ξ^2, ξ^3, propoziții oarecare în L^1. Dacă propoziția ξ^1 **(L-)implică** propoziția ξ^2 și dacă propoziția ξ^2 **(L-)implică** propoziția ξ^3, atunci propoziția ξ^1 **(L-)implică** propoziția ξ^3.

Demonstrația teoremei **23—8.** se face arătînd că, dacă facem presupunerea că:

(i) ξ^1 **(L-)implică** ξ^2 și ξ^2 **(L-)implică** ξ^3 sînt ambele *adevărate*

și

(ii) ξ^1 **(L-)implică** ξ^3 este *falsă*,

ajungem la contradicție.

În urma celor de mai sus, putem formula următoarea teoremă cu privire la raportul de *L-implicație* între propoziții:

23—9. Teoremă cu privire la L-implicație în L^1. Fie β un $S_{(T)F}$ oarecare (deci un predicat sau grup predicativ) de forma $\langle\beta'\rangle$ sau $\langle nu\langle\beta'\rangle\rangle$; fie $\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle$ un TG cuantificat cu cuantificatorul universal și $\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle$ un TG cuantificat cu cuantificatorul existențial; fie γ un functor de forma Art_1, deci un functor din clasa $TS_{F(Pr_B)}$; ξ^1 și ξ^2 sînt două propoziții oarecare în L^1.

a. Dacă ξ^1 are forma $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle,\beta\rangle$, atunci, în cazul în care ξ^2 are una din formele

1°. $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$

2°. $\langle\langle\gamma\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$,

propoziția ξ^1 **L-implică** propoziția ξ^2.

b. Dacă ξ^1 are forma $\langle\langle\gamma\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ și ξ^2 are forma $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$, atunci propoziția ξ^1 **L-implică** propoziția ξ^2.

Demonstrația teoremei **23—9.** se face arătînd că pentru orice descriptor concret din L^1 cu care am înlocui simbolurile α și β', dacă admitem că există o lume, w_i, în care $\mathfrak{D}(\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle) \cap w_i \neq \emptyset$, propoziția ξ^1 este adevărată, iar propoziția ξ^2 este falsă, ajungem la contradicție.

Conform cu **23—9.**, trebuie să spunem că, de exemplu, în L^1 au loc următoarele raporturi de *L-implicație*:

(5) Propoziția *Toți oamenii sînt muritori* **L-implică** propoziția *Unii oameni sînt muritori* (**23—9. a.** 1°.) sau propoziția $\langle\langle Art_1$ *om*$\rangle$ *este muritor*$\rangle$ (**23—9.a.**2°).

(6) Propoziția *Art_1 om este muritor* **L-implică** propoziția *Unii oameni sînt muritori* (**23—9.b.**)

Punctul **a.** din **23–9.** exprimă principiul: „ceea ce este adevărat pentru *toți* este adevărat pentru *unul singur*" (2°) sau „ceea ce este adevărat pentru *toți* este adevărat pentru *unii*" (1°).

Punctul **b.** din **23–9.** exprimă principiul „generalizării existențiale": „ceea ce este adevărat pentru *unul singur* este adevărat pentru *unii*".

c. Echivalență și echivalență logică (L-echivalență). Există posibilitatea ca, în anumite împrejurări (= lumi posibile), dar nu în toate, două semne sau două *cbf* să aibă denotat identic: Art_1 *elev* și *Ion* pot avea, în anumite situații, același denotat. Reprezentînd împrejurarea determinată (în care identitatea are loc) prin w_i (= o anumită lume posibilă, deci o anumită mulțime de obiecte din U considerată în raport cu un anumit punct de referință), putem reprezenta identitatea de mai sus prin

$$\mathfrak{D}(Ion) = \mathfrak{D}(\langle Art_1 \langle elev \rangle\rangle)$$

23–10. Echivalența în L^1. Fie α, β două *cbf* oarecare în L^1; sau α, sau β, sau amîndouă pot fi eventual semne simple.

A. Dacă α, β nu sînt propoziții, atunci:

a. α și β sînt **echivalente în w_i** ddacă $(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) = (\mathfrak{D}(\beta) \cap w_i)$.

b. α și β sînt **echivalente** ddacă există un w_i astfel încît α, β să fie echivalente în w_i.

B. Dacă α, β sînt propoziții, atunci:

a. α și β sînt **echivalente în w_i**, ddacă $V(\alpha, w_i) = V(\beta, w_i)$.

b. α și β sînt **echivalente,** ddacă există o lume, w_i, astfel încît $V(\alpha, w_i) = V(\beta, w_i)$.

Introducem, mai departe, conceptul de *L-echivalență* pentru propoziții după cum urmează:

23–11. L-echivalența propozițiilor. Fie ξ, ξ', două propoziții oarecare în L^1; ξ este o propoziție ai cărei constituenți descriptivi sînt identici cu constituenții descriptivi ai propoziției ξ și care diferă de aceasta exclusiv prin constituenții logici. ξ are forma $\langle\alpha\langle\beta\rangle\rangle$, unde $\alpha \in T$.

Propozițiile ξ, ξ' sînt **L-echivalente** ddacă pentru orice w_i pentru care $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \emptyset$, $V(\xi, w_i) = V(\xi', w_i)$.

Pe baza definiției **23–11.** și a definiției pe care am dat-o funcției V (**19–1., 1'.**), putem stabili următoarea teoremă:

23—12. Teoremă privitoare la L-echivalența în L^1..

a. Fie α un Pr_B oarecare (= substantiv); fie β un grup predicativ oarecare ($S_{T(F)}$) de forma $\langle\beta'\rangle$ sau $\langle nu \langle\beta'\rangle\rangle$. Fiecare dintre propozițiile de mai jos este **L-echivalentă** cu perechea ei.

1°. $\langle\langle Q_u, \langle\alpha\rangle\rangle, \langle\beta'\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle\langle Q_E,\langle\alpha\rangle\rangle, \langle nu\langle\beta'\rangle\rangle\rangle\rangle$.

2°. $\langle NEG\langle\langle Q_u, \langle\alpha\rangle\rangle, \beta'\rangle\rangle$, $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle, \langle nu\langle\beta'\rangle\rangle\rangle$.

3°. $\langle\langle Q_E, \langle\alpha\rangle\rangle, \langle\beta'\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \langle nu\langle\beta'\rangle\rangle\rangle\rangle$.

4°. $\langle NEG\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle, \langle\beta'\rangle\rangle\rangle$, $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \langle nu\langle\beta'\rangle\rangle$.

b. Fie ξ' o propoziție oarecare și ξ o propoziție de forma $\langle NEG\langle\xi'\rangle\rangle$. Propozițiile ξ' și $\langle NEG\langle\xi'\rangle\rangle$ sînt **L-echivalente.**

Conform cu teorema **23—12.a.**, trebuie să spunem că, în exemplele de mai jos, propozițiile (a) și (b) sînt *L-echivalente*:

(7) (a) *Toți copiii dorm.*
    (b) *Nu este adevărat că unii copii nu dorm.*
(8) (a) *Nu este adevărat că toți copiii dorm.*
    (b) *Unii copii nu dorm.*
(9) (a) *Unii copii dorm.*
    (b) *Nu este adevărat că toți copiii nu dorm.*
(10) (a) *Nu este adevărat că unii copii dorm.*
    (b) *Toți copiii nu dorm.*

Punctul **b.** formulează principiul dublei negații. Propoziția *Ion doarme* este *L-echivalentă* cu propoziția $\langle$*Nu este adevărat că*$\langle$*nu este adevărat că*$\langle$*Ion doarme*$\rangle\rangle\rangle$.

Din definiția **23—6. (L-implicație)** și **23—12.** rezultă imediat următoarele:

23—13. Teorema Fie ξ^1, ξ^2 două propoziții oarecare în L^1.

a. Dacă ξ^1, ξ^2 sînt *echivalente*, atunci au loc următoarele:
(i) propoziția ξ^1 *implică* propoziția ξ^2;
(ii) propoziția ξ^2 *implică* propoziția ξ^1.

b. Dacă ξ^1, ξ^2 sînt *L-echivalente*, atunci au loc următoarele:
(i) propoziția ξ^1 **L-implică** propoziția ξ^2;
(ii) propoziția ξ^2 **L-implică** propoziția ξ^1.

În acord cu **23—13.**, despre oricare dintre perechile (7)—(10) se poate spune că propoziția (a) **L-implică** propoziția (b) și, reciproc, propoziția (b) **L-implică** propoziția (a).

Teorema următoare are în vedere relația de echivalență între propoziții.

23—14. Teoremă. Fie ξ o propoziţie oarecare şi α unul dintre constituenţii ei descriptivi ; prin $\xi(\alpha)$ desemnăm acea propoziţie, ξ, în care α este unul dintre constituenţii ei descriptivi ; fie β un semn sau o *cbf* care aparţine la aceeaşi categorie la care aparţine α ; prin $\xi(\alpha/\beta)$ simbolizăm o propoziţie care diferă de ξ prin aceea că în locul (sau locurile) în care, în $\xi(\alpha)$, apare constituentul α, în $\xi(\alpha/\beta)$ apare constituentul β.

a. Pentru orice w_i, dacă α, β sînt **echivalenţi în** w_i, atunci propoziţiile $\xi(\alpha)$ şi $\beta(\alpha/\beta)$ sînt **echivalente în** w_i.

b. Dacă există un w_i astfel încît α, β să fie **echivalenţi în** w_i, atunci propoziţiile $\xi(\alpha)$, $\xi(\alpha/\beta)$ sînt **echivalente.**

Conform cu **23—14.**, dacă admitem că, în w_i, *Ion* şi *Art_1 elev* sînt echivalente, atunci trebuie să admitem şi că propoziţiile :

(11) (a) *Ion doarme.*

(b) *⟨⟨Art_1 elev⟩ doarme⟩.*

sînt *echivalente în w_i* (**23—14.a.**) şi, prin urmare, *echivalente* (**23—14.b.**).

Din **23—13., 14.** rezultă imediat următoarele :

23—15. Corolar. Fie, ca în **23—14.**, $\xi(\alpha)$ o propoziţie unde α este unul dintre constituenţi ; $\xi(\alpha/\beta)$ este o propoziţie care se deosebeşte de $\xi(\alpha)$ prin aceea că, în locul constituentului α din $\xi(\alpha)$, apare la fiecare ocurenţă a acestuia constituentul β ; α şi β aparţin aceleiaşi categorii.

Dacă α este **echivalent** cu β în w_i, atunci :

(i) $\xi(\alpha)$ **implică** $\xi(\alpha/\beta)$ în w_i

şi

(ii) $\xi(\alpha/\beta)$ **implică** $\xi(\alpha)$ în w_i.

d. Clase de propoziţii.

În acest sub-paragraf introducem noţiunea de *clasă de propoziţii*, întrucît anumite proprietăţi sau relaţii logice se referă nu numai la propoziţii izolate, ci şi la mai multe propoziţii, în mod simultan.

Simbolizăm prin $K = \{\xi_1, \ldots, \xi_n\}$ o clasă de propoziţii constituită din propoziţiile $\xi_1, \ldots, \xi_n$.

23—16. Clase de propoziţii. Fie K o clasă de propoziţii oarecare.

a. Clasa K este **adevărată în** w_i ddacă, pentru orice propoziţie $\xi \in K$, $V(\xi, w_i) = A$.

b. Clasa K este **L-adevărată** dacă pentru orice propoziţie $\xi \in K$, ξ este **L-adevărată.**

În continuare, vom stabili condițiile în care putem spune că o propoziție este *implicată* sau *L-implicată* de o clasă de propoziții.

23—17. Implicație și L-implicație. Fie K o clasă de propoziții și ξ o propoziție oarecare, de forma $\langle\alpha\langle\beta\rangle\rangle$, unde $\alpha \in$ T.

a. Clasa K **implică** propoziția ξ în w_i ddacă în cazul în care K este adevărată în w_i, atunci ξ este, de asemenea, adevărată în w_i, dar nu și invers.

b. Clasa K **L-implică** propoziția ξ ddacă, pentru orice w_i, în cazul în care K este adevărată în w_i și $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \varnothing$ ξ este, de asemenea, adevărată în w_i, dar nu și invers.

Urmarea imediată a regulii **23—17.** este următoarea:

23—18. Corolar I. Fie K o clasă oarecare de propoziții. Pentru orice propoziție, ξ, dacă $\xi \in$ K, atunci K **L-implică** propoziția ξ.

Demonstrația corolarului **23—18.** se face arătînd că, în cazul în care admitem existența unei lumi, w_i, în care K este adevărată și ξ este falsă, ajungem la contradicție: dacă clasa K este adevărată în w_i și ξ este membru al clasei K, urmează că ξ este adevărată în w_i; admițînd că ξ este falsă în w_i, ajungem la situația în care aceeași propoziție este și adevărată și falsă, în aceeași lume posibilă.

În **23—18.** se arată că o clasă, K, de propoziții *L-implică* fiecare dintre propozițiile care îi aparțin.

Se mai poate arăta că, în toate cazurile de sub 1°.—3°. din teorema de mai jos, pentru orice w_i, dacă se admite că clasa K este adevărată în w_i și propoziția ξ este falsă în w_i se ajunge la contradicție. În felul acesta teorema de mai jos poate fi demonstrată.

23—19. Teoremă. Fie ξ o propoziție oarecare; fie δ^1 o propoziție de forma $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$, unde α este un Pr_B (= substantiv), iar β un $S_{(T)F}$ (= grup predicativ) de forma $\langle\beta'\rangle$ sau $\langle nu\langle\beta'\rangle\rangle$; fie δ^2 o propoziție de forma $\langle\gamma, \langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$, unde α este un T, a cărui formă urmează a fi specificată. K este o clasă de propoziții, astfel încît δ^1, $\delta^2 \in$ K.

Clasa K **L-implică** propoziția ξ, ddacă:

1° γ din δ^2 are forma $\langle Q_u\langle\gamma'\rangle\rangle$, iar ξ are forma $\langle\langle Q_u\langle\gamma'\rangle\rangle, \beta\rangle$.

2° γ din δ^2 are forma $\langle Q_E\langle\gamma'\rangle\rangle\rangle$, iar ξ are forma $\langle\langle Q_E\langle\gamma'\rangle\rangle, \beta\rangle$.

3° γ din δ^2 este un TS și ξ are forma $\langle\gamma,\langle\beta\rangle\rangle$.

Conform cu **23—19.**, clasa care conține propozițiile *Toți elevii scriu* și *Toți copiii sînt elevi* **L-implică** propoziția *Toți copiii scriu* (1°).

Clasa care conține propozițiile *Toți elevii scriu, Unii copii sînt elevi* **L-implică** propoziția *Unii elevi scriu* (2°).

Clasa care conține propozițiile *Toți elevii scriu. Ion este elev* **L-implică** propoziția *Ion scrie* (3°). Clasa care conține propozițiile *Toți elevii scriu,* $\langle\langle Art_1\ copil\rangle\ este\ elev\rangle$ **L-implică** propoziția $\langle\langle Art_1\ copil\rangle\ scrie\rangle$.

Se poate observa că aceste *L-implicații* corespund la diverse moduri de a deduce o propoziție din anumite premise.

e. Consecință logică.

Noțiunile introduse în **a.—d.** ne permit să definim acum un nou concept, anume acela de consecință logică. Acest concept se referă la o relație importantă dintre propoziții, anume aceea în care adevărul unei propoziții decurge nu din starea de fapt (sau, mai exact, nu *numai* din starea de fapt), ci din adevărul altei sau altor propoziții. Așadar, pentru a stabili adevărul unei propoziții, ξ, nu este necesar să confruntăm ceea ce se spune în ξ cu starea de fapt pentru a vedea dacă ξ este adevărată sau falsă, ci este suficient să știm că o altă propoziție, δ, sau o altă clasă de propoziții, K, este adevărată, pentru a ști că ξ este, de asemenea, adevărată. Existența unui astfel de raport între propoziții ne permite să stabilim, pe baza unor date cunoscute (și deci verificabile și verificate), anumite adevăruri care, în circumstanțe determinate, este posibil să nu fie verificabile în mod direct.

Întrucît *consecința logică* se referă la *adevărul* propozițiilor și întrucît conceptul de adevăr este, așa cum am văzut (cf. § **19.**), un concept *semantic*, conceptul de consecință logică este, de asemenea, un concept semantic.

Pe baza celor arătate, putem formula în continuare următoarea condiție pe care trebuie să o îndeplinească relația dintre două propoziții sau dintre o clasă de propoziții și o propoziție pentru a putea spune că, între aceste elemente ale cuplului, există un raport de consecință logică.

23—20. Convenție. Spunem că o propoziție oarecare, ξ, este o **consecință logică** a propoziției δ sau a clasei de

propoziţii K, ddacă pentru orice lume, w_i, $V(\xi, w_j) = A$ se poate stabili exclusiv pe baza regulilor sistemului, prin raportare la valoarea de adevăr a propoziţiei δ sau a clasei K.

Mai departe, vom stabili condiţiile formale care trebuie satisfăcute pentru a putea spune că o propoziţie este o consecinţă logică a unei alte propoziţii sau a unei clase de propoziţii. Se poate observa că aceste condiţii satisfac în întregime standardele fixate prin convenţia **23—20.**

23—21. Consecinţa logică. Fie K o clasă oarecare de propoziţii şi δ o propoziţie în L^1; se poate admite, eventual, că clasa K conţine o singură propoziţie, anume δ.

Propoziţia ξ este o consecinţă logică a clasei K ddacă una din următoarele condiţii este satisfăcută.

A. **a.** Clasa K **L-implică** propoziţia ξ.
b. Clasa K **implică în** w_i propoziţia ξ.

B. **a.** $\delta \in K$ şi δ **L-implică** ξ.
b. $\delta \in K$ şi δ **implică** ξ ÎN W_i.

C. Există o propoziţie oarecare, γ, care este o *consecinţă logică* a clasei K în sensul de sub *A*., *B*. şi:
a. γ **L-implică** ξ.
b. γ **implică** ξ **în** w_i.

Cele stipulate în **23—21.** corespund la raţionamentul de tipul „modus ponens"; dacă A este adevărat şi dacă A *implică* sau *L-implică* B, atunci B este, de asemenea, adevărat; sau din faptul că A este adevărat şi din faptul că A *implică* sau *L-implică* B rezultă că B este adevărat. Punctul C. se bazează pe caracterul tranzitiv al *(L-)implicaţiei* (**23—8.**).

Din **23—21.** şi din **23—15.** rezultă imediat următoarele:

23—22. Corolar. Fie $\xi(\alpha)$ (ca în **23—14.**, **15.**) o propoziţie oarecare, ξ, care conţine constituentul α; fie $\xi(\alpha/\beta)$ o propoziţie care se deosebeşte de $\xi(\alpha)$ prin aceea că, în toate poziţiile în care în $\xi(\alpha)$ apare α, în $\xi(\alpha/\beta)$ apare β.

Propoziţia $\xi(\alpha/\beta)$ este **consecinţa logică** a propoziţiei $\xi(\alpha)$ ddacă una din următoarele condiţii este satisfăcută:

(i) α, β sînt **echivalente în** w_i.

sau

(ii) α, β sînt **L-echivalente** în L^1.

Conform cu **23—22.**, propoziţia

Ion doarme

este consecinţa logică a propoziţiei

⟨⟨*Art*$_1$ *elev*⟩ *doarme*⟩

pentru orice lume, w_i, în care *Ion* este echivalent cu *acest elev*.

Pe baza definiţiei **23—21.** şi a teoremelor **23—9.**, **19.** se poate stabili următoarea teoremă:

23—23. Teoremă privitoare la consecinţa logică în L^1.

A. Fie δ, ξ două propoziţii oarecare.

a. Propoziţia ξ este consecinţa logică a propoziţiei δ ddacă următoarele două condiţii sînt satisfăcute:

(i) δ are forma $\langle\langle Q_u, \langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$.

(ii) ξ are una din formele $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ sau $\langle\langle\gamma\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ (unde γ este un $TS_{F(Pr_B)}$) (cf. **23—9.a.**).

b. Propoziţia ξ este consecinţa logică a propoziţiei δ ddacă δ are forma $\langle\langle\gamma\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ (unde γ este un $TS_{F(Pr_B)}$), iar ξ are forma $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ cf. **23—9.b.**

B. Fie ξ o propoziţie oarecare, δ^1 o propoziţie de forma $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ (unde α este un Pr_B, iar β un $S_{(T)F}$ oarecare), δ^2 o propoziţie formată cu un functor de forma $\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle$; fie K o clasă de propoziţii, pentru care $\delta^1, \delta^2 \in K$.

Propoziţia ξ este **consecinţa logică** a clasei K ddacă una din următoarele condiţii este satisfăcută:

1°. γ din δ^2 are forma $\langle Q_u\langle\gamma'\rangle\rangle$, iar ξ are forma $\langle\langle Q_u\langle\gamma'\rangle\rangle, \beta\rangle$ (cf. **23—19.,** 1°);

2°. γ din δ^2 are forma $\langle Q_E\langle\gamma'\rangle\rangle$, iar ξ are forma $\langle\langle Q_E\langle\gamma'\rangle\rangle, \beta\rangle$; cf. **23—19.,** 2°;

3° γ din δ^2 este un TS, iar ξ are forma $\langle\gamma\langle\beta\rangle\rangle$; cf. **23—19.,** 3°.

Conform cu **23—23.,** o propoziţie ca

Unii elevi dorm

sau

$\langle\langle Art_1$ *elev*$\rangle$ *doarme*$\rangle$.

este (conform cu *A*., **a.**) *consecinţa logică* a propoziţiei

Toţi elevii dorm.

O propoziţie ca

Unii elevi dorm.

este (conform cu *A*., **b.**) *consecinţa logică* a propoziţiei

$\langle\langle Art_1$ *elev*$\rangle$ *doarme*$\rangle$

Propoziţia

Toţi copiii dorm.

este (conform cu *B*. 1°.) *consecinţa logică* a clasei care conţine propoziţiile

Toţi elevii dorm şi *Toţi copiii sînt elevi.*

Propoziția

Unii copii dorm

este (conform cu *B.*, 2°) *consecința logică* a clasei care conține propozițiile *Toți elevii dorm*, *Unii copii sînt elevi.*

Propoziția

Ion doarme

este (conform cu *B.*, 3°) *consecința logică* a propozițiilor *Toți elevii dorm*, *Ion este elev.*

Din corolarul **23—18.** și definiția **23—21.** rezultă imediat:

23—24. Corolar II. Fie K o clasă de propoziții și ξ o propoziție oarecare. Pentru orice $\xi \in K$, ξ este **consecința logică** a clasei K.

Corolarul **23—24.** arată că fiecare din propozițiile unei clase este consecința logică a clasei respective.

Pe baza definiției date consecinței logice și conceptului de propoziție *L-determinată* se poate stabili următoarea teoremă:

23—25. Teoremă. Fie ξ^1, ξ^2 două propoziții oarecare. Dacă ξ^2 este **consecința logică** a propoziției ξ^1 și ξ^1 este **L-adevărată,** atunci ξ^2 este, de asemenea, **L-adevărată.**

Teorema **23—25.** arată că orice propoziție care este consecința logică a unei propoziții *L-adevărate* este ea însăși *L-adevărată*. Teorema se demonstrează arătînd că, în cazul în care admitem că ξ^1 este *L-adevărată*, deci adevărată în toate lumile posibile, și că există o lume posibilă, w_i, în care ξ^2 este falsă, ajungem la contradicție.

Într-adevăr, dacă ξ^1 este adevărată în toate lumile posibile și ξ^2 este *consecința logică* a propoziției urmează că, în *orice* lume posibilă, ξ^2 este adevărată; pe de altă parte, dacă presupunem că există o lume, w_i, în care ξ^2 este falsă, este evident că această presupunere intră în contradicție cu ceea ce rezultă din faptul că ξ^2 este consecința logică a propoziției ξ^1 și că ξ^1 este *L-adevărată*.

După cum arată teorema **23—4.,** o propoziție ca

(12) *Orice creion este un creion*

este *L-adevărată*. În același timp, propoziția are drept *consecință logică* (cf. **23—23., a.**) propoziția

(13) *Unele creioane sînt creioane*

sau

(14) *Acest creion este un creion.*

Teorema **23—25.** arată că propoziţiile (13) şi (14) sînt *L-adevărate*, deoarece sînt *consecinţe logice* ale propoziţiei *L—adevărate* (12).

Într-un mod asemănător cu acela în care este demonstrată teorema **23—25.** se poate demonstra şi teorema următoare:

23—26. Teoremă. Fie ξ^1, ξ^2 două propoziţii oarecare. Dacă ξ^2 este **consecinţa logică** a propoziţiei ξ^1 şi ξ^1 este **L-falsă**, atunci ξ^2 este, de asemenea, **L-falsă.**

Teorema **23—26.** arată că, în cazul în care consecinţa logică a unei propoziţii este *L-falsă*, această propoziţie este ea însăşi *L-falsă*.

Ultima teoremă pe care o vom da în acest capitol se referă la adevărul unei consecinţe logice într-o anumită lume posibilă. Teorema este în fond expresia, în termenii formalismului prezentat în acest capitol, a modului de raţionament ,,modus ponens'' (conform şi comentariilor de sub **23—21.**).

23—27. Teoremă. Fie ξ^1, ξ^2 două propoziţii oarecare şi K o clasă de propoziţii.

a. Pentru orice lume posibilă, w_i: dacă ξ^2 este o **consecinţă logică** a propoziţiei ξ^1 şi $V(\xi^1, w_i) = A$, atunci $V(\xi^2, w_i) = A$.

b. Dacă ξ^2 este o consecinţă logică a clasei K şi K este adevărată în w_i, atunci $V(\xi^2, w_i) = A$.

c. Dacă ξ^2 este o **consecinţă logică** a propoziţiei ξ^1 şi ξ^1 este **L-adevărată**, atunci, pentru orice w_i, $V(\xi^2, w_i) = A$.

Conform cu **23—27.**, dacă într-o lume, w_i, are loc $V(\langle$*Toţi elevii dorm*$\rangle, w_i) = A$, atunci are loc şi $V(\langle$*Acest elev doarme*$\rangle, w_i) = A$, întrucît *Acest elev doarme* este *consecinţa logică* a propoziţiei *Toţi elevii dorm.*

După cum se poate observa, teorema **23—27.** stipulează condiţiile formale în care putem ajunge la adevărul unei propoziţii, pornind de la adevărul propoziţiei (propoziţiilor) a cărei (căror) consecinţă logică este[1].

---

[1] Întregul mod de introducere şi definire a *L-conceptelor*, ca şi însăşi terminologia adoptată urmează, în mod evident, concepţia lui Carnap, 1958, 1960, asupra acestei chestiuni. Deosebirile (neesenţiale) sînt determinate în primul rînd de faptul că, în acest capitol, *L-conceptele* sînt definite prin referire la mulţimea W*, a ,,lumilor posibile'' ; la Carnap, *L-conceptele* sînt definite prin referire la ,,descripţiile de stare''. Este însă suficient de clar faptul că W* corespunde în multe privinţe ideii de totalitate a descripţiilor de stare, iar o lume posibilă oarecare, w_i, este analogul unei anumite descripţii de stare.

24. Considerații finale: relevanța lingvistică a L-conceptelor. În încheierea acestui capitol, este necesară relevarea semnificației *lingvistice* a *L-conceptelor* discutate, întrucît, istoric vorbind, aceste concepte au fost definite mai întîi în *interiorul logicii* și *pentru logică*, iar în această lucrare nu am făcut decît să le utilizăm în raport cu un fragment al limbajului natural. Precizările de această natură sînt cu atît mai necesare, cu cît, cel puțin în lingvistică, există o întreagă tradiție a ideii că noțiuni ca cele discutate în §§ **22.**, **23.** nu privesc lingvistica.

Începem printr-o precizare terminologică. Termenii folosiți în acest capitol: *L-adevărat*, *L-implicație*, *L-echivalență* etc. trebuie înțeleși ca avînd același sens cu termeni ca *valid*, *implicație validă*, *echivalență validă* etc. folosiți în Vasiliu, 1978. Am folosit aici o terminologie diferită, anume termeni cu *L* prefixat, pentru a obține o serie terminologică sistematic opozabilă și, în același timp, paralelă seriei terminologice pe care o vom introduce în capitolul VI, anume seria termenilor cu *A* prefixat, adică a termenilor legați de conceptul de „adevăr analitic". De altfel, nu am făcut aici decît să preluăm un sistem de termeni introdus în semantică de R. Carnap. În plus, precizăm că, în sistemul de concepte utilizat aici, nu există nici un termen corespunzător (sinonim) cu termenul de tautologie folosit de noi în lucrarea din 1978, deoarece acesta se referă la o clasă de propoziții care nu ne interesează aici, anume la propozițiile alcătuite cu conectori din propoziții simple (ca cele de care ne ocupăm în această lucrare). În terminologia folosită aici, ar trebui să definim tautologiile ca propoziții complexe (= formate cu conectori din propoziții simple) *L-adevărate* (în lucrarea citată, tautologiile erau definite ca propoziții *valide*).

Cu această precizare, putem spune de la început că tot ceea ce vom încerca să arătăm în acest paragraf se situează pe aceeași linie de gîndire cu cele cuprinse în Vasiliu, 1978, § **13.**; diferențele sînt datorate exclusiv domeniului abordat aici, diferit de cel abordat în lucrarea menționată.

Ne vom opri, pe rînd, asupra conceptelor mai importante (și, cînd e cazul, asupra definițiilor și teoremelor legate de acestea).

1°. *Semne descriptive și semne logice.* Distincția, curentă în lucrările care au în vedere semantica limbajelor logice,

este mai puţin sau aproape deloc utilizată de către cei care se ocupă de semantica limbajelor naturale. Cel puţin în termeni expliciţi.

Cu toate acestea, din felul în care este definit în mod obişnuit sensul unor cuvinte ca *toţi*, *unii*, articolul definit de generalizare, articolul definit de singularizare, diferitele forme de negaţie, sau din felul în care este tratată copula *a fi*, rezultă destul de clar diferenţa esenţială dintre sensul cuvintelor din această categorie şi sensul celorlalte cuvinte. Unii cercetători relevă caracterul „mai abstract" al acestor cuvinte în raport cu cuvinte ca *creion*, *merge*, *alb*, *repede*, *aici*, *acolo* etc. De observat că „mai abstract" folosit în raport cu un cuvînt ca articolul cu sens de singularizare diferă de „mai abstract" folosit în legătură cu un cuvînt ca *viteză*, *concret* sau *acţiona*. Dacă, în cazul unor cuvinte ca ultimele citate, se pot indica obiecte reale sau imaginabile în legătură cu care cuvintele respective pot fi folosite, sau altfel spus, sensul cuvintelor ne permite identificarea posibilă a unor obiecte, în cazul cuvintelor pe care le-am numit „logice" această posibilitate nu există: nu există obiecte care să corespundă negaţiei sau lui *unii* (din *unii oameni*) sau articolului definit din *am cumpărat un creion; creionul este galben*.

Cuvintele pe care le-am numit „semne logice" au un sens care nu poate fi specificat în raport cu realitatea (=universul discursului), ci numai în raport cu sistemul de semne la care aparţin.

Evident că distincţia pe care am căutat să o clarificăm nu este făcută în termeni care să ne permită o partiţie clară între semnele logice şi cele descriptive. De aceea nici nu am utilizat în § **22.** o definiţie propriu-zisă, ci am făcut o partiţie bazată pe e n u m e r a r e: am enumerat semnele logice şi am considerat că toate celelalte semne sînt descriptive.

Ceea ce am realizat aici nu este o definiţie (operaţională sau nu) a semnelor logice în raport cu cele descriptive, ci o *separare explicită* a lor. Această separare corespunde, după cum am încercat să arătăm, unor observaţii pe care cercetătorii lingvişti le-au făcut deja, dar pe care nu le-au făcut într-o formă explicită, ori în mod sistematic, pentru a trage toate consecinţele posibile din această partiţie. Printre altele, principala consecinţă a

distincției semn logic/semn descriptiv este posibilitatea de a defini pe baza ei un număr de *L-concepte* de bază.

În plus, după cum arătam și în lucrarea mai sus citată (pass.), un număr de concepte folosite în logică și cu privire la limbajele logice nu sînt decît idealizări ale unor concepte legate de structura limbajului natural: de ex., negația din sistemele logice nu este decît o idealizare a negației din limbajele naturale; cuantificatorii din limbajele logice nu sînt decît idealizări ale cuvintelor cu sens asemănător din limbajul natural. În aceste condiții, dacă distincția semn logic/semn descriptiv este relevantă pentru un limbaj logic, care nu este decît o idealizare a limbajului natural, nu există nici un motiv rațional pentru a spune că distincția menționată nu ar fi relevantă pentru limbajul natural (care nu e decît „sursa" limbajului logic).

2°. *L-determinare*. Dacă noțiunea de adevăr este relevantă pentru semantică în sensul în care am încercat să arătăm în §§ **19.**, **20.**, atunci, în mod rezonabil, trebuie să admitem că și orice c a l i f i c a r e a adevărului este, de asemenea, relevantă pentru semantică, deci și *adevărul în toate lumile posibile* (= în toate împrejurările logic imaginabile), adică *L-adevărul* sau *falsul în toate lumile posibile* (= în toate împrejurările logic imaginabile), adică *L-falsul*.

În § **19.** am arătat că ceea ce denotă o propoziție este o funcție, V, care acordă propoziției valoarea A (= adevărat) în anumite condiții și valoarea F (= fals) în alte condiții. Cum funcția V este specificată numai în măsura în care condițiile atribuirii celor două valori sînt, de asemenea, complet specificate, trebuie să admitem că aceste condiții reprezintă o parte componentă a denotatului unei propoziții. Mai concret: sensul propoziției ξ sau, conform cu terminologia introdusă în cap. III, *denotatul* ei putem spune că este reprezentat de *condițiile* în care funcția V „atribuie" propoziției ξ valoarea A sau F. Condițiile acestea sînt dependente, conform cu **19—1.**, de ceea ce denotă fiecare dintre constituenții descriptivi ai propoziției. Altfel spus, funcția V „atribuie" propoziției *Ion doarme* valoarea A sau F în condiții care se specifică prin ceea ce denotă *Ion* și *dormi* (dacă *Ion* denotă mulțimea $\{\varphi_{Ion}\}$ și *dormi* *mulțimea* $[\varphi_d]$, atunci *Ion doarme* are valoarea A ddacă elementul unic al mulțimii $\{\varphi_{Ion}\}$ este membru al mulțimii $[\varphi_d]$ și are valoarea F ddacă elementul unic al mulțimii

$\{\varphi_{Ion}\}$ nu este membru al mulțimii $[\varphi_d]$). Făcînd dependentă valoarea funcției V și de o anumită lume posibilă (= stare de lucruri), știm că *Ion doarme* este A, cu condiția ca elementul unic al mulțimii $\{\varphi_{Ion}\}$ să fie membru al intersecției $[\varphi_d] \cap w_i$ și este F, cu condiția ca elementul unic al mulțimii $\{\varphi_{Ion}\}$ să nu fie membru al intersecției $[\varphi_d] \cap w_i$.

Propozițiile *L-adevărate* sînt acelea al căror denotat îl cunoaștem (anume faptul că valoarea funcției V pentru propoziția respectivă este A în orice lume posibilă, deci în orice împrejurare), fără a fi necesar să cunoaștem ce anume denotă constituenții propoziției respective. De exemplu, știm că *Orice creion este un creion* este adevărată în orice stare de lucruri, fără a avea nevoie să știm ce anume denotă cuvîntul *creion*.

Dacă pentru *Ion doarme* spunem că denotă adevărul în lumea... **în cazul** în care *Ion* denotă... și *doarme* denotă..., iar denotatele lui *Ion* și *dormi* se află în relația... în lumea..., pentru *Orice creion este un creion*, spunem că denotă adevărul, **simpliciter**, în orice lume posibilă, independent de ceea ce denotă semnul *creion*.

Putem considera, prin urmare, că dacă o propoziție denotă, într-o anumită lume, adevărul în anumite condiții specifice, determinate de denotatele constituenților ei descriptivi sau falsul în anumite condiții specifice, determinate de denotatele acelorași constituenți, o propoziție *L-adevărată denotă adevărul*, pur și simplu, independent de ceea ce denotă constituenții ei descriptivi și independent de orice împrejurare (= lume posibilă). Această observație pune, credem, în evidență suficient de clar natura diferită a denotatului unei propoziții *L-adevărate* în raport cu denotatul unei propoziții obișnuite.

Într-un mod identic se pune și chestiunea propozițiilor *L-false*: ele *denotă falsul*, pur și simplu, independent de ceea ce denotă constituenții lor descriptivi și independent de împrejurare (= lume posibilă).

Dacă semantica limbii naturale se ocupă de ceea ce denotă semnele și construcțiile alcătuite din semne, deci și propozițiile, și dacă denotatul unei propoziții este funcția care asociază propoziției valoarea A sau F, atunci, în anumite condiții, este natural să considerăm că semantica limbilor naturale trebuie să facă și distincția între cazurile în care funcția V asociază unei propoziții valoarea

A în mod condiționat și cazurile în care i-o asociază în mod necondiționat.

Înainte de a încheia considerațiile asupra semnificației lingvistice a conceptului de propoziție *L-determinată*, mai este necesar să ne oprim asupra următorului aspect.

Dacă observăm care este forma generală a propozițiilor *L-adevărate* înregistrate sub **23—4.**, constatăm în fond că apariția acestor propoziții în uzul obișnuit al limbii este extrem de rară; mai mult, în forma lor concretă, propoziții de felul celor menționate pot fi considerate de vorbitorii obișnuiți ca „bizare" sau „anormale". O propoziție ca *Orice creion este un creion* sau ca *Nu este adevărat că unele creioane nu sînt creioane* poate provoca o reacție de surpriză unui vorbitor obișnuit.

Întrebarea care se pune este următoarea: dacă aceste propoziții sînt aproape ne-întrebuințate sau, dacă atunci cînd sînt întrebuințate sînt „simțite" aproape ca anormale, ce sens are să le acordăm o atenție specială și să dezvoltăm în legătură cu ele un întreg aparat conceptual?

Răspunsul este esențial asemănător cu cel care trebuie dat în legătură cu tautologiile (din semantica frazei) care și ele sînt folosite extrem de rar, iar atunci cînd sînt folosite lasă impresia de „anomalie": propozițiile *L-adevărate* (de forma celor înregistrate sub **23—4.** sau de altă formă) ca și tautologiile din semantica frazei sînt modalități de a capta în termeni formali anumite „scheme de funcționare care asigură, pe de o parte, posibilitatea de a stabili relații între sensurile expresiilor, iar, pe de altă parte, posibilitatea de comunicare, deci de înțelegere reciprocă între indivizii unei comunități"[2].

Propozițiile *L-adevărate* trebuie înțelese ca „scheme de funcționare" ale mecanismului semantic în primul rînd pentru că exprimă legi de bază atît ale domeniului de referință al limbajului, cît și ale gîndirii, deci ale dispozitivului care reflectă acest domeniu. De exemplu, o propoziție de forma 1°. (**23—4.**) nu exprimă altceva decît principiul general că orice mulțime de obiecte se „autoinclude" (= este inclusă în ea însăși), ceea ce revine la a spune că orice obiect al domeniului aparține fie mulțimii respective, fie complementului ei. Aceasta, deoarece, după cum se știe, pentru orice două mulțimi A, B, $A \subset B = \overline{A} \cup B$; în

---

[2] Vasiliu, 1978: 117.

particular pentru $A \subset A$, avem $\bar{A} \cup A$, iar $\bar{A} \cup A = U$; o propoziție de forma 3°. (**23–4**) nu exprimă altceva decît principiul general al identității : orice obiect, x, este identic cu el însuși.

Principii ca cele două de mai sus apar extrem de rar formulate în vorbirea uzuală ; ele sînt oarecum ,,subînțelese'', în sensul că multe din ,,incorectitudinile'' semantice uzuale pot fi reduse, în ultimă instanță, la violarea unui principiu de felul celor menționate mai sus.

3°. *Consecință logică*. Am relevat cu altă ocazie[3] care sînt motivele pentru care considerăm că relația de *consecință logică* trebuie considerată ca fiind de natură lingvistică. Nu vom relua aici argumentele aduse acolo, ci ne vom limita la a le prezenta în formă sintetică :

(a) Una dintre funcțiile importante ale limbajului natural este funcția *argumentativă*. În măsura în care argumentarea presupune coerență logică, iar coerența logică se bazează în cea mai mare parte pe raportul de consecință logică, trebuie să spunem că una dintre funcțiile de bază ale limbajului poate fi captată în termenii conceptului de consecință logică (și ai conceptelor conexe).

(b) Coerența unui text — aspect care intră în mod necontestat în domeniul de preocupări ale lingvisticii — nu poate fi discutată fără a face uz de conceptul de consecință logică.

(c) Dacă semantica limbii naturale se ocupă nu numai de specificarea și descrierea denotatelor, ci și de *relațiile* existente între denotate (de ex., acela de sinonimie, de parafrază etc.), atunci, întrucît consecința logică este o relație între sensurile propozițiilor (în orice lume posibilă, dacă știm că A este adevărată, urmează că și B este adevărată) este firesc ca această relație să fie captată în mod adecvat într-o semantică a limbii naturale.

O remarcă în plus, privind conceptul la care ne-am referit aici, sub 3°. în măsura în care acceptăm ideea că noțiunea de ,,consecință logică'' aparține semanticii lingvistice (așa cum aparține semanticii oricărui limbaj), trebuie să acceptăm și ideea că *toate* conceptele care servesc la definirea ei (acela de *implicație, L-implicație, echivalență, L-echivalență* etc.) au, de asemenea, o relevanță lingvistică, cel puțin pentru motivul că, pe baza lor se

---

[3] Vasiliu, 1978: 114–115.

poate defini în mod exact un concept a cărui relevanță lingvistică am acceptat-o.

4°. Toate *L-conceptele* discutate în acest capitol vor fi utilizate în definirea și manipularea noțiunilor legate de ideea de adevăr *analitic*, idee care, după cum va apărea mai clar în capitolele următoare, este strîns legată de problematica acceptată în mod uzual ca „specific" lingvistică.

Capitolul V
LIMBAJUL L^2

§ 25. **Considerații introductive.** În acest capitol vom prezenta o *extensiune* a limbajului L^1, descris în cap. III, §§ **14.** și urm. Considerarea unui limbaj mai larg decît L^1 ne va da posibilitatea de a introduce, în capitolul următor, conceptul de „adevăr analitic", precum și o serie de concepte legate de acesta, după cum ne va da posibilitatea de a degaja și semnificația acestor noi concepte pentru limbajul natural.

După cum se știe, multe concepte semantice nu pot fi definite decît în raport cu un limbaj determinat cu reguli sintactice și semantice complet specificate (cf. și aici mai sus § **10.** și cap. III, nota 1). „Adevărul analitic" și noțiunile conexe fac parte din această categorie de concepte.

Limbajul L^2 este o extensiune a limbajului L^1, în sensul că:

(i) Din punctul de vedere al vocabularului, avem următoarea relație: pentru orice semn, α, dacă $\alpha \in V_{L^1}$, atunci $\alpha \in V_{L^2}$, dar nu și invers. Prin urmare, orice semn din L^1 este semn în L^2, dar există semne în L^2 care nu sînt semne în L^1.

(ii) Toate regulile gramaticale din L^1 sînt și reguli în L^2, dar nu și invers: există reguli gramaticale în L^2 care nu sînt reguli gramaticale în L^1. Consecința acestui fapt este: pentru orice construcție, α, dacă α este o *cbf* în L^1, este și o *cbf* în L^2; există însă construcții care sînt *cbf* în L^2, dar nu sînt *cbf* în L^1. Se poate spune că (ii) se datorește faptului că în V_{L^2} există semne care nu există în V_{L^1} și că orice construcție formată cu aceste semne este *cbf* în L^2, dar nu este *cbf* în L^1.

(iii) Toate regulile semantice din L^1 sînt și reguli semantice în L^2, dar nu și invers; există reguli semantice în L^2 care nu sînt reguli semantice în L^1.

Descrierea extensiunii L^2 o facem prin înregistrarea elementelor care o deosebesc de L^1.

Vom trata într-un paragraf vocabularul și gramatica și în alt paragraf, semantica.

§ 26. Extensiunea L^2: vocabularul și gramatica. Extensiunea L^2 a limbajului L^1 este construită cu scopul de a lua în considerație propoziții cu un caracter mai complex decît cele care aparțin limbajului L^1 (cf. § **14.**), anume propoziții în care subiectul este o *propoziție* introdusă prin relativul *care* precedat de *toți (cei), fiecare dintre cei, unii* etc.; este vorba deci de un limbaj în care, alături de propozițiile simple de tipul celor care se puteau forma în L^1, apar și fraze (termenul nu va fi folosit însă în cele ce urmează) conținînd o *subiectivă* introdusă prin *care*. Întrucît această extindere a limbajului este determinată în mod exclusiv de necesitatea de a descrie o anumită relație semantică (și nu de intenția de a da o descriere mai comprehensivă a unei limbi), vom lua în considerație numai cazurile în care relativul *care* este subiectul (subiectivei), după cum vom lua în considerație numai situațiile în care propoziția relativă este *subiect* (nu și cazurile în care este atributivă).

Relația semantică pe care o avem în vedere este aceea dintre subiect și predicat, anume aceea exprimată prin faptul că subiectele unor anumite verbe au o anumită caracteristică semantică. În terminologie transformaționalistă, relația pe care o avem în vedere este aceea de *restricție selectivă* impusă de predicat subiectului.

O propoziție de tipul:

(1) *Toți (cei) care gîndesc sînt oameni*

exprimă în fond ideea că orice obiect denotat de subiectul lui *gîndi* aparține mulțimii denotate de substantivul *om*. În același sens, o propoziție ca:

(2) *Toți (cei) care gîndesc vorbesc*

exprimă ideea că oricare ar fi obiectul denotat de subiectul lui *gîndi*, acest obiect aparține mulțimii denotate de verbul *vorbi*.

În acord cu cele arătate mai sus, vom considera că relativul *care* este un *functor*, avînd rolul de a „transforma" un verb intranzitiv sau un grup predicativ (adică un grup format din *verb tranzitiv* + *complement(e)* sau *copulă* + + *nume predicativ)* în substantiv, adică, în conformitate

cu terminologia introdusă în cap. III, un Pr_B (= predicativ de bază)[1].

Ca orice Pr_B, grupul constituit din *care + grup predicativ*, atunci cînd apare în poziție de subiect, este însoțit de un cuantificator: *toți(cei) care...*, *unii (dintre cei) care...* sau de *cel (cea)*: *cel care...*, cu aceeași funcție ca aceea pe care o are Art_1 (articol cu funcția de singularizare) pe lîngă un substantiv.

Acest tip de Pr_B, format cu *care*, se deosebește de substantive prin mai multe trăsături:

a) Nu primește articol definit, deci nici Art_1, nici Art_2. Pentru singularizare este folosit *cel(cea)*, pentru generalizare este folosit *toți(cei)*.

b) Nu poate fi determinat de un adjectiv. În terminologia introdusă în cap. III, vom spune că, de la un Pr_B format cu functorul *care*, nu se poate forma, mai departe, un alt Pr_B, prin atașarea la dreapta a unui $Pr_{B(Pr_B)F}$ (= adjectiv).

c) Nu poate apărea în poziție de nume predicativ, în sensul că o construcție de forma *este (care + grup predicativ)* nu este un predicat nominal corect construit. Folosind terminologia introdusă în cap. III, vom spune că, de la

---

[1] Se poate observa că, în gramatica pe care o avem în vedere, *care* este un functor cu un statut gramatical diferit de cel atribuit de cei care s-au ocupat de gramatica și semantica relativelor (în limba română): Cornilescu, 1973, Costăchescu, 1978. În sistemul adoptat aici, *care* se aplică unui *grup predicativ*, iar rezultatul este o construcție cu rol de substantiv; în abordările citate mai sus, functorul *care* se aplică unei *propoziții*.

Ținem să subliniem că deosebirii pe care o relevăm nu trebuie să i se acorde nici o semnificație deosebită; ea decurge exclusiv din faptul că, în lucrarea de față, introducerea construcțiilor relative nu are alt scop decît acela de a putea „aduce" verbul predicat în poziție de subiect; aceasta explică de altfel și faptul că nu luăm în considerație situațiile în care relativa este atribut sau nume predicativ, precum și situațiile în care pronumele relativ are altă funcție decît aceea de subiect. Deosebirile nu au o motivare teoretică, ci una exclusiv practică: am căutat să ne limităm la un strict necesar de modificări de structură în gramatica pe care o construim.

Tot ceea ce se leagă în acest capitol și în cele următoare de construcțiile relative nu trebuie văzut deci ca o încercare de a construi o *alternativă* la gramaticile existente ale acestor construcții, ci ca o încercare de *simplificare* a aparatului conceptual utilizat, cu scopul reducerii lui la strictul necesar pentru scopul urmărit de noi (care, încă o dată, nu este acela de a construi o gramatică și o semantică a relativelor).

un Pr_B de forma *care* + $S_{(T)F}$, nu se poate obține un nou $S_{(T)F}$ prin plasarea la stînga acestuia a copulei ($S_{(T)F_{F(Pr)}}$).

Ținînd seamă de faptul că relativele introduse prin *care* se comportă numai *în parte* ca substantivele (Pr_B) și că au o serie de trăsături, anume a) — c), care le deosebesc de acestea, vom spune că relativele formează o categorie aparte de predicative de bază, categorie pe care o vom simboliza prin Pr_B^{**}, urmînd ca substantivele propriu-zise să fie simbolizate prin Pr_B^{*}.

În același timp, date fiind cele arătate sub a) va trebui să spunem că ceea ce am notat prin Art_1 (= articol definit de singularizare) se realizează în L^2 în două feluri: ca articol definit enclitic, atunci cînd este atașat unui Pr_B^{*}(= substantiv) și ca *cel(cea)*, atunci cînd este atașat unui Pr_B^{**} (= relativă formată cu *care*).

În aceste condiții, gramatica pe care am construit-o în cap. III va trebui să fie, pe de o parte, *completată* cu un număr de reguli noi, iar, pe de altă parte, ușor *modificată*, în acord cu modificările introduse în reprezentarea simbolică a categoriilor existente deja în gramatica limbajului L^1 (de ex.: faptul că substantivele sînt considerate în gramatica limbajului L^2 ca aparținînd categoriei Pr_B^{*} și nu Pr_B, ca în gramatica limbajului L^1).

În cele ce urmează, vom descrie vocabularul extensiunii $L^2(V_{L^2})$ și gramatica acestui limbaj (G_{L^2}) *prin raportare la* vocabularul și gramatica limbajului L^1 (= V_{L^1}, G_{L^1}).

26—1. Vocabularul limbajului $L^2(V_{L^2})$.

a. Pentru orice semn, α, dacă $\alpha \in V_{L^1}$, atunci $\alpha \in V_{L^2}$.

b. Din V_{L^2} fac parte următoarele semne care nu fac parte din V_{L^1}: (i) *care*; (ii) *cel (cea)*.

c. *care, cel* aparțin categoriei **functorilor.**

Conform cu **26—1.**, putem spune că V_{L^2} este V_{L^1} la care se adaugă functorii *care* și *cel*.

26—2. Categorii de bază în G_{L^2}.

(i) *Termeni singulari* (TS_B);
(ii) *Predicative* (Pr_B^{*});
(iii) *Termeni generali* (TG);
(iv) *Propoziție* (S).

Dacă se compară **26—2.** cu **14—4.**, se constată că sistemul categoriilor de bază al gramaticii limbajului L^2 este identic cu acela al limbajului L^1; diferența constă în

faptul că predicativele de bază (substantivele comune) sînt simbolizate prin Pr^*_B în G_{L^2}; acestea reflectă, după cum vom vedea mai jos, faptul că substantivele reprezintă în G_{L^2}, numai o sub-clasă a predicativelor de bază (care conține și Pr^{**}_B), precum și faptul că numai această sub-clasă are capacitatea de a funcționa ca nume predicativ.

26—3. Categorii de functori în G_{L^2}.

a. Toate categoriile de functori existente în G_{L^1} sînt categorii de functori în G_{L^2};

b. Functorii din categoria $Pr_{B(Pr_B)F}$ (= adjective) din G_{L^1} aparțin în G_{L^2} categoriei $Pr^*_{B((Pr^*_B)F)}$ (vezi **26—2.** (ii));

c. Functorul *care* aparține categoriei

$$Pr^{**}_{B\;F(S_{(T)F})}$$

O explicație este necesară numai pentru punctul **c.** din **26—3.** Conform cu cele stipulate, relativul *care* formează construcții care se comportă ca o sub-clasă de predicative de bază (= substantive comune), atunci cînd apare la *stînga* unui functor pentru propoziție (= grup predicativ). Așadar, conform cu **c.** construcții de tipul

(1) *care merge*
(2) *care vede pe Ion*
(3) *care este elev*

aparțin categoriei Pr^{**}_B, adică unei sub-categorii de predicative de bază.

26—4. Atribuirea de categorii în L^2.

a. Pentru orice semn, α, pentru care $\alpha \in V_{L^2}$, α aparține categoriei indicate de subscript.

b. Excepție de la **a.** fac situațiile definite mai jos, cînd unui semn, α, i se poate atribui altă categorie decît aceea indicată prin subscript:

1°. Pentru orice semn, $\alpha \in V_{L^2}$, $\alpha \in Pr_B$ ddacă $\alpha \in$ $\in Pr^*_B$ sau $\alpha \in Pr^{**}_B$

2°. Pentru orice semn, $\alpha \in V_{L^2}$, $\alpha \in Pr$ ddacă $\alpha \in$ $\in Pr^*_B$ sau $\alpha \in Pr^*_{B(Pr^*_B)F}$

3°. Situațiile indicate în **14—8.**: TS și **14—9.**: T.

c. Toate regulile de atribuire a categoriilor din G_{L^1} sînt și reguli de atribuire a categoriilor în G_{L^2}.

d. Pentru orice semn sau construcție, β, dacă $\beta \in$ $\in S_{(T)F}$, atunci $\langle care \langle \beta \rangle \rangle \in Pr^{**}_B$.

Explicații speciale sînt necesare pentru punctele **b.** și **d.** ale regulii de mai sus.

Întrucît prin **26—2.** se introduce categoria Pr^*_B în locul categoriei Pr_B din $G_{L'}$, iar functorul *care* formează construcții care aparțin categoriei Pr^{**}_B (**26—3., 4.**), punctul **b.2°.** definește situațiile în care o construcție aparține categoriei Pr_B. Conform cu această regulă, spunem că atît *creion* (care este un Pr^*_B), cît și *care vede pe Ion* (care este un Pr^{**}_B) aparțin categoriei Pr_B.

Sub **b.2°.** se redefinește (în raport cu $G_{L'}$) categoria Pr în așa fel încît din această categorie să fie exclusă categoria Pr^{**}_B (deci propozițiile relative), care, conform cu **b.1°.**, fac și ele parte din categoria Pr_B. În felul acesta, în funcție de „predicat nominal" nu pot apărea decît substantivele propriu-zise (Pr^*_B) și adjectivele $Pr^*_{B(Pr^*_B)F}$ (ca și în $G_{L'}$). Această regulă reflectă caracteristica c), menționată la începutul acestui paragraf, a construcțiilor formate cu *care*.

Conform cu **d.**, construcții de tipul *care doarme, care vede pe Ion, care este student, care este negru* aparțin categoriei Pr^{**}_B, adică se comportă din anumite puncte de vedere în mod identic cu substantivele comune (Pr^*_B).

În continuare, vom indica prin exemple cîteva tipuri de construcții care se pot obține prin $G_{L''}$ (și care nu se puteau obține prin $G_{L'}$):

Dat fiind că o construcție de forma *care doarme* este un Pr_B, ca și *creion*, atunci, conform cu **26—4.c.** și **14—15.c.** (iii), construcții ca ⟨Q_u⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩⟩, ⟨Q_E⟨*care* ⟨*dorm*⟩⟩⟩, ca și ⟨Q_u⟨*creion*⟩⟩⟨Q_E⟨*creion*⟩⟩, vor aparține categoriei TG. În mod paralel, conform cu **26—4.c.** și **14—15.c.** (i), construcții ca ⟨*Art*$_1$⟨*care*⟨*doarme*⟩⟩⟩, ⟨*Art*$_1$ ⟨*creion*⟩⟩ vor aparține categoriei TS_B. La fel, prin **26—4.c.** și **14—15.c.** (ii), ⟨*acesta*⟨*care*⟨*doarme*⟩⟩⟩, ⟨*acela*⟨*care* ⟨*doarme*⟩⟩⟩ vor aparține categoriei TS_B, ca și ⟨*acest*⟨ *creion*⟩⟩, ⟨*acel*⟨*creion*⟩⟩. Atragem atenția asupra faptului că relativele care urmează după *acesta, acela* nu sînt considerate aici atributive; am spune mai curînd că demonstrativele sînt cele care, în aceste situații, sînt interpretate ca atribute ale relativei-substantiv. Este o „abatere" de la interpretarea tradițională a relației dintre demonstrativ și relativă care nu are o motivare sintactică, ci este pur convențională. Ea se datorește faptului că, în frag-

mentul de gramatică pe care îl luăm în considerație, funcția de *atribut* a relativelor este, în mod deliberat, eliminată din discuție. Evident că, într-un fragment mai extins al gramaticii, în care funcția atributivă a relativelor este luată și ea în considerație, structura *demonstrativ + care + propoziție* poate primi o interpretare mai apropiată de cea uzuală.

Dacă $\langle Q_u\langle care\langle dorm\rangle\rangle\rangle$, $\langle Q_E\langle care\langle dorm\rangle\rangle\rangle$ sînt TG, urmează, conform cu **26—4. b.3°.**, că aceste construcții aparțin categoriei T. Mai departe, conform cu **26—4.c.** și **14—15.e.** (i), construcțiile $\langle\langle Q_u\langle care\langle dorm\rangle\rangle\rangle$ *visează*$\rangle$, $\langle\langle Q_E\langle care\langle dorm\rangle\rangle\rangle$, *visează*$\rangle$ aparțin categoriei S, întrucît *visează* este un functor din categoria $S_{(T)F}$ (functor care, aplicat la dreapta unui T, formează o propoziție). În același fel, dacă $\langle$*acesta*$\langle$*care*$\langle$*doarme*$\rangle\rangle\rangle$ este un TS_B, aceeași construcție aparține, prin **26—4.b. 3°.**, categoriei T. În aceste condiții, conform tot cu **26—4.c.** (i), o construcție ca $\langle\langle$*acesta*$\langle$*care*$\langle$*doarme*$\rangle\rangle\rangle$ *visează*$\rangle$ aparține categoriei S.

Pentru ca $G_{L'}$ să poată exprima faptul că, atunci cînd Q_u (= cuantificatorul universal) se realizează ca *toți*, atunci acesta este urmat, în conformitate cu uzajul foarte îngrijit, de *cei*: *toți cei care* față de *toți care*, caracteristic pentru uzajul mai puțin îngrijit, va fi necesar ca $G_{L'}$ să fie suplimentată cu o regulă de realizare a acestui cuantificator. De asemenea, dat fiind că un Pr_B^{**} (propoziție relativă) nu poate primi articol definit propriu-zis cu funcție de singularizare (= Art_1), funcția semantică a acestuia fiind preluată de *cel* (vezi considerațiile introductive sub a)), va fi necesară tot o regulă de „realizare", care să arate că Art_1 se realizează ca *cel* atunci cînd este urmat de un Pr_B^{**}.

Formulăm, în continuare, următoarea regulă de realizare:

26—5. Regulă de realizare.

a. Functorul Q_u.

Dacă Q_u se realizează ca *toți* și Q_u este urmat de un Pr_B^{**}, β, atunci $\langle$*toți*$\langle\beta\rangle\rangle$ se realizează ca $\langle$*toți(cei)*$\langle\beta\rangle\rangle$, unde „*(cei)*" indică caracterul opțional al inserției lui *cei*.

b. Dacă β este un Pr_B^{**}, atunci secvența $\langle Art_1\langle\beta\rangle\rangle$ se realizează ca $\langle$*cel*$\langle\beta\rangle\rangle$.

Conform cu **26—5.a.**, construcții de forma, ⟨⟨Q_u⟨*care* ⟨*dorm*⟩⟩⟩ *visează*⟩ se realizează ca ⟨⟨*toți cei*⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩⟩ *visează*⟩ sau ca ⟨⟨*toți*⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩⟩*visează*⟩ ; conform cu **26—5.b.**, construcții de forma ⟨⟨Art_1⟨*care*⟨*doarme*⟩⟩⟩ *visează*⟩ devin ⟨⟨*cel*⟨*care*⟨*doarme*⟩⟩⟩ *visează*⟩.

Ultima regulă gramaticală privitoare la L^2 stabilește condițiile de corectitudine (gramaticală) a construcțiilor.

Întrucît, așa cum am arătat în § **25.**, L^2 nu este decît o extensiune a limbajului L^1, este firesc ca toate construcțiile care sînt corect formate în L^1 să fie *cbf* și în L^2 (dar, evident, nu și invers). Regula de bună formare a construcțiilor în L^2 va cuprinde în formă explicită numai reguli pentru construcțiile care apar *numai* în L^2 (deci nu *și* în L^1 *și* în L^2).

26—7. Regulă pentru cbf în L^2.

a. Pentru orice α, dacă α este o *cbf* în L^1, atunci α este o *cbf* în L^2 (dar nu și invers).

b. Pentru orice *cbf* α, dacă $\alpha \in S_{(T)F}$, atunci ⟨*care* ⟨α⟩⟩ este o *cbf* în L^2.

După cum se poate observa, gramatica limbajului L^2 nu conține decît o singură regulă specifică de bună formare, anume **b.** Trebuie să remarcăm că regula **b.** din **26—7.** este suficientă pentru a putea stabili care sînt *toate* construcțiile bine formate care aparțin limbajului L^2, fără a aparține și limbajului L^1. De exemplu, dacă o construcție de tipul ⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩ este o *cbf* în L^2 (fără a fi o *cbf* și în L^1), în acord cu **26—7. b.**, atunci, în acord cu **26—7. a.**, deoarece ⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩ este un Pr_B^{**}, urmează, conform cu **26—4.b.1°.**, că secvența ⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩ aparține categoriei Pr_B. Deoarece face parte din această categorie, urmează că, în conformitate cu **26—7.a.**, ⟨Q_u⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩⟩, ⟨Q_E⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩⟩, ⟨Art_2 ⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩⟩ sînt, de asemenea, *cbf* în L^2 (fără a fi *cbf* și în L^1).

Întrucît, conform cu **26—4.b.2°**, ⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩ **nu face parte din** categoria Pr, urmează că o construcție ca ⟨*Cop*⟨*care*⟨*doarme*⟩⟩⟩ **nu este** o *cbf* în L^2 (după cum nu este nici în L^1).

Sau: deoarece ⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩ este un Pr_B^{**} și, prin **26—4.b.1°.**, este un Pr_B, urmează că ⟨Art_1⟨*care*⟨*dorm*⟩⟩⟩ este o *cbf* în L^2 (fără a fi și în L^1). De asemenea, deoarece ⟨Art_1⟨*care*⟨*doarme*⟩⟩⟩ este o *cbf* în L^2, care aparține categoriei TS, urmează, conform cu **26—7.a.**, că ⟨*vede*⟨Art_1

$\langle care\langle doarme\rangle\rangle\rangle\rangle$ (= *vede pe cel care doarme*) este o *cbf* în L^2 (fără a fi și în L^1). În mod asemănător, deoarece, conform cu **26—4.b.3°.**, $\langle Q_u\langle care\langle dorm\rangle\rangle\rangle$ ca și $\langle Art_1 \langle care\langle dorm\rangle\rangle\rangle$ aparțin categoriei T, $\langle\langle Q_u\langle care\langle dorm\rangle\rangle\rangle$ *visează*$\rangle$, $\langle\langle Art_1\langle care\langle doarme\rangle\rangle\rangle$ *visează*$\rangle$ sînt *cbf* în L^2 (fără a fi și în L^1). În același fel, deoarece $\langle vede\langle Art_1 \langle care\langle doarme\rangle\rangle\rangle\rangle$ este o *cbf* în L^2 (fără a fi și în L^1) și aparține categoriei $S_{(T)F}$, $\langle Ion\langle vede\langle Art_1\langle care\langle doarme\rangle\rangle\rangle\rangle\rangle$ este o *cbf* în L^2 (fără a fi și în L^1).

În urma celor arătate în acest paragraf, se poate observa că L^2 diferă de L^1 prin aceea că în L^2 poate apărea în poziție de subiect o relativă precedată de Q_u, Q_E sau Art_1; a doua diferență constă în faptul că, în L^2 ca termen singular (TS) în poziție de complement, poate apărea o relativă precedată de Art_1 (= *cel*).

§ **27. Semantica limbajului L^2.** Din punct de vedere semantic, L^2 diferă în foarte puține privințe de L^1. Mai precis, singura diferență constă în faptul că vocabularul limbajului L^2 conține un semn pe care V_{L^1} nu-l conține, anume functorul *care*. Relativul *care*, după cum am văzut în § **26.**, are rolul de a transfera un grup predicativ din categoria functorilor care formează propoziții ($S_{(T)F}$) în categoria Pr_B^{**}, adică într-o categorie specială de „substantive". Diferența dintre substantivele propriu-zise (Pr_B^*) și relativele folosite ca substantive este, după cum am văzut în § **26.**, de ordin sintactic. Din punct de vedere semantic, am văzut în cap. III **§.15.b.**, că verbele intranzitive au același tip de denotat cu substantivele și adjectivele, adică o mulțime de obiecte din U specificată printr-o proprietate, deci o mulțime de forma $[\varphi_\alpha]$. În ce privește verbele intranzitive, am văzut că predicatul (= grup predicativ) constituit dintr-un astfel de verb urmat de complement(e) este mulțimea obiectelor din U care se află într-o relație specificată cu mulțimea (mulțimile) cu un singur element denotată (denotate) de complement(e); o astfel de mulțime are forma $[\varphi_\alpha\ (-, \mathfrak{D}(\beta_1), \ldots, \mathfrak{D}(\beta_n))]$ (unde $\beta_1, \ldots, \beta_n$ sînt termeni singulari).

Dacă spunem, de ex., că denotatul lui *dormi* este reprezentat de „acei $x \in U$ care au proprietatea φ_d", ceea ce am convenit să reprezentăm prin $[\varphi_d]$, atunci este firesc să spunem, lăsînd la o parte diferențele de număr și persoană, că denotatul lui *care dorm* este reprezentat de „acei $x \in U$ care aparțin mulțimii $[\varphi_d]$", sau „acei $x \in U$ pentru

care $x \in [\varphi_d]$ are loc". Dar, prin definiție, pentru orice $x \in U$, $x \in [\varphi_d]$ ddacă x are proprietatea φ_d.

Dacă substituim în formularea inițială expresia „pentru care $x \in [\varphi_d]$ are loc" prin „care au proprietatea φ_d", obținem „acei $x \in U$ care au proprietatea φ_d". Dar această ultimă formulare este exact definiția pe care o dăm simbolului $[\varphi_d]$ (vezi § **11—1.**).

De aici rezultă că este natural să considerăm că denotatul lui *care dorm* este identic cu denotatul lui *dormi*.

În același fel se poate arăta că denotatul unei construcții de tipul *care văd pe Ion* este identic cu denotatul lui *văd pe Ion*, adică $[\varphi_d - \mathfrak{D}(Ion)]$.

Rezultă din cele arătate că *relativul* **care** *lasă neschimbat* denotatul construcției (sau cuvîntului) la stînga căreia (căruia) se află. Vom spune deci, în mod firesc, că relativul *care* are ca denotat operația „vidă", ω_0 (vezi § **15—9.**), adică o operație care, atunci cînd se aplică unui denotat îl lasă neschimbat.

Înainte de a formula regulile semantice ale limbajului L^2, adăugăm că functorul *care* aparține categoriei semnelor *logice*, alături de toate celelalte semne logice ale vocabularului V_{L^2}.[2]

Stabilim, în continuare, regulile semantice ale limbajului L^2.

27—1. Clasificarea semnelor din V_{L^2}. Semnele din V_{L^2} se împart în *semne logice* și *semne descriptive*.

a. Semne logice. Semnele logice din V_{L^2} sînt toate semnele logice din V_{L^1}, la care se adaugă *care*.

b. Semne descriptive. Semnele descriptive din V_{L^2} sînt toate semnele care nu sînt logice.

Întrucît operația ω^0 a fost definită sub **15—9.**, nu ne rămîne aici decît să formulăm următoarea regulă de denotație pentru *care*.

---

[2] Acest mod de a trata semantica propozițiilor relative ne-a fost sugerat de Cornilescu, 1973. Este vorba de faptul că relativul *care* este un functor care formează o construcție cu o semnificație identică cu aceea a unei construcții formate în limbajele logice cu abstractorul-λ. Deosebirile dintre modul propus aici de abordare a semanticii relativelor și cel adoptat de Cornilescu, *loc. cit.*, rezultă în primul rînd din faptul că în L^2 nu există variabile și, în consecință, *care* nu putea fi tratat ca operator-λ. Am căutat ca, prin regulile semantice pe care le formulăm, să obținem un denotat de același tip cu cel care se atașează unor construcții-λ.

27—2. Regulă de denotație pentru functorul *care*.

$$\mathfrak{D}(care) = \omega_0.$$

Pe baza regulii **27—2.**, se poate formula următoarea regulă de denotație pentru construcțiile care aparțin categoriei Pr_B^{**} (propoziție relativă).

27—3. Regulă de denotație pentru construcțiile din categoria Pr_B^{**}.

Fie α o *cbf* oarecare din categoria $S_{(T)F}$.

$\mathfrak{D}(\langle care\langle\alpha\rangle\rangle) = \omega_K(\mathfrak{D}(care),\ \mathfrak{D}(\alpha)) = \omega_0(\mathfrak{D}(\alpha)) = \mathfrak{D}(\alpha)$.

Regula **27—3.** exprimă formal, în termenii sistemului adoptat de noi, cele arătate la începutul acestui paragraf, anume faptul că un grup predicativ precedat de *care* are un denotat identic cu denotatul aceluiași grup ne-precedat de *care*.

Conform cu **27—3.**, dacă pentru grupurile predicative *dormi, vedea pe Ion, este negru* avem $\mathfrak{D}(dormi) = [\varphi_d]$, $\mathfrak{D}(\langle vedea\langle pe\ \ Ion\rangle\rangle) = [\varphi_v —, \mathfrak{D}(Ion)]$, respectiv $\mathfrak{D}(\langle Cop \langle negru\rangle\rangle) = [\varphi_n]$, pentru construcțiile:

(1) $\langle care\langle dormi\rangle\rangle$

(2) $\langle care\langle vedea\langle pe\ Ion\rangle\rangle\rangle$

(3) $\langle care\langle Cop\langle negru\rangle\rangle\rangle$

vom avea denotatele:

(1′) $\omega_K(\mathfrak{D}(care), \mathfrak{D}(dormi)) = \omega_0(\mathfrak{D}(dormi)) = [\varphi_d]$

(2′) $\omega_K(\mathfrak{D}(care),\ \mathfrak{D}(\langle vedea\langle pe\ Ion\rangle\rangle) = \omega_0(\mathfrak{D}(\langle vedea\ \langle pe\ Ion\rangle\rangle) = \omega_K(\langle vedea\langle pe\ Ion\rangle\rangle) = [\varphi_v(—, \mathfrak{D}(Ion))]$

(3′) $\omega_K(\mathfrak{D}(care),\ \mathfrak{D}(\langle Cop\langle negru\rangle\rangle)) = \omega_0(\mathfrak{D}(Cop),\ \mathfrak{D}(negru)) = \omega_0\ (\mathfrak{D}(negru)) = [\varphi_n]$

Dat fiind că oricare din construcțiile (1) — (3) aparține categoriei Pr_B^{**}, ea aparține categoriei Pr_B (vezi **26—4.b.1°.**). Așadar, oricare dintre aceste construcții poate deveni *termen* (T), dacă este precedată de un functor din categoria $TS_{B_{F(Pr_B)}}$ (functor pentru termeni singulari, de ex. Art_1), din categoria $TG_{F(Pr_B)}$ (functori pentru termeni generali, adică Q_u sau Q_E). În consecință construcțiile:

(1″) a. $\langle Art_1\langle care\langle dormi\rangle\rangle\rangle$

b. $\langle Q_u\langle care\langle dormi\rangle\rangle\rangle$

c. $\langle Q_E\langle care\langle dormi\rangle\rangle\rangle$.

(2″) a. $\langle Art_1\langle care\langle vedea\langle pe\ Ion\rangle\rangle\rangle\rangle$

b. $\langle Q_u\langle care\langle vedea\langle pe\ Ion\rangle\rangle\rangle\rangle$

c. $\langle Q_E\langle care\langle vedea\langle pe\ Ion\rangle\rangle\rangle\rangle$

(3″) a. $\langle Art_1 \langle care \langle Cop \langle negru \rangle\rangle\rangle\rangle$
b. $\langle Q_u \langle care \langle Cop \langle negru \rangle\rangle\rangle\rangle$
c. $\langle Q_E \langle care \langle Cop \langle negru \rangle\rangle\rangle\rangle$

aparţin categoriei T (= termeni).

Dacă acestor construcţii li se aplică un functor $S_{(T)F}$ (functor pentru propoziţii), $\langle Cop \langle \beta \rangle\rangle$, cu denotatul $\mathfrak{D}(\langle Cop \langle \beta \rangle\rangle) = \mathfrak{D}(\beta) = [\varphi_\beta]$, se obţin propoziţiile:

(1‴) a. $\langle\langle Art_1 \langle care \langle dormi \rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$
b. $\langle\langle Q_u \langle care \langle dormi \rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$
c. $\langle\langle Q_E \langle care \langle dormi \rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$

(2‴) a. $\langle\langle Art_1 \langle care \langle vede \langle Ion \rangle\rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$
b. $\langle\langle Q_u \langle care \langle vede \langle Ion \rangle\rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$
c. $\langle\langle Q_E \langle care \langle vede \langle Ion \rangle\rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$

(3‴) a. $\langle\langle Art_1 \langle care \langle Cop \langle negru \rangle\rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$
b. $\langle\langle Q_u \langle care \langle Cop \langle negru \rangle\rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$
c. $\langle\langle Q_E \langle care \langle Cop \langle negru \rangle\rangle\rangle\rangle \langle Cop \langle \beta \rangle\rangle\rangle$

Denotatele acestor propoziţii vor fi (reprezentînd fiecare propoziţie prin numărul său de ordine):

(1⁗) a. $\mathfrak{D}((1''')\ a.) = V((1''')a.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$
b. $\mathfrak{D}((1''')\ b.) = V((1''')b.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$
c. $\mathfrak{D}((1''')\ c.) = V((1''')c.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$

(2⁗) a. $\mathfrak{D}((2''')\ a.) = V((2''')a.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$
b. $\mathfrak{D}((2''')\ b.) = V((2''')b.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$
c. $\mathfrak{D}((2''')\ c.) = V((2''')c.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$

(3⁗) a. $\mathfrak{D}((3''')\ a.) = V((3''')a.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$
b. $\mathfrak{D}((3''')\ b.) = V((3''')b.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$
c. $\mathfrak{D}((3''')\ c.) = V((3''')c.,\ w_i) \in \mathfrak{T}$

unde funcţia V atribuie valorile A sau F, propoziţiilor respective, în acord cu regula **19—1.**

De exemplu, denotatul propoziţiei (1‴) c. va fi A, ddacă $\mathfrak{D}(\textit{dormi}) \cap w_i \subset \mathfrak{D}(\beta)$, sau F, ddacă $\mathfrak{D}(\textit{dormi}) \cap w_i \not\subset \mathfrak{D}(\beta)$.

§ 28. Consideraţii finale. Extensiunea L^2 a limbajului L^1 a fost construită, aşa cum arătam în consideraţiile făcute la începutul acestui capitol, cu scopul de a face posibilă exprimarea în limbajul obiect (L^2) a relaţiilor semantice dintre denotatele diverselor grupuri predicative şi denotatele semnelor care aparţin categoriei T (termeni singulari şi generali). Aceste relaţii nu puteau fi exprimate în L^1. Dat fiind că functorul *care* poate, în fragmentul L^2, să ocupe numai — în terminologie tradiţională — poziţia de subiect, în L^2 se pot exprima numai *o parte* din relaţiile posibile dintre cele două categorii de denotate. Dacă pro-

poziţia *Toţi cei care văd pe Ion sînt elevi* exprimă relaţia dintre 'mulţimea acelor x care au proprietatea de a vedea pe Ion' şi 'mulţimea acelor x care au proprietatea „elev"', o propoziţie care să exprime 'mulţimea acelor x care au proprietatea că „Ion îi vede"' şi 'mulţimea acelor x care au proprietatea „elev"' nu poate fi construită în L^2, deoarece *Toţi cei pe care Ion îi vede sînt elevi* nu este o *cbf* în L^2 (deoarece aici *care* nu se referă la subiect).

Este evident că este posibilă construirea unei extensiuni a limbajului L^2, anume L^3, în care propoziţii de tipul celei de mai sus să facă parte din categoria *cbf*. Nu am construit o astfel de extensiune, deoarece aceasta ar fi făcut necesar un aparat formal de o complexitate mult mai mare. Cum un aparat formal de o asemenea complexitate nu este strict necesar pentru lămurirea noţiunilor care vor fi discutate în capitolul următor şi cum în acest capitol nu ne-am propus să discutăm ideea de „adevăr analitic" în toată complexitatea ei, ci numai să o definim şi să ne oprim asupra cîtorva dintre implicaţiile ei lingvistice mai importante, am preferat să ne limităm la un aparat formal cît mai simplu.

Capitolul VI

ADEVĂR ANALITIC (A-CONCEPTE)

§ 29. **Consideraţii introductive.** În acest capitol ne vom ocupa de o serie de relaţii existente între sensurile cuvintelor, relaţii care, pe de o parte, se manifestă prin anumite proprietăţi ale propoziţiilor alcătuite din aceste cuvinte, iar pe de altă parte, pot fi privite ca un fel de „reguli" (semantice) de folosire a cuvintelor.

Toate aceste relaţii pot fi captate în termeni exacţi cu ajutorul conceptelor legate de ceea ce se numeşte **adevăr analitic** (ceea ce vom numi mai departe **A-concepte**).

Aspectele semantice pe care le avem în vedere (desigur, există şi altele) sînt următoarele.

1°. Relaţia dintre sensul unui anumit cuvînt şi sensul unui alt cuvînt care, într-o definiţie lexicografică, este folosit pentru a specifica „genul proxim" al cuvîntului de definit. Este — de exemplu — cazul cuvîntului *ustensilă* din definiţia: „Ustensilă pentru scris sau desenat, constituită dintr-o mină neagră sau colorată, protejată de un înveliş de obicei de lemn" (DEX s.v. *creion*), care — conform cu această definiţie — reprezintă genul proxim al conceptului denumit prin cuvîntul *creion*. Relaţia dintre mulţimile denotate de cele două cuvinte este cea de *incluziune* („mulţimea-creion" este inclusă în „mulţimea-ustensilă"; orice creion este o ustensilă, dar nu orice ustensilă este un creion), ceea ce este conform cu intuiţia oricărui vorbitor care cunoaşte sensul celor două cuvinte.

2°. Relaţia de sinonimie (perfectă) dintre două cuvinte poate fi exprimată în mod suficient de intuitiv în termenii unei *incluziuni bilaterale* între mulţimile denotate de două cuvinte sinonime. De exemplu, mulţimea obiectelor denotate de un verb ca *semna* (obiecte care au proprietatea de a face acţiunea „semna") este inclusă în mulţimea obiectelor denotate de un verb ca *iscăli* (obiecte care au proprietatea de a face acţiunea „iscăli") şi invers. În aceste

cazuri, dat fiind raportul de incluziune bilaterală, spunem că mulțimile denotate de două cuvinte sinonime sînt egale.

3°. Ceea ce în semantica de orientare transformaționalistă[1] poartă numele de „restricție selectivă", adică faptul că anumite cuvinte, datorită sensului lor, nu pot fi folosite decît în legătură cu cuvinte legate de un anumit „cîmp conceptual" sau, altfel spus, cu cuvinte care se referă la obiecte cu o anumită caracteristică, este, în ultimă instanță, un raport între mulțimea denotată de un anumit cuvînt și mulțimea de obiecte denotate de cuvîntul care denumește genul de obiecte referitor la care se poate utiliza cuvîntul a cărui restricție de întrebuințare o formulăm. De *exemplu*, printre sensurile unui verb ca *merge* distingem atît sensul „a se deplasa (în spațiu), executînd anumite mișcări caracteristice", cît și sensul de „a funcționa". Spunem că avem a face cu două cuvinte pe care le vom simboliza prin $merge_1$, respectiv $merge_2$. A spune că $merge_1$ se folosește în legătură cu „ființele vii" și $merge_2$ se folosește în legătură cu „mecanismele" înseamnă de fapt a spune că toate obiectele care au proprietatea exprimată prin sensul lui $merge_1$ fac parte din mulțimea denumită prin *ființe vii* (nu însă și invers), după cum a spune că $merge_2$ se folosește în legătură cu „mecanismele" înseamnă de fapt a spune că toate obiectele care au proprietatea exprimată prin sensul lui $merge_2$ fac parte din mulțimea denumită prin cuvîntul *mecanism*. Avem deci din nou a face cu un raport de *incluziune* între mulțimi denotate de anumite cuvinte.

4°. În practica lexicografică se obișnuiește să se spună că o definiție a sensului unui cuvînt este bună atunci cînd aceasta se poate substitui cuvîntului respectiv în diversele contexte de apariție a acestuia. Această posibilă substituție nu reflectă altceva decît că semnul de definit și glosa acestuia au denotat identic, deci se referă la aceeași mulțime de obiecte. Este o relație de sens foarte asemănătoare cu aceea dintre un anumit cuvînt și un alt cuvînt *sinonim* cu acesta (vezi mai sus, sub 2°.); deosebirea constă în faptul că o definiție este, din punct de vedere sintactic, o *construcție*, iar sensul unei construcții are o structură mai complexă decît aceea a unui cuvînt din lexicon. Oricum, pînă la un anumit punct, relația de sens *cuvînt* —

---

[1] Avem în vedere versiunea primă a unei astfel de semantici, așa cum apare în Katz & Fodor, 1964.

glosă este esențial asemănătoare (dar și diferită) de relația dintre două cuvinte sinonime.

5°. Atît în unele semantici de orientare structuralistă, cît și în semantica transformaționalistă de tip Katz & Fodor sau în abordarea „componențială" a sensului se vorbește despre „mărci semantice", „seme", „trăsături semantice distinctive" etc. Acestea ar fi un fel de componente ireductibile ale sensului oricărui cuvînt. „Semele" sau „mărcile semantice" sînt concepute în interiorul diverselor orientări menționate ca aparținînd limbajului descrierii și nu limbajului-obiect (de descris). Cu toate acestea, foarte multe (dacă nu chiar în majoritate) cuvintele care se referă la „mărci semantice", „seme" etc. sînt *și* cuvinte ale limbii-obiect. Unii cercetători[2] au remarcat că între seme există un raport de incluziune. Mai exact, am spune că între mulțimile de obiecte denotate de seme există raporturi de incluziune. De exemplu, între mulțimea denotată de marca semantică „uman" și mulțimea denotată de marca „animat" există un astfel de raport: prima mulțime este inclusă în cea de a doua.

În măsura în care mărcile semantice sînt „lexicalizate", adică sînt și cuvinte ale limbajului-obiect, este firesc să considerăm că între denotatele cuvintelor care lexicalizează aceste mărci are loc același raport de incluziune.

Vom sintetiza cele arătate sub 1°. — 5°. după cum urmează:

29—1. Orice cuvînt al unei glose lexicografice care are rolul de „gen proxim" în raport cu cuvîntul de definit are ca denotat o mulțime care include mulțimea denotată de cuvîntul de definit.

29—2. Două cuvinte sinonime (perfecte) în sensul uzual al termenului au ca denotat două mulțimi egale.

29—3. Mulțimea denotată de un anumit cuvînt este inclusă în mulțimea denotată de cuvîntul care specifică „domeniul de utilizare" a cuvîntului respectiv.

29—4. Între un cuvînt și o anumită glosă lexicografică care îi corespunde se stabilește un raport asemănător cu raportul de sinonimie.

29—5. Între mulțimile denotate de cuvinte care lexicalizează „mărci semantice", „seme" etc. se stabilesc relații de *incluziune*.

---

[2] Katz & Fodor, 1964: 496—503.

În cele ce urmează, după ce vom defini **A-conceptele**, vom arăta:

(i) cum aspectele menţionate sub **29—1., 2., 3., 4., 5.** cad în mare măsură şi în mod firesc sub incidenţa **A-conceptelor** şi deci cum pot fi exprimate în termeni de **A-concepte**;

(ii) cum aceste relaţii de sens determină anumite proprietăţi semantice ale unei clase de propoziţii.

§ 30. Asupra conceptului de „adevăr analitic". Conceptul *semantic* de adevăr analitic este, pe de o parte, **diferit** de conceptul corespunzător din *filozofie* şi, pe de altă parte, nu este, după cum vom vedea, decît o modalitate de a vorbi despre problema filozofică a adevărului analitic în termeni lingvistici sau, altfel spus, de a privi „analiticul" nu „în sine", ci în raport cu modul său de exprimare şi de existenţă, adică prin limbaj.

De fapt, aşa cum vom încerca să arătăm foarte pe scurt în acest paragraf, însăşi teoria kantiană, deci *filozofică*, a adevărului analitic conţine o serie de elemente *lingvistice*. Teoria semantică a adevărului analitic nu face decît să le formuleze explicit.

Pentru a nu trăda în vreun fel gîndirea filozofului german, nu vom face o expunere rezumativă a ideilor sale, ci vom utiliza cîteva citate mai lungi, pe care le considerăm relevante pentru discuţia noastră, urmînd ca *interpretarea* noastră să formeze un corp separat. Vom fi scutiţi, în acest fel, de a atribui, în mod involuntar, lui Immanuel Kant ceva din propriul nostru fel de a înţelege ideea de „adevăr analitic".

„În toate judecăţile în care este gîndit raportul dintre un subiect şi un predicat (nu consider decît judecăţile afirmative, căci la cele negative aplicarea este apoi uşoară), acest raport este posibil în două feluri. Sau predicatul B aparţine subiectului A ca ceva ce e cuprins (implicit) în acest concept, sau B se găseşte cu totul în afara conceptului A, deşi stă în legătură cu el. În cazul dintîi numesc judecata *analitică*, în celălalt, *sintetică*. Judecăţile analitice (afirmative) sînt deci acelea în care legătura predicatului cu subiectul este gîndită prin identitate, iar acelea în care această legătură este gîndită fără identitate trebuie să fie numite judecăţi sintetice. Pe cele dintîi le-am putea numi şi *judecăţi explicative*, pe celelalte judecăţi *extensive*, fiindcă cele dintîi nu adaugă prin predicat nimic la con-

ceptul subiectului, ci numai îl descompun prin analiză în conceptele lui parțiale, care erau deja gîndite în el (deși confuz) ; pe cînd cele din urmă adaugă la conceptul subiectului un predicat care nu era deloc gîndit în el și nu putea fi scos prin descompunerea lui. De exemplu, cînd zic: toate corpurile sînt întinse, aceasta e o judecată analitică. Căci eu n-am nevoie să depășesc conceptul pe care-l leg de cuvîntul corp pentru a găsi unită cu el întinderea, ci numai să descompun acest concept, adică să devin conștient de diversitatea pe care o gîndesc totdeauna în el, pentru a întîlni în cuprinsul lui acest predicat: această judecată este deci analitică. Dimpotrivă, dacă zic: toate corpurile sînt grele, atunci predicatul e cu totul altceva decît ceea ce gîndesc în simplul concept de corp în genere. Adăugarea unui astfel de predicat dă deci o judecată sintetică."[3]

„... ar fi absurd să întemeiez o judecată analitică pe experiență, fiindcă nu mi-e îngăduit să ies din conceptul meu pentru a formula judecata și deci nu am nevoie pentru aceasta de o mărturie a experienței. Că un corp este întins e o judecată care e certă a priori și nu e o judecată de experiență. Căci, înainte de a trece la experiență, eu am toate condițiile pentru judecata mea în conceptul din care pot scoate predicatul potrivit principiului contradicției, și prin aceasta pot totodată deveni conștient de necesitatea judecății, necesitate asupra căreia experiența nu m-ar putea instrui."[4]

După cum se știe, judecata exprimă un raport între un concept-subiect și un concept-predicat. Pentru Kant, analitică este judecata în care conceptul-predicat este „conținut" deja în conceptul-subiect. Judecata analitică nu face decît să „expliciteze" oarecum acest raport de apartenență. Cum trebuie înțeles faptul că predicatul este „conținut" în conceptul-subiect? Aici trebuie avută în vedere distincția între „sfera" (= extensiunea) și „conținutul" (= intensiunea) conceptului. Conținutul unui concept se definește printr-un ansamblu de „note", care, în fond, sînt tot concepte. În momentul în care conceptul-predicat se găsește printre „notele" subiectului, „predicarea" acestui concept în legătură cu subiectul nu face altceva

[3] CRP: 48–49.
[4] Ibid.: 49–50.

decît să spună că predicatul face parte dintre „notele" care alcătuiesc „conţinutul" subiectului. În exemplul folosit de Kant, conceptul „întins" face parte din conţinutul conceptului „corp"; altfel spus, dacă vrem să definim conceptul „corp" trebuie să menţionăm, printre altele, şi conceptul de „întindere": „corp" este ceva caracterizat, printre altele, şi prin faptul că este „întins". Mai departe, cînd spunem *toate corpurile sînt întinse* exprimăm în formă de propoziţie ceea ce este deja cuprins în conceptul „corp". De aici şi ideea că ceea ce se spune într-o judecată analitică despre subiect, prin predicaţie este „gîndit în el [= în subiect, n.n. E.V.] (deşi confuz)". Paranteza „deşi confuz" poate fi luată, credem, cu sensul de „în mod *implicit*". Judecata analitică „descompune" subiectul, în sensul că ceea ce este gîndit ca totalitate prin conceptul-subiect, apare ca „extras din" totalitatea subiectului prin predicaţie.

Exemplele de acest fel se pot înmulţi: conceptul „animal" este „gîndit în" conceptul „cîine"; *cîinele este un animal* este deci o judecată analitică, rezultată din „descompunerea" conceptului-subiect în elementele sale definitorii.

Mai departe, dat fiind că, în cazul judecăţilor analitice, predicatul nu este un concept care se „aplică" subiectului, ci este conţinut în subiect, o judecată analitică nu poate fi decît *adevărată*, întrucît a admite că predicaţia într-o judecată analitică poate fi şi falsă înseamnă a admite contradicţiile: ceea ce este conţinut în subiect nu aparţine subiectului (de ex.: „întins" aparţine (= face parte din conţinutul) conceptului „corp"; dacă admitem că judecata *orice corp este întins* poate fi falsă, aceasta înseamnă că admitem şi cazul în care „întins" *nu aparţine* subiectului „corp").

Reţinem sub formă rezumativă următoarele idei pentru precizările pe care urmează să le facem mai departe:

1°. O judecată analitică este o judecată în care, prin predicaţie, se atribuie conceptului-subiect una din notele sale definitorii.

2°. O judecată analitică nu poate fi, în combinaţiile de sub 1°., decît totdeauna adevărată.

3°. Adevărul unei judecăţi analitice nu rezultă din „experienţă", ci din analiza conceptelor (a conceptului-subiect, în speţă).

Se observă că, în concepţia lui Kant, explicaţia noţiunii de „judecată analitică" se face în mod exclusiv în termeni de *concepte* (şi nu de obiecte): conceptul-predicat *aparţine* mulţimii de concepte definitorii pentru conceptul-subiect.

Ceea ce Kant defineşte prin „concepte" poate fi definit, în mod echivalent, prin mulţimi, pornind de la următoarele echivalenţe:

Fie A mulţimea corespunzătoare conceptului *a* şi B mulţimea corespunzătoare conceptului *b*. În aceste condiţii, vom avea:

(i) pentru orice x, $x \in A$ ddacă x „cade sub conceptul" *a*;

(ii) pentru orice x, $x \in B$ ddacă x „cade sub conceptul" *b*.

A spune, în aceste condiţii, că *b* este „gîndit în" *a* sau „gîndit o dată cu" *a* înseamnă a spune că nu există nici un obiect, x, care să cadă sub conceptul *a*, fără ca el să cadă şi sub conceptul *b*, inversa nefiind adevărată. (De exemplu: conceptul „animal" este „gîndit în" sau „o dată cu" conceptul „cîine", întrucît nu există nici un obiect x, care să cadă sub conceptul „cîine" fără a cădea şi sub conceptul „animal", reciproca nefiind adevărată.)

În urma celor arătate, se poate considera că expresii intensionale de forma „noţiunea *b* este «gîndită în» sau «o dată cu»" sînt echivalente cu expresii extensionale de forma „mulţimea A este **gîndită ca parte** a mulţimii B". Mai departe, în aceste condiţii, toate caracterizările kantiene ale judecăţilor analitice pot fi exprimate în termeni extensionali (= de mulţimi).

După „traducerea" în termeni extensionali a explicaţiilor privitoare la judecăţile analitice, ne putem pune următoarea întrebare: ce anume ne permite să spunem că toate elementele din extensiunea unui concept, *a*, sînt membri ai extensiunii conceptului *b*?

La această întrebare vom răspunde spunînd că singurul indiciu *obiectiv* al relaţiilor extensionale (sau intensionale) dintre concepte este **limbajul**[5].

Într-adevăr, vorbim despre un concept (sau despre extensiunea lui) numai în măsura în care ne putem referi la acel concept printr-un anumit cuvînt dintr-o anumită limbă. Putem vorbi despre „conceptul-cîine" sau despre

---

[5] **Vasiliu, 1982: 185–186.**

„extensiunea-cîine" atîta timp cît în română există un cuvînt, *cîine*, care se întrebuinţează de regulă în legătură cu *anumite* obiecte şi nu cu altele. Nu există un concept „porţiunea de 5 cm de la cot către umăr" şi nici o extensiune a acestui concept, deoarece *nu există un cuvînt* în limba română care să se refere la acest concept. (Evident, un astfel de cuvînt se poate *crea*, iar sensul lui s-ar putea defini prin convenţie explicită dacă, să spunem, acest lucru corespunde unor necesităţi de investigaţie ştiinţifică; cuvîntul însă nu *există*, în acest caz, ci se creează, la fel cum conceptul respectiv nu *există*, ci se *construieşte*, aşa cum se construiesc diversele concepte ştiinţifice.) Pe baza observării uzului, lexicograful construieşte o *definiţie* care, aşa cum am arătat în §§ **5.**—**7.**, nu face decît să arate *prin cuvinte* care sînt caracteristicile pe care trebuie să le aibă un obiect pentru a face parte din mulţimea denotată de cuvîntul respectiv. Mai departe, putem considera că definiţia se referă la un *concept* şi că elementele conţinute de definiţie sînt *notele definitorii* ale acestui concept. De exemplu, *animal, domestic, vertebrat* sînt cuvinte care exprimă note definitorii ale „conceptului-cîine". Numai în această calitate, de note definitorii ale „conceptului-cîine", putem spune despre conceptele corespunzătoare cuvintelor *animal, domestic, vertebrat* că „sînt" gîndite în „conceptul-cîine" sau că extensiunea „conceptului-cîine" este în extensiunea „conceptului-animal" sau „vertebrat" sau „domestic". În aceste condiţii, trebuie precizat că vorbim de „concepte" şi „note" definitorii ale conceptelor numai în măsura în care acest lucru ne permite să determinăm (cu o aproximaţie oarecare) mulţimea de obiecte cărora li se aplică un semn (descriptiv). Am putea spune deci că semanticianul *introduce* conceptul şi definiţia acestuia cu scopul de a determina prin aceasta modul de utilizare a unui cuvînt.

Cele spuse mai sus se pot formula sintetic astfel:

(a) Putem şti care sînt conceptele care „aparţin" în sens kantian unui alt concept exprimat de un anumit cuvînt prin examinarea gloselor lexicografice ale acelui cuvînt.

(b) O definiţie existentă şi/sau una pe care o formulăm se *bazează pe uzul* cuvîntului respectiv; cum uzul unui cuvînt se determină prin specificarea mulţimii de obiecte la care cuvîntul se referă, elementele unei definiţii exprimă

în același timp și relația dintre mulțimea denotată de cuvîntul definit și mulțimile denotate de cuvintele definiției.

Din (a), (b) rezultă că raportul *cuvînt* — elemente definitorii (ale unei glose) este de aceeași natură cu raportul de „apartenență" în sens kantian a unui concept la alt concept.

La eventuala obiecție că *sensul* definit lexicografic este altceva decît *conceptul* în accepția kantiană se poate răspunde că o definiție lexicografică definește tot un *concept*. Conceptul legat de cuvîntul *corp* rămîne tot concept, fie că-l definim prin *întindere*, fie că-l definim prin *greutate*, fie că-l definim prin *întindere* **și** *greutate*, fie că-l definim cu ajutorul altor concepte. Vom spune doar că *întinderea* definește conceptul *științific* de „corp", în timp ce celelalte note definesc un concept diferit de cel științific (eventual conceptul vehiculat de uzul comun al acestui cuvînt).

Existența unor concepte „științifice" cu un conținut diferit de cele ale conceptelor „uzuale", precum și faptul că, de multe ori, conceptele științifice nu sînt asociate de semne speciale (= diferite de cele din limbajul uzual) creează iluzia existenței unor „concepte pure", independente de limbaj. De aici ideea unor concepte care sînt „date" gîndirii, independent de semnificațiile cuvintelor. În fond, în cazul conceptelor științifice sîntem în prezența unor sisteme semantice (semi-)artificiale, obținute prin modificarea prin convenții explicite a semnificației uzuale a cuvintelor[6].

Am încercat să arătăm pînă aici că problema judecăților analitice este o problemă indisolubil legată de limbaj și că, mai mult, problema analitismului unor judecăți ne este dată observației exclusiv prin limbaj. Altfel spus, problema judecăților analitice este o problemă de structură semantică a limbajului natural.

Adoptînd acest punct de vedere, credem că putem evita inconvenientele punctului de vedere apriorist, kantian, în conformitate cu care, caracterul analitic al unor judecăți ar rezulta oarecum din „natura conceptelor", ar fi *dat* gîndirii, împreună cu conceptele.

---

[6] Diferența dintre sensul „uzual" al unui cuvînt și sensul pe care același cuvînt îl poate avea în limbajul științei sau într-un limbaj care reflectă un sistem de cunoștințe diferit a fost relevată de cercetători ca Tollenaere, 1960; Rey, 1965; cf. și Vasiliu, 1982: 185.

În acelaşi timp, cele spuse pînă aici reprezintă o motivare a modului de tratare a adevărului analitic din paragrafele care urmează, tratare care se bazează în liniile sale generale pe concepţia lui Carnap în această chestiune.

În acord cu Carnap[7], există propoziţii care exprimă relaţii între sensurile cuvintelor descriptive: faptul, de exemplu, că sensul cuvîntului *celibatar* **exclude** sensul cuvîntului *însurat* sau că sensul cuvîntului *cîine* îl **implică** pe acela al cuvîntului *animal*.

Propoziţiile de acest fel, exprimînd relaţii semantice între cuvinte, trebuie înţelese ca un fel de *reguli de utilizare a semnelor descriptive*. Ele sînt un fel de „axiome ale sensului" şi deci sînt, prin urmare, *totdeauna adevărate, în virtutea sensului*. Aceste propoziţii sînt numite **postulate de sens** (engl. *meaning postulates*)[8].

Postulatele de sens sînt cele care exprimă în termeni formali ideea de analiticitate, în sens kantian. În felul acesta, analiticitatea este tratată şi explicată ca *fapt de semantică*.

În ce priveşte limbajele construite (= artificiale), stabilirea postulatelor de sens este o chestiune de alegere[9] (tot aşa cum tot o chestiune de alegere este stabilirea *axiomelor* unei teorii sintactice formale). Atunci însă cînd avem în vedere limbajele naturale, stabilirea postulatelor trebuie făcută în aşa fel încît să reflecte în cît mai mare măsură proprietăţile reale ale limbajului descris. Precizăm că, în acest din urmă caz, nici nu este de fapt vorba de a „alege" anumite propoziţii ca postulate, ci de a **descoperi** îndărătul uzului concret anumite proprietăţi semantice care pot fi exprimate prin propoziţii care urmează a fi considerate ca „totdeauna adevărate".

Fără a reveni asupra aspectelor filozofico-epistemologice legate de concepţia kantiană asupra analiticităţii (aspecte pe care în parte le-am relevat tangenţial în acest paragraf), vom spune numai că punctul de vedere al lui Carnap are calitatea de a pune în evidenţă caracterul esenţial *lingvistic* (semantic) al conceptului de analiticitate. Am putea spune, fără riscul de a greşi prea mult, că *analiticitatea* este mai curînd o chestiune de semantică

---

[7] Carnap, 1960: 222–226.
[8] Carnap, 1960: 222 şi urm.
[9] Carnap, *loc cit.*: 225.

cu implicaţii filozofice decît o chestiune de filozofie cu implicaţii semantice.

Căci un anumit uz al semnelor unui limbaj este singurul dat obiectiv de la care putem porni pentru a stabili dacă şi în ce măsură un anumit concept, *b*, este „gîndit în" sau „gîndit o dată cu" un alt concept, *a*.

În paragraful următor vom încerca să dăm o definiţie a „adevărului analitic" pentru sistemul semantic L^2 pe care l-am prezentat în cap. V. Întrucît în L^2 denotatele semnelor descriptive sînt privite independent de distincţia intensiune/extensiune, definiţia adevărului va fi şi ea independentă de această distincţie.

Modul în care vom defini ideea de „analitic în L^2" se bazează în esenţă pe conceptul carnapian de analiticitate; deosebirile faţă de Carnap (în afara celor datorate în mod exclusiv şi evident faptului că limbajul avut în vedere aici are o structură diferită de limbajul avut în vedere de Carnap, *loc.cit.*) vor fi marcate pe parcursul expunerii.

Un număr de elemente de bază ale teoriei kantiene a judecăţilor analitice vor apărea reformulate în termenii teoriei pe care o vom schiţa mai jos, tot aşa cum acestea apar reformulate şi în termenii teoriei carnapiene.

§ 31. Determinare analitică (A-determinare) în L^2. În cele ce urmează, vom porni de la ideea că o propoziţie este *A-determinată* (= analitic adevărată sau analitic falsă) în cazul în care satisface următoarele condiţii:

(i) este adevărată (sau falsă) în *toate lumile posibile*;

(ii) adevărul (sau falsul) ei este în întregime *dependent de denotatul constituenţilor ei descriptivi*.

Condiţia (i) este evident identică cu condiţia pe care o satisface orice propoziţie *L-determinată* (cf. § **23—1.**).

Condiţia (ii) are în vedere ideea că există propoziţii care satisfac condiţia (i) pentru o anumită alegere a constituenţilor descriptivi. (În cazul în care o propoziţie satisface condiţia (i) pentru *orice* alegere a constituenţilor descriptivi, propoziţia este *L-determinată* conform cu **23—1.**) Altfel spus, condiţia (ii) se referă la ceea ce Carnap[10] numeşte „truth based upon meaning". Pentru a ne folosi de exemplul din § **30.**, propoziţia

---

[10] Carnap, *loc cit.*: 222—223.

(1) *Toate corpurile sînt întinse* (= cu întindere) este adevărată în toate lumile posibile numai pentru că am ales cuvîntul *corp* pentru poziția subiect și cuvîntul *întins* pentru poziția predicat, într-o propoziție universală. Dacă am fi făcut o altă alegere, de ex.:

(2) *Toate corpurile sînt verzi*

sau

(3) *Toate sentimentele sînt întinse*

sau

(4) *Toate creioanele sînt verzi*

nu am fi obținut propoziții *adevărate* în toate lumile posibile: (2) poate fi adevărată în unele lumi și falsă în altele; (3) este falsă în toate lumile posibile; (4) este, ca și (2), adevărată în unele, falsă în altele.

În mod paralel, să considerăm că un obiect oarecare din *U*, σ_i, este denotatul a două semne distincte, *Ion* și *Gheorghe* (ceea ce înseamnă că σ_i este o persoană care poartă două nume). Avem deci $\mathfrak{D}(Ion) = \{\sigma_i\}$, $\mathfrak{D}(Gheorghe) = \{\sigma_i\}$

În aceste condiții, este clar că o propoziție de identitate de forma *Ion este Gheorghe* sau, în forma standard: $\langle Cop_{id}\langle Ion, Gheorghe\rangle\rangle$, va fi adevărată în toate lumile posibile.

Vom introduce mai întîi prin definiție conceptul de postulat de sens:

31—1. Postulate de sens în L². **a.** Fie ξ o propoziție oarecare în L², de forma $\langle\alpha, \beta\rangle$, unde α este un TG de forma $\langle Q_u, \alpha'\rangle$, iar β este un $S_{(T)F}$ de forma β' sau $\langle nu\langle\beta'\rangle\rangle$;

ξ este un **postulat de sens** ddacă

$$\mathfrak{D}(\alpha') \subset \mathfrak{D}(\beta)$$

b. Fie ξ o propoziție în L², de forma $\langle Cop_{id}\langle\alpha, \beta\rangle\rangle$, unde α, β sînt *TS*;

ξ este un **postulat de sens** ddacă $\mathfrak{D}(\alpha) = \mathfrak{D}(\beta)$

Explicații

1°. Definiția **31—1.** nu trebuie confundată cu condiția de adevăr a unei propoziții, ξ, de forma indicată în **19—1.** În definiția de mai sus se spune numai că o propoziție universală este un postulat de sens atunci și numai atunci cînd denotatul constituentului descriptiv al subiectului (α') este inclus în denotatul constituentului descriptiv al predicatului (deci β' sau $\langle nu\langle\beta'\rangle\rangle$).

Așadar o propoziție ca *Toți cîinii sînt animale* este un postulat de sens dacă incluziunea $\mathfrak{D}$*(cîine)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(animal)* are loc (și nu este un postulat de sens dacă incluziunea nu are loc).

Definiția **31—1.** nu spune, prin urmare, nimic cu privire la *adevărul* unei propoziții de forma indicată în definiție. În anumite lumi posibile, propoziția ξ poate fi adevărată, în altele falsă (conform cu **19—1.**) ; este lăsată, de asemenea, posibilitatea ca propoziția ξ să fie *adevărată în toate* lumile posibile sau *falsă în toate* lumile posibile.

Se va vedea însă că, în cazul în care ξ *satisface* condiția cerută în **31—1.** pentru a fi postulat de sens, propoziția ξ este adevărată în toate lumile posibile.

2°. De unde știm dacă o propoziție dată în L^2 satisface sau nu satisface condiția **31—1.**, pentru a putea fi considerată un postulat de sens? La aceasta răspundem în felul următor :

În principiu (deci la nivel strict teoretic) sîntem liberi să facem și presupunerea că o propoziție dată, ξ, satisface condiția **31—1.**, după cum sîntem liberi să facem și presupunerea contrară. La nivelul practic, adică atunci cînd scopul semanticianului este acela de a descrie o limbă naturală concretă (să spunem, L^2), decizia trebuie să fie motivată de rezultatele investigațiilor asupra a ceea ce vorbitorii *cred* și/sau *știu* despre obiectele denotate de constituenții descriptivi ai propoziției sau asupra ipotezelor pe care lexicografii sau alți cercetători ai sensului le fac asupra a ceea ce vorbitorii *cred* și/sau *știu* despre aceste denotate. Definiția **31—1.** face posibilă testarea selecției făcute de semantician a propozițiilor candidate la statutul de „postulat de sens", întrucît în momentul în care spune „ξ este un postulat de sens" semanticianul *asumă* că denotatul lui α' este inclus în denotatul lui β.

În felul acesta, în cazul a două selecții diferite, se poate spune că una dintre ele este *mai apropiată de uzul real al cuvintelor* decît cealaltă.

Consecința imediată a definiției **31—1.** este următoarea teoremă :

31—2. Postulate de sens și adevăr. Pentru orice propoziție ξ, de forma specificată în **31—1.**, dacă ξ este un postulat de sens, atunci, pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = A$, dar reciproca nu este adevărată.

Teorema **31—2.** arată că a admite că denotatul subiectului unei propoziții generale este inclus în denotatul predicatului ei nu este tot una cu a admite că propoziția respectivă este adevărată în toate lumile posibile. Așadar, definiția **31—1.** nu este banală, în sensul că *spune mai mult* decît simplul fapt că propoziția respectivă este adevărată în toate lumile posibile. Adevărul în toate lumile posibile este o simplă *consecință* a modului în care definim conceptul de postulat de sens.

Definind postulatul de sens în mod independent de valoarea de adevăr a propoziției care îl exprimă se realizează o exprimare exactă a următoarelor idei:

(i) Că adevărul postulatelor de sens (și, prin aceasta — după cum vom vedea — al propozițiilor analitice) „se bazează pe sens"[11]; postulatele sînt adevărate în toate lumile posibile **pentru că** sensul constituenților descriptivi ai acestor postulate are anumite particularități.

Acest aspect rămîne, credem, în afara teoriei carnapiene, deși autorul ei își propune ca „explicandum" pentru conceptul de adevăr analitic tocmai ideea de „adevăr bazat pe sens". Căci în teoria lui Carnap sensul **nu determină** propriu-zis în nici un fel adevărul propoziției; postulatele de sens se formulează, după cum spune el, independent de sensul concret.

(ii) Că un postulat de sens (prin extensiune, o propoziție analitică) reflectă faptul că sensul subiectului este conceput ca incluzînd sensul predicatului (în intensiune) sau ca *făcînd parte din* sensul predicatului (în extensiune). În acest fel, în **31—1., 2.** este conținut și conceptul kantian de „judecată analitică".

(iii) Faptul că definiția conceptului de „postulat de sens" este independentă de valoarea de adevăr a propozițieipostulat, precum și faptul că valoarea de adevăr a postulatului (= adevărat în toate lumile posibile) **decurge din** definiția

[11] Idee formulată, așa cum am arătat, de Carnap, *loc cit.* (vezi nota precedentă).

postulatului răspunde la una dintre obiecţiile de bază făcute de Quine[12] teoriei carnapiene a analiticităţii : pe baza unei astfel de teorii se pot *enumera* propoziţiile analitice ale unei limbi, dar nu se poate răspunde la întrebarea „*ce este* o propoziţie analitică?"

Mai departe, vom stabili următoarea teoremă :

31—3. Teoremă. Consecinţa logică a postulatelor de sens. Fie $\mathfrak{P}_{L^2}$ o clasă de propoziţii în L^2, astfel încît, pentru orice propoziţie, ξ, $\xi \in \mathfrak{P}_{L^2}$ ddacă ξ este un *postulat de sens*. Se poate admite şi cazul în care $\mathfrak{P}_{L^2} = \{\xi\}$.

Pentru orice propoziţie ξ', în L^2, dacă ξ' este o **consecinţă logică** a clasei $\mathfrak{P}_{L^2}$ atunci, pentru orice lume posibilă w_i, $V(\xi, w_i) = A$.

Demonstraţia teoremei **31—3.** se face arătînd că, în cazul în care admitem că există o lume posibilă, w_i, în care ξ' este falsă, ajungem la contradicţie.

Într-adevăr, prin definiţie, $\mathfrak{P}_{L^2}$ este o clasă de propoziţii care sînt adevărate în toate lumile posibile (din **31—2.**). Dacă ξ' este o consecinţă logică a clasei $\mathfrak{P}_{L^2}$ — care, la rîndul ei, este adevărată în toate lumile posibile — înseamnă, conform cu **23—27.a.**, că ξ' este adevărată în orice îume posibilă, w_i. Admiţînd acum că există o lume, w_j, în care $V(\xi', w_j) = F$, contrazicem concluzia imediat precedentă.

Teorema **31—3.** arată că o propoziţie care este consecinţa logică a unui postulat de sens este o propoziţie adevărată în toate lumile posibile.

De exemplu, dacă propoziţia

Toţi cîinii sînt animale

este un postulat de sens, atunci propoziţia

Unii cîini sînt animale

este adevărată în toate lumile posibile, întrucît *Unii cîini sînt animale* este, conform cu **23—23.a.**, consecinţa logică a propoziţiei *Toţi cîinii sînt animale*.

Definim mai departe adevărul analitic în L^2 (= propoziţiile *A-adevărate* în L^2) după cum urmează :

31—4. Propoziţii analitic adevărate (A-adevărate) în L^2. Fie ξ o propoziţie oarecare în L^2 (ξ poate avea eventual şi forma $\langle NEG \langle \xi' \rangle \rangle$) şi $\mathfrak{P}_{L^2}$ clasa postulatelor de sens în L^2.

---

[12] Quine, 1961 : 32—37.

Propoziția ξ este **A-adevărată în L²** ddacă una din următoarele condiții este satisfăcută:

(i) $\xi \in \mathfrak{A}_{L^2}$

sau

(ii) ξ este o **consecință logică în L²** a clasei $\mathfrak{A}_{L^2}$.

Consecința imediată și evidentă a celor cuprinse în **31—2., 3., 4.** este dată de următorul corolar:

31—5. Corolar. Pentru orice propoziție, ξ, dacă ξ este **A-adevărată,** atunci, pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = A$.

Corolarul **31—4.** arată că, dacă o propoziție este *A-adevărată*, ea este adevărată în toate lumile posibile. Atragem atenția că din **31—4.** nu rezultă și că orice propoziție adevărată în toate lumile posibile este o propoziție *A-adevărată*. În felul acesta, „adevărul în toate lumile posibile" nu se identifică cu ideea de „adevăr analitic", ceea ce este perfect justificat, dacă ne gîndim că propozițiile *L-adevărate* sînt și ele adevărate în toate lumile posibile.

31—6. Propoziții analitic false (A-false) în L². Fie ξ o propoziție oarecare în L² (ξ poate eventual avea forma ⟨NEG⟨ξ⟩⟩).

Propoziția ξ este **A-falsă** în L² ddacă ⟨NEG⟨ξ⟩⟩ este **A-adevărată.**

Consecința imediată și evidentă a regulii **31—6.** și a celor cuprinse în **31—2., 3.** este dată de următorul corolar:

31—7. Corolar. Pentru orice propoziție, ξ, dacă ξ este **A-falsă,** atunci, pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = F$.

Corolarul de mai sus este paralel cu **31—5.,** arătînd că dacă o propoziție este *A-falsă*, atunci ea este *falsă în toate lumile posibile*. Ca și în cazul corolarului precedent, atragem atenția asupra faptului că, din **31—6.,** nu urmează și că orice propoziție falsă în toate lumile posibile este o propoziție *A-falsă*. Deci falsul în toate lumile posibile nu se identifică cu falsul analitic (tot false în toate lumile posibile sînt și propozițiile *L-false*).

Pe baza celor arătate în **31—4., 6.,** se poate da următoarea definiție pentru ideea de *A-determinare*:

31—8. Propoziții A-determinate. Fie ξ o propoziție oarecare în L².

Propoziția ξ este **A-determinată** ddacă este fie *A-adevărată*, fie *A-falsă*.

Consecința imediată a definiției **31—8.** și a corolarelor **31—5., 7.** este dată de următorul corolar:

31—9. Corolar. Fie ξ o propoziție oarecare în L^2.

Dacă ξ este **A-determinată** în L^2, atunci are loc una şi numai una din următoarele:

(i) pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = A$

sau

(ii) pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = F$.

Conform cu cele arătate în **31—4, 5., 6., 7., 8., 9.** dacă

(1) ⟨⟨Q_u⟨*cîine*⟩⟩, ⟨*Cop*⟨*animal*⟩⟩⟩

(= Toți cîinii sînt animale).

este un postulat de sens (deoarece $\mathfrak{D}$*(cîine)* ⊂ $\mathfrak{D}$*(animal)*), atunci (1) este *A-adevărată* (**31—4.**). Dat fiind că:

(2) ⟨⟨Q_E⟨*cîine*⟩⟩, ⟨*Cop*⟨*animal*⟩⟩⟩

(= Unii cîini sînt animale)

este o consecință logică a propoziției (1), care este postulat de sens, spunem că (2) este *A-adevărată* (**31—4.**). Dat fiind că (1), (2) sînt *A-adevărate,* trebuie să spunem, conform cu **31—5.,** că:

(3) a. pentru orice w_i, $V((1), w_i) = A$

b. pentru orice w_i, $V((2), w_i) = A$

(unde (1), (2) sînt semne ale propozițiilor respective) deci că sînt adevărate în toate lumile posibile.

Dat fiind că:

(4) ⟨NEG⟨⟨Q_E⟨*cîine*⟩⟩*nu*⟨*Cop*⟨*animal*⟩⟩⟩⟩

este o consecință logică a postulatului (1), urmează, conform cu **31—4.,** că:

(5) Propoziția (4) este *A-adevărată.*

Dacă (4) este *A-adevărată,* atunci, conform cu **31—6.,** propoziția:

(6) ⟨NEG⟨NEG⟨⟨Q_E⟨*cîine*⟩⟩ ⟨*nu*⟨*Cop*⟨*animal*⟩⟩⟩⟩⟩⟩

este *A-falsă.* Dacă (6) este *A-falsă,* atunci, conform cu regula dublei negații (cf. **23—12.b.**) propoziția:

(7) ⟨⟨Q_E⟨*cîine*⟩⟩ ⟨*nu*⟨*Cop*⟨*animal*⟩⟩⟩⟩

este, de asemenea, *A-falsă.*

Mai departe, conform cu **31—5.,** spunem că (4) este *adevărată în toate lumile posibile* şi că (6), (7) sînt *false în toate lumile posibile.*

Înainte de a încheia acest paragraf, stabilim următoarea teoremă privitoare la negație. (Teorema decurge din **31—6.**)

31—10. Teoremă. Fie ξ o propoziție oarecare **A-determinată în L^2.**

a. Dacă ξ este *A-adevărată în* L^2, atunci $\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle$ este *A-falsă* în L^2.

b. Dacă ξ este *A-falsă* în L^2, atunci $\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle$ este *A-adevărată* în L^2.

c. Propoziţia $\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle$ este **A-determinată în L^2.**

§ **32. Reguli semantice legate de A-determinare.** În cele ce urmează, vom încerca să clarificăm unele probleme semantice de ordin general, bazaţi pe definiţiile şi teoremele date în paragraful precedent.

a. A-echivalenţa descriptorilor.

În **23—10.** am fixat condiţiile în care se poate spune că doi descriptori sînt echivalenţi. Cele arătate în **23—10.** se referă la ceea ce unii numesc *coreferenţialitate*, adică situaţia în care două semne descriptive se referă *în mod contigent* la *aceleaşi obiecte.*

În acest sub-paragraf, vrem să luăm în consideraţie situaţia în care doi descriptori nu sînt pur şi simplu „coreferenţiali", ci *au* **acelaşi denotat în toate lumile posibile.**

După cum se ştie, două mulţimi, A, B, sînt *egale* ddacă următoarele două condiţii au loc:

(i) $A \subset B$

şi

(ii) $B \subset A$

Dacă acum considerăm doi descriptori oarecare, α, β, şi presupunem că denotatele acestora sînt mulţimile $[\varphi_\alpha]$ şi respectiv $[\varphi_\beta]$, este firesc să considerăm că descriptorii α, β au acelaşi denotat, dacă egalitatea:

(iii) $[\varphi_\alpha] = [\varphi_\beta]$

are loc. Dar (iii) are loc, conform cu cele arătate aici mai sus, numai în cazul în care au loc următoarele două incluziuni:

(iv) $[\varphi_\alpha] \subset [\varphi_\beta]$

şi

(v) $[\varphi_\beta] \subset [\varphi_\alpha]$.

Dacă (iv) şi (v) au loc, atunci, conform cu **31—2.**, au loc şi

(vi) $([\varphi_\alpha] \cap w_i) \subset [\varphi_\beta]$

(vii) $([\varphi_\beta] \cap w_i) \subset [\varphi_\alpha]$

pentru orice w_i. Putem spune deci că (iv), (v) sînt condiţii în care au loc atît (vi), (vii), cît şi echivalentele lor:

(viii) $([\varphi_\alpha] \cap w_i) \subset ([\varphi_\beta] \cap w_i)$

(ix) $([\varphi_\beta] \cap w_i) \subset ([\varphi_\alpha] \cap w_i)$.

Dar, dacă (viii), (ix) au *ambele* loc, atunci urmează că:

(x) $([\varphi_\alpha] \cap w_i) = ([\varphi_\beta] \cap w_i)$

are loc, de asemenea. Or, (x) nu spune altceva decît că denotatele lui α și β sînt **identice în toate lumile posibile.**

Mai departe, să presupunem că cei doi descriptori α, β sînt astfel încît atît construcția

(xi) $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$

cît și

(xii) $\langle\langle Q_u\langle\beta\rangle\rangle, \alpha\rangle$

sînt ambele *cbf* în L^2. În acest caz, conform cu **31—1.**, atît (xi), cît și (xii) sînt *postulate de sens* în L^2. Deoarece sînt postulate de sens, ambele propoziții sînt *A-adevărate* (conform cu **31—5.**) și deci, pentru *orice* w_i, are loc (reprezentînd cele două propoziții prin numărul care le precedă):

(xiii) $V((xi), w_i) = A$

și

(xiv) $V((xii), w_i) = A$.

În acord cu regula **19—1.B.a.**, în care se stipulează condițiile în care funcția V asociază valoarea A unei propoziții generale, trebuie să spunem că, dacă (xiii), (xiv) au loc, atunci au loc și (vi), respectiv (vii), precum și echivalentele lor, (viii) și (ix). În continuare, dacă (viii), (ix) au loc, atunci are loc și (x), care spune că denotatele celor doi descriptori sînt *identici în toate lumile posibile.*

Pentru un moment, nu vom stabili regula propriu-zisă de echivalență a descriptorilor, ci ne vom limita la o formulare provizorie și anume:

(xv) Fie α, β doi descriptori oarecare în L^2.

Descriptorii α, β sînt **A-echivalenți** ddacă:

a) α, β sînt astfel, încît propozițiile (xi), (xii) sînt bine formate în L^2 și b) (xi), (xii) sînt ambele **A-adevărate.**

Spunem că (xv) are un caracter provizoriu, întrucît cele stipulate prin a), anume condițiile pe care trebuie să le îndeplinească α și β pentru ca să poată figura alternativ în poziție de subiect și de predicat nu sînt specificate. Or, pentru a formula o regulă propriu-zisă este necesară tocmai specificarea acestei condiții.

Întrucît corectitudinea propozițiilor (xi), (xii) este strict dependentă de statutul categorial al descriptorilor α, β și întrucît *forma* propozițiilor este, la rîndul ei, dependentă de acest statut categorial, o formulare generală a

regulii, adică o formulare în care toţi aceşti parametri să fie avuţi în vedere în mod *simultan*, ar fi foarte complicată, vom da o regulă în care diversele situaţii posibile vor fi luate în consideraţie în mod succesiv. În felul acesta, în locul unei reguli compacte dar foarte complicate, vom formula o regulă mai analitică şi mai lungă, dar mai simplă. Regula va fixa condiţia de echivalenţă în mod succesiv pentru cazul în care α, β sînt Pr_B (substantive), sînt $Pr^*_{B(Pr^*_B)F}$, (adjective) sau predicate constituite din verbe tranzitive urmate de complement sau verbe intranzitive.

32—1. Descriptori A-echivalenţi în L^2. Fie α, β doi descriptori oarecare în L^2; fie α, fie β, fie ambii pot fi semne simple sau *cbf*.

a. Pentru $\alpha, \beta \in Pr^*_B$; atît α, cît şi β pot fi semne simple sau construcţii formate cu ajutorul unuia sau mai multor functori din categoria $Pr^*_{B(Pr^*_B)F}$.

Descriptorii α, β sînt **A-echivalenţi în L^2** ddacă propoziţiile

(i) $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\ \langle Cop\langle\beta\rangle\rangle\rangle$
(ii) $\langle\langle Q_u\langle\beta\rangle\rangle\ \langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$

sînt ambele **A-adevărate în L^2**.

b. Pentru $\alpha, \beta \in Pr^*_{B(Pr^*_B)F}$, unde α, β nu pot fi decît semne simple.

Descriptorii α, β sînt **A-echivalenţi în L^2** ddacă propoziţiile

(i) $\langle\langle Q_u\langle care\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle\rangle\rangle\langle Cop\langle\beta\rangle\rangle\rangle$
(ii) $\langle\langle Q_u\langle care\langle Cop\langle\beta\rangle\rangle\rangle\rangle\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$

sînt ambele **A-adevărate în L^2**.

c. Pentru $\alpha, \beta \in S_{(T)F}$; $\alpha = \langle\alpha_0\langle\alpha_1, \ldots, \alpha_n\rangle\rangle$
$\beta = \langle\beta_0\langle\beta_1, \ldots, \beta_n\rangle\rangle$ unde dacă
$\alpha_0, \beta_0 \in S_{(T)F(TS_1, \ldots, TS_n)}$, atunci $n > 0$;
dacă $\alpha, \beta \in S_{(T)F}$, atunci $n = 0$.

Descriptorii α, β sînt **A-echivalenţi în L^2** ddacă propoziţiile

(i) $\langle\langle Q_u\langle care\langle\alpha\rangle\rangle\rangle, \beta\rangle$
(ii) $\langle\langle Q_u\langle care\langle\beta\rangle\rangle\rangle, \alpha\rangle$

sînt ambele **A-adevărate în L^2**.

d. Pentru $\alpha, \beta \in TS$; descriptorii α, β sînt **A-echivalenţi în L^2** ddacă propoziţia
$\langle Cop_{id}\langle\alpha, \beta\rangle\rangle$ este **A-adevărată în L^2**.

Explicații

1°. Pentru a înțelege corect regula **32—1.**, este necesar să avem în vedere că atît denotatul functorului *care*, cît și denotatul functorului *Cop* este operația ω_0, care aplicată unui denotat oarecare $\mathfrak{D}(\gamma)$ îl lasă nemodificat: $\omega_0(\mathfrak{D}(\gamma)) = \mathfrak{D}(\gamma)$.

Conform cu această mențiune, $\mathfrak{D}(\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle)$, $\mathfrak{D}(\langle Cop\langle\beta\rangle\rangle)$ din **a.** se reduc la $\mathfrak{D}(\alpha)$, respectiv $\mathfrak{D}(\beta)$; la fel $\mathfrak{D}(\langle care\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle\rangle)$, $\mathfrak{D}(\langle care\langle Cop\langle\beta\rangle\rangle\rangle)$ din **b.** se reduc, de asemenea, la $\mathfrak{D}(\alpha)$ și $\mathfrak{D}(\beta)$, după cum $\mathfrak{D}(\langle Cop\langle\alpha\rangle\rangle)$, $\mathfrak{D}(\langle Cop\langle\beta\rangle\rangle)$ de sub același punct se reduc și ele la $\mathfrak{D}(\alpha)$, respectiv $\mathfrak{D}(\beta)$. În mod paralel, $\mathfrak{D}(\langle care\langle\alpha\rangle\rangle)$, $\mathfrak{D}(\langle care\langle\beta\rangle\rangle)$ de sub **c.** se reduc și ele la $\mathfrak{D}(\alpha)$, $\mathfrak{D}(\beta)$.

2°. Explicații speciale sînt necesare pentru notația folosită sub **c.**: acest punct este formulat în așa fel, încît să se poată referi atît la situațiile în care predicatul propoziției este un verb intranzitiv (n = 0) și este deci un semn simplu care aparține categoriei $S_{(T)F}$, cît și la cazurile în care predicatul este un grup constituit dintr-un verb tranzitiv (α_0, β_0) urmat de complement(e) ($\alpha_1, \ldots, \alpha_n$, $\beta_1, \ldots, \beta_n$); în acest caz, α_0, β_0 aparțin categoriei $S_{(T)F(TS_1,\ldots,TS_n)}$ (= verbe tranzitive), iar $\alpha_1, \ldots, \beta_1, \ldots$ aparțin categoriei TS.

3°. Punctul **d.** formulează condiția de *A-echivalență* între termeni singulari. Ei sînt *A-echivalenți* atunci și numai atunci cînd propoziția de identitate ai cărei constituenți descriptivi sînt α și β este *A-adevărată* (vezi **31—1.b.**).

Cîteva exemple:

(1) Substantivul *om* și grupul *animal rațional* au ca denotat mulțimile [φ_o] și [$\varphi_a + \varphi_r$] adică „acei x care au proprietatea φ_o" și, respectiv „acei x care au concomitent proprietățile [φ_a] și [φ_r]".

Între cele două mulțimi există un raport de incluziune reciprocă, deci:

(i) $\mathfrak{D}$*(om)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(animal rațional)*

și

(ii) $\mathfrak{D}$*(animal rațional)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(om)*.

În consecință, propozițiile

(iii) $\langle\langle Q_u\langle om\rangle\rangle, \langle Cop\langle animal\ rațional\rangle\rangle\rangle$

și

(iv) $\langle\langle Q_u\langle animal\ rațional\rangle\rangle, \langle Cop\langle om\rangle\rangle\rangle$

sînt *A-adevărate* (ca postulate de sens).

Întrucît (iii), (iv) sînt *A-adevărate*, condițiile stipulate prin **32—1.a.** sînt satisfăcute și deci *om* și *animal rațional* sînt *A-echivalente*.

(2) Întrucît propozițiile:

(i) ⟨⟨Q_u⟨*care*⟨*Cop*⟨*cenușiu*⟩⟩⟩⟩⟨*Cop*⟨*gri*⟩⟩⟩

și

(ii) ⟨⟨Q_u⟨*care*⟨*Cop*⟨*gri*⟩⟩⟩⟩⟨*Cop*⟨*cenușiu*⟩⟩⟩

sînt *A-adevărate*, adjectivele *gri* și *cenușiu* sînt *A-echivalente*, conform cu **32—1.b.**

(3) Întrucît propozițiile

(i) ⟨⟨Q_u⟨*care*⟨*fug*⟩⟩⟩*aleargă*⟩

și

(ii) ⟨⟨Q_u⟨*care*⟨*aleargă*⟩⟩⟩*fug*⟩

sînt *A-adevărate*, verbele intranzitive *fugi* și *alerga* sînt *A-echivalente*, conform cu **32—1.c.**

(4) Întrucît propozițiile

(i) ⟨⟨Q_u⟨*care*⟨*semnează*⟨Art_1⟨*articol*⟩⟩⟩⟩⟩
⟨*iscălesc*⟨Art_1⟨*articol*⟩⟩⟩⟩

și

(ii) ⟨⟨Q_u⟨*care*⟨*iscălesc*⟨Art_1⟨*articol*⟩⟩⟩⟩⟩⟨*semnează*
⟨Art_1⟨*articol*⟩⟩⟩⟩

sînt *A-adevărate*, grupurile predicative *semnează articolul* și *iscălesc articolul* sînt *A-echivalente*, conform cu **32—1.c.**

(5) Întrucît propozițiile

(i) ⟨Cop_{id}⟨*Planeta Venus, Luceafărul*⟩⟩

sau

(ii) ⟨Cop_{id} ⟨*Luceafărul, Planeta Venus*⟩⟩

sînt *A-adevărate*, *planeta Venus* și *Luceafărul* sînt *A-echivalente*.

b. Propoziții A-echivalente.

În **23—10.B.b.**, am arătat că două propoziții sînt echivalente în cazul și numai în cazul în care există o lume, w_i, în care cele două propoziții să aibă valoare de adevăr identică (să fie *ambele* adevărate sau *ambele* false). În **23—11.** am formulat condițiile în care putem spune despre două propoziții că sînt **L-echivalente.** Una dintre condiții privea *forma* celor două propoziții, în timp ce cea de a doua privea *valoarea lor de adevăr* (= în toate lumile posibile cele două propoziții au valoare de adevăr *identică*).

Se poate întîmpla ca două propoziții să aibă valoare de adevăr identică în toate lumile posibile nu datorită proprietăților logice care le caracterizează, ci datorită unor pro-

prietăți ale *sensului* lor. De exemplu, propozițiile (1) (iii) (*=Toți oamenii sînt animale raționale*) și (3) (i) (*= Toți cei care fug aleargă*) sînt, am văzut, *A-adevărate* datorită faptului că mulțimea denotată de *om* este identică cu mulțimea denotată de *animal rațional* și, respectiv, mulțimea denotată de *fugi* este identică cu mulțimea denotată de *alerga*. Dacă cele două propoziții sînt *A-adevărate*, urmează, conform cu **31—5.**, că fiecare dintre cele două propoziții este *adevărată în toate lumile posibile:* pentru orice w_i, V([(1)(iii)], w_i) = A și V([(3), (i)], w_i) = A. Din cele două egalități rezultă:
V([(1)(iii)], w_i) = V([(3)(i)], w_i) = A și, mai departe, V([(1)(iii)], w_i) = V([(3)(i)], w_i), în *toate lumile posibile.*

Prin urmare, faptul că, în cazul celor două propoziții, mulțimile denotate de subiect și de predicat se află într-o anumită relație face ca cele două propoziții să aibă valoare de adevăr egală în toate lumile posibile.

Pe de altă parte, am arătat în comentariile de sub **31—2.**, anume în (i), că adevărul în toate lumile posibile al unui postulat de sens (și, în consecință, și al propozițiilor implicate de un postulat de sens) nu este decît o *consecință* a faptului că o anumită propoziție *este* postulat de sens; adevărul în toate lumile posibile nu este deci o trăsătură *definitorie* pentru *A-adevăr*, ci o simplă consecință a acestuia. Situația se justifică prin aceea că există propoziții *adevărate în toate lumile posibile* care însă *nu sînt A-adevărate*; este vorba de propozițiile *L-adevărate*.

În mod paralel, trebuie să admitem că două propoziții pot avea valoarea de adevăr *identică în toate lumile posibile* nu datorită relațiilor lor logice, ci datorită relațiilor lor de sens. Este cazul celor două propoziții discutate în acest subparagraf. Putem spune deci că identitatea valorii de adevăr în toate lumile posibile nu este decît *o consecință* a unor relații (logice sau semantice) dintre propoziții și nu o caracteristică definitorie a acestor relații. De fapt, **23—11.** nu definește *L-echivalența* prin identitatea valorii de adevăr în toate lumile posibile, ci afirmă că două propoziții într-o anumită relație formală (= au descriptori identici și constituenți logici diferiți) sînt *L-echivalente* dacă și numai dacă îndeplinesc și o a treia condiție, care este identitatea de valori de adevăr în toate lumile posibile. Se observă deci că identitatea valorii de adevăr în toate lumile posibile este o caracteristică atît pentru propoziții care se află într-o

anumită relaţie formală, cît şi pentru propoziţiile care se află într-o anumită relaţie de sens.

În cazul în care admitem că identitatea valorii de adevăr în toate lumile posibile se datorează nu structurii formale, ci faptului că o anumită clasă de propoziţii, $\mathfrak{L}_{L'}$, este adevărată în toate lumile posibile în virtutea sensului pe care îl au constituenţii descriptivi ai acestor propoziţii, putem da următoarea definiţie conceptului de *A-echivalenţă:*

32—2. Propoziţii A-echivalente în L^2. Fie ξ, ξ' două propoziţii oarecare în L^2.

Propoziţiile ξ, ξ' sînt **A-echivalente** ddacă următoarele condiţii sînt ambele satisfăcute:

(i) pentru orice w_i, $V(\xi, w_i) = V(\xi', w_i)$

şi

(ii) Relaţia (i) este **o consecinţă logică a clasei $\mathfrak{L}_{L'}$.**

În acord cu **32—2.**, vom spune deci că propoziţiile luate ca exemplu mai sus, în acest sub-paragraf, sînt **A-echivalente,** întrucît au valoare de adevăr identică în toate lumile posibile (**32—2.** (i)) şi identitatea valorii lor de adevăr în toate lumile posibile decurge din $\mathfrak{L}_{L'}$.

O consecinţă evidentă a regulii **32—2.** este următoarea:

32—3. A-determinare şi A-echivalenţă în L^2. Fie ξ, ξ' două propoziţii oarecare **A-determinate în L^2.** Propoziţiile ξ, ξ' sînt **A-echivalente în L^2** ddacă una dintre următoarele două condiţii are loc:

(i) ξ, ξ' sînt **ambele A-adevărate în L^2.**

sau

(ii) ξ, ξ' sînt **ambele A-false în L^2.**

Regula de mai sus nu spune nimic altceva decît că toate propoziţiile *A-adevărate* sînt *A-echivalente* între ele (i), şi că toate propoziţiile *A-false* sînt, de asemenea, *A-echivalente* între ele (ii). Prin urmare, revenind la exemplele de sub (1)—(5) de mai sus, putem spune că toate cele 10 propoziţii sînt *A-echivalente* între ele, deoarece sînt *A-adevărate*. În acelaşi timp propoziţii ca:

(6) ⟨NEG⟨(1) (iii)⟩⟩
(7) ⟨NEG⟨(1) (iv)⟩⟩
(8) ⟨NEG⟨(2) (i)⟩⟩
(9) ⟨NEG⟨(2) (ii)⟩⟩
(10) ⟨NEG⟨(3) (i)⟩⟩
(11) ⟨NEG⟨(3) (ii)⟩⟩
(12) ⟨NEG⟨(4) (i)⟩⟩
(13) ⟨NEG⟨(4) (ii)⟩⟩

(14) ⟨NEG⟨(5) (i)⟩⟩
(15) ⟨NEG⟨(5) (ii)⟩⟩
(unde numerele dintre „⟨⟩" stau în locul propozițiilor respective) sînt toate *A-echivalente* între ele, întrucît sînt *A-false* (deoarece corespondentele lor ne-negate sînt *A-adevărate*).

O altă consecință a regulei **32—2.** este următoarea:

32—4. A-echivalența și echivalența în L². Fie ξ, ξ' două propoziții oarecare în L^2.

Dacă ξ, ξ' sînt **A-echivalente** în L^2, atunci ξ, ξ' sînt și **echivalente în L².**

Să luăm în considerare acum două propoziții, $\xi(\alpha)$ și $\xi(\alpha/\beta)$, caracterizate (ca și în **23—14.**) prin aceea că: (i) α este unul dintre constituenții descriptivi ai propoziției $\xi(\alpha)$ și (ii) propoziția $\xi(\alpha/\beta)$ diferă de $\xi(\alpha)$ exclusiv prin faptul că, la fiecare ocurență a lui α din $\xi(\alpha)$, în $\xi(\alpha/\beta)$ apare β.

Teorema **23—14.** arată că, în cazul în care α, β sînt echivalenți, propozițiile $\xi(\alpha)$, $\xi(\alpha/\beta)$ sînt echivalente. Vom arăta acum ce rezultă pentru aceleași două propoziții în cazul în care admitem că α, β nu sînt pur și simplu echivalenți, ci sînt *A-echivalenți* (evident, în L^2).

Vom admite, pentru aceasta, că:

(i) α, β sînt *A-echivalenți în* L^2

și vom presupune că:

(ii) $\xi(\alpha)$, $\xi(\alpha/\beta)$ *nu sînt A-echivalente în* L^2.

Din (i) rezultă:

(iii) pentru *orice* w_i, $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i = \mathfrak{D}(\beta) \cap w_i$

Din (iii) și **23—14.a.** rezultă:

(iv) în orice lume posibilă, w_i, propozițiile $\xi(\alpha)$, $\xi(\alpha/\beta)$ sînt *echivalente.*

Din (iv) și **23—10.B.a.** rezultă:

(v) în *orice lume*, w_i, $V(\xi(\alpha), w_i) = V(\xi(\alpha/\beta), w_i)$.

Din presupunerea (ii) și **32—2.** rezultă că

(vi) *există* o lume, w_i, astfel încît $V(\xi(\alpha), w_i) \neq V(\xi(\alpha/\beta), w_i)$.

Se observă că (vi) intră în contradicție cu ceea ce rezultă din faptul că am admis inițial că cele două propoziții sînt *A-echivalente.* Deoarece (vi) rezultă din presupunerea (ii), urmează că această presupunere duce la contradicție, deci este falsă. Prin urmare negația ei

(vii) $\xi(\alpha)$, $\beta(\alpha/\beta)$ sînt *A-echivalente în* L^2

este adevărată, ceea ce am vrut să demonstrăm.

În urma acestei demonstrații, putem formula următoarea teoremă:

32—5. Teoremă. Fie $\xi(\alpha)$, $\xi(\alpha/\beta)$ două propoziţii în L^2; α este un constituent descriptiv al propoziţiei $\xi(\alpha)$; $\xi(\alpha/\beta)$ diferă de $\xi(\alpha)$ prin aceea că, la fiecare ocurenţă a lui α în $\xi(\alpha)$, în $\xi(\alpha/\beta)$ apare β. Dacă α, β sînt **A-echivalenţi în L^2**, atunci propoziţiile $\xi(\alpha)$, $\xi(\alpha/\beta)$ sînt, de asemenea, **A-echivalente în L^2.**

În acord cu teorema de mai sus, trebuie să spunem că propoziţiile

(17) ⟨⟨Q_u⟨*copil*⟩⟩ ⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩
(= *Toţi copiii sînt oameni)*
(18) ⟨⟨Q_u⟨*copil*⟩⟩ ⟨*Cop*⟨*animal raţional*⟩⟩⟩
(= Toţi copiii sînt animale raţionale).

sînt echivalente în L^2, deoarece, conform cu (1) (iii), (iv),

(19) *om* şi *animal raţional* sînt *A-echivalente în L^2.*

O altă regulă pe care o vom stabili cu privire la propoziţiile *A-echivalente* este următoarea:

32—6. Teoremă. Fie ξ^1, ξ^2 două propoziţii oarecare în L^2.

Dacă (i) ξ^1 este **A-adevărată în L^2** şi (ii) ξ^2 este o consecinţă logică a propoziţiei ξ^1, atunci ξ^2 este **A-adevărată în L^2.**

Teorema se demonstrează arătînd că, dacă admitem (i) şi (ii) şi considerăm că ξ^2 nu este *A-adevărată*, ajungem la contradicţie.

În conformitate cu **32—6.**, trebuie să spunem că propoziţia

(20) ⟨⟨Q_E⟨*copil*⟩⟩ ⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩ (=*Unii copii sînt oameni*)

este *A-adevărată în L^2*, întrucît (20) este o consecinţă logică a propoziţiei (17), prin **23—23.*A*.a.**, iar (17) este *A-adevărată în L^2.*

De fapt teorema **32—6.** nu este decît o consecinţă a teoremei **31—3.** şi a definiţiei **31—4.** Această teoremă stabileşte că orice propoziţie care este consecinţa logică a unei propoziţii *A-adevărate* este ea însăşi *A-adevărată*; sau: orice consecinţă logică a unei propoziţii *A-adevărate* este *A-adevărată.*

În sfîrşit, ultima regulă pe care o stabilim cu privire la propoziţiile *A-echivalente* este următoarea:

32—7. Teoremă. Fie ξ^1, ξ^2, două propoziţii oarecare în L^2.

Dacă
(i) ξ^1 este **A-determinată în L^2** și
(ii) ξ^1, ξ^2 sînt **L-echivalente** în L^2,
atunci ξ^2 este, de asemenea, **A-determinată în L^2**; dacă ξ^1 este *A-adevărată* în L^2, atunci ξ^2 este *A-adevărată* în L^2, dacă ξ^1 este *A-falsă* în L^2, atunci ξ^2 este *A-falsă* în L^2.

Teorema se demonstrează printr-un procedeu asemănător cu cel folosit pentru demonstrarea teoremei **32—6.**

Teorema **32—7.** arată că orice propoziție *L-echivalentă* cu o propoziție *A-adevărată* este ea însăși *A-adevărată*.

Conform cu **32—7.**, dat fiind că propoziția (17) este (prin **23—12.a.1°.**) *L-echivalentă* cu

(17′) ⟨NEG⟨⟨Q_E⟨*copil*⟩⟩ ⟨*nu*⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩⟩⟩

(= *Nu este adevărat că unii copii nu sînt oameni*)

și dat fiind că (17) este *A-adevărată*, trebuie să spunem că propoziția (17′) este, de asemenea, *A-adevărată*.

§ **33. Postulate de sens în limbile naturale.** Pe baza conceptelor și a regulilor introduse în §§ **30.—32.**, vom încerca să arătăm în acest paragraf care este natura postulatelor de sens în L^2 — deci într-un fragment de limbă naturală — și care este forma lor posibilă.

În speță, vom căuta să arătăm că relațiile semantice descrise în mod neformal în **29—1.**, **2.**, **3.**, **4.** pot fi captate în termenii postulatelor de sens.

a. Gen proxim.

În **29—1.** am arătat că relația dintre denotatul unui cuvînt (descriptor) definit prin gen proxim și diferență specifică și denotatul cuvîntului care reprezintă genul proxim este aceea de *incluziune*: denotatul cuvîntului definit este inclus în denotatul cuvîntului-gen proxim.

Vom cita spre exemplificare cîteva fragmente de definiții din DEX, anume acele fragmente care specifică genul proxim al cuvîntului definit. Menționăm că definiția lexicografică este luată aici ca simplă *informație* asupra felului în care un cunoscător (eventual, în cazul particular, și vorbitor) al limbii analizate *înțelege* cuvîntul definit sau felul în care un cunoscător al limbii analizate consideră că poate defini uzul curent al cuvîntului respectiv. Altfel spus: o definiție lexicografică este interpretabilă aici ca specificînd care este conceptul cel mai apropiat căruia i se subsumează sensul cuvîntului definit, în acord cu uzul general sau în acord cu ceea ce lexicograful consideră a

fi uzul general. Se înțelege deci că sîntem perfect conștienți că o definiție anumită dată unui cuvînt într-un dicționar (în cazul nostru DEX) nu este decît *una dintre definițiile posibile* pentru „sensul" cuvîntului respectiv. Așadar, sîntem perfect conștienți de faptul că *forma concretă* a unei definiții, cuvintele alese pentru construirea ei pot varia de la dicționar la dicționar. Din acest punct de vedere, o definiție lexicografică nu este pentru noi decît o informație provenind de la un vorbitor care are calitatea de a ști cum să definească un sens; definiția lexicografică este deci pentru noi în esență de aceeași natură cu explicarea unui sens pe care ar încerca-o un vorbitor oarecare; deosebirea constă numai în faptul că „explicarea" lexicografică este dată de un vorbitor care este pregătit pentru a da astfel de explicații și este exersat în a le da.

Am făcut aceste precizări cu scopul de a preveni unele neînțelegeri posibile. Menționăm două dintre acestea:

1°. Că genul proxim care apare în formularea concretă a unei definiții ar reprezenta *Genul* și nu pur și simplu rezultatul *alegerii* unui anumit mod de a defini sensul unui cuvînt. Mai concret: dacă în DEX *chiuvetă* este definit ca „*vas* de faianță sau de... prevăzut cu..., fixat în... etc.", *vas* apare ca „gen proxim". Însă tot așa de bine lexicograful ar fi putut utiliza un alt cuvînt în locul lui *vas*, de ex. *recipient* sau *obiect* de forma... etc., etc. În acest caz, ar fi trebuit să considerăm că *recipient, obiect de forma...* sînt genul proxim prin care se definește sensul lui *chiuvetă*. Or nici *vas*, nici *recipient*, nici *obiect de forma...* nu are un statut privilegiat în raport cu celelalte două. De aceea nu vom spune că *vas* este *Genul* proxim, pentru sensul lui *chiuvetă*, ci vom considera doar că, *în acord cu o anumită definiție*, în cazul nostru, cea din DEX, *vas* este genul proxim pentru denotatul cuvîntului *chiuvetă*.

2°. Că presupunem existența vreunei relații imanente de subordonare între denotate, atunci cînd vorbim de genul proxim al unui denotat.

Cu aceste precizări, vom lua spre exemplificare următoarele definiții (în cele ce urmează nu vom da întreaga definiție, ci numai cuvîntul sau cuvintele care specifică genul proxim; definiția integrală poate fi găsită de cititor în DEX, la fiecare dintre cuvintele citate).

(1) *chiuvetă* s.f. Vas...

(2) *cidru* s.n. Băutură alcoolică...

(3) *coadă* s.f. Apendice terminal...
(4) *consiliu* s.n. 1. Colectiv organizat...
(5) *vas* s.n. 1. Recipient...
(6) *băutură* s.f. 1. Orice lichid care...
(7) *apendice* s.n. 2. Parte secundară a unui obiect, care se prezintă ca...
(8) *colectiv* II s.n. Grup de persoane...
(9) *recipient* s.n. Vas destinat pentru...
(10) *lichid* 1. adj., s.n. (Corp, substanță) care se află într-o stare de agregare intermediară...
(11) *parte* s.f. I.1. Ceea ce se desprinde dintr-un tot, dintr-un ansamblu, dintr-un grup etc., în raport cu întregul.
(12) *grup* s.n. 2. Ansamblu de persoane reunite pe baza..

Considerînd că definiții ca cele de mai sus reflectă (fie și numai aproximativ) sensul cuvintelor, va trebui să admitem că aceste definiții reflectă și o anumită *relație* între sensul cuvîntului definit și sensul cuvintelor din definiție, în particular, și raportul dintre sensul definit și sensul cuvîntului care, în definiție, are rolul de a preciza care este **genul** proxim al cuvîntului definit.

După cum arătam în **29—1.**, raportul dintre sensul unui cuvînt și sensul cuvîntului-gen proxim poate fi exprimat în termenii unei *relații de incluziune* între mulțimea denotată de cuvîntul definit și mulțimea denotată de cuvîntul-gen proxim.

Definițiile (1)—(12) ne permit să stabilim următoarele:

(13) a. $\mathfrak{D}$*(chiuvetă)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(vas)*
b. $\mathfrak{D}$*(cidru)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(băutură alcoolică)*
c. $\mathfrak{D}$*(coadă)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(apendice terminal)*
d. $\mathfrak{D}$*(consiliu)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(colectiv organizat)*
e. $\mathfrak{D}$*(vas)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(recipient)*
f. $\mathfrak{D}$*(băutură)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(lichid)*
g. $\mathfrak{D}$*(apendice)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(parte secundară)*
h. $\mathfrak{D}$*(colectiv)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(grup de persoane)*
i. $\mathfrak{D}$*(recipient)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(vas)*
j. $\mathfrak{D}$*(lichid)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(corp, substanță)*
k. $\mathfrak{D}$*(parte)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(ceea ce se desprinde dintr-un tot în raport cu întregul)*
l. $\mathfrak{D}$*(grup)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(ansamblu)*

În considerațiile care urmează, pentru simplificarea expunerii, nu vom lua în considerație faptul că genul proxim este exprimat uneori nu printr-un cuvînt, ci prin grupuri de cuvinte. Vom trata aceste grupuri de cuvinte

ca şi cum ar fi un unic cuvînt. De altfel, unele dintre aceste „grupuri" pot fi tratate în termenii regulilor semantice formulate în capitolele anterioare (de ex. grupul substantiv + adjectiv).

În acord cu cele arătate în **31—1.**, relaţiile înregistrate sub (13)a.—1. reprezintă condiţiile necesare şi suficiente pentru ca propoziţiile:

(14) *Toate chiuvetele sînt vase*

(15) *Cidrul este o băutură alcoolică*

[NB. Articolul hotărît este aici Art_2, deci una dintre formele cuantificatorului Q_u.]

(16) *Coada este un apendice terminal*

[NB. Observaţie identică cu aceea de sub (15).]

(17) *Orice consiliu este un colectiv organizat*

(18) *Orice vas este un recipient*

(19) *Orice băutură este un lichid*

(20) *Orice apendice este o parte secundară*

(21) *Orice colectiv este un grup de persoane*

(22) *Orice recipient este un vas*

(23) *Orice lichid este un corp*

(24) *Partea este ceea ce se desprinde dintr-un tot*

[NB. Observaţie identică cu cele de sub (15), (16).]

(25) *Orice grup este un ansamblu*

să fie considerate **postulate de sens** ale limbajului L^2.

Întrucît (14)—(15) sînt **postulate de sens**, oricare dintre ele este *adevărat în toate lumile posibile* (**31—2.**). Conform cu **31—4.**, propoziţiile (14)—(15) sînt **A-adevărate în L^2** (întrucît sînt postulate de sens).

Mai departe, dat fiind că (18) şi (22) sînt ambele *A-adevărate*, urmează că descriptorii *vas* şi *recipient* sînt *A-echivalenţi în L^2* (conform cu **32—1., a.**).

Dat fiind că, de ex., (19) este un postulat de sens,

(19) a. *Unele băuturi sînt lichide.*

este o propoziţie **analitică în L^2**, deoarece este consecinţa logică a postulatului (19) (cf. **32—6.**).

De asemenea, dat fiind că (19) este **A-adevărată în L^2**, propoziţiile

(19) b. *Nu este adevărat că toate băuturile sînt lichide*

(19) c. *Unele băuturi nu sînt lichide*

sînt **A-false în L^2** întrucît (19) b. este negaţia unei propoziţii *A-adevărate*, anume (19) (**31—6.**), iar (19) c. este (conform cu **23—12.** 2°) *L-echivalentă* cu (19) b., care este *A-falsă* (**32—7.**).

În acelaşi fel propoziţia

(19) d. *Nu este adevărat că unele băuturi nu sînt lichide* este, conform cu **31—10.b.** *A-adevărată* în L^2, deoarece, aşa cum am arătat, (19) c. este *A-falsă* în L^2.

Cele discutate în acest sub-paragraf ne arată că relaţia semantică dintre două cuvinte dintre care unul reprezintă, prin sensul său, genul proxim al celuilalt poate fi captată în termenii unor postulate de sens, în care cuvîntul-gen proxim ocupă locul predicatului nominal (= face parte din functorul predicativ format cu functorul *Cop*), iar celălalt este un TG format cu cuantificatorul universal.

Se poate considera prin urmare că, în principiu, o serie de postulate de sens se pot stabili pe baza definiţiilor de dicţionar conform următoarei proceduri :

(20) (i) Din fiecare definiţie (formulată în termeni de gen proxim şi diferenţă specifică) se extrage cuvîntul-gen proxim.

(ii) Cu ajutorul cuantificatorului universal (Q_u) se formează din cuvîntul definit un TG.

(iii) Din cuvîntul-gen proxim se formează un predicat (= $S_{(T)F}$) prin aplicarea functorului *Cop*.

(iv) Se formează o propoziţie (universală) din TG obţinut prin (ii) şi $S_{(T)F}$ obţinut prin (iii).

(v) Propoziţia obţinută este un postulat de sens.

Procedura de sub (20) se repetă pentru cuvintele-gen proxim obţinute prin (20) ; procedura se repetă pentru această a treia categorie de cuvinte ş.a.m.d.

Prin repetarea de un număr de ori a procedurii de sub (20) se poate ajunge — cel puţin teoretic — la un număr (destul de redus, probabil) de cuvinte care sînt gen proxim în raport cu alte cuvinte, fără ca în dicţionarul respectiv să existe alte cuvinte care să aibă rolul de gen proxim în raport cu acestea. Vom ajunge deci la *un număr de cuvinte fără gen proxim.*

Acestea constituie o subclasă a ,,cuvintelor-axiomă" în sensul lui Miron Nicolescu,[13] deci a cuvintelor care nu se definesc, dar care intră în componenţa definiţiilor celorlalte cuvinte sau a cuvintelor care nu se pot defini prin

---

[13] Nicolescu, 1968.

cuvinte[14]. Subclasa despre care vorbim este analogul lexicografic al *categoriilor* aristotelice.

Evident că procedura de „inventariere" a postulatelor legate de cuvintele-gen proxim schițată în (20) este valabilă pentru substantive, deci, conform cu gramatica schițată în § **26.**, pentru cuvinte din categoria Pr^*_B.

Cel puțin în principiu (rămîne ca un examen comprehensiv al materialului să precizeze *în ce măsură*) chestiunea genului proxim se pune și în legătură cu definiția unor cuvinte aparținînd altor clase: *adjectiv* $\left(Pr^*_{B_{(Pr^*_B)F}}\right)$, *verb* $(S_{(T)F})$ sau *verb tranzitiv* $(S_{(T)F_{F(TS_1, \ldots TS_n)}})$; aceasta pentru a ne limita la categoriile existente în L^2.

Pentru a formula postulate de sens care să exprime relația cu cuvintele-gen proxim a cuvintelor din aceste categorii, procedura de sub (20) trebuie să fie, în acest caz, generalizată.

b. Sinonimie în L^2.

Uzul curent al cuvîntului „sinonim" sau al derivatului „sinonimie" pare a acoperi, în mare, domeniul semnelor sau construcțiilor *L-echivalente* **(27—19.)** și/sau *A-echivalente* **(32—2.)**, întrucît ambele concepte introduse se referă la situația în care doi descriptori distincți au ca denotat una și aceeași mulțime **(29—2.)**.

Deosebirea dintre *sinonimie*, pe de o parte, și *A-echivalență*, pe de altă parte, este necesară pentru a putea exprima în termeni teoretici distincții pe care limbajele concrete le fac.

Pentru a arăta care este utilitatea conceptului de *sinonimie* (distinct de conceptele asemănătoare de *L-echivalență* sau *A-echivalență*), vom avea de făcut unele precizări. Vom observa mai întîi că, în conformitate cu regula care stipulează condițiile de *L-echivalență* a propozițiilor, **23—11.**, precum și cu definițiile date propozițiilor *L-adevărate* și *L-false*, *A-adevărate* și *A-false* **(23—1., 2., 31—5., 7.)**, se poate stabili următoarea teoremă:

33—1. Teoremă.

a. Toate propozițiile *L-adevărate* sînt *L-echivalente*.

[14] Russell, 1964: 79 vorbește despre „vocabulare minimale", pe care le definește astfel: "I call a vocabulary a "minimum" one if it contains no word which is capable of a verbal definition in terms of the other words of the vocabulary".

b. Toate propozițiile *L-false* sînt *L-echivalente*.
c. Toate propozițiile *A-adevărate* sînt *A-echivalente*.
d. Toate propozițiile *A-false* sînt *A-echivalente*.
Consecința evidentă a punctului **c.** din **33—1.** este următorul corolar:

33—2. Corolar. Fie $\mathfrak{P}_{L^2}$ clasa postulatelor de sens ale limbii L^2.

Pentru oricare două propoziții, ξ, ξ′, dacă ξ, ξ′ $\in \mathfrak{P}_{L^2}$, atunci ξ, ξ′ sînt **A-echivalente.**

Conform cu **23—4.**, propoziții ca

(1) *Orice creion este un creion*
(2) *Acest cîine este acest cîine*

sînt ambele *L-adevărate,* după cum propozițiile

(3) *Nu este adevărat că orice creion este un creion*
(4) *Nu este adevărat că acest cîine este acest cîine*

sînt ambele *L-false,* conform cu **23—2.** Pe baza celor cuprinse în **33—1. a., b.,** trebuie să spunem că propozițiile (1), (2) sînt *L-echivalente,* pentru că sînt ambele *L-adevărate,* după cum (3), (4) sînt *L-echivalente,* întrucît sînt ambele *L-false.*

În mod analog, dacă

(5) *Toți cîinii sînt animale*
(6) *Toate animalele sînt ființe vii*

sînt postulate de sens, urmează, conform cu **33—2.,** că (5), (6) sînt *A-echivalente* (sau că sînt *A-adevărate* și, prin **33—1. c.,** că sînt *A-echivalente*). În mod paralel, propozițiile

(7) *Unii cîini sînt animale*
(8) *Unele animale sînt ființe vii*

sînt (conform cu **32—6.**) *A-adevărate.* Prin **33—1. c.,** (7), (8) sînt *A-echivalente în* L^2.

Deoarece, prin negație, propozițiile *A-adevărate* devin *A-false* (cf. **31—10. b.**), urmează că

(9) *Nu este adevărat că unii cîini sînt animale*
(10) *Nu este adevărat că unele animale sînt ființe vii*

sînt *A-false.* În conformitate cu **33—1. d.,** (9), (10) sînt *A-echivalente.*

Dat fiind că

(11) *Nu este adevărat că unii cîini nu sînt animale*

este *A-adevărată,* urmează, conform cu **31—10. b.,** că propoziția:

(12) *Unii cîini nu sînt animale*

este *A-falsă.* Dat fiind că (10) este *A-falsă,* urmează, con-

form cu **33—1. d.**, că propozițiile (10), (12) sînt *A-echivalente*.

Ni se pare însă destul de greu acceptabilă ideea că perechi de propoziții ca (1) și (2) sau (3) și (4) sau (5) și (6) sau (7) și (8) sau, în sfîrșit, (9) și (10) s-ar putea caracteriza semantic printr-un raport de *sinonimie*, dacă e să luăm acest termen în accepția uzuală: forme diferite pentru aceeași semnificație. Se pare deci că, în ce privește propozițiile, *A-echivalența* nu poate constitui condiția necesară și suficientă a sinonimiei.

În ce privește sinonimia construcțiilor, chestiunea credem că trebuie discutată în termenii următori.

În cazul în care considerăm că identitatea denotatului lor în toate circumstanțele este o condiție suficientă pentru sinonimie, deci în cazul în care ne decidem să definim sinonimia prin simpla identitate de denotație în toate lumile posibile, putem lua conceptul de *A-echivalență* a descriptorilor ca „explicans" (în sens carnapian) al conceptului de sinonimie a descriptorilor, înlocuind termenul de sinonimie mai puțin exact, cu termenul de *A-echivalență* (a descriptorilor), care, după cum am văzut, poate primi o definiție exactă.

Dacă acceptăm această idee, atunci trebuie să considerăm că două construcții ca:

(13) a. *om*

(13) b. *animal rațional*

sînt *A-echivalente*, ca și

(13′) a. orice cuvînt, x,

(13′) b. definiția lexicografică a cuvîntului x.

Prin urmare, alături de sinonimia dintre (13) a., b., trebuie admisă și sinonimia dintre

(14) a. *cidru*

și

(14) b. Băutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului de mere (sau al altor fructe) (ap. DEX s.v. *cidru*).

Este însă destul de ușor de observat că o astfel de accepție dată termenului de sinonimie are în vedere numai faptul că două expresii diferite denotă același lucru nu și *modul în care* două expresii distincte denotă același lucru.

Astfel, *animal rațional* denotă intersecția mulțimii denotate de *animal*, $[\varphi_a^!]$, cu mulțimea denotată de *rațional*, $[\varphi_r^!]$, deci $[\varphi_a] \cap [\varphi_r^!] = [\varphi_a + \varphi_r^!]$, în timp ce *om* denotă

mulțimea $[\varphi_o]$. *A-echivalența* denotatelor lui *om* și *animal rațional* presupune egalitatea mulțimii $[\varphi_o]$ cu intersecția $[\varphi_a] \cap [\varphi_r]$, deci $[\varphi_o] = [\varphi_a] \cap [\varphi_r]$, deci faptul că toți membrii mulțimii $[\varphi_o]$ sînt în același timp membri ai mulțimii constituite din elemente care aparțin în mod simultan mulțimii $[\varphi_a]$ și mulțimii $[\varphi_r]$ și reciproc: toate elementele care aparțin concomitent mulțimilor $[\varphi_a]$ și $[\varphi_r]$ sînt membri ai mulțimii $[\varphi_o]$. Denotatul lui *animal rațional* este deci *o parte* a denotatelor lui *animal* și *rațional*, deci denotatul lui *om* poate fi definit ca „acea parte a denotatului lui *animal* care coincide cu o parte a denotatului lui *rațional*". Avem a face prin urmare cu o mulțime de obiecte definită o dată prin proprietatea 'φ_o', altă dată prin cuplul de proprietăți '$\varphi_a + \varphi_r$'.

În cazul raportului *cuvînt-definiție*, situația este asemănătoare: definiția enumeră un număr de proprietăți, astfel încît acestea să definească o mulțime egală cu aceea denotată de cuvîntul definit; acest set de proprietăți ne arată *care este* proprietatea φ_{ci}, în cazul în care convenim să spunem că *cidru* are de denotat mulțimea $[\varphi_{ci}]$, adică „acei x care au proprietatea φ_{ci}".

Dacă vrem ca raportul de sinonimie să se refere nu numai la simplul fapt că două construcții distincte au în toate lumile posibile același denotat, ci la faptul că două construcții distincte *denotă în același mod două mulțimi egale*, va trebui să formulăm pentru sinonimie condiții mai restrictive decît aceea ca cele două construcții să fie *A-echivalente*. Restricția (mai puternică) va trebui să constea în aceea că, date fiind două construcții distincte, α, β, fiecare constituent (descriptiv) al construcției α să fie *A-echivalent* cu un constituent din β și reciproc.

Înainte de a fixa printr-o definiție condițiile de sinonimie, vom introduce conceptul de *constituent ultim al unei cbf*, după cum urmează:

33—3. Constituenții ultimi ai unei cbf. Fie α o *cbf* oarecare în L^2; fie $\alpha_1, \ldots, \alpha_n$ elementele constitutive ale construcției α.

Pentru orice $1 \leqslant i \leqslant n$, α_i este un **constituent ultim** al lui α, ddacă α_i *nu este o secvență* de semne din $V_{L'}$, și $\alpha_i \in V_{L'}$.

Conform cu **33—3.**, în expresia

(15) $\langle Q_u \langle$ *animal* $\langle$ *rațional* $\rangle\rangle\rangle$

(15) a. Q_u

este un constituent ultim al construcţiei (15), în timp ce

(15)b. *⟨animal⟨raţional⟩⟩*

este un constituent al construcţiei (15), fără a fi un constituent ultim al acesteia. În schimb, atît

(15) c. *animal*,

cît şi

(15) d. *raţional*

sînt constituenţi ultimi ai construcţiei (15), la fel cu (15) a.

În urma consideraţiilor de mai sus, vom formula următoarele reguli pentru sinonimie, în mod separat pentru *semne simple* şi pentru *construcţii* (eventual propoziţii).

Întrucît termenul de „sinonimie" pare a spune mai mult decît cel de „*A-echivalenţă*", va trebui ca definiţia sinonimiei să fie *mai restrictivă* decît cea dată *A-echivalenţei*; va trebui formulată în aşa fel încît *A-echivalenţa* să fie *una* dintre condiţiile pe care trebuie să le satisfacă două expresii pentru a putea fi considerate sinonime.

Începem prin a defini sinonimia dintre semne (adică dintre semne simple şi nu dintre construcţii formate cu ajutorul semnelor). Condiţia pe care trebuie să o îndeplinească două semne pentru a putea fi considerate sinonime pare a fi (în afară de *A-echivalenţă*) aceea de a aparţine aceleiaşi categorii (gramaticale). Restricţia ni se pare perfect justificată, dacă ne gîndim la faptul că apartenenţa unui cuvînt la o categorie gramaticală poate aduce prin ea însăşi o informaţie cu privire la sens. În principiu (fără a fi cazul şi în fragmentul L^2) tipul de denotat asociat unui descriptor este, în general, dependent de categoria la care aparţine descriptorul. De exemplu, un adjectiv obişnuit, ca *rigid*, are ca denotat mulţimea tuturor obiectelor din U care au proprietatea de a fi rigide; substantivul *rigiditate* denumeşte „proprietatea (care este unică) de a fi rigid". Dacă *rigid* are ca denotat un obiect de ordinul 1, *rigiditate* are ca denotat un obiect de ordinul 2; sau adjectivul *bun* şi adverbul *bine* au — în mare — un sens foarte asemănător, dacă ne gîndim la faptul că proprietatea definitorie a mulţimii denotate poate fi gîndită ca *aceeaşi* pentru ambele cuvinte: proprietatea care reuneşte obiectele (individuale) în mulţimea denotată de *bun* este aceeaşi cu proprietatea care reuneşte „acţiunile" în mulţimea denotată de *bine*. Dar, după cum se observă, *natura* celor două mulţimi este diferită: în primul caz

avem a face cu o mulțime de obiecte individuale din U, în timp ce, în al doilea caz, avem a face cu mulțimea *de proprietăți* ale obiectelor individuale, anume proprietățile (= acțiuni, stări) care reunesc obiectele individuale din U în mulțimi denotate de verbe. În L^2 (ca și în L^1, de altfel), nu există — conform convenției adoptate de noi spre simplificare — semne din categoriile aici menționate: nu există nici adverbe, nici substantive „abstracte ale calității" (întrucît nu există cuvinte derivate cu sufixe lexicale). Dacă avem însă în vedere o definiție generală a sinonimiei, astfel încît sinonimia în L^2 să fie numai un caz particular al sinonimiei, trebuie să avem în vedere o posibilă relevanță semantică a apartenenței unui semn la o anumită categorie gramaticală.

Cu precizările făcute, putem formula următoarea definiție a sinonimiei pentru descriptorii simpli (= nu și pentru construcțiile formate cu descriptori).

33—4. Sinonimia descriptorilor simpli în L^2. Fie α, β doi descriptori simpli (= semne simple din clasa semnelor descriptive).

a. *Cele două semne nu aparțin categoriei functorilor.*

Descriptorii α, β sînt **sinonimi în L^2** ddacă următoarele două condiții sînt satisfăcute:

(i) α, β sînt **A-echivalenți** (în sensul definiției **32—1.**);

(ii) α, β aparțin la aceeași categorie.

b. *Cele două semne aparțin categoriei functorilor.*

1° Dacă α este un functor din categoria $Cat_{i_{F(Cat_j)}}$, atunci β este **sinonim în L^2** cu α ddacă următoarele două condiții sînt satisfăcute.

(i) Pentru oricare descriptor, γ, care aparține categoriei Cat_j, construcțiile $\langle\alpha\langle\gamma\rangle\rangle$, $\langle\beta\langle\gamma\rangle\rangle$ sînt **A-echivalente în L^2**;

(ii) β aparține categoriei $Cat_{i_{F(Cat_j)}}$.

2° Dacă α este un functor din categoria $Cat_{i_{(Cat_j)F}}$, atunci β este **sinonim în L^2** cu α ddacă următoarele două condiții sînt satisfăcute.

(i) Pentru oricare descriptor, γ, care aparține categoriei Cat_j, construcțiile $\langle\langle\gamma\rangle\alpha\rangle$, $\langle\langle\gamma\rangle\beta\rangle$ sînt **A-echivalente în L^2**;

(ii) β aparține categoriei $Cat_{i_{(Cat_j)F}}$.

În acord cu **33—4. a.**, vom spune că *cenușiu* și *gri* sînt *sinonime în L^2* deoarece sînt *A-echivalente* pentru motivele arătate în § **32.** sub 2° și sînt, în același timp, ambele adjective. La fel, *a fugi* și *a alerga* sînt sinonime întrucît sînt *A-echivalente*, pentru motivele arătate sub (3) în § **32.** și sînt ambele verbe *intranzitive*.

În schimb *om* și ***animal rațional*** nu pot fi considerate sinonime în L^2, întrucît ***animal rațional*** nu este un descriptor simplu, ci este o construcție. Or, condiția de sinonimie **33—4.** este formulată pentru descriptorii simpli. În acord cu aceeași definiție, trebuie să spunem că, în cazul în care V_{L^2} ar include și adverbe și abstracte ale calității, perechi ca *rigid — rigiditate, bun-bine* nu participă la relația de sinonimie, întrucît nu satisfac condiția (ii) a regulii **33—4.** (de altfel, în cazul în care regulile semantice ar fi formulate pentru un limbaj în care să figureze și adverbe și abstracte ale calității, este de așteptat ca perechi de tipul celor menționate să nu satisfacă nici condiția (i) din **33—4.**).

Punctul **b.** din **33—4.** are în vedere acei functori al căror denotat este într-un anumit sens dependent de denotatul construcției căreia i se aplică (la stînga, în 1°., sau la dreapta, în 2°.). În cazul fragmentului de limbă de care ne ocupăm, punctul **b.** are în vedere *verbele tranzitive*.

Verbele din această categorie sînt functori care formează împreună cu *complementul (complementele)* predicatul. Conform cu tipul de gramatică adoptat în cap. III, V § **26.**, predicatul unei propoziții ca *Ion vede pe Maria* nu este *vede*, ci *vede pe Maria*; consecința acestui mod de a concepe predicatul este faptul că același verb intră ca element constituent al mai multor predicate distincte: *vede pe Maria*, *vede pe Ion*, *vede caietul*, *îl vede* etc. Conform cu regula **16—6. b.**, sensul verbului tranzitiv *depinde* de sensul complementului: operația ω_k (**16—1.**) „inserează" denotatul complementului în structura pe care o are denotatul verbului tranzitiv: dacă *vedea* are ca denotat mulțimea $[\varphi_v(—, x)]$, grupul predicativ *vede pe Maria* are ca denotat $[\varphi_v(—, \mathfrak{D}$ *(Maria))*$]$ (=„acei **x** care se află în relația φ_v cu denotatul (substantivului) *Maria*"), în timp ce *vede pe Ion* are ca denotat mulțimea $[\varphi_v(—, \mathfrak{D}(Ion))]$, iar la mulțimile $[\varphi_v(—, \mathfrak{D}(Maria))]$, $[\varphi_v(—, \mathfrak{D}(Ion))]$ *nu sînt egale*. Acest fapt explică necesitatea de a formula o regulă specială (punctul **b.**) pentru sinonimia verbelor tranzitive (eventual și a altor functori care prezintă aceeași particularitate). Obser-

văm însă în același timp că necesitatea de a formula o sub-regulă specială pentru functori dispare în momentul în care, în limbajul a cărui semantică o descriem, am admite existența variabilelor (ceea ce nu e cazul pentru L^2). În acest caz, postulatele de sens pe care s-ar baza *A-echivalența* ar fi de forma *Toți care semnează* **ceva** *iscălesc* **ceva** și *Toți care iscălesc* **ceva** *semnează* **ceva** (unde *ceva* este interpretat ca variabilă).

În ce privește sinonimia termenilor singulari (semne simple aparținînd la categoria TS), trebuie să observăm că, postulatul (5) din § **32.** nu ne îndreptățește să vorbim de *sinonimia* dintre *planeta Venus* și *Luceafărul;* aceasta în primul rînd pentru că unul dintre termenii echivalenței, anume *planeta Venus,* nu este un descriptor simplu, ci o *construcție.* Mai mult, trebuie să spunem că *planeta Venus* nici măcar nu este o *cbf* în L^2, deoarece gramatica acestui limbaj nu poate „produce" astfel de construcții (vezi cap. IV, § **26.**).

Am dat totuși acest exemplu în § **32.** numai cu scopul de a arăta cum trebuie pusă problema *A-echivalenței* în cazul termenilor singulari. Pentru a putea vorbi de sinonimie va trebui mai întîi să dezambiguizăm semnul *Venus,* în așa fel încît să știm că acesta se referă la o planetă și nu la zeitatea antică; vom conveni să notăm prin $Venus_1$ cuvîntul care numește planeta. Va trebui, în al doilea rînd, să convenim că *Luceafărul* e un nume propriu neanalizabil în substantiv + articol definit (pentru a putea trata cuvîntul respectiv ca pe un descriptor simplu și nu ca pe o construcție de forma *substantiv + articol*).

Postulatul (5) va avea deci forma:

(5′) $\langle Cop_{id} \langle Venus_1, Luceafărul \rangle\rangle$

($= Venus_1$ *este Luceafărul*)

În aceste condiții, întrucît (5′) este un postulat de sens și $Venus_1$, *Luceafărul* aparțin aceleiași categorii, putem spune că cele două nume sînt *sinonime,* în acord cu **33—4.a.**

Se poate observa că raportul de sinonimie este mai puternic decît cel de *A-echivalență.* Acest lucru poate fi exprimat prin următorul corolar, consecință evidentă a definiției **33—4.**

33—5. Corolar. Fie α, β doi descriptori oarecare din L^2. Dacă α, β sînt **sinonimi în L^2**, atunci α, β sînt **A-echivalenți în L^2**; inversa nu este însă adevărată.

După ce am definit raportul de sinonimie între descriptorii simpli, putem trece la definirea raportului de sinonimie dintre descriptorii complecşi (care pot fi şi propoziţii).

O definiţie aparte a sinonimiei dintre descriptorii complecşi se justifică prin necesitatea de a face distincţia dintre, de ex., *identitatea de sens* a două propoziţii şi simplul fapt că cele două propoziţii sînt în toate lumile identice din punctul de vedere al valorii de adevăr. Este vorba deci de a face distincţia între *Toţi cîinii sînt animale, Toţi oamenii sînt muritori*, care sînt (ca propoziţii *A-adevărate*) *A-echivalente*, evident, fără „a spune acelaşi lucru", şi *Unele semnături sînt lizibile, Unele iscălituri sînt citeţe*, care sînt şi ele *A-echivalente* (conform cu **32—5.**), dar care, în acelaşi timp, spun exact acelaşi lucru.

Stabilim, mai departe, următoarea regulă de sinonimie pentru construcţii:

33—6. Construcţii sinonime în L^2. Fie α, β două *cbf* oarecare în L^2; α are structura $\langle\alpha_1, \ldots, \alpha_m\rangle$, β are structura $\langle\beta_1, \ldots, \beta_n\rangle$, unde $\alpha_1, \ldots, \alpha_m, \beta_1, \ldots, \beta_n$ sînt *constituenţii ultimi* (**33—3.**) ai construcţiilor α şi, respectiv, β.

Construcţiile α, β sînt **sinonime în L^2** ddacă satisfac următoarele două condiţii:

(i) $m = n$

(ii) pentru orice $1 \leqslant i \leqslant m$

1° dacă α_i, β_i sînt semne logice, atunci $\alpha_i = \beta_i$

2° dacă α_i, β_i sînt semne descriptive, atunci α_i, β_i sînt **sinonime în L^2**.

Conform cu **33—6.**, se poate observa că perechile de propoziţii *L-echivalente* enumerate în **23—12. a.** 1°—4°. şi **b.** nu satisfac condiţiile de sinonimie. De exemplu:

(16) a. *Toţi cîinii sînt animale*

b. *Nu este adevărat că unii cîini nu sînt animale*

nu sînt sinonime, deoarece nu satisfac condiţiile stipulate prin **33—6.** Pentru a arăta acest lucru, vom transcrie cele două propoziţii în conformitate cu convenţiile folosite pînă aici:

(16) a'. $\langle\langle Q_u\ \langle$ *cîine* $\rangle\rangle\langle$ *Cop* $\langle$ *animal* $\rangle\rangle\rangle$

(16) b'. $\langle NEG\langle Q_E\langle$ cîine $\rangle\rangle\ \langle$ *nu* $\langle$ *Cop* $\langle$ *animal* $\rangle\rangle\rangle\rangle$

Se observă că (16) a'. conţine 4 constituenţi ultimi, în timp ce (16) b'. conţine 6 constituenţi ultimi. Condiţia (i) nu este satisfăcută.

În ce privește semnele logice, se observă că nu toate satisfac condiția 1° (ii).

De asemenea, spunem că

(17) a. *om*

și

(17) b. *animal rațional*

deși sînt *A-echivalente*, nu sînt sinonime, deoarece nu satisfac condiția **33—6.** (i) și, prin urmare, nici (ii).

În schimb, dacă admitem că perechile

(18) a. *iscălitură*

(18) b. *semnătură*

(19) a. *citeț*

(19) b. *lizibil*

sînt perechi de semne (descriptive) *A-echivalente*, atunci construcțiile

(20) *iscălitură citeață*

(21) *semnătură lizibilă*

sau

(22) *semnătură citeață*

(23) *iscălitură lizibilă*

sînt sinonime: (20) cu (21) și (22) cu (23), deoarece au număr egal de constituenți ultimi: 2 (**33—6.** (i)); primul constituent descriptiv din (20) este *A-echivalent* cu primul constituent din (21), iar al doilea constituent descriptiv din (20) este *A-echivalent* cu al doilea constituent din (21) (**33—6.** 2°(ii)); în același fel, se poate arăta că (22), (23) satisfac și ele condițiile de sinonimie.

Se poate observa că perechea de sub (7) este exclusă din categoria construcțiilor sinonime, întrucît, deși, în mare, s-ar putea spune că ambele construcții denotă *aceeași mulțime* de obiecte, în realitate, fiecare dintre ele o denotă în mod diferit. În schimb (20), (21) sînt *sinonime*, întrucît au denotat identic, iar denotarea se face în același mod; la fel și pentru perechile (22), (23).

Se poate arăta, de asemenea, că perechile de propoziții:

(24) a. *Unele semnături sînt lizibile*

b. *Unele iscălituri sînt citețe*

(25) a. *Unele iscălituri sînt lizibile*

b. *Unele semnături sînt citețe*

sînt perechi de propoziții sinonime, întrucît satisfac condițiile de sub **33—6.** Vom arăta acest lucru pentru prima

pereche, pe care o vom transpune în forma convențională:

(24) a'. $\langle\langle Q_E \langle \textit{semnătura} \rangle\rangle \langle \textit{Cop} \langle \textit{lizibil} \rangle\rangle\rangle$

b'. $\langle\langle Q_E \langle \textit{iscălitură} \rangle\rangle \langle \textit{Cop} \langle \textit{citeț} \rangle\rangle\rangle$.

Numărul constituenților ultimi ai celor două construcții este același: 4 (**33—6.**(i)).

Constituenții logici sînt identici: Q_E, *Cop* (**33—6.** (ii) 1°). Al doilea constituent, *semnătură*, din (24) a', este descriptiv și este *A-echivalent* cu al doilea constituent, care este tot descriptiv, din b': *iscălitură*; al patrulea constituent din a', *lizibil*, este descriptiv și este *A-echivalent* cu al patrulea constituent din b', *citeț*, care este tot descriptiv (**33—6.** (ii) 2°).

În ce privește sinonimia construcțiilor (propoziții sau *cbf* mai mici decît propozițiile), aceasta trebuie văzută ca o încercare de a exprima, în termenii aparatului conceptual utilizat de noi în această lucrare, ideea de „izomorfism intensional" a lui R. Carnap[15]. În această ordine de idei, atragem atenția asupra faptului că raportul de sinonimie dintre construcții (ca și acela de *sinonimie*, pur și simplu) nu se bazează în nici un fel pe ideea de *intensiune* și, prin urmare, nu implică distincția intensiune/extensiune, ceea ce este în perfectă concordanță cu intenția noastră de a discuta unele aspecte de bază ale semanticii limbilor naturale în termeni independenți de distincția menționată.

c. Restricții selective și postulate de sens.

După cum se arată în **29—3.**, o „restricție selectivă", adică o regulă care prevede întrebuințarea unui cuvînt numai în relație sintactică cu o categorie de cuvinte caracterizată printr-o anumită trăsătură semantică, poate fi captată în termenii unei relații de incluziune între denotatul unui anumit cuvînt și sensul „general" al categoriei de cuvinte cu care poate intra într-o relație sintactică.

A formula o restricție semantică în ce privește subiectul unui verb înseamnă a spune că orice element al domeniului care este inclus în mulțimea denotată de verb este inclus într-o anumită mulțime, denotată de un cuvînt care servește drept „caracterizare semantică" a cuvintelor care pot fi subiect al verbului respectiv.

---

[15] Carnap, 1960: 56—59, în special 59, pentru definiție.

A spune, de exemplu, că subiectul verbului *gîndi* trebuie să fie un cuvînt al cărui denotat trebuie să cadă sub incidența conceptului de „om" înseamnă a spune că orice element din *U*, dacă aparține mulțimii caracterizate prin proprietatea „gîndi", atunci aparține mulțimii caracterizate prin proprietatea „om". Așadar denotatul lui *gîndi* este inclus în denotatul lui *om*.

În același fel se pune și chestiunea restricțiilor semantice referitoare la alt gen de relații sintactice. Cînd spunem că verbul *învăța* se construiește cu două complemente, primul „al persoanei", al doilea „al obiectului", spunem de fapt că orice element al domeniului care are proprietatea de a fi în relația „învăța" cu un obiect oarecare aparține mulțimii caracterizate prin proprietatea „om". Deci mulțimea obiectelor caracterizate prin relația „învăța" în raport cu un al doilea element, y, aparține mulțimii caracterizate prin proprietatea „om". Așadar, prima mulțime este inclusă în mulțimea denotată de cuvîntul *om*.

În același fel se pot discuta și unele restricții de întrebuințare a atributului adjectival. Un adjectiv ca *onest* se poate folosi în legătură cu obiecte care au proprietatea de a fi ființe umane, deci cu elemente care aparțin mulțimii denotate de *om*. Prin urmare, denotatul lui *onest* este inclus în denotatul lui *om*.

Avem a face, prin urmare, cu raporturi de incluziune între denotate. În acest subparagraf, ne vom referi numai la restricțiile selective impuse de predicat asupra subiectului, deoarece tratarea altor tipuri de restricții ar face necesară o extindere a fragmentului de limbă considerat.

Dacă stabilim pentru *gîndi* regula:

(1) $\mathfrak{D}(gîndi) = [\varphi_g]$ (= „acei x care au proprietatea „φ_g")

și pentru *om* regula:

(2) $\mathfrak{D}(om) = [\varphi_o]$ (= „acei x care au proprietatea φ_o"), putem considera că restricția în conformitate cu care subiectul lui *gîndi* trebuie să fie un element din *U* sau o mulțime din *U* care să fie inclusă în submulțimea denotată de *om* poate fi exprimată prin incluziunea:

(3) $\mathfrak{D}(gîndi) \subset \mathfrak{D}(om)$

sau, ceea ce este același lucru, prin:

(4) $[\varphi_g] \subset [\varphi_o]$

În mod asemănător, pentru a exprima faptul că orice element care are proprietatea „onest" are proprietatea

„om" (deci că *onest* nu se poate spune decît despre *oameni*), vom considera că:

(5) $\mathfrak{D}(onest) = [\varphi_h]$

şi vom stabili relaţia

(6) $[\varphi_h] \subset [\varphi_o]$

sau, în termeni de denotaţie:

(7) $\mathfrak{D}(onest) \subset \mathfrak{D}(om)$.

Relaţiile de incluziune de sub (4), (6) sînt relaţii *între denotate*.

Mai departe, se poate spune că orice propoziţie în care T (= termenul, deci subiectul) are ca denotat mulţimea *din stînga* semnului $\subset$ şi în care functorul pentru propoziţii ($S_{(T)F}$) are ca denotat mulţimea *din dreapta* semnului $\subset$ (ca în (4), (6)) este *un postulat de sens*, conform cu **31—1.** Se poate observa însă că mulţimile incluse sînt, în ambele cazuri pe care le analizăm, denotate ale unor cuvinte care nu sînt *termeni* (generali sau singulari): verb intranzitiv în (4), adjectiv în (6). Pentru a face ca semnele respective să poată ocupa poziţia de subiect, este necesar să schimbăm categoria gramaticală a semnelor respective, adică să le transformăm în termeni generali. Acest lucru se poate realiza cu ajutorul functorilor.

Aplicînd functorul *care* (din categoria $Pr^{**}_{B\ F(S(T)F)}$) verbului *gîndi* (luat aici ca intranzitiv), obţinem construcţia ⟨*care*⟨*gîndi*⟩⟩ aparţinînd categoriei Pr^{**}_{B} (conform cu **26—4.d.**). La fel, prin aplicarea functorului *Cop*, obţinem de la adjectivul *onest* ⟨*Cop*⟨*onest*⟩⟩, construcţie care aparţine categoriei $S_{(T)F}$ (conform cu **14—12, 14—15d.** (ii)); construcţiei ⟨*Cop*⟨*onest*⟩⟩ i se aplică functorul *care*, obţinîndu-se şi în acest caz o construcţie din categoria Pr^{**}_{B} (conform cu **26—4.d.**). Conform cu **26—4.b.** 1°, orice Pr^{**}_{B} este un Pr_{B}. Prin aplicarea functorului Q_U (= cuantificatorul universal) se obţine din ambele construcţii cîte un TG:

(8) ⟨Q_U⟨*care* ⟨*gîndi*⟩⟩⟩
(= *Toţi cei care gîndesc*)

(9) ⟨Q_U⟨*care*⟨*Cop*⟨*onest*⟩⟩⟩⟩
(= *Toţi cei care sînt oneşti*).

Celor doi termeni generali li se poate aplica acum un functor pentru propoziţii ($S_{(T)F}$). Întrucît ne interesează să obţinem propoziţii în care denotatul grupului predicativ

să fie [φ_o], vom forma de la substantivul *om* un predicat ($S_{(T)F}$) cu ajutorul copulei

(10) ⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩.

Cu ajutorul functorului de sub (10) se pot forma propozițiile:

(11) ⟨⟨Q_U⟨*care*⟨*gîndi*⟩⟩⟩ ⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩
(= *Toți cei care gîndesc sînt oameni*)

(12) ⟨⟨Q_U⟨*care*⟨*Cop*⟨*onest*⟩⟩⟩⟩⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩
(= *Toți cei care sînt onești sînt oameni*).

Dat fiind că denotatele lui *gîndi* și *om* se află în raport de incluziune (3), așa cum denotatul lui *onest* se află în relație de incluziune cu denotatul lui *om* (7), urmează că propozițiile (11), (12) sînt postulate de sens (**31—1.a.**) și deci *A-adevărate* (**31—4.**); dacă (11), (12) sînt *A-adevărate*, atunci sînt adevărate în toate lumile posibile (**31—5.**).

Ca și sub paragraful precedent, dăm mai jos metoda de construire a postulatelor de sens din categoria celor discutate.

Avem a face deci cu *restricțiile de selecție* impuse de un grup predicativ oarecare, β, asupra subiectului.

1°. Din β se formează un P_B^{**} cu ajutorul functorului *care*: ⟨*care*⟨β⟩⟩.

2°. Din construcția ⟨*care*⟨β⟩⟩ se formează un TG cu ajutorul functorului Q_u:⟨Q_u⟨*care*⟨β⟩⟩⟩.

3°. Se alege din V_L, acel substantiv, *α*, în al cărui denotat este inclus denotatul grupului verbal respectiv (de fapt, α reprezintă „genul proxim" al tuturor substantivelor care pot figura în poziție de subiect al grupului verbal respectiv).

4°. Se formează de la α un grup predicativ (= $S_{(T)F}$), cu ajutorul copulei: ⟨*Cop*⟨α⟩⟩.

5°. Functorul obținut prin 4°. se atașează construcției obținute prin 2°. obținîndu-se o *propoziție*.

6°. Deoarece $\mathfrak{D}$(β) este inclus în $\mathfrak{D}$(α), propoziția obținută prin 5°. este un **postulat de sens în L²**.

d. „Mărci semantice" și postulate de sens.

În **29—4.** am arătat că, în cazul în care „mărcile semantice" sînt, în același timp, cuvinte ale limbii-obiect, între denotatele acestor cuvinte are loc un raport de *incluziune*.

În fond, „mărcile semantice", în măsura în care sînt cuvinte ale limbii obiect, pot fi considerate ca „gen pro-

xim" al cuvintelor pe care le caracterizează. Revenind la exemplele de sub **33. a.**, *vas* de sub (1), care este gen proxim în raport cu *chiuvetă*, poate fi una dintre „mărcile semantice" ale cuvîntului *chiuvetă*. Mai departe, dacă *vas* are ca gen proxim sensul cuvîntului *recipient* (**33.a.** (5)), putem spune, de asemenea, că *recipient* este o „marcă semantică" a cuvîntului *chiuvetă* și că marca *vas* este **inclusă în** marca *recipient*, mai exact, că *denotatul* mărcii *vas* este inclus în denotatul lui *recipient*[16].

În calitate de cuvinte ale limbii-obiect, *vas, recipient, colectiv, asociație, grup* au denotate (mulțimi); în calitate de „mărci semantice", denotatele cuvintelor de mai sus se află în raport de *incluziune*. Vom avea deci $\mathfrak{D}(\textit{cană}) \subset \mathfrak{D}(\textit{vas})$, $\mathfrak{D}(\textit{ceașcă}) \subset \mathfrak{D}(\textit{vas})$ etc., iar pentru *vas*, avem $\mathfrak{D}(\textit{vas}) \subset \mathfrak{D}(\textit{recipient})$; sau: $\mathfrak{D}(\textit{consiliu}) \subset \mathfrak{D}(\textit{colectiv})$, $\mathfrak{D}(\textit{societate}) \subset \mathfrak{D}(\textit{asociație})$, $\mathfrak{D}(\textit{colectiv}) \subset \mathfrak{D}(\textit{grup})$, $\mathfrak{D}(\textit{asociație}) \subset \mathfrak{D}(\textit{grup})$.

Ținînd seamă de caracterul **tranzitiv** al incluziunii, pe baza relațiilor de mai sus, următoarele incluziuni au, de asemenea, loc: $\mathfrak{D}(\textit{cană}) \subset \mathfrak{D}(\textit{recipient})$, $\mathfrak{D}(\textit{chiuvetă}) \subset \mathfrak{D}(\textit{recipient})$ etc. sau $\mathfrak{D}(\textit{consiliu}) \subset \mathfrak{D}(\textit{grup})$, $\mathfrak{D}(\textit{societate}) \subset \mathfrak{D}(\textit{grup})$.

Dat fiind că incluziunea se stabilește între *denotate*, trebuie să admitem că toate propozițiile universale care exprimă acest raport de incluziune sînt *postulate de sens* în L^2. Deci propoziții ca: *Orice cană este un vas, Orice ceașcă este un vas, Orice consiliu este un colectiv* sînt **postulate de sens în L^2.**

e. Consecințe ale postulatelor de sens.

Pentru a face mai evident modul în care postulatele de sens „guvernează" structura semantică a propozițiilor, vom analiza mai în amănunt un exemplu.

Să luăm propoziția:

(1) *Unele pisici sînt oneste*

sau, în sistemul de reprezentare adoptat aici:

(1′) $\langle\langle Q_E\langle \textit{pisică}\rangle\rangle\langle \textit{Cop}\langle \textit{onest}\rangle\rangle\rangle$.

Să facem presupunerea că, printre postulatele de sens ale limbii L^2 se află și

(2) *Toate pisicile sînt animale*

---

[16] Asupra raportului de incluziune dintre mărcile semantice au atras atenția cei care au pus bazele semanticii generativ-transformaționale; cf., de ex., Katz & Postal, 1963: 16–17.

adică

(2′) ⟨⟨Q_u ⟨*pisică*⟩⟩⟨*Cop*⟨*animal*⟩⟩⟩

şi

(3) *Nici un animal nu este om*

pe care îl vom reprezenta prin

(3′) ⟨⟨Q_u⟨*animal*⟩⟩⟨*nu*⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩⟩

(= *Toate animalele nu sînt oameni*) ; am preferat totuşi forma din (3) întrucît „traducerea" pe care am dat-o aici propoziţiei (3′) este mai puţin uzuală). Din (1′) şi postulatul (12) din **c.** rezultă (prin **23—23.** B 2°):

(4) ⟨⟨Q_E⟨*pisică*⟩⟩ ⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩.

Din postulatele (2′) şi (3′) rezultă:

(5) ⟨⟨Q_u⟨*pisică*⟩⟩⟨*nu*⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩⟩.

Propoziţia (5) este *A-adevărată*, deoarece este consecinţa logică a unor postulate de sens, anume (2′), (3′).

Consecinţa logică a propoziţiei (5) este

(6) ⟨NEG⟨⟨Q_E⟨*pisică*⟩⟩ ⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩⟩

(= *Nu este adevărat că unele pisici sînt oameni*).

Propoziţia (6) este, de asemenea, *A-adevărată* în L^2, deoarece este consecinţa logică a unei propoziţii *A-adevărate*, anume (5).

Propoziţia (4) este echivalentă cu

(7) ⟨NEG⟨NEG⟨⟨Q_E⟨*pisică*⟩⟩⟨*Cop*⟨*om*⟩⟩⟩⟩⟩

Întrucît (6) este *A-adevărată*, iar (7) este negaţia ei, trebuie să spunem, conform cu **31—10. a.**, că (7) este *A-falsă*. Conform cu **32—7.**, întrucît (4) este *A-echivalentă* cu o propoziţie *A-falsă*, trebuie să spunem că (4) este *A-falsă*.

Exemplul de mai sus arată că propoziţiile în care nu se respectă „regulile de selecţie" sînt propoziţii *A-false*[17].

§ 34. „Adevăr" şi „postulate de existenţă". Vom examina pe scurt în acest paragraf situaţia în care subiectul unei propoziţii este mulţimea vidă.

Subiectul poate să aibă ca denotat mulţimea vidă în două situaţii: (a) cînd intersecţia mulţimii denotate de subiect cu o lume posibilă, w_i (lumea la care se raportează propoziţia), este vidă şi (b) cînd numele propriu

---

[17] Pentru accepţia şi explicaţia noţiunii de „restricţie selectivă", precum şi pentru rolul pe care această noţiune îl are într-o semantică generativ-interpretativă, vezi Katz & Fodor, 1964: 503—516; interpretarea propoziţiilor „anormale" semantic ca propoziţii *A-false* a fost propusă în Vasiliu, 1977.

sau numele comun denotat de subiect are ca denotat mulţimea vidă (ceea ce revine la a spune că denotatul numelui-subiect nu satisface condiţia de non-vacuitate). Evident că, în cazul (b), intersecţia denotatului cu *oricare* dintre lumile posibile este întotdeauna egală cu mulţimea vidă.

Vom considera în detaliu numai situaţia (a), întrucît (b) se reduce la a spune că subiectul are ca denotat mulţimea vidă în *toate* lumile posibile.

Să considerăm un Pr_B(= substantiv comun) oarecare şi o lume oarecare, w_i; fie $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ o propoziţie universală formată cu functorul β de la $\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle$, şi $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ propoziţia existenţială corespunzătoare. Să presupunem mai departe că pentru $\mathfrak{D}(\alpha)$ avem $\mathfrak{D}(\alpha) \cap$ $\cap\, w_i = \emptyset$. Dat fiind că mulţimea vidă este inclusă în orice mulţime, vom avea $V(\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle, w_i) = A$. Pe de altă parte, dat fiind că intersecţia mulţimii vide este egală cu mulţimea vidă, vom avea $V(\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle, w_i) =$ $= F$. Aşadar, implicaţia dintre propoziţia universală şi corespondenta ei existenţială nu are loc.

Să presupunem acum că $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle$ *implică* în w_i propoziţia $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ şi că $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i = \emptyset$.

Dacă prima o implică pe a doua, urmează că nu este posibil ca $V(\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle w_i) = F$, adică nu este posibil ca $(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) \cap \mathfrak{D}(\beta) = \emptyset$, deci au loc atît $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \emptyset$, cît şi $\mathfrak{D}(\beta) \cap w_i \neq \emptyset$ şi $\mathfrak{D}(\alpha) \cap \mathfrak{D}(\beta) \neq \emptyset$. Se observă însă că $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \emptyset$ *contrazice* ipoteza iniţială, anume că $\mathfrak{D}(\alpha) \cap$ $\cap\, w_i = \emptyset$.

Să presupunem acum că $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \emptyset$ şi că implicaţia dintre cele două propoziţii nu are loc. Dacă implicaţia nu are loc, înseamnă că $V(\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle, w_i) = A$ şi $V(\langle\langle Q_E$ $\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle, w_i) = F$. Din faptul că propoziţia existenţială (cea de a doua) este falsă, urmează că $(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) \cap$ $\cap\, \mathfrak{D}(\beta) = \emptyset$ (vezi **19—1.**), iar aceasta înseamnă că propoziţia universală $\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\langle nu\langle\beta\rangle\rangle$ este adevărată; însă dacă aceasta este adevărată, urmează că incluziunea $\mathfrak{D}(\alpha) \cap$ $\cap\, w_i \subset \overline{\mathfrak{D}(\beta)}$ are loc. Am admis însă, prin ipoteză, că $V(\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle, w_i) = A$, deci că incluziunea $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \subset$ $\subset \mathfrak{D}(\beta)$ are, de asemenea, loc. Aşadar mulţimea $\mathfrak{D}(\alpha) \cap$ $\cap\, w_i$ este inclusă în acelaşi timp în mulţimea $\mathfrak{D}(\beta)$ şi în complementara ei. Este ştiut însă că singura mulţime care este inclusă în acelaşi timp într-o altă mulţime şi în complementara ei este mulţimea vidă. Aşadar $\mathfrak{D}(\alpha) \cap$ $\cap\, w_i = \emptyset$, ceea ce contrazice ipoteza iniţială.

Cele arătate mai sus ne permit să stabilim următoarea teoremă:

34—1. Teoremă. Fie $\xi(\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle)$ şi $\xi(\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle)$ două propoziţii oarecare în L^2; prima universală, cealaltă, existenţiala ei corespunzătoare.

Pentru orice w_i, propoziţia $\xi(\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle)$ **implică în** w_i propoziţia $\xi(\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle)$ ddacă $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \emptyset$.

Teorema de mai sus arată că în orice lume posibilă inferenţa de la universal la existenţial este posibilă numai cu condiţia ca, în lumea respectivă, să **existe** obiectele denotate de subiect. Deci o astfel de inferenţă **presupune un postulat de existenţă.** Este motivul pentru care Quine[18] consideră că inferenţa aici în discuţie nu este o lege pur logică (ea este legată de o anumită presupoziţie asupra domeniului).

Consecinţa evidentă a teoremei de mai sus este:

34—2. Corolar. Fie α un Pr_B^{**} oarecare în L^2. Dacă $\mathfrak{D}(\alpha) = \emptyset$, atunci $\xi(\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle)$ **nu implică** $\xi(\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle)$ în nici una din lumile posibile.

Cele arătate în **34—1., 2.** au următoarea semnificaţie concretă:

1°. Dintr-o propoziţie ca *Toţi cîinii sînt negri* — adevărată în w_i — nu se poate deduce propoziţia *Unii cîini sînt negri* decît cu condiţia să admitem că, în w_i, există cîini.

2°. Dintr-o propoziţie ca *Toţi dragonii sînt animale fabuloase* nu se poate deduce propoziţia *Unii dragoni sînt animale fabuloase* în nici o lume posibilă, întrucît denotatul lui *dragon* este mulţimea vidă[19].

În legătură cu propoziţiile individuale din **19—1.** rezultă evident:

34—3. Teoremă. Fie $\xi(\alpha)$ o propoziţie oarecare în care $\alpha \in TS$ în poziţia de subiect.

---

[18] Quine, 1961: 160—161 atrage atenţia asupra faptului că inferenţa de la (Ux)Fx la (Ex)Fx nu are baze *strict* logice, întrucît se bazează pe un *postulat de existenţă*, care nu este un postulat logic; este o situaţie asemănătoare cu cea pe care o semnalăm aici.

[19] Interpretarea propusă în acest paragraf pentru propoziţiile în care subiectul are „denotat vid" diferă esenţial de cea propusă în Vasiliu, 1979; în articolul menţionat, consideram că propoziţiile (generale) al căror subiect denotă mulţimea vidă sînt *A-adevărate*, întrucît pentru orice mulţime A, $\emptyset \subset A$.

a. Pentru orice w_i, dacă $V(\xi(\alpha))w_i = A$, atunci $\mathfrak{D}(\alpha) \cap$ $\cap\ w_i \neq \emptyset$.

b. Pentru orice w_i, dacă $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i = \emptyset$, atunci $V(\xi(\alpha), w_i) = F$.

Următorul corolar este o consecinţă evidentă a teoremei de mai sus:

34—4. Corolar. Fie $\xi(\alpha)$ o propoziţie în care $\alpha \in TS$ în funcţie de subiect. Dacă $\mathfrak{D}(\alpha) = \emptyset$, atunci pentru orice lume, w_i, $V(\xi(\alpha), w_i) = F$.

Semnificaţia concretă a celor arătate sub **34—4., 3.** este următoarea:

1°. Dacă într-o lume oarecare, w_i, propoziţia *Ion doarme* este adevărată, atunci, în w_i, **există** individul denotat de *Ion*.

2°. Dacă într-o lume oarecare nu există individul denotat de *Ion*, atunci propoziţia *Ion doarme* este falsă.

3°. Dacă un TS denotă o entitate fictivă, deci dacă denotatul său este mulţimea vidă, atunci orice propoziţie al cărui subiect este termenul cu denotatul vid este *falsă în toate lumile posibile*, fără a fi logic falsă[20]. Mai concret, dat fiind că *Afrodita* denotă o entitate fictivă, orice propoziţie despre *Afrodita* este *falsă în toate lumile posibile*; sînt false aşadar în toate lumile posibile atît o propoziţie ca *Afrodita este un personaj mitologic*, cît şi o propoziţie ca *Afrodita nu are ochi*.

Cele arătate pe scurt în acest paragraf ne duc la concluzia că, pentru a „salva" anumite relaţii logice dintre propoziţiile limbajului natural precum şi unele propoziţii pe care intuitiv le considerăm adevărate, trebuie ca totdeauna să **postulăm existenţa** — într-o anumită lume posibilă — a entităţilor la care propoziţiile se referă. Acest postulat de existenţă apare în multe cazuri în dezacord şi cu intuiţia şi cu cunoştinţele pe care le deţinem în raport cu realitatea. O tratare a problemei într-un mod care să reducă într-o măsură dezacordul cu „intuiţia" va fi încercată în cap. VIII, unde vom vorbi despre operatorii modali, întrucît, după cum vom vedea, *a exista* este un astfel de operator.

§ 35. Consideraţii finale: semnificaţia lingvistică a A-determinării. În acest capitol am precizat ideea de „adevăr analitic" şi o serie de alte concepte legate de această idee.

---

[20] Vezi nota 18.

1°. După cum am arătat încă din consideraţiile introductive ale acestui capitol (§§ **29.**, **30.**), ideea de „analiticitate" îşi are originea în filozofie. Am căutat însă să subliniem încă de la început (cf. § **29.**) că „sursa" ideii de analiticitate este *limbajul*, în sensul că acesta pune în evidenţă o serie de *relaţii între sensurile* anumitor cuvinte; de exemplu, astfel de relaţii există între sensul lui *cîine* şi sensul lui *animal*: proprietatea „animal" face parte din proprietatea „cîine" sau, altfel spus, mulţimea denotată de *cîine* este inclusă în mulţimea denotată de *animal*.

Date fiind cele de mai sus, propoziţiile care denotă exact acest gen de relaţii între sensuri au o proprietate specifică, anume aceea de a fi *adevărate în toate lumile posibile*. În felul acesta, semantica limbajului natural reprezintă baza observaţională a ideii filozofice de analiticitate:

(i) judecata analitică este rezultatul unei „scindări" a conceptului subiect (Kant);
(ii) adevărul judecăţii analitice nu este un fapt de experienţă (Kant);
(iii) o propoziţie analitică este „adevărată pe baza sensului" (Carnap).

2°. Pornind de la ideea că, în condiţiile de sub 1°., nu se poate defini ideea de analiticitate în general, ci numai în raport cu un limbaj determinat, am definit o serie de *A-concepte* în limbajul L^2 (adevăr analitic, postulate de sens, *A-determinare*, *A-echivalenţă*, sinonimie etc.).

3°. După definirea *A-conceptelor*, am examinat o serie de proprietăţi ale sensului care se pot capta în termenii *A-conceptelor*: problema cuvintelor care exprimă „genul proxim" în raport cu alte cuvinte, problema „mărcilor semantice", problema „restricţiilor selective", problema generală a substituţiei reciproce „salva veritate" şi, legată de aceasta, problema sinonimiei; am insistat în mod special asupra cazurilor de „denotaţie vidă", întrucît atît uzul concret al limbajului natural, cît şi regulile de denotaţie ale acestuia creează condiţiile unui contact aproape permanent al semanticianului cu această problemă: limbajul natural este de multe ori folosit pentru a vorbi despre obiecte care nu există în starea de lucruri la care se referă comunicarea sau nu există în nici o stare de lucruri imaginabilă logic.

Întrucît *A-conceptele* nu fac decît să reflecte proprietăți *ale sensurilor*, este firesc ca aspectele esențiale ale relațiilor dintre sensurile cuvintelor să poată fi captate în termenii unei teorii a analiticității în limbile naturale. Așadar, dacă putem considera că limbajul natural reprezintă „baza observațională" care motivează ideea filozofică de analiticitate,[21] sîntem la fel de îndreptățiți să considerăm că, o dată elaborată o teorie a analiticității într-un limbaj oarecare, de ex. L^2, această teorie este de natură să capteze o serie de *trăsături esențiale* ale raporturilor dintre sensurile cuvintelor. Cele discutate în §§ **29.**, **33.** arată că o serie întreagă de aspecte esențiale ale limbajului natural se reduc, în ultimă analiză, la un număr mic de relații analitice între sensuri. De ex., chestiunea compatibilității sau incompatibilității semantice dintre cuvinte se poate aborda în aceiași termeni în care se abordează relația dintre un cuvînt-gen și un cuvînt-specie; denotația vidă a unor cuvinte derivă din asumarea existenței unei anumite relații între mulțimea denotată de un cuvînt și mulțimea vidă, tot așa cum adevărul unei propoziții ca *orice cîine este un animal* derivă din asumarea existenței unei anumite relații între denotatul lui *cîine* și denotatul lui *animal*.

4°. Un rol decisiv în elaborarea conceptului de „analitic în L^2" îl joacă ideea de „postulat de sens" (aceasta deoarece propozițiile „analitice în L^2" se definesc ca propoziții care sînt postulate de sens sau sînt consecințe logice ale postulatelor de sens). Postulatele de sens sînt propozițiile a căror semnificație este tocmai relația (dintre subiect și predicat) care presupunem că există între două (sau mai multe) sensuri: conținutul propoziției *Toți cîinii sînt animale* denotă relația de incluziune dintre mulțimea denotată de *cîine* și mulțimea denotată de *animal*, iar această relație este asumată ca *avînd loc* oricînd și oriunde.

Pentru limbajele artificiale, construite, postulatele de sens sînt *prescriptive*, în sensul că reprezintă reguli de utilizare a semnelor descriptive. Pentru limbajele naturale, postulatele de sens trebuie — așa cum observă Stegmüller[22] — „descoperite" în dosul faptelor de uz; ele nu ne sînt

---

[21] O discuție critică aprofundată a punctului de vedere în conformitate cu care ideea de „analiticitate" are un caracter *lingvistic* se găsește la Flonta, 1975: 57–62, împreună cu principalele indicații bibliografice.

[22] Stegmüller, 1969: 61.

„date", o dată cu construcția sistemului. Pentru limbajele naturale, postulatele de sens reprezintă o modalitate de a exprima în mod aproximativ regulile uzului. Postulatele de sens „nu creează" uzul, ci îl *exprimă* în termeni aproximativi.

Stabilirea unei liste concrete de postulate de sens pentru o limbă naturală sau pentru un fragment al ei (ca, de ex., L^2) este o operație asemănătoare în esență cu aceea pe care o face lexicograful atunci cînd glosează sensurile cuvîntului: tot așa cum lexicograful trebuie să formuleze o definiție pentru sensul cuvîntului α observînd situațiile în care este folosit α, cel care vrea să stabilească relația dintre sensul cuvintelor α, β, pentru a formula un postulat de sens care să exprime această relație, trebuie să observe, în prealabil, uzul cuvintelor α și β. Deosebirea dintre operația lexicografului și operația celui care vrea să formuleze un postulat de sens constă, în mare măsură, în faptul că cel din urmă are *de observat în mod comparativ* uzul a două sau mai multe cuvinte, α, β, în timp ce primul are de observat uzul fiecărui cuvînt în parte. Această asemănare de esență între cele două operații face posibilă stabilirea postulatelor de sens nu pe baza observării directe a uzului a două sau mai multe cuvinte, ci pe baza analizei comparative a gloselor acestora. Căci orice glosă lexicografică reflectă (cu aproximație, evident) uzul cuvîntului la care se referă.

5°. Relațiile dintre sensurile a două sau mai multe cuvinte rezultă în mod exclusiv, așa cum am căutat să arătăm atît în cursul acestui capitol, cît și aici sub 4°., din uzul cuvintelor. Dacă uzul este observat în mod corect, atunci relația are loc totdeauna, iar propoziția al cărei conținut este această relație este considerată de către vorbitorii limbii respective ca fiind totdeauna adevărată. Deci, dacă pentru $\mathfrak{D}$*(cîine)* și $\mathfrak{D}$*(animal)* uzul celor două cuvinte pune în evidență relația $\mathfrak{D}$*(cîine)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(animal)*, atunci propoziția *Orice cîine este un animal* va fi considerată de către orice vorbitor al limbii L^2 ca *adevărată în orice circumstanță* sau, altfel spus, negația acestei propoziții va fi considerată ca *falsă în orice circumstanță*.

Adevărul unei astfel de propoziții rezultă, în aceste condiții, nu din coincidența cu realitatea de fapt, ci din exprimarea corectă a relației de sens. Apare astfel suficient de clar relația dintre *mentalitatea* sau *ansamblul de cunoștințe*

ale unei colectivităţi care foloseşte o anumită limbă şi „relaţiile de sens" dintre cuvinte. Dacă într-o anumită comunitate lingvistică cuvîntul *peşte* este folosit *şi* în legătură cu crapul sau ştiuca, *şi* în legătură cu obiectele care aparţin mulţimii denotate de *balenă*, vom putea considera că incluziunea $\mathfrak{D}$*(balenă)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(peşte) are loc* şi că, prin urmare, propoziţia *Orice balenă este un peşte* este un postulat şi este, prin urmare, adevărată în orice circumstanţă. Pentru o comunitate lingvistică în care *peşte* este folosit în legătură cu orice obiect ca crapul, ştiuca etc. dar *nu* şi cu balenele, incluziunea $\mathfrak{D}$*(balenă)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(peşte)* nu are loc şi, prin urmare, propoziţia mai sus menţionată nu este un postulat de sens şi nu este, în consecinţă, adevărată în orice împrejurare (mai mult, este, probabil, *falsă*).

Această situaţie pune în evidenţă două fapte: (i) că „analiticitatea" este dependentă direct de regulile semantice ale unui limbaj determinat şi (ii) că analiticitatea exprimă *ansamblul de cunoştinţe*[23] pe care o anumită colectivitate le deţine în legătură cu realitatea. Dacă sensul lui *balenă* este sau nu este inclus în sensul lui *peşte* aceasta depinde de ceea ce „se înţelege", în colectivitatea respectivă, prin *balenă* şi prin *peşte* sau mai exact, de felul în care „este construit" sau „s-a ajuns la" conceptul de „peşte" şi la conceptul de „balenă", deci de ceea ce se consideră trăsătură *definitorie* pentru obiectele denotate de cele două cuvinte.

Dependenţa relaţiilor de sens de „mentalitatea" unei anumite colectivităţi rezultă şi mai clar din consideraţiile făcute în legătură cu „denotatele vide": pentru un om al societăţii actuale un nume ca *Persefona* este un nume mitologic, fără un denotat în realitate. Pentru societatea antică acelaşi cuvînt este foarte probabil că avea un denotat despre care se presupunea că există într-o lume, alta decît cea reală. Pentru cei care cred în existenţa dragonilor, *şarpe cu aripi* nu este o construcţie cu denotat vid, ci o construcţie care are ca denotat un obiect care „se întîmplă" să nu existe în lumea direct cunoscută, dar există într-o lume care poate deveni şi actuală; *şarpe cu aripi* are acelaşi gen de denotat pentru această categorie ca *pisică verde*.

Observaţiile făcute sub acest punct sînt de natură să arate că ceea ce se captează în postulatele de sens sta-

---

[23] Flonta, 1975: 72–76, 134–145, 191–203 şi pass.

bilite pe baza observării uzului lingvistic nu reflectă realitatea, ci *cunoştinţele şi credinţele despre realitate* ale unei comunităţi, aşa cum acestea se concretizează în sensurile cuvintelor şi în relaţiile dintre aceste sensuri sau, mai general vorbind, în felul în care sistemul de semne este folosit de o colectivitate determinată în raport cu realitatea, deci în *semantica* sistemului respectiv.

Din această perspectivă, ajungem — aşa cum se poate observa — la recuperarea ideii că în limbaj se concretizează „mentalitatea" unei anumite colectivităţi, mai exact ansamblul de cunoştinţe şi credinţe ale acestei colectivităţi în raport cu realitatea. O serie de cercetători au subliniat această dependenţă a semanticii de „cultura" unei colectivităţi[24]. *A-conceptele* oferă posibilitatea captării acestui aspect în termeni exacţi. Evident exactitatea nu exclude aproximarea; *A-conceptele* exprimă *cu un anumit grad de aproximaţie* modul în care limbajul reflectă cunoştinţele unei comunităţi asupra realităţii.

Ceea ce oferă în plus aparatul conceptual legat de ideea de analiticitate în raport cu observaţiile deja făcute cu privire la relaţia sens/cultură este posibilitatea de a *sistematiza* şi a *calcula* consecinţele acestei relaţii asupra întregului sistem semantic al unei limbi date.

PARTEA A II-A

Sens și cunoaștere

Capitolul VII

LIMBAJUL L^3

§ **36. Considerații introductive.** În secțiunea care urmează ne propunem să discutăm problemele sensului în raport cu o serie de cuvinte care exprimă — pentru a utiliza o formulare mai puțin tehnică — „caracteristici" sau „proprietăți" ale sensului propoziției (sau al unui cuvînt). După cum vom vedea, în cazul propozițiilor, „caracteristicile" sensului exprimate prin cuvinte din această categorie țin de **modalitate**: cuvintele din această categorie arată *cum* este adevărată (sau falsă) o propoziție.

Pentru a ne ocupa de aceste aspecte, este necesar să luăm în considerație un limbaj mai complex și decît L^1, și decît L^2, dar care, în același timp, să includă și toate elementele existente în L^1 și L^2. Vom construi deci un al treilea limbaj, L^3, care se caracterizează prin toate elementele existente în L^2, la care se adaugă alte cîteva. Vom defini deci limbajul L^3 în raport cu L^2, prin specificarea elementelor care nu se găsesc în L^2 (același procedeu a fost folosit în secțiunea a doua a lucrării, §§ **26.—28.**).

§ **37. Extensiunea L^3: vocabularul și gramatica.**

a. Vocabularul limbajului L^3 (V_{L^3}).

Vocabularul limbajului L^3 conține toate semnele vocabularului V_{L^2}, la care se adaugă:

(a) functorul *există* (pe care îl vom simboliza prin E pentru prescurtarea formulelor)
(b) functorul *este* cu sensul de „a se afla" într-un loc și un moment definit (simbolizat prin e)
(c) functorul *în mod necesar* (simbolizat prin N)
(d) functorul *se crede că* (simbolizat prin B)
(e) functorul *se știe că* (simbolizat prin K).

Functorii de sub (a), (b) se aplică direct substantivelor, formînd de la acestea *propoziții*. Pentru a evita for-

muiarea unui număr prea mare de reguli și o complexitate prea mare a acestora și a putea capta, în același timp, aspectele relevante pentru discuția noastră, vom considera că aparțin limbajului L^3 numai propoziții de forma:

(1) **există** *creioane*
(2) **sînt** *creioane*
(3) **există** *Ion*
(4) **este** *Ion*

adică propoziții în care subiectul apare *nearticulat*. Forma în care predicatul apare la începutul propoziției o considerăm *formă standard*, deși (3), (4) sînt foarte puțin uzuale în limba română. O facem totuși, deoarece (3), (4) nu sînt *incorecte* (sînt *acceptabile* în anumite condiții) și cu scopul de a realiza reguli uniforme de formare a propozițiilor. Pentru a „corecta" acest rezultat care se abate de la uzul obișnuit, vom considera, *fără a mai formula explicit aceste reguli*, că gramatica limbajului L^3 conține o serie de reguli care permit inversiunea, astfel încît din (1) — (4) să se poată obține:

(1') *creioane* **există**
(2') *creioane* **sînt**
(3') *Ion* **există**
(4') *Ion* **este.**

Întrucît distincția singular/plural o considerăm nerelevantă în raport cu cele ce ne interesează în această lucrare (ca și în L^1, de altfel), vom considera că apariția pluralului în construcții ca (1) — (4) este o chestiune care afectează exclusiv regulile de concaternare a constituenților și *nu sensul*. Evident, aceste reguli nu vor fi formulate aici, tot așa cum nu au fost formulate pentru L^1.

Functorii (c) — (e) sînt din categoria celor care formează propoziții de la propoziții. Prin aceasta, (c) — (e) se aseamănă cu functorul NEG. Observăm că oricare dintre functorii de sub (c) — (e) poate fi prefixat unei propoziții negate, tot așa cum NEG se poate prefixa unei propoziții formate cu unul din functorii (c) — (e).

O a doua observație privește functorii *se crede că, se știe că*: ei apar numai în această formă în L^3, deci *în forma impersonală* (propoziția la care se atașează fiind, deci, conform cu tradiția, *subiectivă*). Considerăm că ceea ce se obține prin prefixarea acestor functori la o construcție

propoziţională este tot o *propoziţie* (deci o construcţie din categoria S) şi nu altceva *(frază)*.

În acord cu cele arătate pînă aici, spunem că limbajului L^3 îi aparţin şi propoziţii de forma:

(5) ⟨N⟨*Ion doarme*⟩⟩ (= *În mod necesar, Ion doarme*)

(5′) ⟨N⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩ (= *În mod necesar, nu este adevărat că Ion doarme*)

(5″) ⟨NEG⟨N⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩ (= *Nu este adevărat că, în mod necesar, Ion doarme*)

(6) ⟨B⟨*Ion doarme*⟩⟩ (= *Se crede că Ion doarme*)

(6′) ⟨B⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩ (= *Se crede că nu este adevărat că Ion doarme*)

(6″) ⟨NEG⟨B⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩ (= *Nu este adevărat că se crede că Ion doarme*).

Acelaşi tip de construcţii se obţine şi în cazul în care în loc de B se foloseşte K:

(7) ⟨K⟨*Ion doarme*⟩⟩ (= *Se ştie că Ion doarme*)

(7′) ⟨K⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩

(7″) ⟨NEG⟨K⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩.

Alături de functorii (a) — (e), trebuie luaţi în consideraţie functorii corelaţi cu cei de sub (c) — (e) şi anume:

(f) *este posibil că* . . . (simbolizat prin Π)

(g) *este credibil că* (simbolizat prin Kr)

(h) *este posibil, în raport cu tot ce se ştie* (simbolizat prin π).

Functorii de sub (f) — (h) formează şi ei propoziţii de la propoziţii (ca şi negaţia); negaţia propoziţiei poate să apară *înainte* sau după functor, ca şi în cazul functorilor (c) — (e):

(8) ⟨Π⟨*Ion doarme*⟩⟩ (= *Este posibil ca Ion să doarmă*)

(8′) ⟨Π⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩ (= *Este posibil să nu fie adevărat că Ion doarme*)

(8″) ⟨NEG⟨Π⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩ (= *Nu este adevărat că este posibil ca Ion să doarmă*)

(9) ⟨Kr⟨*Ion doarme*⟩⟩

(9′) ⟨Kr⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩

(9″) ⟨NEG⟨Kr⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩

(10) ⟨π⟨*Ion doarme*⟩⟩

(10′) ⟨π⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩

(10″) ⟨NEG⟨π⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩

(construcţiile (10) — (10″) se citesc înlocuind pe π prin *este posibil în raport cu ce se ştie*).

În urma consideraţiilor precedente vom defini vocabularul limbajului L^3 după cum urmează:

37—1. Vocabularul limbajului L^3 (V_{L^3}).

a. Pentru orice semn, α, dacă $\alpha \in V_{L^2}$, atunci $\alpha \in V_{L^3}$.

b. Din V_{L^3} fac parte următoarele semne care nu fac parte din V_{L^2}:

(i) E; (ii) e; (iii) N; (iv) Π; (v) B; (vi) Kr; (vii) K; (viii) π.

c. Semnele de sub **b.** aparţin categoriei **functorilor.**

b. Gramatica limbajului L^3 (V_{L^3}).

Consideraţiile ne-formale făcute sub **a.** servesc ca bază intuitivă, ca motivare şi, într-o anumită măsură, ca explicaţie pentru regulile gramaticale de mai jos. Explicaţiile suplimentare vor fi date, atunci cînd sînt necesare, în legătură cu fiecare regulă în parte.

37—2. Categorii de bază în G_{L^3}. Categoriile de bază din G_{L^3} sînt **identice** cu categoriile de bază din G_{L^2} (**26—2.**).

37—3. Categorii de functori în L^3

a. Toate categoriile de functori din G_{L^2} sînt şi categorii de functori în G_{L^3}.

b. Functorii care aparţin la V_{L^3}, fără să aparţină la V_{L^2}, aparţin următoarelor categorii:

(i) E, e $\in S_{F(N)}$

(ii) N, Π, B, Kr, K, π $\in S_{F(S)}$

Punctul (i) de sub **b.** arată că E, e aparţin acelor functori care formează propoziţii atunci cînd sînt aplicaţi semnelor (sau construcţiilor) din categoria N, care conţin termeni singulari şi predicative de bază (vezi mai jos regula **37—4.**).

37—4. Atribuirea de categorii în L^3.

a. Pentru orice semn, α, pentru care $\alpha \in V_{L^3}$, α aparţine categoriei indicate de subscript.

b. Excepţie de la **a.** face situaţia definită mai jos, cînd unui semn, α, i se poate atribui altă categorie decît cea indicată de subscript.

Pentru orice *cbf*, α, $\alpha \in$ N ddacă $\alpha \in$ TS sau $\alpha \in Pr^*_B$.

c. Toate regulile de atribuire a categoriilor în G_{L^2} sînt şi reguli de atribuire a categoriilor în G_{L^3}.

d. (i) Pentru orice *cbf*, β, dacă $\beta \in$ N, atunci $\langle E\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle e\langle\beta\rangle\rangle \in$ S.

În urma considerațiilor precedente vom defini vocabularul limbajului L^3 după cum urmează:

37—1. Vocabularul limbajului L^3 (V_{L^3}).

a. Pentru orice semn, α, dacă $\alpha \in V_{L^2}$, atunci $\alpha \in V_{L^3}$.

b. Din V_{L^3} fac parte următoarele semne care nu fac parte din V_{L^2}:

(i) E; (ii) e; (iii) N; (iv) Π; (v) B; (vi) Kr; (vii) K; (viii) π.

c. Semnele de sub **b.** aparțin categoriei **functorilor.**

b. Gramatica limbajului L^3 (V_{L^3}).

Considerațiile ne-formale făcute sub **a.** servesc ca bază intuitivă, ca motivare și, într-o anumită măsură, ca explicație pentru regulile gramaticale de mai jos. Explicațiile suplimentare vor fi date, atunci cînd sînt necesare, în legătură cu fiecare regulă în parte.

37—2. Categorii de bază în G_{L^3}. Categoriile de bază din G_{L^3} sînt **identice** cu categoriile de bază din G_{L^2} (**26—2.**).

37—3. Categorii de functori în L^3

a. Toate categoriile de functori din G_{L^2} sînt și categorii de functori în G_{L^3}.

b. Functorii care aparțin la V_{L^3}, fără să aparțină la V_{L^2}, aparțin următoarelor categorii:

(i) E, e $\in S_{F(N)}$

(ii) N, Π, B, Kr, K, $\pi \in S_{F(S)}$

Punctul (i) de sub **b.** arată că E, e aparțin acelor functori care formează propoziții atunci cînd sînt aplicați semnelor (sau construcțiilor) din categoria N, care conțin termeni singulari și predicative de bază (vezi mai jos regula **37—4.**).

37—4. Atribuirea de categorii în L^3.

a. Pentru orice semn, α, pentru care $\alpha \in V_{L^3}$, α aparține categoriei indicate de subscript.

b. Excepție de la **a.** face situația definită mai jos, cînd unui semn, α, i se poate atribui altă categorie decît cea indicată de subscript.

Pentru orice *cbf*, α, $\alpha \in$ N ddacă $\alpha \in$ TS sau $\alpha \in Pr^*_B$.

c. Toate regulile de atribuire a categoriilor în G_{L^2} sînt și reguli de atribuire a categoriilor în G_{L^3}.

d. (i) Pentru orice *cbf*, β, dacă $\beta \in$ N, atunci $\langle E\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle e\langle\beta\rangle\rangle \in$ S.

(ii) Pentru orice *cbf*, β, dacă $\beta \in S$, atunci
$\langle N\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle \Pi\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle B\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle Kr\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle K\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle \pi\langle\beta\rangle\rangle \in S$.

Explicații speciale sînt necesare în legătură cu **b.**, care arată că orice TS (nume propriu, nume articulat cu Art_1, substantiv determinat de *acest*, *acel*) și orice Pr_B^* (substantiv comun) aparțin categoriei *N*(= nume); această sub-regulă ne permite formularea punctului **d.**(i): prin aplicarea functorilor E sau e unui *nume* (N) se obține o propoziție (de existență): *Ion există; acest creion există; oameni sînt; oameni există; Ion este, acest creion este, oameni sînt.*

În ce privește punctul **d.** (ii) trebuie arătat că aici se stabilește că orice propoziție formată cu unul dintre functorii de sub **37—3. b.** (ii) este o propoziție rezultată dintr-o altă propoziție. Nu are nici o importanță faptul dacă propoziția căreia i se aplică unul dintre acești functori este sau nu este formată, la rîndul ei, cu vreunul dintre functorii de sub **b.** (ii) sau cu NEG. Așadar construcții ca

(11) ⟨N⟨*Ion doarme*⟩⟩
(12) ⟨N⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩
(13) ⟨NEG⟨N⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩
(14) ⟨N⟨K⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩ *(= În mod necesar se crede că Ion doarme)*
(15) ⟨N⟨K⟨NEG⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩⟩ *(= În mod necesar se știe că nu este adevărat că Ion doarme)*

sînt, în acord cu **b.** (ii), *cbf* din categoria S și, în consecință, li se poate aplica din nou un functor din categoria $S_{F(S)}$, rezultatul fiind, din nou, o construcție din categoria S; acesteia i se poate aplica din nou un functor din categoria $S_{F(S)}$ ș.a.m.d. Așadar, de ex., din (14) se obține, prin aplicarea functorului Π, propoziția:

(14′) ⟨Π⟨N⟨K⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩⟩ *(= Este posibil să fie necesar să se creadă că Ion doarme)*.

Conform cu **37—3.b.** (ii) și **37—3.d.** (ii), același functor se poate aplica de două ori:

(14″) ⟨N⟨N⟨K⟨*Ion doarme*⟩⟩⟩⟩ *(= În mod necesar (că) în mod necesar se crede că Ion doarme)*.

Pentru L^3, corespunzător regulii **26—7.**, vom avea următoarea regulă de bună formare a construcțiilor:

37—5. Regula pentru cbf în L³.

a. Pentru orice construcție, α, dacă α este o *cbf* în L^2, atunci α este o *cbf* în L^3 (dar nu și invers).

b.1°. Pentru orice *cbf*, α, dacă $\alpha \in N$, atunci:
(i) $\langle E\langle\alpha\rangle\rangle$
(ii) $\langle e\langle\alpha\rangle\rangle$
sînt *cbf* în L^3.
2°. Pentru orice construcție, ξ, dacă $\xi \in S$, atunci:
(i) $\langle N\langle\xi\rangle\rangle$; (ii)$\langle \Pi\langle\xi\rangle\rangle$; (iii) $\langle B\langle\xi\rangle\rangle$;
(iv) $\langle Kr\langle\xi\rangle\rangle$; (v) $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$; (vi) $\langle \pi\langle\xi\rangle\rangle$.
sînt, de asemenea, *cbf* în L^3.

În conformitate cu **37—5.**, toate construcțiile care sînt bine formate în L^2 sînt bine formate și în L^3 (**a.**). Punctul **b.** arată că din orice propoziție bine formată (inclusiv cele formate cu ajutorul functorilor NEG, E, e, N, Π, B, Kr, K, π) se poate obține o altă propoziție, prin aplicarea functorilor mai sus menționați (vezi și exemplele (11) — (14″) de mai sus).

§ **38. Semantica limbajului L³.** Semantica limbajului L^3 diferă de semantica limbajului L^2 numai prin regulile legate de functorii enumerați sub **37—3.**

Toți acești functori, după cum vom vedea mai jos, nu au propriu-zis un denotat specific; formînd *propoziții*, acești functori nu au decît rolul de a face ca, propozițiilor pe care le formează, să li se atribuie prin funcția V valori în conformitate cu anumite reguli specifice.

În cazul functorilor de sub **37—3.b.**, valoarea de adevăr a propoziției formate cu ajutorul lor depinde în mod direct de valoarea de adevăr atribuită propoziției de bază (= aceea căreia i se aplică functorul). Din acest punct de vedere functorii de sub **37—3.b.** seamănă cu NEG. Ceea ce îi deosebește de acesta este faptul că valoarea de adevăr a propozițiilor formate cu functorii din categoria menționată depinde nu numai de valoarea de adevăr a propoziției „de bază", în raport cu o *anumită* lume posibilă (aceea la care se referă propoziția formată cu functor), ci în raport cu *mai multe lumi posibile*: cu *cel puțin una* sau cu *toate*.

În mod paralel, functorii E, e, formează propoziții adevărate sau false, în raport cu statutul pe care îl au denotațiile construcțiilor din categoria N cărora functorii respectivi li se aplică, în raport cu diversele lumi posibile (cu *cel puțin una* sau cu *toate*).

Așadar, valoarea de adevăr a propozițiilor formate cu oricare dintre functorii de sub **37—3.** nu depinde de starea de lucruri dintr-o anumită lume posibilă, ci de sta-

rea de lucruri din *mai multe lumi posibile*. Altfel spus, pentru a determina valoarea de adevăr a unei propoziții formate cu unul din acești functori, nu este suficient să stabilim care este situația în lumea la care propoziția se referă, ci trebuie să luăm în considerație fie starea de lucruri din *toate* lumile posibile, fie starea de lucruri din cel puțin încă o lume posibilă (identică sau neindentică cu aceea la care se referă propoziția a cărei valoare de adevăr vrem să o stabilim). Astfel, pentru a spune dacă propoziția

(1)⟨π⟨*Ion doarme*⟩⟩ (= *Este posibil ca Ion să doarmă*)

este adevărată într-o lume posibilă, w_i, nu este suficient să știm dacă propoziția

(1′) *Ion doarme*

este sau nu este adevărată în w_i, ci este necesar să stabilim dacă *există* o lume în care (1′) să fie adevărată; această lume poate să fie sau poate să nu fie w_i, căci pentru ca (1) să fie adevărată în w_i nu este necesar ca (1′) să fie adevărată în w_i. Mai concret: pentru ca (1) să fie adevărată *acum* și *aici*, nu este absolut necesar ca (1′) să fie și ea adevărată *acum* și *aici*, ci este suficient ca (1′) să fie adevărată *cîndva* și/sau *undeva*.

Generalizînd, spunem că valoarea de adevăr a oricărei propoziții formate cu unul (sau mai mulți) dintre functorii de sub **37—3.** depinde în mod direct și exclusiv de denotatul construcției pe care o numim provizoriu „de bază", în cel puțin una sau în toate lumile posibile.

Spunem pentru acest motiv că sensul acestor functori este **modal** (sau „intensional"). Vom spune deci că functorii de sub **37—3.** sînt, din punct de vedere semantic, **functori modali** (sau „intensionali").

Întrucît sensul acestor functori este *în întregime dependent* (= este *funcție*) de denotatul construcției la care se aplică considerăm că toți acești functori fac parte din categoria **semnelor logice.**

În urma celor arătate, stabilim următoarea partiție a semnelor în $V_{L'}$:

38—1. Clasificarea semnelor din $V_{L'}$. Semnele din $V_{L'}$ se împart în *semne logice* și *semne descriptive*.

a. Semne logice. Semnele logice din $V_{L'}$ sînt toate *semnele logice din* V_L, la care se adaugă functorii E, e N, Π, B, Kr, K, π.

b. Semnele descriptive. Semnele descriptive din V_L, sînt toate semnele care *nu sînt logice*.

Pentru a putea formula regulile semantice care se aplică propozițiilor formate cu functorii enumerați în **37—3.**, este necesar să facem unele considerații asupra *relațiilor existente între lumile posibile*, deci asupra relațiilor existente între membrii clasei W*.

a. Relația de ,,accesibilitate" (sau ,,alternativitate").

Pornind de la o stare de lucruri (= lume posibilă) dată este destul de rezonabil să facem presupunerea că nu ne putem ,,reprezenta" sau nu putem ,,construi" *efectiv* decît o *parte* din situațiile alternative *posibile din punct de vedere logic*.

Mai exact, considerînd o lume dată, w_i, care nu este decît o colecție de obiecte individuale din U, în raport cu un anumit punct de referință, deci, să spunem $w_i = \{x_1, x_2, x_7\}$, alternativele *logice* la această lume sînt toate combinațiile care se pot teoretic realiza cu cele *n* obiecte individuale din U, în raport cu *k* puncte de referință, cu posibilitatea ca oricare dintre combinații să *se repete* la oricare două puncte de referință diferite.

În aceste condiții, numărul de alternative, teoretic posibile, la w_i este, se poate observa, atît de mare, încît cu greu cineva ar putea să facă o enumerare completă a lor, fie și numai pentru cazul în care în U, n-ar exista decît de ex. 100 de elemente individuale, iar numărul ,,punctelor de referință" n-ar fi nici el mai mare de 100.

De aceea ni se pare natural să considerăm că numărul de alternative la o anumită lume posibilă (concepută ca mulțime de obiecte din U, raportată la un punct de referință determinat la care cineva are acces) este *limitat*. Vom considera că acest număr limitat de alternative la o lume posibilă dată reprezintă lumile care sînt **accesibile** din lumea w_i sau că aceste lumi sînt singurele care reprezintă alternativele propriu-zise la lumea w_i. Toate celelalte lumi sînt alternativele *pur teoretice* (sau logice) la w_i.

Mai departe, vom considera că o lume w_j este **accesibilă** lumii w_i sau este o **alternativă** (propriu-zisă, adică nu numai teoretic posibilă) a lumii w_i, dacă lumea w_j se află în relația R cu lumea w_i: $R(w_i,w_j)$. În acord cu cele

spuse, vom spune că relaţia R este o relaţie de **alternativitate** sau **accesibilitate**[1].

În acord cu cele arătate, vom stabili următoarea definiţie:

38—2. Lumi posibile alternative. Fie W* mulţimea (reuniune) a tuturor lumilor posibile; fie w_i o lume oarecare din W* şi fie R o relaţie de *alternativitate (accesibilitate)* definită pe mulţimea W*.

Lumea posibilă w_j este o **alternativă** a lumii w_i, ddacă $R(w_i,w_j)$ are loc.

Pentru comoditatea expunerii, vom conferi uneori *uneia* dintre lumile posibile din W* un statut special, considerînd-o *lumea reală*, adică o mulţime de obiecte pe care cineva le poate cunoaşte într-un loc determinat şi la un moment determinat. Vom simboliza lumea reală prin *w.

Din **38—2.** se poate obţine următoarea definiţie:

38—3. Lumi posibile alternative la lumea reală. Fie $*w \in W*$ lumea reală; orice *lume posibilă*, w_j, este o **alternativă la lumea reală** ddacă $R(*w,w_j)$ are loc.

Pînă aici am vorbit de relaţia R (de *accesibilitate* sau *alternativitate*), fără a arăta care sînt **proprietăţile** acestei relaţii.

După cum se ştie o relaţie, R, poate fi:

1. *Reflexivă:* pentru orice x, R(x,x).
2. *Tranzitivă:* pentru orice x, y, z, *dacă* R(x,y) şi R(y,z), *atunci* R(x,z).
3. *Simetrică:* pentru orice x, y, *dacă* R(x,y), *atunci* R(y,x).

În cele ce urmează, vom defini patru relaţii pe mulţimea W* (a lumilor posibile) după cum urmează:

38—4. Relaţii de alternativitate. Fie W* mulţimea lumilor posibile; relaţiile R_N, R_K, R_B, R_E se definesc pe mulţimea W* după cum urmează: pentru orice lume, w_i, w_j,

a. $R_N(w_i,w_j)$, ddacă $R(w_i,w_j)$ şi R este *reflexivă, tranzitivă* şi *simetrică;*

b. $R_K(w_i,w_j)$, ddacă $R(w_i,w_j)$ şi R este *tranzitivă* şi *reflexivă;*

c. $R_B(w_i,w_j)$, dacă $R(w_i,w_j)$ şi R este *tranzitivă;*

d. $R_E(w_i,w_j)$, ddacă $R(w_i,w_j)$[2].

---

[1] Cf. Hughes &. Cresswell, 1972: 76—92; Hintikka, 1969: 42, 44—46, 48—49; Vasiliu, 1978 a: 129, 130, 135.

[2] În Vasiliu, 1978 a: 135, 136, 176, 203, R_N corespunde relaţiei R din modelele S5; ibid: 134, 136, 163, R_K corespunde relaţiei R din modelele

Pe baza celor arătate în **38—4.**, putem fixa *condițiile* în care spunem că o lume, w_k, *este* o alternativă a lumii w_i, după cum urmează:

38—5. Condiții de alternativitate. Fie W* mulțimea lumilor posibile. Fie R o relație (care nu are nici una dintre proprietățile de sub 1°—3°).

a. Pentru orice lume posibilă, w_k, $R_E(w_i,w_k)$, **ddacă** $R(w_i,w_k)$; în acest caz, w_k este o **E-alternativă** la w_i.

b. Pentru orice lume posibilă, w_k, $R_B(w_i,w_k)$, **ddacă** (i) $R(w_i,w_k)$ *sau* (ii) există o lume, w_j, astfel încît, $R(w_i,w_j)$ și $R(w_j, w_k)$; în acest caz, w_j este o **B-alternativă** la w_i.

c. Pentru orice lume posibilă, w_k, $R_K(w_i, w_k)$ **ddacă** (i) $R(w_i, w_k)$ *sau* (ii) există o lume w_j, astfel încît $R(w_i, w_j)$ și $R(w_j,w_k)$ *sau* (iii) $w_k = w_i$; în acest caz, w_k este o **K-alternativă** la w_i.

d. Pentru orice lume posibilă, w_k, $R_N(w_i, w_k)$, **ddacă** (i) $R(w_i,w_k)$ *sau* (ii) există o lume, w_j, astfel încît $R(w_i, w_j)$ și $R(w_j,w_k)$ *sau* (iii) $w_k = w_i$ *sau* (iv) $R(w_k,w_i)$; în acest caz, w_k este o **N-alternativă** la w_i.

Din felul în care au fost fixate condițiile de alternativitate sub **38—5.**, decurge în mod evident următoarea teoremă:

38—6. Teoremă. Fie w_i, w_j, două lumi posibile deoarece:

a. Pentru orice w_j, dacă $R_E(w_i,w_j)$ are loc, atunci $R_B(w_i,w_j)$ are, de asemenea, loc; reciproca nu este adevărată.

b. Pentru orice w_j, dacă $R_B(w_i,w_j)$ are loc, atunci $R_K(w_i,w_j)$ are, de asemenea, loc; reciproca nu este adevărată.

c. Pentru orice w_j, dacă $R(w_i,w_j)$ are loc, atunci $R_N(w_i, w_j)$ are, de asemenea, loc; reciproca nu este adevărată.

Se poate observa că, pe baza proprietății de tranzitivitate a relației *dacă ... atunci*, din **38—6.** se poate obține:

38—7. Corolar (la 38—6.). Fie w_i, w_j două lumi posibile oarecare.

a. Pentru orice lume posibilă, w_j, dacă $R_E(w_i,w_j)$ are loc, atunci au loc și: $R_B(w_i,w_j)$, $R_K(w_i,w_j)$ și $R_N(w_i,w_j)$. Orice *E-alternativă* este în același timp o *B-alternativă*, o *K-alternativă* și o *N-alternativă* la w_i.

S4; ibid: 214, R_B corespunde relației R din modelele DS4; ibid.: 214, relația R_E corespunde relației R din modelele DT.

b. Pentru orice w_j, dacă $R_B(w_i,w_j)$ are loc, atunci au loc şi $R_K(w_i, w_j)$, $R_N(w_i, w_j)$. Orice *B-alternativă* este în acelaşi timp o *K-alternativă* şi o *N-alternativă* la w_i.

c. Pentru orice lume posibilă, w_j, dacă $R_K(w_i,w_j)$ are loc, atunci are loc şi $R_N(w_i,w_j)$. Orice *K-alternativă* este în acelaşi timp şi o *N-alternativă* la w_i.

Se poate observa că **c.** de sub **38—7.** este identic cu **c.** de sub **38—6.**, ceea ce era de aşteptat, dat fiind faptul că singura relaţie de alternativitate implicată de $R_K(w_i,w_j)$ este *N-alternativitatea*.

Teorema **38—6.** şi corolarul **38—7.** au o deosebită importanţă întrucît, pe baza acestora, se pot demonstra relaţiile semantice dintre propoziţiile de forma $\langle E\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle B\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle N\langle\xi\rangle\rangle$ (vezi mai jos § **38—18.**).

b. Reguli de adevăr pentru propoziţiile modale.

Pentru a putea formula regulile semantice pentru propoziţiile formate cu functori modali, vom recurge la un model semantic[3] de forma $\langle \mathfrak{D}, V, R_E, R_B, R_K, R_N, W^*\rangle$, unde:

1°. $\mathfrak{D}$ este funcţia de denotaţie definită sub **13—1.**

2°. V este „funcţia de adevăr" definită în **19—1.**

3°. R_E, R_B, R_K, R_N sînt relaţii definite pe mulţimea W^*, numite relaţii de **alternativitate** (sau **accesibilitate**) şi definite în acord cu **38—4.**

4°. W^* este mulţimea-reuniune a tuturor lumilor posibile: $W^* = \{w_i \cup \ldots \cup w_n \cup \ldots\}$.

Ne vom referi la modelul semantic descris mai sus prin termenul de „Model NKBE". Regulile semantice care urmează sînt formulate şi au valabilitate numai în raport cu acest model. Vom vorbi deci nu pur şi simplu de adevărat şi fals, ci de *NKBE-adevărat* şi *NKBE-fals*; nu despre faptul că propoziţia ξ *implică* propoziţia ξ', ci de faptul că ξ *NKBE-implică* ξ'; nu despre faptul că ξ, ξ' sînt echivalente, ci despre faptul că ξ, ξ' sînt *NKBE-echivalente* etc. Atunci cînd, în locul formulărilor de mai sus, vor fi utilizate formulări ca *adevărat*, *fals*, *implică* etc., acestea trebuie înţelese ca simple *abrevieri* ale formulărilor complete menţionate mai sus.

Trecem, în continuare, la formularea regulilor semantice pentru functori.

---

[3] Pentru noţiunea de „model (semantic)", vezi Hintikka, 1969: 42, 44; Hughes & Cresswell, 1972: 72 (cu referire la Hintikka, *op. cit.*: 350—352).

38—8. Reguli semantice pentru functorii E, e.
Fie $\alpha \in N$ un semn oarecare sau o *cbf* în L^3. Pentru orice w_i

a. 1° $V(\langle E\langle\alpha\rangle\rangle, {*w}) = A$ ddacă există o lume, w_i, astfel încît $R_E({*w}, w_i)$ şi $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i \neq \emptyset$

2° $V(\langle E\langle\alpha\rangle\rangle, {*w}) = F$ ddacă, pentru orice lume, w_i, dacă $R({*w}, w_i)$, atunci $(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) = \emptyset$

b. 1° $V(\langle e\langle\alpha\rangle\rangle, {*w}) = A$ ddacă există o lume, w_i, astfel încît dacă $R_E({*w}, w_i)$, atunci ${*w} = w_i$ şi $\mathfrak{D}(\alpha) \cap$ $\cap\, w_i \neq \emptyset$

2° $V(\langle e\langle\alpha\rangle\rangle), {*w}) = F$ ddacă pentru orice lume, w_i, $R_E({*w}, w_i)$ şi ${*w} \neq w_i$ sau $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i = \emptyset$.
Conform cu **a.**, spunem că o propoziţie ca

(2) **Există** *pisici*

este adevărată, în cazul în care *există* o lume posibilă care „exemplifică'' denotatul cuvîntului *pisică* şi este falsă, în cazul în care o astfel de lume nu există. Atragem atenţia asupra faptului că lumea care „exemplifică'' denotatul lui *pisică* nu trebuie să fie în mod necesar identică cu lumea *w (la care se raportează propoziţia (2)).

În schimb, conform cu **b.**, propoziţia

(3) **Sînt** *pisici*

este adevărată numai în cazul în care *există* o lume care exemplifică denotatul substantivului respectiv şi această lume este exact aceea la care se raportează propoziţia considerată. Pentru ca (3) să fie falsă, este necesar să nu existe nici o *E-alternativă* a lumii la care se raportează (3) care să exemplifice denotatul, şi ca lumea la care se raportează (3) să fie identică cu oricare din aceste lumi.

În cazul în care propoziţii ca (2), (3) sînt false, conform regulilor de adevăr pentru negaţie, propoziţiile

(2′) ⟨NEG⟨**Există**⟨*pisici*⟩⟩⟩

şi respectiv

(3′) ⟨NEG⟨**Sînt**⟨*pisici*⟩⟩⟩

sînt adevărate. De notat că, în conformitate cu regulile G_{L^3}, propoziţii de existenţă cu negaţia *nu* nu apar în L^3. Deci propoziţii ca

(4) *Pisici nu există*

(5) *Pisici nu sînt*

nu sînt propoziţii în L^3.

38—9. Reguli semantice pentru functorii N, K, B. Fie ξ o propoziţie oarecare în L^3.

a. 1°. $V(\langle N\langle\xi\rangle\rangle,{}^*w) = A$ ddacă pentru orice lume w_i, dacă $R_N({}^*w,w_i)$, atunci $V(\xi,w_i) = A$

2°. $V(\langle N\langle\xi\rangle\rangle,{}^*w) = F$ ddacă există o lume, w_i, astfel încît, $R_N({}^*w,w_i)$ și $V(\xi, w_i) = F$

b. 1°. $V(\langle K\langle\xi\rangle\rangle,{}^*w) = A$ ddacă pentru orice lume, w_i, dacă $R_k({}^*w,w_i)$, atunci $V(\xi,w_i) = A$

2°. $V(\langle K\langle\xi\rangle\rangle,{}^*w) = F$ ddacă există o lume, w_i, astfel încît, $R_k({}^*w,w_i)$ și $V(\xi,w_i) = F$

c. 1°. $V(\langle B\langle\xi\rangle\rangle,{}^*w) = A$ ddacă pentru orice lume, w_i, dacă $R_B({}^*w,w_i)$,atunci $V(\xi,w_i) = A$

2°. $V(\langle B\langle\xi\rangle\rangle,{}^*w) = F$ ddacă există o lume, w_i, astfel încît $R_B({}^*w,w_i)$ și $V(\xi,w_i) = F$.

Punctul **a.** din regula de mai sus se referă la condițiile de adevăr pentru propozițiile „necesare". Conform cu **a.** 1°. o propoziție ca

(6) ⟨N⟨*Orice pisică este o pisică*⟩⟩(= *În mod necesar, orice pisică este o pisică)*

este adevărată într-o lume oarecare, w_i, întrucît

(6′) *Orice pisică este o pisică*

este adevărată în toate lumile posibile (deoarece este *L-adevărată*, conform cu **23—4.** 1°). În schimb, o propoziție ca

(7) ⟨N⟨ *Toate pisicile sînt negre*⟩⟩

este falsă în w_i, deoarece există cel puțin o lume, w_j, în care să existe cel puțin un obiect individual care să fie membru al mulțimii denotate de *pisică* și al mulțimii w_j și să nu aibă proprietatea de a fi negru.

Așadar **a.** arată că o propoziție *necesar adevărată* este o propoziție *adevărată în toate lumile posibile* și că o propoziție care este falsă în cel puțin una din lumile posibile nu este necesar adevărată (de ex., propoziția (7) este *falsă*). Aceasta este de fapt accepția uzuală în filozofie dată termenului de *adevăr necesar*.

Observăm că, în conformitate cu **38—4.a.**, R_N este o relație *reflexivă, tranzitivă* și *simetrică* și că o relație de de acest fel este o *relație de echivalență*. Prin urmare, atunci cînd spunem că o propoziție este adevărată (sau falsă) în orice lume posibilă, w_j, care este în relația R_N cu o lume, w_i, avem, de fapt, în vedere *oricare lume* din W*.

Punctele **b.** și **c.** din **38—9.** sînt asemănătoare cu **a.** în sensul că, în toate trei cazurile, propoziția formată cu functor modal este *adevărată* atunci și numai atunci cînd propoziția căreia i se aplică functorul este adevărată în *toate lumile* posibile și este *falsă* atunci și numai atunci cînd

propoziția căreia i se aplică functorul este falsă în cel puțin una dintre lumile posibile. Deosebirea constă exclusiv în aceea că expresia *toate lumile posibile* se referă la mulțimi de lumi posibile *diferite* în raport cu fiecare dintre cele trei situații. În **a.**, așa cum am văzut, *toate lumile posibile* se referă la toate lumile din W*, în timp ce și în **b.** și în **c.** *toate lumile posibile* se referă numai la *o parte* din ele (întrucît R_K, R_B nu sînt relații de echivalență).

Să vedem mai îndeaproape ce semnificație trebuie să acordăm condiției că o propoziție este adevărată în toate lumile posibile care se găsesc în relația R_K sau R_B cu o lume dată, să spunem, cu lumea reală.

Conform cu **c.**, o propoziție ca

(8) ⟨B⟨*Toate lebedele sînt albe*⟩⟩*(= Se crede că toate lebedele sînt albe)*

este adevărată în *w (lumea reală) numai în cazul în care

(8′) *Toate lebedele sînt albe*

este adevărată „în toate lumile posibile". În acest caz însă, expresia nu se mai referă la orice lume din W*, ci numai la totalitatea *lumilor legate de *w printr-o relație tranzitivă* (R_B). Ce înseamnă însă „totalitatea lumilor legate de *w prin R_B"? Această totalitate este alcătuită de toate acele lumi care *sînt conforme cu ceea ce* **se crede**. Altfel spus: dacă se admite că există (totuși) cel puțin o lume, w_j, în care (8′) este falsă, aceasta înseamnă că „nu este adevărat că se crede (8′)" sau că (8) este falsă. A „crede" o propoziție înseamnă a avea convingerea că, într-un anumit sens, propoziția respectivă *nu poate fi falsă*[4]. Faptul că o propoziție „nu poate fi falsă" în raport cu o convingere trebuie deosebit de faptul că o propoziție nu poate fi falsă, *în mod absolut*. Exact această diferență este captată de faptul că relația R_N (în ai cărei termeni au fost formulate condițiile de adevăr pentru *în mod necesar*) este o relație de echivalență, în conformitate cu care *N-alternativele* la *w sînt *toate* lumile din W* și de faptul că R_B *nu este o astfel de relație*. Relația R_B nu are decît rolul de a „selecta" din W* un număr de lumi alternative; aceste alternative trebuie înțelese ca acele lumi conforme cu o anumită convingere. De remarcat faptul că R_B *nu este reflexivă*. Prin urmare *w însăși *nu face parte dintre lumile alternative* la *w. Acesta este motivul pentru care, așa cum vom vedea

[4] **Vasiliu, 1978 a: 240–242.**

mai jos, în lumea în care *se crede că* o propoziţie este adevărată, nu este necesar ca propoziţia respectivă să fie adevărată. Lumea *w *nu trebuie să fie în mod necesar conformă cu convingerile existente,* fapt care este în perfect acord cu realitatea : convingerile (= ceea ce „se crede") nu reflectă totdeauna realitatea şi de multe ori persistă în ciuda evidenţei contrare.

O ultimă observaţie privind sensul operatorului B. Cînd spunem că o propoziţie ca (8) este falsă, nu spunem că „în mod fals se crede (8)" sau că „*în mod nejustificat* se crede (8)", ci pur şi simplu că „nu există convingerea că (8) este adevărată". Aşadar, dacă spunem că (8′) este falsă într-o *B-alternativă* a lumii *w, nu spunem că „în mod nejustificat se crede (8′)" sau că „nu există o bază reală pentru a se crede că (8′) este adevărată", ci pur şi simplu spunem că „nu există convingerea că (8′) ar fi adevărată".

Observaţii asemănătoare se pot face şi în privinţa modalului K.

O propoziţie ca

(9) ⟨K⟨*Toate lebedele sînt albe*⟩⟩*(= Se ştie că toate lebedele sînt albe)*

înseamnă, conform cu **38—9. b.,** că propoziţia (8′) este *verificată ca adevărată* şi că, prin urmare, *în toate lumile care sînt conforme* cu acest „adevăr verificat", nu este posibil ca (8′) să fie falsă. În momentul în care am admite că există o lume în care (8′) să fie falsă, aceasta ar însemna că, de fapt, adevărul lui (8′) nu este astfel verificat încît să excludă posibilitatea ca această propoziţie să fie falsă ; în aceste condiţii, a admite că există o lume în care (8′) este falsă echivalează cu a spune că *„nu se ştie* că (8′) este adevărată" sau că „adevărul propoziţiei (8′) nu este astfel verificat încît să nu permită nici un dubiu în privinţa lui". Cu acest sens trebuie luate cele stipulate prin **b.** Observăm în acelaşi timp că relaţia R_K are şi ea rolul de a restrînge „totalitatea lumilor posibile" la un număr limitat : anume cele care sînt conforme cu ceea ce se consideră verificat ca fiind adevărat. În plus, adăugăm că expresia „toate *K-alternativele* lumii *w" se referă şi la lumea *w însăşi (care este propria ei alternativă). Faptul derivă din caracterul *reflexiv* al relaţiei R_K şi reflectă ideea perfect justificată de intuiţie că ceea ce este considerat a fi „verificat ca adevărat" nu poate fi în contradicţie cu ceea ce *este* adevărat.

În continuare, formulăm regulile semantice pentru functorii modali Π, π și Kr cu ajutorul următoarei definiții:

38–10. Reguli semantice pentru functorii Π, π și Kr. Fie ξ o propoziție oarecare în L^3. Pentru orice lume, w_i, au loc următoarele:

a. $V(\langle\Pi\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$ ddacă $V(\langle NEG\langle N\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle w_i) = A$

b. $V(\langle\pi\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$ ddacă $V(\langle NEG\langle K\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle, w_i) = A$

c. $V(\langle Kr\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$ ddacă $V(\langle NEG\langle B\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle, w_i) = A$.

Regula **38–10.**, după cum se poate observa, fixează condițiile de adevăr pentru propozițiile formate cu cei trei functori prin relații de *echivalență* cu propozițiile formate cu functori N, K și, respectiv, B.

Din **38–10.** se poate deduce în mod firesc condiția de adevăr a fiecăruia dintre functori, formulată nu printr-o relație de echivalență, ci, în mod direct, ca în **38–9.**, prin referire la adevărul în diversele lumi posibile.

Conform cu **38–10. a.**, trebuie să considerăm că o propoziție ca

(10) ⟨Π⟨*Toate lebedele sînt albe*⟩⟩(= *Este posibil ca toate lebedele să fie albe*)

este adevărată în *w numai cu condiția ca propoziția

(10′) ⟨NEG⟨N⟨NEG⟨*Toate lebedele sînt albe*⟩⟩⟩⟩ (= *Nu este adevărat că în mod necesar nu este adevărat că toate lebedele sînt albe*)

să fie adevărată în *w. Or, propoziția (10′) este adevărată în *w, numai în cazul în care

(11) există o lume, w_i, astfel încît $R_N(*w, w_i)$ și $V(\langle$*Toate lebedele sînt albe*$\rangle, w_i) = A$.

Prin urmare, conform cu **a.**, propoziția (10) este adevărată în *w, numai în cazul în care (11) are loc.

c. Validitate în modelul NKBE (NKBE-validitate).

În **23–1.** am arătat care sînt condițiile în care o propoziție este *L-adevărată* (= adevărată în toate lumile posibile, pe baze exclusiv logice, adică independent de ceea ce denotă constituenții descriptivi ai propoziției).

Vom redefini conceptul de propoziție *L-adevărată* înlocuind ideea de substituție a constituenților descriptivi, printr-o noțiune echivalentă. Cele două condiții stabilite în **23–1.**, anume aceea ca (a) o propoziție să fie adevărată

în toate lumile posibile și (b) ca orice propoziție obținută din prima prin substituirea constituenților ei descriptivi să fie, de asemenea, adevărată în toate lumile posibile, se reduc la a spune că o propoziție este adevărată în toate lumile în mod *absolut independent de ceea ce denotă constituenții descriptivi* ai propoziției respective.

Altfel spus, dacă

(12) *Orice creion este un creion*

este adevărată în toate lumile posibile, aceasta se întîmplă nu pentru că în (12) apare constituentul *creion* și nu *pisică* sau pentru că denotatul unicului constituent descriptiv (care se repetă) este, să spunem, $[\varphi_c]$ și nu $[\varphi_p]$ (= mulțimea acelor x care au proprietatea „pisică"), ci pentru că (12) are o anumită structură formală: este cuantificată cu Q_u (= este o propoziție universală) și același constituent descriptiv apare și în poziție de subiect și în poziție de predicat.

Faptul că (12) rămîne adevărată în toate lumile posibile prin orice substituție a constituentului descriptiv sau că este adevărată în toate lumile posibile, independent de sensul constituentului descriptiv, se poate exprima și lăsînd complet nespecificat constituentul ei descriptiv și spunînd că (12) are *un singur constituent descriptiv* și că oricare ar fi denotatul acestuia, propoziția este adevărată în toate lumile posibile.

Putem exprima conținutul expresiei „orice denotat al unui constituent (descriptiv) nespecificat" utilizînd, ca pe întreg parcursul acestei lucrări, o variabilă a meta-limbajului α și expresia $\mathfrak{D}(\alpha)$ **în locul valorii** pe care funcția $\mathfrak{D}$ o ia pentru denotatul nespecificat. Atîta timp cît α nu se referă la un *anumit* constituent al unei propoziții, ci pur și simplu la un constituent *oarecare*, care are specificată o singură trăsătură, anume aceea de a fi un descriptor, $\mathfrak{D}(\alpha)$ este ea însăși o variabilă; valorile ei posibile sînt valorile pe care $\mathfrak{D}$ le ia pentru substituția lui α cu un descriptor oarecare din V_{L^3}.

În urma precizărilor de mai sus, care servesc și ca explicație pentru semnificația care trebuie atribuită definiției care urmează, putem formula următoarea definiție:

38—11. Validitate în modelul NKBE. Fie ξ o propoziție oarecare în L^3, care conține n (n $\geqslant$ 1) constituenți ultimi descriptivi distincți; notăm prin $\mathfrak{D}(\alpha_1)$, . . ., $\mathfrak{D}(\alpha_n)$

valoarea funcţiei $\mathfrak{D}$ pentru fiecare dintre cei *n* constituenţi din ξ. Valorile funcţiei sînt pentru argumente care aparţin totdeauna *aceleaşi categorii gramaticale*. Propoziţia ξ este **validă în NKBE** (este **NKBE-validă**) ddacă pentru orice lume posibilă şi orice $\mathfrak{D}(\alpha_1), \ldots, \mathfrak{D}(\alpha_n)$, $V(\xi, w_i) = A$,

Conform cu această definiţie, spunem că (12) este *NKBE-validă*, deoarece:

(i) conţine un singur constituent descriptiv (anume, *creion*); deci $n = 1$;

(ii) $\mathfrak{D}(\alpha_1) = \mathfrak{D}(creion)$;

(iii) propoziţia (12) este adevărată în orice lume posibilă nu numai în cazul în care egalitatea (ii) are loc, ci pentru orice altă egalitate: $\mathfrak{D}(\alpha_1) = \mathfrak{D}(masă)$, $\mathfrak{D}(\alpha_1) = \mathfrak{D}(pisică)$, $\mathfrak{D}(\alpha_1) = \mathfrak{D}(Ion)$.

Pe baza definiţiei **38—11.** şi a definiţiei date pentru propoziţiile *L-adevărate*, se poate formula următoarea teoremă:

38—12. Teoremă. Orice propoziţie *L-adevărată* este **NKBE-validă.**

Demonstraţia teoremei **38—12.** se face arătînd că dacă admitem că o propoziţie oarecare, ξ, este *L-adevărată* şi nu este *NKBE-validă*, atunci trebuie să admitem şi că există o lume, w_i, în care ξ să fie falsă. Aceasta duce, evident, la contradicţie, întrucît o propoziţie *L-adevărată*, prin definiţie, nu poate fi falsă în nici una dintre lumile posibile.

Mai departe, pe baza definiţiei **38—11.** şi a regulilor de adevăr **38—9.**, se poate stabili următoarea teoremă:

38—13. Teoremă. Fie ξ o propoziţie oarecare în L^3. Dacă ξ este **NKBE-validă,** atunci au loc următoarele:

a. propoziţia ⟨N⟨ξ⟩⟩ este, de asemenea, **NKBE-validă;**

b. propoziţia ⟨K⟨ξ⟩⟩ este, de asemenea, **NKBE-validă;**

c. propoziţia ⟨B⟨ξ⟩⟩ este, de asemenea, **NKBE-validă.**

Teorema **38—13.** arată că, prin aplicarea unui functor modal unei propoziţii valide în NKBE, obţinem tot o propoziţie validă.

Prin urmare, dacă (12) este *L-adevărată*, prin **38—12.**, (12) este *NKBE-validă*. Dacă (12) este validă, atunci conform **38—13.,** propoziţiile

(13) a. ⟨N⟨*Orice creion este un creion*⟩⟩
b. ⟨K⟨*Orice creion este un creion*⟩⟩
c. ⟨B⟨*Orice creion este un creion*⟩⟩

sînt, de asemenea, valide în NKBE.

Demonstrația teoremei **38—13.** se face arătînd că, în cazul în care admitem că ξ este *NKBE-validă* și oricare dintre propozițiile enumerate sub **38—13.** nu este validă, trebuie să admitem că oricare dintre propozițiile modalizate de sub **a.—c.** este falsă într-una din lumile posibile, să spunem w_i.

Dacă, spre ex., $\langle N\langle\xi\rangle\rangle$ este falsă în w_i, trebuie să admitem, în acord cu **38—10.**, că $\langle \Pi\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle$ este adevărată în w_i. Dacă admitem acest lucru, trebuie să admitem, tot în acord cu **38—10.**, că există o lume, w_j, astfel încît $R_N(w_i,w_j)$ și $V(\xi,w_j) = F$. Dacă există o astfel de lume, atunci ξ nu poate fi considerată validă în NKBE (conform cu **38—11.**). Se ajunge astfel la contradicție și prin urmare trebuie să admitem că **a.** de sub **38—13.** este adevărată. În același fel se demonstrează și **b.**, **c.** din aceeași teoremă.

d. Proprietăți semantice ale propozițiilor modale.

În acest subparagraf vom stabili o serie de proprietăți ale propozițiilor formate cu functori modali. Aceste proprietăți privesc atît relațiile care se stabilesc între propozițiile modale, cît și relațiile dintre propozițiile modale și propozițiile corespunzătoare nemodalizate. Este vorba de o serie de *L-implicații* și *L-echivalențe* între propozițiile modale sau între propozițiile modale și cele nemodale.

38—14. Teoremă. Fie două propoziții oarecare, ξ^1, ξ^2, în L^3. Propoziția ξ^1 **L-implică în** L^3 propoziția ξ^2 în următoarele condiții:

A. **a.** ξ^1 are forma $\langle N\langle\xi\rangle\rangle$ și ξ^2 are forma $\langle \Pi\langle\xi\rangle\rangle$.
b. ξ^1 are forma $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$ și ξ^2 are forma $\langle \pi\langle\xi\rangle\rangle$.
c. ξ^1 are forma $\langle B\langle\xi\rangle\rangle$ și ξ^2 are forma $\langle Kr\langle\xi\rangle\rangle$.
d. ξ^1 are forma $\langle e\langle\alpha\rangle\rangle$ și ξ^2 are forma $\langle E\langle\alpha\rangle\rangle$.
B. **a.** ξ^1 are forma $\langle N\langle\xi\rangle\rangle$ și ξ^2 are forma $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$.
b. ξ^1 are forma $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$ și ξ^2 are forma $\langle B\langle\xi\rangle\rangle$.

Demonstrația teoremei **38—14.** se face arătînd că, în cazul în care admitem că există o lume în care ξ^1 să fie adevărată și ξ^2 să fie falsă, se ajunge la contradicție.

Vom demonstra acest lucru numai pentru *B*.**a.**; toate celelalte puncte ale teoremei se demonstrează pe baza aceluiași procedeu.

Fie propozițiile $\langle N\langle\xi\rangle\rangle$ și $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$; admitem că:
A. Există o lume și aceasta este $^*w$, astfel încît **a.** $V(\langle N\langle\xi\rangle\rangle, {}^*w) = A$ și **b.** $V(\langle K\langle\xi\rangle\rangle, {}^*w) = F$.

Din *A*.**a.** și **38—9. a.** obținem:
B. Pentru orice w_i, dacă $R_N(*w, w_i)$, atunci
$$V(\langle\xi\rangle, w_i) = A$$
Din *A*.**b.** și **38—9.a.** obținem:
C. Există o lume, w_j, astfel încît
$$R_K(*w,w_j) \text{ și } R_K(\xi,w_j) = F$$
Din *C*. și **38—6. c.** se obține:
D. Există o lume, w_j, astfel încît
$$R_N(*w,w_j) \text{ și } V(\xi,w_j) = F$$
Din *B*. și *D*. rezultă:
E. Există o lume, w_j, astfel încît
$$R_N(*w,w_j) \text{ și } V(\xi,w_j) = A \text{ și } V(\xi,w_j) = F$$
Cele cuprinse în **38—14.** ne determină să considerăm că, în perechile de mai jos, propoziția a. *L-implică* propoziția b. (dăm propozițiile în forma lor uzuală, nu în forma lor standard):

(14) a. *În mod necesar, orice creion este un creion.*
b. *Este posibil ca orice creion să fie un creion.*
(15) a. *Se știe că toate lebedele sînt albe.*
b. *Este posibil, conform cu ceea ce se știe, ca toate lebedele să fie albe.*
(16) a. *Se crede că toate lebedele sînt albe.*
b. *Este credibil că toate lebedele sînt albe.*
(17) a. *Lebede sînt.*
b. *Lebede există.*
(18) a. *În mod necesar, orice creion este un creion.*
b. *Se știe că orice creion este un creion.*
(19) a. *Se știe că orice creion este un creion.*
b. *Se crede că orice creion este un creion.*

Teorema care urmează arată că o propoziție adevărată implică totdeauna faptul că propoziția respectivă este și *posibilă* sau posibilă în raport cu ceea ce se știe; în schimb, o propoziție adevărată nu este totdeauna credibilă.

38—15. Teoremă. Fie ξ o propoziție oarecare în L^3.
a. Propoziția ξ **L-implică** propoziția $\langle\Pi\langle\xi\rangle\rangle$.
b. Propoziția ξ **L-implică** propoziția $\langle\pi\langle\xi\rangle\rangle$.
c. Propoziția $\langle Kr\langle\xi\rangle\rangle$ **nu este L-implicată** de propoziția ξ.

Teorema **38—15.** arată că, în perechile următoare de propoziții, propoziția a. *L-implică* propoziția b.

(20) a. *Toate lebedele sînt albe*
b. *Este posibil ca toate lebedele să fie albe.*

(21) a. *Toate lebedele sînt albe.*
b. *Este posibil, în raport cu ceea ce se știe, ca toate lebedele să fie albe.*

În schimb, conform cu **35—15. c.**, propoziția

(22) a. *Toate lebedele sînt albe*

nu *L-implică* propoziția:

(22) b. *Este credibil că toate lebedele sînt albe.*

Prin contra-poziție și **38—10. a.** și **b.** se obține din **38—15. a.**, respectiv **b.**:

(23) $\langle \mathrm{NEG}\langle \Pi\langle \xi\rangle\rangle\rangle$ **L-implică** $\langle \mathrm{NEG}\langle \xi\rangle\rangle$.

(24) $\langle \mathrm{NEG}\langle \pi\langle \xi\rangle\rangle\rangle$ **L-implică** $\langle \mathrm{NEG}\langle \xi\rangle\rangle$.

Dacă în (23), (24) înlocuim propoziția ξ (care este o variabilă a metalimbajului) prin $\langle \mathrm{NEG}\langle \xi'\rangle\rangle$, obținem:

(23′) $\langle \mathrm{NEG}\langle \Pi\langle \mathrm{NEG}\langle \xi'\rangle\rangle\rangle\rangle$ *L-implică* $\langle \mathrm{NEG}\langle \mathrm{NEG}\langle \xi'\rangle\rangle\rangle$

și, respectiv

(24′) $\langle \mathrm{NEG}\langle \pi\langle \mathrm{NEG}\langle \xi'\rangle\rangle\rangle\rangle$ *L-implică* $\langle \mathrm{NEG}\langle \mathrm{NEG}\langle \xi'\rangle\rangle\rangle$.

Prin regula dublei negații și **38—10. a.** și **b.** se obține

(23″) $\langle \mathrm{N}\langle \xi'\rangle\rangle$ *L-implică* ξ'

și

(24″) $\langle \mathrm{K}\langle \xi'\rangle\rangle$ *L-implică* ξ'.

De fapt, trecerea de la $\langle \mathrm{NEG}\langle \Pi\langle \mathrm{NEG}\langle \xi'\rangle\rangle\rangle\rangle$, $\langle \mathrm{NEG}\langle \pi\langle \mathrm{NEG}\langle \xi'\rangle\rangle\rangle\rangle$ la $\langle \mathrm{N}\langle \xi'\rangle\rangle$ și, respectiv $\langle \mathrm{K}\langle \xi'\rangle\rangle$ se poate face în mod mai evident pe baza unor teoreme de echivalență care vor fi date mai jos.

Întrucît $\langle \mathrm{Kr}\langle \xi\rangle\rangle$ nu este *L-implicată* de ξ, o *L-implicație* de felul celor de sub (23″), (24″) nu se poate scrie pentru $\langle \mathrm{B}\langle \xi'\rangle\rangle$.

Pe baza celor arătate mai sus, se obține următoarea teoremă:

38—16. Teoremă. Fie ξ o propoziție oarecare în L^3.

a. Propoziția $\langle \mathrm{N}\langle \xi\rangle\rangle$ **L-implică** propoziția ξ.

b. Propoziția $\langle \mathrm{K}\langle \xi\rangle\rangle$ **L-implică** propoziția ξ.

c. Propoziția ξ *nu este L-implicată* de propoziția $\langle \mathrm{B}\langle \xi\rangle\rangle$.

Teorema **38—16.** arată că propoziții ca

(25) *În mod necesar toate lebedele sînt albe*

sau

(26) *Se știe că toate lebedele sînt albe*

L-implică propoziția

(27) *Toate lebedele sînt albe.*

În schimb, propoziția (27) nu este *L-implicată* de

(28) *Se crede că toate lebedele sînt albe.*

Ultima teoremă privitoare la *L-implicație* este următoarea:

38—17. Teoremă. Fie ξ o propoziție oarecare în L^3.

a. Propoziția ⟨N⟨ξ⟩⟩ **L-implică** propozițiile ⟨N⟨K⟨ξ⟩⟩⟩ și ⟨N⟨B⟨ξ⟩⟩⟩.

b. Propoziția ⟨K⟨ξ⟩⟩ **L-implică** propoziția ⟨K⟨B⟨ξ⟩⟩⟩.

Conform cu **38—17. a.**, propoziția:

(29) *În mod necesar, orice creion este un creion*

L-implică fiecare din propozițiile

(30) *În mod necesar, se știe că orice creion este un creion*

și

(31) *În mod necesar, se crede că orice creion este un creion.*

Conform cu **38—17. b.**, propoziția (26) *L-implică* propoziția

(32) *Se știe că se crede că toate lebedele sînt albe.*

Pe baza teoremelor de mai sus, care indică raporturile de *L-implicație* dintre diferitele tipuri de propoziții modalizate și/sau nemodalizate, și pe baza definiției pe care am dat-o relației de consecință logică, vom da mai departe următoarea teoremă cu privire la *consecința logică în* L^3.

38—18. Teoremă privitoare la consecința logică în L^3. Fie ξ^1, ξ^2 două propoziții oarecare în L^3. Propoziția ξ^2 este **consecință logică în L^3** a propoziției ξ^1, ddacă:

a. ξ^1 este *NKBE-validă* și ξ^2 are una din formele: (i) ⟨N⟨ξ^1⟩⟩, (ii) ⟨K⟨ξ^1⟩⟩, ⟨B⟨ξ^1⟩⟩.

b. Propoziția ξ^1 are una din formele:

(i) ⟨N⟨ξ'⟩⟩, (ii) ⟨K⟨ξ'⟩⟩ sau (iii) ⟨B⟨ξ'⟩⟩, iar ξ^2 are formele (i) ⟨Π⟨ξ'⟩⟩, (ii) ⟨π⟨ξ'⟩⟩ sau, respectiv, (iii) ⟨Kr⟨ξ'⟩⟩.

c. ξ^1 are forma ⟨e⟨α⟩⟩ și ξ^2 are forma ⟨E⟨α⟩⟩.

d. ξ^1 are forma ⟨N⟨ξ'⟩⟩ și ξ^2 are forma ⟨K⟨ξ'⟩⟩.

e. ξ^1 are forma ⟨K⟨ξ'⟩⟩ și ξ^2 are forma ⟨B⟨ξ'⟩⟩.

f. Propoziția ξ^1 are forma ξ' și propoziția ξ^2 are una din formele:

(i) ⟨Π⟨ξ'⟩⟩ sau (ii) ⟨π⟨ξ'⟩⟩.

g. Propoziția ξ^1 are una din formele:

(i) ⟨N⟨ξ'⟩⟩ sau (ii) ⟨K⟨ξ'⟩⟩, iar propoziția ξ^2 are forma ξ'.

h. Propoziția ξ^1 are forma ⟨N⟨ξ'⟩⟩, iar propoziția ξ^2 are una din formele:

(i) ⟨N⟨K⟨ξ'⟩⟩⟩ sau (ii) ⟨N⟨B⟨ξ'⟩⟩⟩.

i. Propoziția ξ^1 are forma $\langle K\langle \xi' \rangle\rangle$ și propoziția ξ^2 are forma $\langle K\langle B\langle \xi' \rangle\rangle\rangle$.

În continuare, vom defini două *clase* de propoziții în L^3, după cum urmează:

38—19. Clase de propoziții în L^3.

a. Fie $KK^{w_i} = \{\xi^1, \ldots, \xi^n\}$ o clasă de propoziții în L^3.

Pentru orice ξ, $\xi \in KK^{w_i}$, ddacă există o lume, w_i, astfel încît $V(\langle K\langle \xi \rangle\rangle, w_i) = A$.

b. Fie $BK^{w_i} = \{\xi^1, \ldots, \xi^n\}$ o clasă de propoziții în L^3.

Pentru orice propoziție, ξ, $\xi \in BK^{w_i}$, ddacă există o lume, w_i, astfel încît $V(\langle B\langle \xi \rangle\rangle, w_i) = A$.

Din **a.** rezultă că clasa KK^{w_i} este constituită din toate propozițiile care sînt *știute* (în lumea w_i) a fi adevărate; din **b.** rezultă că BK^{w_i} este constituită din toate propozițiile despre care *se crede* în w_i că sînt adevărate.

Pe baza definiției **38—19.**, **23—21.** (consecință logică) și a regulii **38—9.** se poate formula următoarea teoremă:

38—20. Teoremă. Fie ξ o propoziție oarecare în L^3.

a. Pentru orice w_i, dacă ξ este o consecință logică a clasei KK^{w_i}, atunci $\langle K\langle \xi \rangle\rangle$ este, de asemenea, o **consecință logică** în w_i a aceleiași clase.

b. Pentru orice w_i, dacă ξ este o consecință logică a clasei BK^{w_i}, atunci $\langle B\langle \xi \rangle\rangle$ este, de asemenea, o **consecință logică** în w_i a aceleiași clase.

c. Pentru orice w_i, dacă ξ este o consecință logică a clasei KK^{w_i}, atunci $\langle B\langle \xi \rangle\rangle$ este, de asemenea, o **consecință logică** în w_i a aceleiași clase.

Consecința evidentă a teoremei **38—20.** este dată de corolarul următor, care se demonstrează făcînd $KK^{w_i} = \xi$ sau $BK^{w_i} = \xi$.

38—21. Corolar (la **38—20.**). Fie ξ o propoziție oarecare în L^3.

a. Dacă $V(\langle K\langle \xi \rangle\rangle, w_i) = A$ și ξ' este o consecință logică a propoziției ξ, atunci $\langle K\langle \xi' \rangle\rangle$ este o **consecință logică în w_i** a propoziției $\langle K\langle \xi \rangle\rangle$.

b. Dacă $V(\langle B\langle \xi \rangle\rangle, w_i) = A$ și ξ' este o consecință logică a propoziției ξ, atunci $\langle B\langle \xi' \rangle\rangle$ este o **consecință logică în w_i** a propoziției $\langle B\langle \xi \rangle\rangle$.

e. Dacă $V(\langle K\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$ şi ξ' este şi o consecinţă a propoziţiei ξ, atunci $\langle B\langle\xi'\rangle\rangle$ este o **consecinţă logică în** w_i a propoziţiei $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$.

Conform teoremei **38—20.**, dat fiind că propoziţia

(33) *Ion este muritor*

este consecinţa logică a propoziţiilor

(34) *Toţi oamenii sînt muritori*

şi

(35) *Ion este om*

trebuie să admitem că, în cazul în care există o lume, w_i, astfel încît

(36), (34), (35) $\in KK^{w_i}$

deci, astfel încît

(36') $V(\langle K\langle(34)\rangle\rangle, w_i) = A$ şi $V(\langle K\langle(35)\rangle\rangle, w_i) = A$

atunci

(37) *Se ştie că Ion este muritor*

este o consecinţă logică în w_i a clasei KK^{w_i} sau, altfel spus, o consecinţă a propoziţiilor $\langle K\langle(34)\rangle\rangle$ şi $\langle K\langle(35)\rangle\rangle$

În mod asemănător, prin **38—21.**, dat fiind că

(38) *Unele creioane sînt roşii*

este o consecinţă logică a propoziţiei

(39) *Acest creion este roşu,*

trebuie să admitem că, în cazul în care

(40) *Se ştie că acest creion este roşu*

este adevărată în w_i, propoziţia

(41) *Se ştie că unele creioane sînt roşii*

este o consecinţă logică în w_i a propoziţiei (40) şi deci este şi ea adevărată în w_i.

Înainte de a încheia sub-paragraful în care ne ocupăm de proprietăţile semantice ale propoziţiilor modale, vom stabili cîteva teoreme de echivalenţă. Nu vom demonstra aceste teoreme, ci ne vom limita la a spune că, în cazul în care admitem că propoziţiile aparţinînd perechilor menţionate nu sînt echivalente, se ajunge la contradicţie. Cititorul poate construi demonstraţiile respective avînd ca model cele cîteva demonstraţii date în acest sub-paragraf şi ţinînd seama de faptul că o echivalenţă este o implicaţie bilaterală.

38—22. Teoremă. Fie ξ o propoziţie oarecare în L^3. Propoziţiile aparţinînd următoarelor perechi sînt **L-echivalente în L^3.**

A. a. $\langle \Pi\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle N\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle$.
b. $\langle \pi\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle K\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle$.
c. $\langle Kr\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle B\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle$.

B. a. $\langle N\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle \Pi\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle$.
b. $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle \pi\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle$.
c. $\langle B\langle\xi\rangle\rangle$, $\langle NEG\langle Kr\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle\rangle$.

C. a. $\langle NEG\langle N\langle\xi\rangle\rangle\rangle$, $\langle \Pi\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle$.
b. $\langle NEG\langle K\langle\xi\rangle\rangle\rangle$, $\langle \pi\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle$.
c. $\langle NEG\langle B\langle\xi\rangle\rangle\rangle$, $\langle Kr\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle$.

D. a. $\langle NEG\langle \Pi\langle\xi\rangle\rangle\rangle$, $\langle N\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle$.
b. $\langle NEG\langle \pi\langle\xi\rangle\rangle\rangle$, $\langle K\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle$.
c. $\langle NEG\langle Kr\langle\xi\rangle\rangle\rangle$, $\langle B\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle\rangle$.

În acord cu **38–22.** *A*., trebuie să spunem că propozițiile:

(42). a. **Este posibil** *ca toate lebedele să fie albe.*
b. *Nu este adevărat că,* **în mod necesar,** *nu este adevărat că toate lebedele sînt albe*

sînt *L-echivalente*. Dacă substituim pe *este posibil* cu *este posibil în raport cu ceea ce se știe* și pe *în mod necesar* cu *se știe că*, obținem din a. și b. alte două propoziții *L-echivalente*; la fel, dacă facem substituția cu *este credibil că* și, respectiv, cu *se crede că*.

În acord cu *B*.,

(43) a. **În mod necesar,** *toate lebedele sînt albe.*
b. *Nu este adevărat că* **este posibil** *să nu fie adevărat că toate lebedele sînt albe.*

sînt *L-echivalente*. Tot *L-echivalente* sînt și propozițiile care se obțin dacă înlocuim pe *în mod necesar* cu *se crede că* și pe *este posibil că* cu *este posibil în raport cu ceea ce se știe* sau pe primul cu *se crede că* și pe al doilea cu *este credibil că*. Făcînd același gen de substituții, obținem perechi de propoziții *L-echivalente* în acord cu *C* și *D*.

O dată stabilită teorema **38–22.**, putem formula, mai departe, următoarea teoremă, analogă cu corolarul **38–21.**:

38–23. Teoremă. Fie ξ^1, ξ^2 două propoziții oarecare în L^3.

Dacă ξ^1, ξ^2 sînt **L-echivalente,** propozițiile din perechile (i)–(vi) de mai jos:

(i) $\langle N\langle\xi^1\rangle\rangle$, $\langle N\langle\xi^2\rangle\rangle$.
(ii) $\langle K\langle\xi^1\rangle\rangle$, $\langle K\langle\xi^2\rangle\rangle$.
(iii) $\langle B\langle\xi^1\rangle\rangle$, $\langle B\langle\xi^2\rangle\rangle$.
(iv) $\langle \Pi\langle\xi^1\rangle\rangle$, $\langle \Pi\langle\xi^2\rangle\rangle$.

(v) $\langle \pi \langle \xi^1 \rangle \rangle$, $\langle \pi \langle \xi^2 \rangle \rangle$.
(vi) $\langle Kr \langle \xi^1 \rangle \rangle$, $\langle Kr \langle \xi^2 \rangle \rangle$.
sînt **L-echivalente.**

În acord cu **38—23.**, dacă avem în vedere că propozițiile

(43) *Toate lebedele sînt albe.*
(44) *Nu este adevărat că unele lebede nu sînt albe*

sînt *L-echivalente*, trebuie să admitem că, de ex., propozițiile

(45) ⟨În mod necesar ⟨(43)⟩⟩.
(45′) ⟨În mod necesar ⟨(44)⟩⟩.
(46) ⟨Se știe că ⟨(43)⟩⟩.
(46′) ⟨Se știe că ⟨(44)⟩⟩.
(47) ⟨Se crede că ⟨(43)⟩⟩.
(47′) ⟨Se crede că ⟨(44)⟩⟩.

sînt *L-echivalente* după cum urmează: (45) cu (45′), (46) cu (46′), (47) cu (47′).

Teorema **38—23.** arată deci că două propoziții *L-echivalente* sînt ambele *necesare*, ambele *știute*, ambele *crezute*, ambele *posibile*, ambele *posibile în raport cu ceea ce se știe* sau ambele *credibile*; aceasta în toate lumile posibile.

e. Validitate și raționalitate.

În acest paragraf ne-am ocupat de semantica a două categorii de functori modali: N, Π, E, e, pe de o parte, K, π, B, Kr, pe de alta. Semnificația functorilor din prima categorie este legată de ceea ce am putea numi „starea (sau stările) de fapt"; semnificația functorilor din cea de a doua categorie ține de ceea ce am putea numi „atitudinea vorbitorului" față de *propoziții* care se referă la starea de fapt.

Adevărul (sau falsul) unei propoziții necesare decurge exclusiv din aceea că propoziția modalizată este (respectiv, nu este) adevărată în toate lumile posibile. De aceea o propoziție care este adevărată în toate lumile posibile nu poate fi decît *necesar adevărată*. De asemenea, o propoziție de existență nu poate fi decît adevărată în cazul în care denotatul căruia i se „atribuie" existența, prin predicatul E sau e, este „exemplificat" de cel puțin una din lumile posibile.

Adevărul sau falsul unei propoziții formate cu unul dintre functorii din cea de a doua categorie nu decurge exclusiv sau în primul rînd din adevărul (sau falsul) pro-

poziției modalizate în una sau toate lumile posibile, ci din relația dintre propoziția respectivă și subiectivitatea unei colectivități sau a unui individ. O propoziție poate fi adevărată, fără ca un individ sau o colectivitate să fie în situația de a o fi *verificat ca adevărată*, deci de a *ști* că este adevărată; tot așa o propoziție poate fi adevărată, fără ca o colectivitate să aibă și *convingerea* că este adevărată.

Să ne gîndim, spre exemplu, la faptul că o propoziție ca

(48) *Pămîntul este rotund*

a fost și este o propoziție adevărată. În același timp, într-o perioadă în care cunoștințele oamenilor aparținînd ariei noastre culturale erau într-un stadiu mai puțin evoluat, o propoziție ca

(49) *Se știe că* (48)

nu era o propoziție adevărată, întrucît adevărul propoziției (48) nu era încă stabilit printr-un fel oarecare de verificare.

Pentru a vedea că situația descrisă mai sus nu are loc numai în cazuri care țin de un anumit stadiu de evoluție a cunoștințelor, ne putem gîndi la relația dintre o propoziție foarte banală, ca:

(50) *Ion doarme*

cu privire la al cărei adevăr pot exista *opinii diferite* într-o colectivitate dată, în ciuda faptului că (50) ar fi, să presupunem, adevărată. Potrivit cu anumite convingeri, propoziția ar putea fi falsă:

(50′) *Se crede că nu este adevărat că* (50)

sau ar putea să nu fie „crezută":

(50″) *Nu este adevărat că se crede că* (50)

sau, potrivit cu capacitatea unei colectivități de a verifica adevărul propoziției (50), este posibil ca (50) să nu fie „cunoscută ca adevărată":

(50‴) *Nu este adevărat că se știe că* (50).

De asemenea, se poate ca, potrivit cu anumite investigații eronate (sau depășite), să se considere ca verificat *falsul* propoziției (50), deci adevărul propoziției

(51) *Nu este adevărat că Ion doarme*

și deci

(52) *Se știe că* (51)

să fie adevărată.

În acelaşi fel, dacă o propoziţie ca

(53) *Acest creion este roşu*

este, conform cu o anumită opinie, considerată *adevărată*, nu este sigur că, în conformitate cu aceeaşi opinie, va fi considerată ca adevărată şi propoziţia

(54) *Unele creioane sînt roşii*

deşi (54) este *consecinţa logică* a propoziţiei (53).

Se poate întîmpla ca propoziţii de tipul

(53') *Se ştie că* (53)

(53'') *Se crede că* (53)

să fie adevărate în raport cu o anumită colectivitate, în timp ce aceeaşi colectivitate (sau acelaşi individ) să nu aibă exact aceeaşi opinie şi cu privire la consecinţa logică a aceleiaşi propoziţii, deci se poate întîmpla ca propoziţii ca

(54') *Nu este adevărat că se ştie* (54)

sau

(54'') *Nu este adevărat că se crede* (54)

să fie adevărate în raport cu aceeaşi colectivitate, în conformitate cu a cărei opinie (53) este adevărată, tot aşa cum se poate întîmpla chiar ca

(54''') *Se ştie că nu este adevărat că* (54)

sau

(54'''') *Se crede că nu este adevărat că* (54)

să fie adevărate în raport cu aceeaşi colectivitate.

Pentru ca *aceeaşi opinie* să se manifeste şi cu privire la (54), **pentru** că se manifestă cu privire la (53), sînt necesare trei condiţii:

(i) ca o colectivitate (sau un individ) să considere inacceptabile opiniile contradictorii sau care duc la contradicţie;

(ii) pentru a realiza (i), să accepte regulile logicii şi

(iii) să accepte ideea că, orice opinie negativă cu privire la unul din principiile logicii are ca rezultat contradicţia.

În cazul în care (i) — (iii) sînt satisfăcute, dacă cineva (sau o colectivitate) *ştie* sau *crede* că (53) este adevărată şi în cazul în care *ştie* sau *crede* că (54) este o *consecinţă logică* a propoziţiei (53) sau **este făcut(ă)** să *ştie* sau să *creadă* că (54) este consecinţa propoziţiei (53), atunci va fi *determinat(ă)* să *ştie* sau să *creadă* şi că (54) este adevărată; sau, în cazul în care opinia faţă de (54) era negativă (propoziţia nu era *crezută* sau *ştiută* a fi adevărată), va consimţi

să-şi modifice opinia iniţială. Prin urmare, în cazul în care

(55) *Se ştie că* (53)

sau

(56) *Se crede că* (53)

sînt adevărate şi în cazul în care, în ciuda acestui fapt, cu privire la (54) opiniile sînt contrare:

(57) *Nu este adevărat că se ştie* (54)

(58) *Nu este adevărat că se crede* (54)

în virtutea condiţiilor (i) — (iii), o colectivitate sau un individ va renunţa la opinia exprimată prin (57) sau (58) şi va adopta o opinie conformă cu legile logicii, în momentul în care îi va fi făcut cunoscut faptul că (54) *decurge logic* din (53), opinie care se exprimă prin

(59) *Se ştie că* (54)

şi/sau

(60) *Se crede că* (54)

În acelaşi fel, dacă una din propoziţiile (sau amîndouă)

(61) *Se crede că toţi oamenii sînt muritori*

(62) *Se ştie că toţi oamenii sînt muritori*

este (sînt) adevărată (adevărate), atunci dacă, eventual, în raport cu o anumită colectivitate sau un anumit individ propoziţiile:

(63) *Nu este adevărat că se crede că nu este adevărat că unii oameni nu sînt muritori*

(64) *Nu este adevărat că se ştie că nu este adevărat că unii oameni nu sînt muritori*

sînt şi ele adevărate, în aceste condiţii, dacă (i) — (iii) sînt satisfăcute şi este făcut cunoscut faptul că propoziţiile

(65) *Toţi oamenii sînt muritori*

(66) *Nu este adevărat că unii oameni nu sînt muritori*

sînt *L-echivalente*, în acest caz, opiniile exprimate prin (63), (64) vor fi abandonate, ca ducînd la contradicţie.

Cele arătate în acest sub-paragraf au avut rolul de a pune în evidenţă faptul că toate relaţiile semantice legate de conceptul de validitate în NKBE sau relaţiile logice dintre propoziţiile de opinie într-un model NKBE trebuie înţelese nu ca descriind o stare de fapt sau orice stare de fapt, ci o **stare ideală** în care *opiniile unei colectivităţi (sau ale unui individ) se conformează în întregime regulilor*

logicii sau o stare ideală, în care o colectivitate (sau un individ) este oricînd gata să-şi reconstruiască sistemul de opinii, în cazul în care sistemul real se dovedeşte a fi inconsistent din punct de vedere logic.

În acord cu acest punct de vedere, toate teoremele şi regulile formulate în sub-paragrafele precedente, care privesc relaţiile semantice dintre propoziţiile formate cu diverşii functori modali, precum şi cele referitoare la conceptul de validitate în NKBE trebuie interpretate ca exprimînd *condiţiile de raţionalitate ale unui sistem de opinii.*[5] Vom spune că teoremele şi regulile menţionate nu descriu un sistem de opinii *real*, ci fixează condiţiile în care s-ar putea spune că un sistem de opinii este *logic consistent*.

§ **39. Consideraţii finale.** În acest capitol am construit o extensiune a limbajului L^2, anume limbajul L^3, cu scopul de a putea obţine o descriere cît mai exactă a unor aspecte ale sensului care nu apăreau în limbajele precedente, L^1, L^2. Este vorba în special de acele elemente ale limbajului care exprimă *atitudinea* vorbitorului cu privire la adevărul sau falsul propoziţiilor sau, altfel spus, *opinia vorbitorului* cu privire la anumite aserţiuni.

Conceptele şi regulile semantice ale acestui limbaj (care au fost definite şi formulate în acest capitol) vor fi utilizate în capitolul următor, atunci cînd vom propune o abordare mai apropiată de modul real de funcţionare a limbii, a conceptelor şi regulilor legate de ideea de *A-determinare*, aşa cum acestea au fost tratate în cap. VI.

Modul de prezentare a semanticii propoziţiilor modale adoptat aici are la bază ideile lui Hintikka. Modelul semantic NKBE descris în § **38.** este de fapt un model care reuneşte într-o unitate modelele S4 şi DS4 din lucrarea noastră din 1978[6]. În acelaşi timp, în lucrarea menţionată, S4 şi DS4 erau modele semantice care includeau calculul propoziţional. Modelul NKBE include modelul semantic al unui sistem asemănător cu calculul predicatelor (sistem descris de noi aici ca L^1).

---

[5] Aceeaşi interpretare a noţiunilor aici în discuţie a fost dată în Vasiliu 1978 a : 218, 220, 223, 224 ; Hintikka, 1969 : 31, 38, 51, 105–106. Hintikka *loc. cit.*, p. 31 şi urm. propune o reinterpretare a ideii de *consistenţă logică*, prin conceptul de *caracter defensibil* (= engl. *defensibility*), adică „imunitate la un anumit fel de critică".

[6] Vasiliu, 1978 a : 213–232 ; 163–178.

Atragem, în sfîrşit, atenţia asupra faptului că, în acest capitol, ca şi în cel următor, de altfel, modalităţile sînt considerate, în mod exclusiv, ca fiind **de dicto** (= se referă la propoziţii) şi niciodată **de re** (= se referă la felul în care se face predicaţia despre un individ). Aşadar propoziţiile modalizate sînt numai de tipul *Se ştie că (Ion doarme)* şi nu de tipul *Ion se ştie că doarme* (= există un individ *x*, care este identic cu *Ion*, astfel încît *se ştie că x doarme*).

Capitolul VIII

PROPOZIȚII DE OPINIE ȘI A-DETERMINARE

§ 40. Considerații introductive. Ne propunem să arătăm în acest capitol că toate proprietățile sensului discutate în cap. VI și care reclamau recursul la *A-concepte* pot fi exprimate prin ceea ce în capitolul precedent am numit „propoziții de opinie", adică propoziții formate cu modalizatorii K, π și/sau B, Kr.

Acest mod de abordare se justifică, după cum vom vedea, prin aceea că:

(a) ne permite să ne dispensăm de conceptul de „adevăr analitic", ca și de întreaga serie de concepte conexe (= *A-concepte)* evitînd în acest fel toate dificultățile și neclaritățile legate de statutul lor logic și metodologic[1];

(b) ne permite să explicăm anumite caracteristici ale sensului cu ajutorul unor concepte și reguli mai puțin „tari", realizînd în acest fel o aproximare mai nuanțată a modului de funcționare a limbajului natural;

(c) ne permite să evităm anumite dificultăți formale legate de ideea de *A-determinare.*

Acest capitol nu este, de fapt, decît un fel de „traducere" în termenii propozițiilor de opinie a conceptelor și regulilor cuprinse în cap. VI.

§ 41. Explicații ne-formale. În cap. VI, am arătat că o propoziție analitic adevărată este o propoziție *adevărată în virtutea sensului pe care îl au constituenții ei descriptivi.* Întregul aparat formal dezvoltat în acest capitol avea la bază această idee. Fiind adevărată exclusiv în virtutea sensului, o propoziție analitică este, după cum am văzut, *adevărată în toate lumile posibile.*

---

[1] Quine, 1961 : 20—24, 35—37. O aprofundată discuție critică a diverselor puncte de vedere formulate în raport cu noțiunea de „analiticitate" în limbajul natural se găsește la Flonta, 1975 : 57—67, 159—168, 169—203; cititorul poate găsi aici și bibliografia de bază (pînă în 1975).

1°. În consideraţiile finale din acelaşi capitol (VI § 35., 4°., 5°.) arătam că ceea ce ne permite să decidem în cazul unei propoziţii ca (1) dacă relaţia (1′) are sau nu are loc este *observarea uzului cuvintelor*, făcută fie în mod direct, fie prin cercetarea gloselor lexicografice. Trebuie să remarcăm însă că, observînd în mod direct uzul cuvintelor α, β sau inspectînd glosele lor lexicografice, cercetătorul nu face, de fapt, observaţii asupra *relaţiei dintre denotate*, adică asupra relaţiilor dintre *mulţimile* la care se referă α şi β, ci numai asupra a ceea ce *consideră o colectivitate de vorbitori* (anume cei care vorbesc limbajul L^2) *a fi* relaţia dintre mulţimile denotate de α, respectiv β (vezi în special cele spuse sub 5°. în § 35.).

Prin urmare, situaţia reală, atunci cînd spunem că o propoziţie ca (1) $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ este un postulat de sens numai dacă (1′) $\mathfrak{D}(\alpha) \subset \mathfrak{D}(\beta)$, este următoarea: propoziţia (1) este un postulat de sens nu pentru că (1′) ar fi efectiv adevărată, ci pentru că, în colectivitatea care foloseşte limbajul L^3, **se ştie** sau, mai exact, după cum vom vedea mai jos, **se crede** că (1′) are loc. Putem spune deci că ceea ce este relevant pentru lingvist nu este faptul că (1′) are sau nu are loc (acest lucru este relevant pentru disciplinele ştiinţifice care au ca obiect elementele aparţinînd mulţimilor respective sau pentru limbajul disciplinei ştiinţifice care se ocupă de obiectele la care se referă α şi β), ci pur şi simplu **opinia** colectivităţii de vorbitori **cu privire la relaţia** dintre mulţimile denotate de α şi β.

Mai concret: pe semantician nu-l interesează dacă un delfin sau o balenă *efectiv* are sau nu are proprietăţile definitorii ale indivizilor care aparţin mulţimii denotate de cuvîntul *peşte*, deci dacă mulţimea denotată de cuvîntul *balenă* sau mulţimea denotată de cuvîntul *delfin* este sau nu este *efectiv* inclusă în mulţimea denotată de *peşte*; adevărul sau falsul acestei relaţii de incluziune îl interesează pe cel care se ocupă de ştiinţele naturii. Pe semantician îl interesează în mod exclusiv *opinia colectivităţii de vorbitori ai limbii L^3* cu privire la această incluziune, întrucît uzul cuvintelor *balenă*, *delfin* şi *peşte* în limba L^3 (*limbă naturală*) este guvernată în mod exclusiv de această *opinie* referitoare la relaţia dintre mulţimile respective şi nu de relaţia însăşi[2].

---

[2] Vezi mai sus, § 35, sub 5°.; vezi şi Vasiliu, 1982.

2°. Teorema **31—2.** arată că adevărul în toate lumile posibile nu este decît o **consecință** a faptului că o propoziție ca (1) *este* un postulat de sens, iar, conform celor arătate aici sub 1°, faptul dacă (1′) are sau nu are loc se stabilește conform *opiniei* pe care colectivitatea de vorbitori o are cu privire la această relație.

Dar *opinia* cu privire la (1′) poate fi captată printr-o propoziție de opinie, de forma:

(2) *Se știe că* (1)

sau

(3) *Se crede că* (1).

În același timp, propoziții ca (2) și (3) sînt adevărate (sau false) în raport cu anumite „stări de lucruri", deci în raport cu anumite „lumi posibile". Dovada o face faptul că nu toate colectivitățile de vorbitori și nu în toate momentele istoriei lor manifestă opinii identice cu privire la relațiile dintre denotatele limbii pe care o folosesc. Altfel spus, propoziții ca (2), (3) descriu o stare determinată de lucruri, anume o lume, w_i, tot așa cum o propoziție ca

(4) *Unele creioane sînt roșii*

descrie o stare determinată de lucruri, anume w_j (nu este relevant faptul că lumea pe care o descrie (4) este diferită de lumea pe care o descriu (2) și/sau (3)). Așadar, este posibil ca, pentru o lume, w_i, să avem

(2′) $V(\langle(2)\rangle, w_i) = A$

și/sau

(3′) $V(\langle(3)\rangle, w_i) = A$,

iar pentru o altă lume, w_j, să avem

(2″) $V(\langle(2)\rangle, w_j) = F$

și/sau

(3″) $V(\langle(3)\rangle, w_j) = F$.

În urma acestor considerații, trebuie să admitem că opinia unei colectivități cu privire la relațiile dintre denotatele unor cuvinte este *dependentă* de anumite stări de lucruri și, prin urmare, adevărul sau falsul propozițiilor de opinie care exprimă aceste relații este și el dependent de aceste stări (lumi posibile).

Așadar, propoziții ca (2), (3) trebuie raportate la o anumită lume posibilă, adică văzute ca făcînd o aserțiune *cu privire* la o anumită lume posibilă.

Deci, dacă admitem (2′) şi/sau (3′), trebuie să admitem, conform cu **38—9.**:

(2‴) pentru orice lume, w_k, dacă $R_K(w_i,w_j)$, atunci $V(\langle(1)\rangle, w_k) = A$

(3‴) pentru orice lume, w_k, dacă $R_B(w_i,w_j)$, atunci $V(\langle 1)\rangle, w_k) = A$.

Din cele arătate, rezultă că, în cazul în care, conform cu opinia unei colectivităţi aparţinînd unei anumite lumi posibile, o propoziţie ca (2) şi/sau (3) este adevărată, atunci (1) este *adevărată în toate lumile posibile*. De aceea, putem spune că adevărul în toate lumile posibile decurge din opinia pe care o colectivitate o are cu privire la relaţia dintre mulţimile denotate de constituenţii majori ai propoziţiei respective, tot aşa cum adevărul în toate lumile posibile al unui postulat de sens decurgea din faptul că o propoziţie ca (1) satisfăcea condiţia (1′).

Ceea ce un postulat de sens ca (1) conţinea sub formă *de condiţie* implicită sau de realitate reflectată în mentalitatea unei colectivităţi (anume că $\mathfrak{D}(\alpha)$ este inclus în $\mathfrak{D}(\beta)$) este **făcut explicit** printr-o propoziţie de forma (2) sau (3).

La o concluzie asemănătoare ajungem şi dacă punem chestiunea în termenii următori.

În acord cu **31—1.**, un postulat de sens este adevărat în toate lumile posibile ca urmare a faptului că, în conformitate cu mentalitatea unei colectivităţi date, între mulţimea denotată de subiect şi mulţimea denotată de predicat există o anumită relaţie. Conform cu **38—9.**, am putea spune că există propoziţii care sînt adevărate în toate lumile posibile ca urmare a faptului că o anumită colectivitate (deci într-o anumită lume posibilă) *ştie* sau *crede* că între mulţimea denotată de subiect şi mulţimea denotată de predicat are loc o anumită relaţie (aceea de incluziune).

Faptul că *se ştie* sau *se crede* că relaţia respectivă are loc exprimă sub formă explicită exact condiţia care face ca un postulat de sens să fie adevărat în toate lumile posibile, anume că, în conformitate cu opinia colectivităţii, relaţia respectivă *are* loc.

3°. O propoziţie postulat de sens este, conform cu **31—2.**, adevărată în toate lumile posibile.

Ca urmare a acestui fapt, în termenii unuia şi aceluiaşi limbaj, să spunem L^3, nu se poate exprima diferenţa între situaţiile în care adevărul unei propoziţii ca (1) *este* conformă cu opinia colectivităţii care vorbeşte L^3 sau *nu este*

conformă cu această opinie. Aceasta deoarece, prin însuşi statutul ei de postulat de sens, propoziţia (1) este un fel de regulă semantică a limbajului L^3 şi, prin urmare, nu poate fi contrazisă. Pentru a descrie situaţia în care o propoziţie ca (1) nu este adevărată, trebuie să utilizăm un alt limbaj, $L^{3'}$, în care (1) *să nu fie* postulat de sens, deci un limbaj cu reguli semantice diferite.

Dacă însă, în loc de a considera că (1) este un postulat în L^3, formulăm o propoziţie de forma (2) şi/sau (3), atunci:

a. (1) este adevărată în toate lumile posibile numai în raport cu o lume, w_i, în care (2) şi/sau (3) este adevărată şi

b. (1) nu este adevărată în toate lumile posibile în raport cu o altă lume, $w_j (w_j \neq w_i)$, în care (2) şi/sau (3) nu este adevărată.

Remarcăm că cele două situaţii alternative pot fi exprimate, în cazul în care înlocuim postulatul (1) cu o propoziţie de opinie, în termenii unuia şi aceluiaşi limbaj, fără a trebui să admitem necesitatea unei modificări a regulilor semantice.

4°. Într-un limbaj în care (1) are statut de postulat de sens, nu se poate admite, fără a ajunge la contradicţii, că

(5) *Nu este adevărat că* (1)

este adevărată sau că orice propoziţie, ξ, care *L-implică* propoziţia (5) este adevărată.

Aceasta înseamnă că într-un astfel de limbaj nu se poate exprima nici o eventuală discordanţă între realitate şi ceea ce, conform cu opinia generală, este adevărat.

Mai concret, dacă, pe baza observaţiei uzului, ajungem la concluzia că, în L^3, propoziţia

(6) *Orice balenă este un peşte*

este un postulat de sens, nu putem admite, în cazul în care observaţia faptelor reclamă acest lucru, că propoziţiile

(7) *⟨Art₁ balenă⟩ nu este un peşte*

sau

(8) *Unele balene nu sînt peşti*

sînt adevărate. În schimb, dacă admitem că, în w_i, propoziţia

(9) *Se crede că* (6)

este adevărată, atunci putem admite că, în aceeași lume, propozițiile (7), (8) sînt adevărate, fără a ajunge, prin aceasta, la contradicție.

Aceasta, bineînțeles, numai în cazul în care propoziția de opinie este formată cu functorul *se crede*, nu cu *se știe*.

Considerațiile făcute în acest paragraf au avut rolul de a pune în evidență două lucruri:

(a) Că într-un limbaj ca L^3, rolul postulatelor de sens poate fi preluat de propozițiile de opinie (propozițiile de opinie sînt echivalente în sens slab cu postulatele de sens, întrucît ambele categorii de propoziții captează ideea de adevăr în toate lumile posibile ca rezultat al unor opinii determinate cu privire la sens).

(b) Că, prin înlocuirea postulatelor de sens cu propozițiile de opinie (cu functorul *se crede* în mod special), se obține un limbaj în care se pot capta relații care nu pot fi captate în termenii limbajului cu postulate de sens (vezi punctele 3°. și 4°.).

Punctele (a) și (b) reprezintă o *motivare* a faptului că în paragrafele următoare vom elimina toate conceptele legate de *A-determinare*; funcția acestor concepte **va** fi captată în termenii unor propoziții de opinie.

§ **42. Postulate de sens și propoziții de opinie.** În paragraful precedent am căutat să arătăm că, de fapt, atunci cînd spunem că o propoziție ca

(1) $\langle\langle Q_u \langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$

este un postulat de sens, nu facem acest lucru în urma *cunoașterii* **reale** a raportului dintre $\mathfrak{D}(\alpha)$ și $\mathfrak{D}(\beta)$, deci în urma verificării propriu-zise a condiției stipulate prin **31—1.**, ci în urma constatării că uzul general al semnelor descriptive α, β (observat în mod direct sau prin intermediul dicționarelor) reflectă **opinia** colectivității care folosește limbajul L^3, în legătură cu denotatele celor două semne.

Dacă, în conformitate cu această opinie,

(2) $\mathfrak{D}(\alpha) \cap \overline{\mathfrak{D}(\beta)} = \varnothing$

are loc (deci *nici un element* al mulțimii $\mathfrak{D}(\alpha)$ *nu aparține complementului* mulțimii $D(\beta)$), atunci, întrucît intersecția mulțimii vide cu orice altă mulțime este egală cu mulțimea vidă, urmează în mod evident că

(3) Pentru orice lume posibilă, w_i,
$(\mathfrak{D}(\alpha) \cap \overline{\mathfrak{D}(\beta)}) \cap w_i = \varnothing$.

Dar (3) este echivalentă cu

(4) Pentru orice lume posibilă, w_i,

$(\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i) \cap \overline{\mathfrak{D}(\beta)} = \emptyset$,

iar (4) este condiția în care o propoziție ca

(5) ⟨⟨Q_E⟨α⟩⟩⟨*nu*⟨β⟩⟩⟩

este *falsă*. Cum relația de sub (4) are loc pentru *orice* lume posibilă, urmează că (5) nu este numai falsă, ci este *falsă în toate lumile posibile*. Dacă (5) este falsă în toate lumile posibile, urmează că

(6) ⟨NEG⟨⟨Q_E⟨α⟩⟩⟨*nu*⟨β⟩⟩⟩⟩

este adevărată în toate lumile posibile. Dar (6) este *L-echivalentă* cu (4), deci (1) *este adevărată în toate lumile posibile.*

Urmează de aici că reflexul în L^2 al relației (2) este faptul că propoziția (1) (sau echivalentul ei, anume propoziția (6)) *este adevărată în toate lumile posibile.*

În acord cu cele discutate în § **41.** și avînd la dispoziție nu numai limbajul L^2, ci și extensiunea sa, L^3, putem înlocui formularea

(7) Propoziția (1) este adevărată în toate lumile posibile ca urmare a faptului că, în conformitate cu opinia colectivității de vorbitori ai limbii L^3, relația (2) are loc, cu formularea:

(8) Propoziția (1) este adevărată în toate lumile posibile ca urmare a faptului că ⟨*se crede că* ⟨(1)⟩⟩ și/sau ⟨*se știe că*⟨(1)⟩⟩ sînt adevărate (în cel puțin una din lumile posibile).

Așa cum arătam în § **31.**, noțiunea de *postulat de sens* avea rolul de a exprima faptul că o clasă de propoziții este adevărată în toate lumile posibile în virtutea sensului pe care îl au constituenții lor majori. Specificarea „în virtutea sensului..." era captată în **31—1.** prin condiția de incluziune (pentru propozițiile universale) și de identitate a denotatelor.

În formularea (8), condiția de incluziune este înlocuită cu condiția ca propozițiile ⟨*se crede că*⟨(1)⟩⟩, ⟨*se știe că*⟨(1)⟩⟩ să fie adevărate (în cel puțin una din lumile posibile).

Înainte de a re-defini conceptul de postulat de sens pe baza celor discutate pînă aici și, în special, pe baza celor cuprinse în (8), vom da următoarea definiție pentru relația R_O:

42—1. Relația R_o. Fie w_i, w_j două lumi posibile oarecare.

Pentru orice lume, w_i, w_j, $R_O(w_i, w_j)$ are loc **ddacă** $R_K(w_i, w_j)$ are loc **sau** $R_B(w_i, w_j)$ are loc.

Redefinim acum conceptul de postulat de sens după cum urmează:

42—2. Redefinirea postulatelor de sens. Fie $\mathfrak{L}_{L'} = \{\xi^1, \ldots, \xi^n\}$ o clasă de propoziţii; fie ξ o propoziţie oarecare universală de forma $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle,\beta\rangle$ sau de identitate de forma $\langle Cop_{id}\langle\alpha, \beta\rangle\rangle$.

$\mathfrak{L}_{L'}$ este clasa postulatelor de sens din L^3 ddacă există o lume posibilă, w_i, astfel încît, pentru orice $\xi \in \mathfrak{L}_{L'}$, au loc următoarele:

(i) $V(\langle K\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$ sau

(ii) $V(\langle B\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$.

Conform cu definiţia **42—2.**, o propoziţie (universală sau de identitate), ξ, este un postulat de sens în L'^3, ddacă există o lume posibilă în care propoziţia ξ să fie *ştiută* (condiţia (i)) sau *crezută* (condiţia (ii)) a fi adevărată.

Consecinţa imediată şi evidentă a definiţiilor **42—1.,2.** este dată de următorul corolar:

42—3. Corolar (**la 42—2.**).

Fie $\mathfrak{L}_{L'^3} = \{\xi^1, \ldots, \xi^n\}$ o clasă de propoziţii **în** L'^3 astfel încît pentru orice $\xi^i (1 \leqslant i \leqslant n)$, ξ^i are fie forma $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle,\beta\rangle$, fie forma $\langle Cop_{id}\langle\alpha,\beta\rangle\rangle$. Orice propoziţie, ξ, este un **postulat de sens** ddacă $\xi \in \mathfrak{L}_{L'^3}$ atunci şi numai atunci cînd există o lume, w_i, astfel încît, pentru orice w_j, dacă $R_O(w_i, w_j)$, atunci $V(\xi, w_j) = A$.

Corolarul **42—3.** este într-un anumit sens, paralel cu **31—2.** (care arată că un postulat de sens este adevărat în toate lumile posibile): aici se arată că un postulat de sens este adevărat în toate lumile posibile care sînt *O-alternative* (=alternative în raport cu *opiniile* unei colectivităţi) ale unei lumi posibile în care ξ este ştiută sau crezută a fi adevărată. Deosebirea dintre **42—3.** şi **31—2.** constă în aceea că un postulat de sens definit ca în **31—1.** este adevărat în *absolut toate* lumile posibile (fără nici o limitare a acestora), în timp ce un postulat de sens definit ca în **42—2.** este adevărat numai într-o *parte* din lumile posibile, anume în acelea care sînt *O-alternative* la lumea în care este *ştiut* sau *crezut* a fi adevărat. Caracterul mai restrictiv al corolarului **42—3.** este de natură să corecteze o generalizare parţial nejustificată inclusă în **31—2.**: din faptul că, în conformitate cu opinia unei colectivităţi, rezultă că între mulţimile denotate de două cuvinte are loc o anumită

relație nu rezultă că această relație există în mod absolut, adică în toate împrejurările posibile.

Acesta este motivul pentru care considerăm că **42—2.** definește categoria postulatelor de sens (și, prin aceasta, ideea de *A-determinare*) într-un mod mai apropiat de situația reală (deci cu o aproximație mai fină).

Definiția **42—2.** pune în evidență caracterul **relativ** al propozițiilor pe care le considerăm postulate de sens: o propoziție este postulat de sens **în raport cu** anumite lumi posibile. Aceasta revine la a spune că o propoziție ca

(9) *Orice cîine este un animal*

este un postulat de sens numai în măsura în care există o lume posibilă, w_i, pentru care

(10) a. V(⟨*Se știe că*⟨(9)⟩⟩, w_i) = A

sau

(10) b. V(⟨*Se crede că* ⟨(9)⟩⟩, w_i) = A.

În măsura în care o astfel de lume nu există, (9) nu poate fi luat ca postulat de sens.

Pe de altă parte, rezultă din **42—2.** că, în principiu, există lumi în raport cu care (9) *este postulat de sens* și lumi în care (9) *nu este postulat de sens.*

În același timp, observăm că **42—2.** este o **definiție prin echivalență:** „ξ este un postulat de sens ($\xi \in \mathfrak{P}_{L^3}$) în L^3 ddacă...". Aceasta înseamnă că, în meta-limbajul în care se vorbește despre L^3, orice expresie are forma "ξ este un postulat de sens" sau „$\xi \in \mathfrak{P}_{L^3}$" poate fi substituită cu acea parte din **42—2.** care urmează după „ddacă", deci cu **condiția necesară și suficientă** a apartenenței unei propoziții oarecare, ξ, la clasa $\mathfrak{P}_{L^3}$ (= clasa postulatelor de sens). Este evident că această substituție poate avea loc numai în cazul în care propoziția ξ este o *propoziție în L^3*, căci dacă ξ ar fi postulat de sens în L^2, expresia $\xi \in \mathfrak{P}_{L^2}$ (= ξ aparține clasei postulatelor de sens în L^2) nu ar fi substituibilă cu ceea ce urmează în **42—2.** după „ddacă", întrucît în L^2 nu există propoziții de forma ⟨K⟨ξ⟩⟩ sau ⟨B⟨ξ⟩⟩.

Pe baza considerațiilor de mai sus, putem stabili acum următoarea teoremă *cu privire la meta-limbajul* în care se vorbește despre limbajul L^2 și/sau L^3.

42—4. Teoremă. Fie ML meta-limbajul în care se vorbește despre un limbaj oarecare, L, fie $\mathfrak{P}$ o clasă de propoziții astfel încît, pentru orice propoziție, ξ, dacă $\xi \in \mathfrak{P}$,

atunci $\xi = \langle\langle Q_n\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ sau $\xi = \langle Cop_{id}\langle\alpha, \beta\rangle\rangle$. Se poate admite, eventual, şi că $\mathfrak{P} = \xi$.

Orice expresie care are forma:

(i) „$\mathfrak{P}$ este **clasa postulatelor de sens în L**" sau

(ii) „$\xi \in \mathfrak{P}$ şi $\mathfrak{P}$ este clasa postulatelor de sens în L" este **substituibilă în ML în orice context** cu

(iii) „Pentru orice propoziţie ξ, $\xi \in \mathfrak{P}$ ddacă există o lume posibilă, w_i, astfel încît $V(\langle K\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$ sau $V(\langle B\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$", **ddacă**

(a) expresii de forma $\langle K\langle\xi\rangle\rangle$ şi $\langle B\langle\xi\rangle\rangle$ sînt propoziţii în L şi (b) **42—2., 3.** figurează printre definiţiile din ML.

Teorema **42—4.** fixează condiţiile în care expresiile de forma (i), (ii) *pot fi eliminate* din meta-limbajul care descrie o limbă oarecare, L. Cum (i), (ii) conferă unei clase de propoziţii statutul de clasă de postulate de sens sau unei propoziţii statutul de postulat de sens, teorema **42—4.** fixează *condiţiile în care ne putem dispensa* de a conferi unei clase de propoziţii statut de clasă de postulate de sens şi/sau unei propoziţii anumite statut de postulat de sens.

Vom introduce, în continuare, următoarea convenţie de abreviere:

42—4′. Definiţie abreviativă. Pentru orice propoziţie, ξ, expresia „$\langle K\langle\xi\rangle\rangle$ **sau** $\langle B\langle\xi\rangle\rangle$" este echivalentă în ML cu $\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle$.

Întrucît orice propoziţie existenţială este echivalentă cu disjuncţia tuturor propoziţiilor obţinute prin înlocuirea variabilei legate prin cuantificator existenţial cu constantele domeniului şi întrucît în (iii) „există o lume, w_i" este un cuantificator existenţial, putem formula punctul (iii) din **42—4.**, pe baza convenţiei **42—4′.**, după cum urmează, pentru $W^* = \{w_1, \ldots, w_n\}$: (iii′), $\xi \in \mathfrak{P}$, ddacă disjuncţia $V(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_1) = A$ sau, ..., sau $V(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_n) = A$ este adevărată.

Pe baza celor arătate, **42—4.** poate fi reformulată după cum urmează:

42—4″. Teoremă. Fie ML meta-limbajul în care se vorbeşte despre un limbaj oarecare, L; fie $\mathfrak{P}$ o clasă de propoziţii, astfel încît orice propoziţie, ξ, dacă $\xi \in \mathfrak{P}$, atunci $\xi = \langle\langle Q_n\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ sau $\xi = \langle Cop_{id}\langle\alpha,\beta\rangle\rangle$; se poate admite, eventual, că $\mathfrak{P} = \xi$. Orice expresie de forma:

(i) „$\mathfrak{P}$ este **clasa postulatelor de sens în L**"

sau

(ii) „$\xi \in \mathfrak{P}$ și $\mathfrak{P}$ este clasa postulatelor de sens în L" este **substituibilă în ML în orice context** cu (iii'), ddacă (a) expresii de forma $\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle$ sînt propoziții în L și (b) **42—2., 3., 5.** figurează printre definițiile din ML.

În comparație cu **42—4.**, versiunea **42—4'.** prezintă calitatea că definește mai explicit situațiile în care conceptele de sub (i), (ii) pot fi eliminate; e vorba de faptul că cel puțin unul din membrii disjuncției trebuie să fie adevărat, adică de faptul că cel puțin unul dintre disjuncți, de ex., $(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_i)$ este valorizat cu A prin funcția V.

Să considerăm, în urma precizărilor făcute în acest paragraf, o clasă de propoziții $\mathfrak{P}_{L^3}$, în L^3, unde $\mathfrak{P}_{L^3} = \{\xi^1, \ldots, \xi^m\}$ și să presupunem că vrem să exprimăm faptul că, în conformitate cu uzul, propozițiile din $\mathfrak{P}_{L^3}$ sînt adevărate, în toate lumile posibile. Să presupunem, de asemenea, că propozițiile din $\mathfrak{P}_{L^3}$ sînt alese astfel încît (i) nici una dintre propozițiile din $\mathfrak{P}_{L^3}$ nu este consecință logică a altei (sau altor) propoziții din aceeași clasă și (ii) orice propoziție, ξ, care nu aparține clasei $\mathfrak{P}_{L^3}$ și care este, însă, de asemenea adevărată în toate lumile posibile[3] este o *consecință logică a clasei* $\mathfrak{P}_{L^3}$.

În aceste condiții, urmînd procedura descrisă în cap. VI, vom spune că $\mathfrak{P}_{L^3}$ *este clasa postulatelor de sens din* L^3. Precizăm însă că postulatele de sens sînt definite nu prin **31—1.**, ci prin **42—2.** și/sau **42—3.**

Conform cu cele arătate sub **42—4., 4'.** putem elimina conceptul de postulat de sens. Vom numi clasa de propoziții care satisface condiția (iii) sau (iii') *clasă primitivă de opinii* (CPO) și o vom defini explicit după cum urmează:

42—5. Definiție. Fie $\mathfrak{P}_{L^3} = \{\xi^1, \ldots, \xi^m\}$ o clasă de propoziții în L^3. Orice propoziție, ξ, dacă $\xi \in \mathfrak{P}_{L^3}$, atunci $\xi = \langle\langle Q_n\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ sau $\langle Cop_{id}\langle\alpha,\beta\rangle\rangle$.

Dacă

(i) propozițiile din $\mathfrak{P}_{L^3}$ sînt astfel alese încît nici o propoziție să nu fie consecință logică a altei sau altor propoziții din $\mathfrak{P}_{L^3}$;

---

[3] Precizările privitoare la modul de alegere a propozițiilor din $\mathfrak{P}_{L^3}$ au fost făcute aici (și nu în cap. VI) deoarece în acest capitol, datorită faptului că se face în mod extensiv uz de conceptul de apartenență sau non-apartenență a unei propoziții la clasa $\mathfrak{P}_{L^3}$, este necesar să precizăm care sînt condițiile pe care trebuie să le satisfacă propozițiile care aparțin clasei.

(ii) orice propoziţie, ξ, care nu este membru al clasei $\mathfrak{L}_{L^3}$, dar este adevărată în toate lumile posibile în care sînt adevărate propoziţiile din $\mathfrak{L}_{L^3}$ este o consecinţă logică a clasei $\mathfrak{L}_{L^3}$;

(iii) există o lume posibilă, w_i, astfel încît, pentru orice propoziţie, ξ^j $(1 \leqslant j \leqslant m)$, $V(\langle\Omega\langle\xi^j\rangle\rangle w_i) = A$,
atunci $\mathfrak{L}_{L^3}$ este o **clasă primitivă de opinii (CPO).**

A doua definiţie pe care o dăm se referă la lumea (sau lumile) posibilă (posibile) care satisface condiţia (iii) de sub **42—5.** şi despre care spunem că **validează clasa CPO.**

42—6. Definiţie. Fie $\mathfrak{L}_{L^3}$ o *CPO*. Orice lume posibilă, w_i (w_i poate fi eventual $^*w$), spunem că **validează clasa** $\mathfrak{L}_{L^3}$ ddacă pentru orice propoziţie, ξ, dacă $\xi \in \mathfrak{L}_{L^3}$, atunci $V(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$.

Pe baza celor de sub **42—5., 6.**, putem stabili următoarea teoremă:

42—7. Teoremă. Fie $\mathfrak{L}_{L^3}$ o *CPO* în L^3 şi w_i una dintre lumile posibile care *validează* clasa *CPO*. Pentru orice propoziţie, ξ, dacă ξ este o consecinţă logică a clasei $\mathfrak{L}_{L^3}$, atunci $V(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$.

Demonstraţia teoremei **42—7.** se face arătînd că, în cazul în care admitem că $V(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = F$, trebuie să admitem că *există* o lume, w_j, astfel încît $R_O(w_i, w_j)$ şi $V(\xi, w_j) = F$. Această concluzie vine în contradicţie cu faptul că ξ este o consecinţă logică a clasei $\mathfrak{L}_{L^3}$, deci este adevărată în toate lumile posibile în care $\mathfrak{L}_{L^3}$ este adevărată, deci în *toate* O-alternativele lumii w_i.

Mai departe, vom introduce conceptul de propoziţie *CPO-adevărată*, după cum urmează:

42—8. Propoziţii CPO-adevărate. Fie ξ o propoziţie oarecare în L^3 şi $\mathfrak{L}_{L^3}$ o clasă *CPO* în L^3. Propoziţia ξ este **CPO-adevărată în** L^3, ddacă

(i) $\xi \in \mathfrak{L}_{L^3}$

sau

(ii) ξ este o **consecinţă logică** a clasei $\mathfrak{L}_{L^3}$.

Consecinţa evidentă a celor arătate sub **42—8.** este exprimată prin următorul corolar:

42—9. Corolar (la **42—8.**). Fie ξ o propoziţie oarecare în L^3. Propoziţia ξ este **CPO-falsă în** L^3, ddacă propoziţia $\langle NEG\langle\xi\rangle\rangle$ este **CPO-adevărată.**

Pe baza celor de sub **42—8., 9.** definim *CPO-determinarea* după cum urmează:

42—10. CPO-determinare. Fie ξ o propoziţie oarecare în L^3.

a. Propoziţia ξ este **CPO-determinată în L^3** ddacă este *CPO-adevărată* sau *CPO-falsă*.

b. Propoziţia ξ este **CPO-indeterminată în L^3** ddacă *nu este CPO-determinată* (= nu este *nici CPO-adevărată*, nici *CPO-falsă*).

Se poate observa că, în cazul în care, în **42—8.**, considerăm că $\mathfrak{L}_{L^3}$ este nu o *CPO*, ci o clasă *de postulate de sens*, ajungem la definiţia **31—4.** a propoziţiilor *A-determinate*; şi invers: dacă în **31—4.**, considerăm că $\mathfrak{L}_{L^3}$ este nu clasa postulatelor de sens, ci clasa *CPO*, ajungem la **42—8.**, deci la definiţia conceptului de „*CPO-adevărat*". Posibilitatea de *eliminare* a conceptului de *A-adevăr* şi, în general, de *A-determinare* este dată de **42—4.**, care prevede posibilitatea de eliminare a conceptului de postulat de sens şi de înlocuire a lui cu ceea ce prin **42—5.** am convenit să numim *CPO*.

Cele arătate în acest paragraf au avut scopul de a arăta că un limbaj care satisface condiţia (i) de sub **42—4.** (deci un limbaj ca L^3) poate fi descris prin înclocuirea A-conceptelor, în special cel de A-determinare, prin *CPO-concepte*, în special cel de *CPO-determinare*. După înlocuirea conceptului de *A-determinare* cu *CPO-concepte*, se poate considera că toate regulile şi teoremele din § **38.** referitoare la semantica functorilor modali reglementează organizarea *CPO-conceptelor*. Atragem atenţia asupra faptului că aceasta nu înseamnă nici că *CPO-conceptele* sînt echivalente cu *A-conceptele*, nici că regulile şi teoremele date în § **38.** sînt echivalente cu regulile şi teoremele privitoare la semantica propoziţiilor *A-determinate*.

Remarcăm, în sfîrşit, că *CPO-determinarea* nu reprezintă decît unul dintre substitutele posibile ale *A-determinării*. În cursul acestui capitol, vom indica şi alte posibilităţi de substituire a conceptului de *A-determinare*.

§ 43. A-determinare şi propoziţii de opinie în L^3. Întrucît L^3 nu este decît L^2 la care se adaugă propoziţiile formate cu functorii modali şi întrucît, prin urmare, regulile semantice ale limbajului^3 nu sînt decît regulile semantice ale limbajului L^2 la care se adaugă regulile semantice legate de functorii modali (vezi regulile, definiţiile şi teoremele din § **38.**) trebuie să admitem că:

1°. Toate postulatele de sens din L^2 sînt postulate de sens în L^3.
şi

2°. Toate propoziţiile *A-determinate* din L^2 sînt propoziţii *A-determinate* în L^3.

Dat fiind că L^3 conţine propoziţii de forma $\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle$, se poate considera că, pentru L^3,

3°. Postulatele de sens se definesc prin **42—2.**

4°. Propoziţiile *A-adevărate* se definesc în raport cu postulatele de sens care, la rîndul lor, se redefinesc în acord cu **42—2.**

Notăm că **42—2.** reprezintă o definiţie care aproximează mai nuanţat atît natura postulatelor de sens, cît şi natura *A-adevărului*.

În urma celor arătate sub 1°.—4.°, putem spune că toate tipurile de propoziţii discutate în § **33.** sub **a.** — **d.** *pot fi considerate* postulate de sens în L^3. Este vorba deci de toate propoziţiile universale care exprimă: (a) relaţia semantică a unui cuvînt cu cuvîntul care denotă „genul proxim" al celui dintîi, (b) sinonimia dintre semne, (c) restricţiile selective, (d) relaţia de incluziune dintre cuvintele din L^3 care pot fi luate ca „mărci semantice".

Presupunem, mai departe, că toate propoziţiile din categoriile menţionate sub (a) — (d) sînt astfel alese încît nici una dintre ele să nu fie consecinţa logică a altei sau altor propoziţii luate ca postulate de sens şi că orice altă propoziţie adevărată în toate lumile posibile pe baza sensului este o consecinţă logică a acestei clase.

Cu aceste precizări, vom spune că:

(1) $\mathfrak{P}_{L^3}$ este clasa postulatelor de sens din L^3

(2) $\mathfrak{P}_{L^2}$ este clasa postulatelor de sens din L^2

(3) $\mathfrak{P}_{L^3} = \mathfrak{P}_{L^2}$

(4) $\mathfrak{P}_{L^3}$ este definită prin **42—2.**

Dat fiind că (4) are loc putem spune, în acord cu **42—5.**, că

(5) $\mathfrak{P}_{L^3}$ este o *CPO*.

Dat fiind că admitem (3), trebuie să spunem că

(6) Oricare dintre propoziţiile de tipul celor discutate în **33.** sub **a.** — **d.** aparţine la *CPO*.

Dacă admitem (6), trebuie să admitem în acord cu **42—5.** (iii) şi **42—6.**:

(7) Există o lume posibilă, w_i, (care poate fi eventual una singură) care *validează clasa* $\mathfrak{P}_{L^3}$.

Dacă admitem că w_j este una (eventual unica) dintre lumile care validează clasa $\mathfrak{L}_{L^3}$, atunci conform cu (3) și **42—6.**, trebuie să admitem că

(8) Pentru oricare propoziție, ξ, *de tipul celor menționate* în § **33.** sub **a.** — **d.** are loc $V(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_j) = A$.

Dacă admitem că ξ este o *consecință logică a clasei* $\mathfrak{L}_{L^3}$ și că w_j validează clasa $\mathfrak{L}_{L^3}$, atunci, conform cu **42—7.**, trebuie să admitem că

(9) $V(\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle, w_j) = A$.

Conform cu **42—8.** și (3), vom spune că

(10) Orice propoziție de tipul celor discutate în § **33. a.** — **d.** și orice propoziție care este consecință logică a acestor propoziții este *CPO-adevărată* și, prin aceasta, *CPO-determinată.*

Cele de sub (5) — (10) arată în mod concret care sînt consecințele care decurg pentru o clasă de propoziții luate ca postulate de sens în cazul în care ideea de *A-determinare* este înlocuită cu ideea de *CPO-determinare.*

§ 44. **Sinonimie, A-echivalență și CPO-determinare.** Întrucît în § **42.** am arătat că noțiunea de *CPO-determinare* poate înlocui, pentru L^3, noțiunea de *A-determinare*, ni se pare util să discutăm unele aspecte mai speciale legate de *A-determinare*. Este vorba de *A-echivalența descriptorilor, de sinonimie* (în măsura în care aceasta implică ideea de *A-echivalență*) și de *A-echivalența* propozițiilor obținute prin substituția unor descriptori *A-echivalenți.*

a. În **32—1.** am fixat condițiile în care putem considera că doi descriptori oarecare, α, β, sînt *A-echivalenți*. Condițiile de *A-echivalență* au fost formulate în dependență de categoria gramaticală a fiecărui descriptor (**32—1. a.** — — **d.**).

Ținînd seamă de faptul că α, β au formele specificate sub **a.**—**e.**, generalizînd, putem spune, conform cu **32—1.**, că

(1) α, β sînt *A-echivalenți* ddacă propozițiile

a. $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle,\beta\rangle$

b. $\langle\langle Q_u\langle\beta\rangle\rangle,\alpha\rangle$

sînt *A-adevărate* (bineînțeles numai cu condiția ca α și β să aibă în a., b. formele stipulate prin **a.** — **e.**).

Dacă a. și b. sînt *A-echivalente* (în L^3), aceasta înseamnă, conform cu **31—4.**, că

(2) (i) $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle, \langle\langle Q_u\langle\beta\rangle\rangle\alpha\rangle \in \mathfrak{L}_{L^3}$

sau că

(ii) $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$, $\langle\langle Q_u\langle\beta\rangle\rangle\alpha\rangle$

sînt ambele consecințe logice ale clasei $\mathfrak{P}_{L^3}$, unde $\mathfrak{P}_{L^3}$ este clasa *postulatelor de sens* în L^3.

Dacă aceeași clasă, $\mathfrak{P}_{L^3}$, o interpretăm ca CPO, obținem, conform cu **42—8.**:

(3) Propozițiile

a. $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$

b. $\langle\langle Q_u\langle\beta\rangle\rangle\alpha\rangle$

sînt *CPO-adevărate*.

Mai departe, înlocuind în (1) formularea „sînt *A-echivalenți*" cu „sînt *CPO-echivalenți*", obținem următoarea regulă cu privire la *CPO-echivalența* descriptorilor:

44—1. Descriptori CPO-echivalenți. Fie α, β doi descriptori oarecare în L^3; fie α, fie β, fie ambii pot fi semne simple sau *cbf*.

a. Dacă α, β satisfac condițiile de sub **32—1. a. — c.** și dacă, în formularea de mai jos, α, β sînt considerați ca apărînd în condițiile indicate sub **a. — c.**, atunci:

Descriptorii α, β sînt **CPO-echivalenți** ddacă propozițiile

a. $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$

b. $\langle\langle Q_u\langle\beta\rangle\rangle\alpha\rangle$

sînt **CPO-adevărate.**

b. Dacă α, β aparțin la categoria TS, atunci α, β sînt *CPO-echivalenți* ddacă propoziția $\langle Cop_{id}\langle\alpha,\beta\rangle\rangle$ este **CPO-adevărată.**

Pentru a degaja semnificația teoremei de mai sus, vom reveni la unul dintre exemplele din **§ 31.**

În cazul în care α = *om* și β = *animal rațional*, trebuie să spunem, în acord cu **44—1.**, că *om* și *animal rațional* sînt *CPO-echivalente* ddacă propozițiile

(4) *Toți oamenii sînt ființe raționale*

(5) *Toate ființele raționale sînt oameni*

sînt ambele *CPO-adevărate*. Dar (4) și (5) sînt *CPO-adevărate*, conform cu **42—8.**, numai dacă aparțin la CPO sau sînt consecințe logice ale propozițiilor din CPO. Cum însă există întotdeauna cel puțin o lume posibilă care *validează* o CPO, trebuie să admitem că există o lume care validează acea CPO care conține propozițiile (4), (5) sau care *L-implică* propozițiile (4), (5). Să presupunem că această lume

este *w (=lumea reală). În cazul acesta, conform cu **42—6.**, **7.** avem:

(4′) $V(\langle\Omega\langle(4)\rangle\rangle, {}^*w) = A$

(5′) $V(\langle\Omega\langle(5)\rangle\rangle, {}^*w) = A$.

Aceasta înseamnă că, admiţînd că (4), (5) sînt *CPO-adevărate*, trebuie să spunem că există o lume posibilă, în cazul nostru, *w, şi că, în această lume este adevărată fie perechea

(4″) *Se ştie că toţi oamenii sînt fiinţe raţionale*

(5″) *Se ştie că toate fiinţele raţionale sînt oameni*,

fie perechea

(4‴) *Se crede că toţi oamenii sînt fiinţe raţionale*

(5‴) *Se crede că toate fiinţele raţionale sînt oameni*,

fie *ambele* perechi.

Să considerăm acum, ca în **32—5.**, două propoziţii: $\xi(\alpha)$, adică o propoziţie care conţine descriptorul α, şi $\xi(\alpha/\beta)$, o propoziţie care diferă de cea dintîi prin aceea că, în toate poziţiile în care în cea dintîi apare α, în cea de a doua apare β. Să presupunem, mai departe, că α, β sînt *CPO-echivalenţi*, în sensul celor arătate în **44—1.**

Să presupunem, mai departe, că există o lume care *validează* clasa $\mathfrak{T}_L$, (= *CPO*), de ex., *w, astfel încît

(6) $V(\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle, {}^*w) = A$

are loc. Prin urmare, dacă (6) are loc, trebuie să admitem că

(7) pentru orice lume posibilă, w_i, dacă $R_O({}^*w, w_i)$, atunci $V(\langle\zeta(\alpha)\rangle, w_i) = A$.

Să presupunem acum că:

(8) Există o lume posibilă, w_j, astfel încît $R_O({}^*w, w_j)$ şi $V(\langle\zeta(\alpha/\beta)\rangle, w_j) = F$.

Din (7) şi (8) rezultă:

(9) Există o lume posibilă, w_j, astfel încît $R_O({}^*w, w_j)$ şi $V(\langle\xi(\alpha)\rangle, w_j) = A$ şi $V(\langle\xi(\alpha/\beta)\rangle, w_j) = F$.

Din faptul că α, β sînt *CPO-echivalenţi*, rezultă că

(10) Pentru orice lume posibilă, w_i, dacă $R_O({}^*w, w_i)$ are loc, atunci $\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_i = \mathfrak{D}(\beta) \cap w_i$.

Mai departe, dacă admitem că (9) are loc şi ţinem seamă de faptul că *unica* deosebire dintre $\xi(\alpha)$ şi $\xi(\alpha/\beta)$ constă în faptul că cea de a doua propoziţie conţine descriptorul β acolo unde prima conţine descriptorul α şi că, în rest, cele două propoziţii sînt *identice*, trebuie să admitem că ceea ce face ca cele două propoziţii să aibă, în w_j, valori de adevăr diferite este faptul că intersecţia mulţimii $\mathfrak{D}(\alpha)$

cu w_j *nu este identică* cu intersecția mulțimii $\mathfrak{D}(\beta)$ cu w_j; prin urmare, trebuie să admitem că

(11) Există o lume posibilă, w_j, astfel încît
$\mathfrak{D}(\alpha) \cap w_j \neq \mathfrak{D}(\beta) \cap w_j$.

Se observă însă că (10) și (11) sînt *contradictorii.*

Rezultă de aici că, în cazul în care (7) are loc, (8) nu poate avea loc, deci, dacă (7) are loc, atunci:

(12) Pentru orice lume posibilă, w_j, dacă $R_O(*w,w_j)$, atunci $V(\langle\xi(\alpha/\beta)\rangle, w_j) = A$.

Urmînd exact aceeași procedură, se poate demonstra că, în cazul în care admitem că

(13) Pentru orice lume posibilă, w_i, dacă $R_O(*w,w_i)$, atunci $V(\langle\xi(\alpha/\beta)\rangle, w_i) = A$,
trebuie să admitem și că

(14) Pentru orice lume posibilă, w_j, dacă $R_O(*w,w_j)$, atunci $V(\langle\xi(\alpha)\rangle, w_j) = A$.

Dar (13), (14) nu sînt decît condițiile în care propozițiile $\langle\Omega\langle\xi(\alpha/\beta)\rangle\rangle$ și $\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$ sînt *adevărate în *w*, tot așa cum (7), (12) reprezintă condițiile în care $\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$ și $\langle\Omega\langle\xi(\alpha/\beta)\rangle\rangle$ sînt *adevărate în *w*. Urmează deci că

(15) Propozițiile
a. $\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$
b. $\langle\Omega\langle\xi(\alpha/\beta)\rangle\rangle$
se *implică reciproc în *w*, deci sînt *echivalente în *w*.

Demonstrația precedentă arată că a., b. de sub (15) sînt echivalente în *w, *ca urmare a faptului că descriptorii* α, β *sînt CPO-echivalenți*. Este evident însă că a., b. nu sînt echivalente numai în *w, ci *în orice lume posibilă*, w_i, *care validează CPO*. Generalizarea pe care am făcut-o se justifică prin aceea că, în cazul în care admitem că *există* o lume posibilă, w_i, *care validează CPO*, și că, în această lume, a. și b. nu au valori de adevăr identice, ajungem la contradicția dintre (10) și (11) de mai sus.

În urma celor arătate, vom defini conceptele de *CPO-implicație* și *CPO-echivalență*, după cum urmează:

44—2. CPO-implicație și CPO-echivalență. Fie $\mathfrak{L}_{L^3}$ o clasă de propoziții în L^3; $\mathfrak{L}_{L^3}$ este o *CPO*; fie ξ^1, ξ^2 două propoziții oarecare în L^3, de forma $\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle$, respectiv $\langle\Omega\langle\xi'\rangle\rangle$.

a. Propoziția ξ^1 **CPO-implică** propoziția ξ^2 ddacă (i) pentru *orice* lume posibilă, w_i, *care validează clasa* $\mathfrak{L}_{L^3}$, în cazul în care $V(\xi^1,w_i) = A$, atunci $V(\xi^2,w_i) = A$ și (ii) implicația de sub (i) este o **consecință logică a clasei** $\mathfrak{L}_{L^3}$.

b. Propoziția ξ^1 este **CPO-echivalentă** cu propoziția ξ^2 ddacă: (i) pentru orice lume posibilă, w_i, *care validează clasa* $\mathfrak{L}_{L'}$, $V(\xi^1,w_i) = V(\xi^2,w_i)$ și (ii) echivalența de sub (i) este o **consecință logică a clasei** $\mathfrak{L}_{L'}$.

În acord cu cele arătate sub (6)—(15) și cu definiția **44—2.**, putem stabili următoarea teoremă:

44—3. Teoremă. Fie $\mathfrak{L}_{L'}$ o clasă de propoziții în L^3; $\mathfrak{L}_{L'}$ este o *CPO;* fie $\xi(\alpha)$ o propoziție oarecare în L^3 în care α este unul dintre descriptorii constituenți ai propoziției ξ; fie $\xi(\alpha/\beta)$ o propoziție care diferă de $\xi(\alpha)$ exclusiv prin aceea că, în $\xi(\alpha/\beta)$, descriptorul β apare în toate pozițiile în care apare α în $\xi(\alpha)$.

Dacă α, β sînt **CPO-echivalenți,** atunci propozițiile $\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle\Omega\langle\xi(\alpha/\beta)\rangle\rangle$ sînt **CPO-echivalente.**

Conform cu **44—3.,** dacă admitem că (4), (5) sînt *CPO-echivalente,* atunci, propoziții ca

(16) *Se știe că toți oamenii gîndesc*

(17) *Se știe că toate ființele raționale gîndesc*

sînt *CPO-echivalente,* adică sînt echivalente în toate lumile posibile care validează clasa $\mathfrak{L}_{L'}$.

O dată introdusă noțiunea de *CPO-echivalență* a descriptorilor, putem introduce, mai departe, noțiunea de *CPO-sinonimie a descriptorilor* simpli și de *CPO-sinonimie* a construcțiilor prin simpla înlocuire în **33—4.** a condiției de *A-echivalență* a descriptorilor de sub **a., b.** cu aceea de *CPO-echivalență;* în ce privește noțiunea de *sinonimie a construcțiilor,* aceasta poate fi înlocuită cu noțiunea de *CPO-sinonimie a construcțiilor* prin simpla substituire în **31—6.** a condiției de sinonimie de sub (ii) 2°, cu condiția de *CPO-sinonimie.*

Ca urmare a acestui mod de a defini *CPO-sinonimia, om* și *animal rațional* vor fi *CPO-echivalente,* dar nu *CPO-sinonime,* propozițiile (16) a., b. din § **33.** vor fi *L-echivalente,* dar nu vor fi *CPO-sinonime,* iar perechile (20), (21) și (22), (23) din § **33.** vor fi *CPO-sinonime.*

Conceptul de *CPO-echivalență* a descriptorilor are o importanță deosebită în ce privește teoria semantică (a limbajelor de tipul L^3).

După cum se știe[4], orice context modal (așadar și contextele N, K, B) reprezintă contexte *non-extensionale.* În

---

[4] **Vezi Quine, 1961 : 30, 154—159 ; Carnap, 1960 : 46—51.**

aceste condiții, cele cuprinse în teorema **23–14.** nu-și mențin validitatea. Mai concret, dacă presupunem că:

(18) *Ion* și ⟨*Art*$_1$ *elev*⟩ sînt echivalente într-o lume posibilă, w_j atunci, conform cu **23–14.**, trebuie să admitem, de asemenea, că propoziții ca

(19) a. *Ion doarme*
b. **elevul** *doarme*

sînt, de asemenea, echivalente în w_i.

În schimb, dacă admitem (18), propoziții ca, de exemplu

(20) a. *Se crede că Ion doarme*
b. *Se crede că* ⟨⟨*Art*$_1$ + *elev*⟩ *doarme*⟩

nu sînt, în mod necesar, echivalente în w_i.

Aceasta, deoarece presupunerea (18) asigură identitatea denotatelor lui *Ion* și *Art*$_1$+*elev* exclusiv pentru w_j; or, dacă atît a. cît și b. de sub (20) ar fi adevărate, aceasta ar însemna că a., b. de sub (19) ar fi adevărate *ambele* în *toate* alternativele lumii w_j.

Întrucît însă (18) asigură *numai* identitatea intersecțiilor $D(Ion) \cap w_j$ și $\mathfrak{D}(Art_1 + elev) \cap w_j$, putem admite că există o lume, w_j, în care egalitatea $\mathfrak{D}(Ion) \cap w_k \neq \mathfrak{D}(Art_1 + elev) \cap$ $\cap\, w_k$ *să nu aibă loc*. Or, în această lume, w_k, se poate tocmai *pentru acest motiv*, ca propozițiile a., b. de sub (19) să aibă valori de adevăr diferite. În acest caz, (20) a., b. vor avea și ele valori de adevăr diferite în w_j și deci nu vor mai fi echivalente.

În aceste condiții, sîntem constrînși să admitem că a., b. de sub (20) ar putea fi echivalente numai cu condiția ca $\mathfrak{D}(Ion)$ și $\mathfrak{D}(Art_1 + elev)$ să fie *echivalente în toate lumile posibile*. Dar echivalența în toate lumile posibile este, în termenii *A-conceptelor*, *A-echivalență*. Cum $\mathfrak{D}(Ion)$, $\mathfrak{D}(Art_1 + elev)$ nu sînt *A-echivalente*, a., b. de sub (20) *nu sînt nici ele A-echivalente*.

Pentru ca a., b. de sub (20) să fie *echivalente* într-o lume oarecare nu este deci suficient ca (18) să aibă loc, ci este necesar ca

(21) $\mathfrak{D}(Ion)$ și $\mathfrak{D}(Art_1 + elev)$ să fie *A-echivalente*.

În cazul în care (21) ar avea loc, ar trebui să admitem, conform cu **32–5.**, că propozițiile a., b. de sub (20) sînt, de asemenea, *A-echivalente*.

Cele arătate ne permit să formulăm o teoremă cu privire la echivalența în contextele intensionale (= non-extensio-

nale). Înainte de aceasta, pentru simplificarea formulărilor, vom introduce mai întîi conceptul de *constituenți substituibili*.

44—4. Substituție reciprocă. Fie α, β două *cbf* oarecare în L^3 care aparțin aceleiași categorii gramaticale (sau α, sau β, sau amîndouă pot fi semne simple, *cbf* sau propoziții). Fie $\xi(\alpha)$ o propoziție în care α apare ca element constituent și $\xi(\beta)$ o propoziție obținută din $\xi(\alpha)$ prin înlocuirea lui α cu β la fiecare ocurență a lui α în $\xi(\alpha)$.

a. α, β sînt **reciproc substituibile** în w_i ddacă α, β sînt *echivalente în* w_i.

b. α, β sînt **A-reciproc substituibile în** w_i ddacă α, β sînt **A-echivalente.**

c. α, β sînt **L-reciproc substituibile** ddacă α, β sînt **L-echivalente.**

În condițiile de sub **44—4.**, este evident că *Ion* și Art_1+ $+$ *elev* sînt (conform cu (18)) reciproc substituibile în w_i; *om* și *animal rațional* sînt *A-reciproc substituibile*, iar propozițiile *Toți oamenii dorm* și *Nu este adevărat că unii oameni nu dorm* sînt *L-reciproc substituibile* (de remarcat că, întrucît L-echivalența nu se stabilește decît între propoziții, L-reciproc substituibile nu pot fi decît propozițiile).

44—5. Substituție și echivalență. Fie $\xi(\alpha)$, $\xi(\beta)$ două propoziții oarecare în L^3; singura deosebire dintre cele două propoziții constă în aceea că, în toate pozițiile în care în $\xi(\alpha)$ apare constituentul α, în $\xi(\beta)$ apare constituentul β.

a. Pentru orice lume posibilă, w_i,

$$V(\xi(\alpha),w_i) = V(\xi(\beta),w_i),$$

ddacă α, β **sînt reciproc substituibili în** w_i.

b. Fie M oricare dintre functorii modali N, K, B, E și $\langle M\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle M\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$ propoziții formate cu unul dintre functorii menționați, astfel încît în cele două propoziții M să noteze *același functor*.

Pentru orice lume posibilă, w_i,

$$V(\langle M\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle,w_i) = V(\langle M\langle\xi(\beta)\rangle\rangle,w_i)$$

ddacă α, β sînt **A-reciproc substituibili.**

c. Fie, ca sub **b.**, M oricare dintre cei patru functori modali și ξ^1, ξ^2 două propoziții oarecare în L^3.

Pentru orice lume posibilă, w_i,

$$V(\langle M\langle\xi^1\rangle\rangle,\ w_i) = V(\langle M\langle\xi^2\rangle\rangle,\ w_i)$$

ddacă ξ^1, ξ^2 sînt **L-reciproc substituibile** sau **A-reciproc substituibile.**

Cele cuprinse în **44—5.** arată care sînt condițiile în care un constituent se poate substitui cu un altul, *salva veritate* (= construcțiile obținute prin substituție menținîndu-și valoarea de adevăr). Punctele **b.** și **c.** arată că, *în contexte intensionale,* nu se pot substitui decît elemente care se află într-o relație *mai puternică decît simpla echivalență,* anume într-o relație de *A-echivalență* și/sau *L-echivalență.*

S-a observat totuși, pe bună dreptate, că în contextele intensionale de tipul K sau B (deci atunci cînd substituția se face într-o propoziție „de opinie"), condiții ca cele de sub **b.** sau **c.** de mai sus sînt insuficient de tari[5].

Astfel, (14) a., b. din § **33.** sînt *A-echivalente,* întrucît b. este definiția lexicografică a semnului de sub a. (= *cidru*). Cu toate acestea este foarte posibil ca propozițiile

(22) *Se crede că Ion bea mult cidru*

și

(23) *Se crede că Ion bea multă băutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului de mere sau a altor fructe*

să nu fie echivalente într-o lume oarecare, să presupunem *w, deși (23) se obține din (22) prin înlocuirea cuvîntului *cidru* cu o construcție *A-echivalentă,* deci *A-substituibilă,* adică cu definiția (14) b.

Putem admite chiar că, deși propoziții ca (24), (25) de mai jos:

(24) *Toți oamenii dorm*

(25) *Nu este adevărat că unii oameni nu dorm*

sînt *L-echivalente,* propozițiile

(26) *Se crede că* (24)

(27) *Se crede că* (25)

nu sînt echivalente, în ciuda faptului că (27) se poate obține din (26) prin substituția propoziției (24) cu (25).

Aceasta este motivul pentru care Carnap[6] introduce o condiție mai puternică decît *A-echivalența* sau *L-echivalența* în ce privește termenii care se pot substitui reciproc în contexte de tipul B (sau K). Este vorba de ceea ce el numește *izomorfismul intensional* al termenilor substituiți. În contextele B și/sau K nu se pot substitui, *salva veritate,* decît *termeni intensional izomorfi.*

Ideea de „izomorfism intensional" este captată în definiția **33—6.** pe care am dat-o *sinonimiei construcțiilor*

---

[5] Carnap, 1960: 53—64.

[6] Carnap, 1960: 54—59.

(vezi și comentariile din § **33.** în legătură cu această definiție).

În acord cu cele arătate pînă aici va trebui să reformulăm punctul **b.** din **44—5.** după cum urmează:

44—5. b′. Fie perechile de propoziții $\langle K\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle K\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$ și $\langle B\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle B\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$. Propozițiile
(i) $\langle K\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle K\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$
(ii) $\langle B\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle B\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$
sînt **echivalente în** w_i ddacă α, β sînt **sinonime.**

Se poate observa că, în cazul în care înlocuim punctul **b.** din **44—5.** cu **b′.**, propozițiile (22), (23) nu sînt echivalente, întrucît, conform definiției date sinonimiei sub **33—4., 6.**, a. și b. de sub (14) nu sînt sinonime și deci a. nu poate fi substituit cu b. în (22).

Dacă vrem să obținem o generalitate mai mare, putem reformula punctul **b.** după cum urmează, în așa fel încît să includă și punctul **c.** din **44—5.**

44—5. b″. Fie perechile de propoziții
(i) $\langle K\langle \ldots \alpha \ldots \rangle\rangle$, $\langle K\langle \ldots \beta \ldots \rangle\rangle$
(ii) $\langle B\langle \ldots \alpha \ldots \rangle\rangle$, $\langle B\langle \ldots \beta \ldots \rangle\rangle$.
α, β pot fi *propoziții*, și în acest caz propozițiile de sub (i), (ii) au forma $\langle K\langle\alpha\rangle\rangle$, $\langle K\langle\beta\rangle\rangle$, $\langle B\langle\alpha\rangle\rangle$, $\langle B\langle\beta\rangle\rangle$ sau pot fi constituenți ai unei propoziții și, în acest caz (i), (ii) au forma $\langle K\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle K\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$, $\langle B\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle B\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$. Propozițiile de sub (i) și propozițiile de sub (ii) sînt **echivalente în** w_i, ddacă α, β sînt **sinonime.**

Pe baza formulării **44—5. b.″**, va trebui să spunem că propozițiile (26), (27) nu sînt echivalente în w_i (ca de altfel în nici o altă lume posibilă), întrucît (24), (25), în conformitate cu **33—6.**, nu sînt sinonime.

Trebuie observat însă că, chiar în cazul în care admitem pentru contexte intensionale o condiție de substituție mai tare decît *A-echivalența*, anume sinonimia, putem admite că două propoziții obținute una din alta prin substituția sinonimelor nu sînt în mod automat, echivalente. De exemplu, dacă am admite că cineva *nu știe* sau *nu crede* că *fugi* și *alerga* sînt sinonime, ar trebui să admitem și că propozițiile a. b. de mai jos nu sînt echivalente:

(28) a. *Se știe că un copil fuge*
b. *Se știe că un copil aleargă*
(29) a. *Se crede că un copil fuge*
b. *Se crede că un copil aleargă.*

Și putem admite că nu sînt echivalente pentru un motiv de aceeași natură cu acela care ne determină să spunem că este posibil ca (22), (23) să nu fie echivalente, anume faptul că sinonimia elementelor care se substituie nu este „*cunoscută*" sau „*crezută* a fi adevărată".

Rezultă de aici că trebuie să admitem că două construcții, α, β, sînt *substituibile salva veritate* în contextul K și/sau B nu numai cu condiția ca ele *să fie* sinonime, ci și cu condiția ca sinonimia lor să fie *cunoscută* și/sau *crezută*. Or, a spune că α, β sînt *știute* sau *crezute* a fi sinonime nu înseamnă altceva decît a spune că α, β sînt *CPO-echivalente*, în sensul definiției **44—1.** date descriptorilor echivalenți. În acest caz, dacă descriptorii α, β sînt *CPO-echivalenți*, atunci propozițiile $\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle\Omega\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$ sînt echivalente în toate lumile posibile care validează clasa *CPO*.

Vom formula, prin urmare, următoarea teoremă privitoare la substituția descriptorilor în contextul K și/sau B.

44—6. Substituția descriptorilor CPO-echivalenți. Fie $\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle$, $\langle\Omega\langle\xi(\beta)\rangle\rangle$ două propoziții în L^3; $\xi(\beta)$ este obținută din $\xi(\alpha)$ prin substituția descriptorului α cu descriptorul β, în toate pozițiile în care apare α în $\xi(\alpha)$. $\mathfrak{L}_{L'}$ este o *CPO* în L^3.

Pentru orice lume posibilă, w_i,

$V(\langle\Omega\langle\xi(\alpha)\rangle\rangle, w_i) = V(\langle\Omega\langle\xi(\beta)\rangle\rangle, w_i$

ddacă:

(i) descriptorii α, β sînt **CPO-echivalenți;**

și

(ii) w_i **validează clasa** $\mathfrak{L}_{L'}$.

Se observă că, într-un anumit sens, condițiile de sub **44—6.** par a fi mai slabe decît condiția de *sinonimie*, întrucît *CPO-echivalente* pot fi și construcții care nu sînt sinonime în sensul celor stipulate de **33—4.** Pe de altă parte însă, aceste condiții sînt mai tari decît sinonimia, întrucît presupun și o anumită „opinie" cu privire la sensul descriptorilor α, β. Putem considera că, prin urmare, *CPO-echivalența* este o condiție suficient de tare pentru a face inutilă condiția de sinonimie.

Conform cu **44—6.**, perechile de sub (28), (29) sînt echivalente în toate lumile posibile care validează clasa $\mathfrak{L}_{L'}$ în cazul în care $\mathfrak{D}$*(alerga)* și $\mathfrak{D}$*(fugi)* sînt *CPO-echivalente*. Dar tot echivalente în toate lumile posibile care validează clasa $\mathfrak{L}_{L'}$ vor fi și propozițiile (22), (23), în cazul în care

considerăm că **a.** și **b.** de sub (14) din § **33.** sînt *CPO-echivalente*.

Rezultă din cele discutate că *CPO-echivalența* descriptorilor poate înlocui condiția de sinonimie a constituenților substituibili în contextul K și/sau B. Pe de altă parte, tot din cele arătate ni se pare că rezultă destul de clar că cele stipulate prin **44—6.** sînt de natură să înlăture unele dintre inconvenientele pe care le prezintă condiția de sinonimie și că, în consecință, sînt de natură să aproximeze mai nuanțat realitatea modului de funcționare a limbajului natural, unde ceea ce *cred* sau *știu* vorbitorii joacă un rol determinant în structura semantică a limbajului.

Observăm în încheierea celor discutate în acest paragraf că, de fapt, problema substituției în contextele K, B a fost clarificată în **44—3.** Teorema **44—6.** a fost dată numai pentru a face explicită relația dintre **44—3.** și problematica legată de substituția în contexte intensionale.

45. Existență și opinie. În încheierea § **34.** arătam că o serie de chestiuni legate de relația dintre valoarea de adevăr a propozițiilor și „existență" vor fi precizate atunci cînd vom avea la dispoziție o serie de noțiuni legate de ideea de „modalitate". Aceasta, deoarece însăși noțiunea de „existență" este, așa cum rezultă clar din cap. VII, o noțiune care cade sub incidența ideii de modalitate.

Din § **34.** au rezultat două lucruri:

(a) Că inferența de la „Toți A sînt B" la „Unii A sînt B" este validă *numai* cu condiția ca A să nu se refere la mulțimea vidă, și

(b) Că dacă o propoziție singulară de forma *Ion doarme* este adevărată, aceasta implică faptul că subiectul (TS) nu se referă la mulțimea vidă.

Or, a spune că A sau *Ion* nu se referă la mulțimea vidă nu înseamnă altceva decît a spune că *sînt A* sau că *este Ion*, pentru a exprima ideea de „prezență într-o lume posibilă" cu ajutorul tipului de propoziție la care ne-am referit în § **37**.

Dacă admitem (a), trebuie să admitem, prin urmare, că din

(1) *Toți zeii sînt ființe supranaturale*

nu se poate deduce

(2) *Unii zei sînt ființe supranaturale*

decît dacă

(3) *Sînt zei*

este adevărată.

Or, în realitate, inferenţa de la (1) la (2) pare a fi destul de firească, chiar şi fără a admite (3).

Tot legat de (a) este şi faptul că o propoziţie de tipul

(4) *Toţi zeii sînt frumoşi*

nu poate fi negată:

(5) *Nu este adevărat că toţi zeii sînt frumoşi*

fără a ajunge la contradicţie, dacă nu admitem că (3) este adevărată. Aceasta deoarece (5) este echivalentă logic cu

(6) *Unii zei nu sînt frumoşi*,

iar (6) este falsă (în toate lumile posibile) dacă admitem că (3) este adevărată, întrucît intersecţia mulţimii vide ($\mathfrak{D}(zeu) \cap w_i = \emptyset$) cu orice altă mulţime este egală cu mulţimea vidă. Or, în ciuda faptului că *ştim* că zeii nu există, conform cunoştinţelor noastre cu privire la mitologie, trebuie să admitem că (5) şi (6) sînt adevărate.

La concluzii care nu sînt conforme cu uzul obişnuit al limbii ajungem şi prin (b).

Astfel o propoziţie ca

(7) *Afrodita este o zeitate*

pe care, la prima vedere, nu o putem suspecta de a fi falsă, trebuie să admitem că este falsă, dacă admitem şi că propoziţia

(8) *Nu este adevărat că există Afrodita*

este „de asemenea" o propoziţie de al cărei adevăr nimeni (în stadiul actual al cunoştinţelor noastre) nu se îndoieşte.

Înainte de a propune o modalitate de a evita dificultăţi de felul celor menţionate, mai atragem atenţia asupra faptului că, în limbajul natural (deci şi în L^3), propoziţiile despre entităţi sau despre clase fictive nu sînt deloc neobişnuite, ceea ce ar trebui să ne ducă la concluzia că, pentru a le accepta, o comunitate de vorbitori ar trebui să admită *prezenţa* şi/sau *existenţa* entităţilor sau a unora dintre elementele claselor respective.

Întrucît propoziţii ca (3) sau

(9) *Este Afrodita*

fac afirmaţii categorice care sînt în acelaşi timp infirmate de realitatea imediată şi întrucît (3) şi (9) sînt indispensabile pentru a putea vorbi în mod logic despre entităţi

ca cele numite *Afrodita* sau despre clase ca cele denotate de cuvinte ca *zeitate, dragon* etc., vom înlocui propoziţiile de tipul (3), (9) cu propoziţii mai puţin categorice, adică cu propoziţii care reflectă *opinia* (unei colectivităţi) privitoare la existenţa unor entităţi sau clase.

Acest procedeu prezintă avantajul că nu implică *existenţa reală*. Într-adevăr, dacă

(10) *Se crede că (este Afrodita)*

este adevărată într-o lume, w_i, deci reprezintă opinia unei colectivităţi determinate într-un moment şi într-un loc determinat, aceasta nu înseamnă în mod necesar că realmente lumea w_i este astfel încît $\mathfrak{D}(\mathit{Afrodita}) \cap w_i \neq \emptyset$, ci înseamnă numai că

(11) *Nu este adevărat că* **este credibil** *că nu este adevărat că (este Afrodita)*

sau, altfel spus, este adevărat că, *în conformitate cu ceea ce se crede în* w_i

(12) există o lume, w_j, astfel încît $R_B(w_i, w_j)$ şi $\mathfrak{D}(\langle este \langle Afrodita \rangle\rangle, w_j) = A$.

În acelaşi timp, dacă (10) ar fi falsă în w_i, deci dacă

(13) *Nu este adevărat că* **se crede că** *(este Afrodita)*

ar fi adevărată în w_i, aceasta n-ar însemna altceva decît că

(14) există o lume, w_j, astfel încît $R_B(w_i, w_j)$ şi $V(\langle este \langle Afrodita \rangle\rangle, w_j) = F$.

Cele arătate pînă aici au rolul de a pune în evidenţă faptul că, admiţînd că o propoziţie de tipul (10) este adevărată de fapt, nu ne „angajăm ontologic'', pentru a folosi o formulare a lui Quine. Aceasta, deoarece *a crede* în „prezenţa'' şi/sau „existenţa'' unei entităţi nu înseamnă a spune ceva despre *toate* stările posibile (deci despre W*), deci nu înseamnă a spune ceva cu valoare de adevăr *absolută*, ci numai cu valoare de adevăr *limitată* (la stările conforme cu opinia respectivă).

Pe de altă parte, trebuie observat că, dacă o propoziţie ca (10) este adevărată pentru o colectivitate determinată, într-o stare de lucruri determinată ($= w_i$), aceasta nu înseamnă că (10) este adevărată pentru *orice colectivitate* şi pentru *orice stare* de lucruri. Putem admite deci că (10) este adevărată în w_i, dar nu este adevărată în w_j. Prin urmare, (10) este o aserţiune (adevărată sau falsă) asupra lumii w_i deci asupra *opiniilor din* w_i cu privire la prezenţa Afroditei, şi nu cu privire la însăşi prezenţa Afroditei.

În termeni asemănători se pune și chestiunea opiniei referitoare la „prezența" cel puțin a unui membru dintr-o clasă, într-o stare de lucruri, deci și la „prezența" zeităților în w_i.

În considerațiile de pînă aici, vorbind despre opinii, ne-am referit numai la modalizatorul B (= *se crede*). Aceasta, deoarece considerațiile făcute se justificau într-un mod mai evident, avînd în vedere opiniile exprimate prin B. Întrucît însă în paragraful precedent ne-am referit tot timpul la Ω (B și/sau K), vom continua în cele ce urmează să utilizăm simbolul abreviativ Ω, urmînd ca, atunci cînd ne vom referi la diversele posibilități de „înlocuire" a noțiunii de *A-determinare*, să arătăm mai exact de ce anume este preferabil să modalizăm propozițiile de existență și/sau „prezență" prin B și nu prin K sau prin „B sau K".

În urma celor arătate, vom formula următoarele reguli, care trebuie interpretate, ca și toate regulile din § **38.**, ca exprimînd condițiile de „raționalitate" sau de „consistență logică" ale unui sistem de opinii.

45—1. Teoremă. Fie $\mathfrak{L}_{L^3}$ o *CPO* în L^3, fie $\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle$ un TG oarecare și β un semn sau o *cbf* în L^3, astfel încît $\beta \in S_{(T)F}$.

a. Pentru orice lume posibilă, w_i, dacă w_i **validează** clasa $\mathfrak{L}_{L^3}$, atunci, pentru orice β, propoziția $\langle\Omega\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle\rangle$ **implică în** w_i propoziția $\langle\Omega\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle\rangle$ **ddacă** propoziția $\langle e\langle\alpha\rangle\rangle$ este **CPO-adevărată.**

b. Pentru orice lume posibilă, w_i, dacă w_i validează clasa $\mathfrak{L}_{L^3}$, atunci, pentru orice β, dacă propoziția $\langle NEG\langle e\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$ este **CPO-adevărată,** atunci

$V(\langle\Omega\langle NEG\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle, \beta\rangle\rangle\rangle, w_i) = F.$

Pe baza definiției **44—2. a.,** reformulăm teorema **45—1.** după cum urmează:

45—2. Teoremă. Fie $\mathfrak{L}_{L^3}$ o *CPO* în L^3; fie $\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle$ un TG oarecare și β un semn sau o *cbf* în L^3, astfel încît $\beta \in S_{(T)F}$.

a. Pentru orice β, propoziția $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ **CPO-implică** propoziția $\langle\langle Q_E\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$, **ddacă** propoziția $\langle e\langle\alpha\rangle\rangle$ este **CPO-adevărată.**

b. Pentru orice β, dacă propoziția $\langle NEG\langle e\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$ este **CPO-adevărată,** atunci propoziția $\langle NEG\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle\rangle$ este **CPO-falsă.**

Conform cu **45—2. a.**, propoziția (1) (de la începutu acestui paragraf) *CPO-implică* propoziția (2) numai cu condiția ca propoziția

(15) *Sînt zei*

să fie *CPO-adevărată*. Dar (15) este, conform cu **42—8.**, *CPO-adevărată* numai dacă (15) aparține la *CPO* sau este o consecință logică a *CPO*. Dacă aparține la *CPO*, atunci aceasta înseamnă că există o lume posibilă, w_i, (dintre cele care validează *CPO*) astfel încît

(16) $V(\langle\Omega\langle(15)\rangle\rangle, w_i) = A$.

Dacă (15) este o consecință logică a *CPO*, atunci (16) are loc, de asemenea.

Mai departe, dacă (1) — de la începutul acestui paragraf — *CPO-implică* (2), urmează, conform cu **42—7.**, că:

(17) Pentru orice lume posibilă, w_i, în cazul în care w_i validează *CPO*, atunci dacă $V(\langle\Omega\langle(1)\rangle\rangle, w_i) = A$, atunci $V(\langle\Omega\langle(2)\rangle\rangle, w_i) = A$.

Conform cu **45—2. b.**, dacă (15) este *CPO-falsă*, deci dacă există o lume posibilă, w_i, care validează *CPO* astfel încît

(18) $V(\langle\Omega\langle NEG\langle(15)\rangle\rangle\rangle, w_i) = A$,

atunci propoziția

(19) *Nu este adevărat că toți zeii sînt ființe nemuritoare*

este *CPO-falsă*. Dacă (19) este *CPO-falsă*, atunci o propoziție ca

(20) *Se crede că nu este adevărat că toți zeii sînt ființe nemuritoare*

este falsă în orice lume posibilă care validează *CPO*.

Atragem atenția asupra fatului că, atît în **45—1.**, cît și în **45—2.**, se vorbește despre *orice* β (care este un $S_{(T)F}$), deci cele stabilite prin aceste teoreme privesc *orice predicație posibilă*. Așadar, condiția ca (15) să fie *CPO-adevărată* este condiția necesară și suficientă nu numai pentru inferența de la (1) la (2), ci pentru *orice inferență de la universal la existențial*, în cazul cînd subiectul propoziției universale este cuvîntul *zeu*. Așadar (15) este condiția necesară și suficientă și pentru inferența de la

(21) *Toți zeii sînt înalți*

la

(22) *Unii zei sînt înalți*

sau de la

(23) *Toți zeii dorm*

la

(24) *Unii zei dorm.*

etc. Mai exact spus, (15) este condiţia necesară şi suficientă pentru a putea considera că (21) *CPO-implică* (22) sau că (23) *CPO-implică* (24) etc.; sau că, pentru orice lume posibilă, w_i, dacă w_i validează *CPO*, atunci $\langle\Omega\langle(21)\rangle\rangle$ *CPO-implică* în w_i $\langle\Omega\langle(22)\rangle\rangle$ sau $\langle\Omega\langle(23)\rangle\rangle$ *CPO-implică* în w_i $\langle\Omega\langle(24)\rangle\rangle$ etc.

În ce priveşte propoziţiile singulare, formulăm următoarea teoremă:

45—3. Teoremă. Fie α un TS oarecare şi β un semn sau o *cbf* în L^3, astfel încît $\beta \in S_{(T)F}$.

Propoziţia $\langle\Omega\langle\langle\alpha\rangle\beta\rangle\rangle$ *L-implică* propoziţia $\langle\Omega\langle e\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$.

Din **45—3.** se obţine în mod evident prin contra-poziţie:

45—4. Teoremă. Fie α un TS oarecare şi β un semn sau o *cbf* în L^3, astfel încît $\beta \in S_{(T)F}$.

Pentru orice lume posibilă, w_i, dacă

$V(\langle NEG\langle\Omega\langle e\langle\alpha\rangle\rangle\rangle\rangle, w_i) = A$,

atunci $V(\langle NEG\langle\Omega\langle\alpha\rangle\rangle\rangle, w_i) = A$.

Pe baza teoremei **45—4.**, putem formula următoarea teoremă:

45—5. Teoremă. Fie $\mathfrak{P}_{L^3}$ *CPO* în L^3; fie α un TS oarecare şi β un semn sau o *cbf* în L^3, astfel încît $\beta \in S_{(T)F}$.

În cazul în care propoziţia $\langle NEG\langle E\langle\alpha\rangle\rangle\rangle$ este *CPO-adevărată*, atunci, pentru orice lume posibilă, w_i, dacă w_i validează clasa $\mathfrak{P}_{L^3}$, atunci pentru orice β,

$V(\langle\Omega\langle\langle\alpha\rangle\beta\rangle\rangle, w_i) = F$.

Pentru a degaja semnificaţia teoremelor **45—3., 4., 5.** vom examina cîteva exemple.

Conform cu **45—3.** trebuie să admitem că, în cazul în care o propoziţie ca

(25) *Se crede că Afrodita este o zeiţă*

sau

(25′) *Se ştie că Afrodita este o zeiţă*

este adevărată într-o lume oarecare, w_i, atunci trebuie ca, în aceeaşi lume, propoziţia

(26) **Se crede că** *este Afrodita* (= Se crede că Afrodita este „prezentă" în lumea w_i)

sau

(26′) **Se ştie că** *este Afrodita* (= Se ştie că Afrodita este „prezentă" în lumea w_i)

este de asemenea adevărată.

Altfel spus: în orice lume posibilă, w_i, nu este posibil *să se creadă* sau *să se știe* că „Afrodita este o zeiță" fără ca, în același timp, *să se știe* sau *să se creadă* că Afrodita este „prezentă" în lumea w_i. Evident atît **45—3.**, cît și **45—4.** trebuie interpretate ca exprimînd o condiție de raționalitate a sistemului de opinii.

Conform cu **43—5.**, trebuie să admitem că în cazul în care propoziția

(27) *Nu este adevărat că ⟨există Afrodita⟩*

este *CPO-adevărată*,

deci că:

(28) Dacă există o lume w_i, care validează clasa $\mathfrak{P}_{L'}$, atunci propozițiile

a. Se crede că nu este adevărat că există Afrodita

sau

b. Se știe că nu este adevărat că există Afrodita

sînt adevărate în w_i, atunci trebuie să admitem că nici o propoziție în care se spune ceva despre Afrodita (deci nici o propoziție în care *Afrodita* este subiect) nu poate fi nici *crezută*, nici știută în nici una din lumile care validează clasa $P_{L'}$. Prin urmare, în orice lume care validează clasa $\mathfrak{P}_{L'}$, propoziții ca

(29) *a*. **Se crede că** *Afrodita este frumoasă*
b. **Se știe că** *Afrodita este frumoasă*

(30) *a*. **Se crede că** *Afrodita doarme*
b. **Se știe că** *Afrodita doarme*

(31) *a*. **Se crede că** *Afrodita este blondă*
b. **Se știe că** *Afrodita este blondă*

etc. sînt false, mai exact *CPO-false*.

Este, din nou, evident că **45—5.** trebuie interpretată ca o condiție de raționalitate a opiniilor.

Teoremele date în acest paragraf arată că, înlocuind afirmațiile despre existență cu afirmații despre *opinii despre existență*, deci evitînd orice „angajare ontologică", se poate salva coerența logică a propozițiilor despre clase sau entități fictive; aceasta cu o singură condiție, anume aceea de a admite că se „salvează" coerența logică nu a propozițiilor înseși, ci a *opiniilor despre aceste propoziții*. Or, acest „preț" nu este prea mare, întrucît putem spune că o propoziție *despre Afrodita* sau *despre zei* sau *despre dragoni* nu poate fi adevărată (sau falsă) decît în raport cu *opinia* celor care o utilizează, întrucît faptele reale nu o pot nici valida, nici invalida.

46. Alte modalități de înlocuire a conceptului de A-determinare. În § **42.** am descris o procedură de înlocuire a conceptelor de *A-determinare* cu ceea ce am numit acolo *CPO-concepte*, adică cu concepte derivate din ideea că postulatele de sens pot fi înlocuite cu o *C*(lasă) *P*(rimitivă) de *O*(pinii). O clasă de propoziții $\mathfrak{X} = \{\xi^1, \ldots, \xi^n\}$ era considerată o *CPO* în măsura și numai în măsura în care admiteam existența unei lumi posibile care să o *valideze*, adică a unei lumi posibile în care fiecare dintre propozițiile $\xi^1, \ldots, \xi^n$ să fie *crezută* sau *știută* a fi *adevărată*. Dacă pentru o propoziție, ξ, aveam *fie* $V(\langle K\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$, *fie* $V(\langle B\langle\xi\rangle\rangle, w_i) = A$, într-o lume posibilă, w_i, spuneam, conform cu definiția abreviativă **42—5.**, că, în lumea respectivă, w_i, propoziția $\langle\Omega\langle\xi\rangle\rangle$ era adevărată.

Prin definiția care urmează, vom arăta care sînt alte două alternative posibile de înlocuire a conceptului de *A-determinare*. Nu vom intra în nici un detaliu și nu vom indica nici una dintre consecințele acestei definiții. Cititorul o poate face singur, urmînd aceeași cale care a fost urmată în § **42.**. Vom încerca numai o sumară *evaluare* a acestor alternative.

46—1. Definiție. Fie $\mathfrak{X}_{L^3} = \{\xi^1, \ldots, \xi^n\}$ o clasă de propoziții în L^3. Propozițiile din $\mathfrak{X}_{L^3}$ sînt astfel alese, încît nici una dintre propozițiile clasei să nu fie consecința logică a unei (sau unor) alte propoziții din $\mathfrak{X}_{L^3}$ și orice propoziție, ξ, care nu aparține clasei $\mathfrak{X}_{L^3}$, dar este adevărată în toate lumile posibile în care $\mathfrak{X}_{L^3}$ este adevărată, să fie o consecință logică a clasei $\mathfrak{X}_{L^3}$.

a. $\mathfrak{X}_{L^3}$ este o *C*(lasă) *P*(primitivă) (de) *K*(-propoziții), ddacă există o lume posibilă, w_i, astfel încît, pentru orice propoziție, ξ^i (unde $1 \leqslant i \leqslant n$), $V(\langle K\langle\xi^i\rangle\rangle, w_i) = A$.

b. $\mathfrak{X}_{L^3}$ este o *C*(lasă)*P*(rimitivă) (de) *B*(-propoziții) ddacă există o lume posibilă, w_i, astfel încît, pentru orice propoziție, ξ^i (unde $1 \leqslant i \leqslant n$), $V(\langle B\langle\xi^i\rangle\rangle, w_i) = A$.

Conform cu cele arătate în § **42.**, dacă $\mathfrak{X}_{L^3}$ este o clasă de postulate de sens (definită ca sub **31—1.**), $\mathfrak{X}_{L^3}$ poate fi redefinită ca o *CPK* sau o *CPB* în L^3.

În acord cu **46—1.**, vom vorbi despre propoziții *CPK-adevărate* sau *CPK-false*, despre propoziții *CPK-determinate*, vom vorbi despre *CPK-implicație* și *CPK-echivalență*. Din regulile din § **42.** se pot obține, prin substituțiile corespunzătoare, regulile privitoare la *CPK-determinare*, *CPK-*

implicație, *CPK-echivalență* etc. Aceste concepte se pot substitui *A-conceptelor* corespunzătoare.

În acord cu **46—1. b.**, vom vorbi despre propoziții *CPB-adevărate* sau *CPB-false*, despre propoziții *CPB-determinate*; vom vorbi despre *CPB-implicație* și *CPB-echivalență*; din regulile din § **42.** se pot obține, prin substituțiile corespunzătoare, regulile privitoare la *CPB-determinare*, *CPB-implicație*, *CPB-echivalență* etc., iar toate aceste concepte se vor putea substitui *A-conceptelor* corespunzătoare.

În ce privește **evaluarea** acestor serii de concepte, trebuie arătat că seria *B-conceptelor* pare a fi mai adecvată limbilor naturale întrucît satisface următoarea condiție:

46—2. Teoremă. În cazul în care $\mathfrak{L}_L$ este o *CPB* și w_i validează clasa $\mathfrak{L}_L$, din faptul că o propoziție oarecare, ξ, este *CPB-adevărată* **nu rezultă** că $V(\xi, w_i) = A$.

Aceasta revine la a spune că dacă o propoziție ca

(1) *Toți dragonii au aripi*

este *CPB-adevărată*, deci dacă există o lume, w_i, în care propoziția

(2) *Se crede că* (1)

este adevărată, din aceasta *nu rezultă că propoziția* (1) *este adevărată în* w_i. Aceasta se datorește, evident, faptului că relația R_B *nu este reflexivă*. La fel, dacă o propoziție ca

(3) **Se crede că** *Afrodita este frumoasă*

este adevărată în w_i, atunci aceasta nu înseamnă că propoziția

(4) $\langle e \langle$ *Afrodita* $\rangle\rangle$

(= Afrodita este „prezentă" în w_i)

este adevărată în w_i, deși (3) *CPB-implică*

(5) **Se crede că** (4).

Teorema **46—2.** exprimă faptul că există o discordanță posibilă între ceea ce se crede a fi adevărat și ceea ce *este* realmente adevărat. Altfel spus, o propoziție poate fi crezută a fi adevărată, fără a fi efectiv adevărată în lumea posibilă în care este crezută a fi adevărată. Întrucît multe dintre „opiniile" cu privire la relațiile dintre sensuri nu sînt validate de lumea în care aceste opinii se manifestă, conceptul de *CPB-determinare* captează în mod mai exact situația reală decît conceptul de *A-determinare*.

În legătură cu conceptul de *CPK-determinare* formulăm următoarea teoremă:

46—3. Teoremă. În cazul în care $\mathfrak{L}_{I'}$ este o *CPK* în L'^3 şi w_i validează $\mathfrak{L}_{I'}$, din faptul că o propoziţie oarecare, ξ, este *CPK-determinată* rezultă totdeauna că $V(\xi,w_i) = A$.

Aceasta revine la a spune că dacă (1) este *CPK-determinată*, atunci (1) este adevărată în orice lume care validează clasa $\mathfrak{L}_{I'}$. Aceasta decurge, evident, din proprietatea de reflexivitate a relaţiei R_K.

Pe baza teoremei **43—3.** trebuie să spunem că ideea de *CPK-determinare* este mai *puţin adecvată* în comparaţie cu aceea de *CPB-determinare,* întrucît *CPK-determinarea* implică cu necesitate adevărul unei propoziţii *(CPK-adevărate)* în orice lume care validează clasa $\mathfrak{L}_{I'}$ deci *şi în lumea reală.*

Consideraţiile de mai sus ne permit să considerăm că *CPB-conceptele* se dovedesc a fi mai apropriate atunci cînd vrem să captăm într-un sistem formal ideea că, în opinia vorbitorilor, datorită sensului, anumite propoziţii sînt totdeauna adevărate.

47. Consideraţii finale. În cap. VI am introdus concepte legate de adevărul analitic *(A-concepte)*, pentru a explica faptul că anumite propoziţii ca *Toţi cîinii sînt animale, Unele pisici scriu multe cărţi* sînt (considerate) ca fiind *totdeauna adevărate* sau, respectiv, *totdeauna false* sau că perechi de propoziţii ca *Unele fiinţe raţionale sînt inteligente, Unii oameni sînt inteligenţi* sînt (considerate) *totdeauna* fie **ambele** *adevărate,* fie **ambele** *false.*

A explica aceste aspecte cu ajutorul *A-conceptelor* echivalează cu a spune că, în situaţii ca cele menţionate (şi multe altele asemănătoare), *sensul cuvintelor* care compun propoziţiile respective (mai exact : sensul cuvintelor *descriptive* care constituie propoziţiile menţionate) este acela care determină proprietăţile semantice amintite.

Or, a admite acest lucru înseamnă a admite că, între mulţimile (de elemente din U) denotate de cuvintele descriptive *există anumite relaţii* (de incluziune, de identitate etc.) care fac ca, atunci cînd cuvintele respective intră în alcătuirea unei propoziţii, propoziţia respectivă să se caracterizeze prin anumite proprietăţi semantice ca cele menţionate mai sus (adevăr sau fals în toate lumile posibile, identitate de valoare de adevăr în toate lumile posibile etc.).

Aşa cum am arătat însă în cap. VI, accesul la relaţiile dintre mulţimile denotate nu este **direct** (nu spunem că

„mulţimea-cîine" este inclusă în „mulţimea-animal" pe baza observaţiei (directe a) **relaţiilor** dintre aceste mulţimi), ci **indirect**, adică bazat pe observaţia modului în care **cuvintele sînt utilizate** în raport cu obiectele sau a modului în care cuvintele sînt definite în dicţionar (definiţii care la rîndul lor reflectă uzul cuvintelor respective). Mai mult am văzut că între utilizarea cuvintelor de către o colectivitate de vorbitori şi relaţia reală dintre mulţimi pot exista discrepanţe. Aceste discrepanţe apar cu claritate atunci cînd se compară definiţiile lexicografice ale unor cuvinte (definiţii bazate pe uzul curent) şi definiţiile ştiinţifice ale sensului aceloraşi cuvinte.

Aceste consideraţii ne-au determinat să considerăm, alăturîndu-ne părerii altor cercetători, că atît *sensul* cuvintelor (descriptive), cît şi *relaţiile* dintre sensurile cuvintelor (care determină anumite proprietăţi semantice ale construcţiilor în care aceste cuvinte figurează) **reflectă mentalitatea** şi/sau **ansamblul de opinii** pe care colectivitatea care utilizează limbajul respectiv o(le) are în legătură cu realitatea şi *nu realitatea însăşi*.

Aşadar, spunînd că mulţimea denotată de *cîine* este **inclusă** în mulţimea denotată de *animal*, nu ne referim la ontologie, ci la felul în care ontologia se reflectă în limbajul utilizat de o *anumită* colectivitate, într-un anumit *moment* (istoric) şi într-o anumită *arie* (geografică şi/sau culturală).

Ideea de adevăr analitic era bazată în întregime pe conceptul de *postulat de sens*. În **31—1.** am definit postulatul de sens ca propoziţie care conţine descriptori aflaţi într-o anumită relaţie. *Toţi cîinii sînt animale* este un postulat de sens în măsura şi numai în măsura în care $\mathfrak{D}(cîine) \subset \mathfrak{D}(animal)$ are loc. A lua propoziţia respectivă ca postulat de sens echivala deci cu a **asuma relaţia** $\mathfrak{D}(cîine) \subset \mathfrak{D}(animal)$.

Dar, aşa cum am arătat, relaţia $\mathfrak{D}(cîine) \subset \mathfrak{D}(animal)$ este asumată ca urmare nu a realităţii *ontologice*, ci a *opiniei despre realitate* a colectivităţii de vorbitori sau, altfel spus, a *mentalităţii* acestei colectivităţi, aşa cum se reflectă în limbaj.

Acesta este motivul pentru care am considerat în cap. VI, § **35.** şi pass. că ideea de *A-determinare* captează în fond *mentalitatea* sau *opiniile despre realitate* a(le) unei

colectivităţi de vorbitori. Aceasta era **interpretarea lingvistică** pe care am propus-o pentru *A-concepte*.

În cap. VI nu am făcut decît să *aplicăm* acest mod de a vedea lucrurile la semantica *unui* limbaj concret, L^2.

În cap. VII am descris o extensiune a limbajului L^2, anume L^3. Limbajul L^3 conţine semne modale care exprimă tocmai *opinia* celor care folosesc limbajul L^3 cu privire la adevărul/falsul aserţiunilor făcute în limbajul respectiv. Un astfel de limbaj ne-a permis ca, în cap. VIII, să *facem explicit în teoria semantică* ceea ce în teoria *A-determinării* rămînea implicit : că anumite denotate se află într-o anumită relaţie nu în mod necesar ca urmare a faptului că mulţimile denotate se află *în realitate* în relaţia respectivă, ci numai ca urmare a faptului că o anumită colectivitate *are părerea că relaţia respectivă are loc*. În consecinţă, în loc să spunem că *„Toţi cîinii sînt animale" este un postulat de sens* şi să înţelegem prin aceasta că, în conformitate cu mentalitatea şi/sau opiniile colectivităţii, relaţia $\mathfrak{D}$*(cîine)* $\subset$ $\mathfrak{D}$*(animal)* are loc, să spunem în mod direct că propoziţia *Toţi cîinii sînt animale* este totdeauna *adevărată, în conformitate cu opinia colectivităţii care o foloseşte* sau că propoziţia respectivă *nu poate fi falsă în acord cu opinia celor care o folosesc*. Cum semnele *se crede că* (=B), *se ştie că* (=K) din vocabularul limbajului L^3 sînt cele care exprimă *opinia* colectivităţii respective cu privire la adevărul/falsul unei propoziţii, în loc să spunem *Toţi cîinii sînt animale* nu poate fi falsă în acord cu opinia celor care o folosesc, putem spune *Toţi cîinii sînt animale* aparţine la *CPO*, înţelegînd prin această formulare că :

(i) există o lume, w_i, astfel încît propoziţia *Se crede că toţi cîinii sînt animale* sau *Se ştie că toţi cîinii sînt animale* este adevărată în această lume ;

(ii) propoziţia *Toţi cîinii sînt animale* face parte dintr-o clasă de propoziţii în care nici o propoziţie aparţinînd clasei nu este consecinţă logică a unei alte propoziţii din aceeaşi clasă, şi orice propoziţie care nu aparţine clasei dar este o consecinţă a ei este *crezută* sau *ştiută* a fi adevărată.

În felul acesta am realizat înlocuirea conceptului de *postulat de sens* cu conceptul de propoziţie care *aparţine la CPO* (= clasa primitivă de opinii). Mai departe, ca urmare a acestei înlocuiri, am putut reformula toate ideile din sfera *A-determinării* în termeni de *CPO-determinare*.

CPO-conceptele au pe de o parte calitatea de a face explicit un lucru pe care *A-conceptele* nu-l puteau face: anume ca regulile care determină adevărul în toate lumile posibile să țină de „mentalitatea"sau de „opiniile" vorbitorului și nu de realitatea însăși. Pe de altă parte, așa cum a rezultat în special din § **44.**, prin înlocuirea *A-conceptelor* cu *CPO-concepte*, se poate exprima cu precizie ideea că ori de cîte ori o anumită regulă semantică presupune o anumită „angajare ontologică", această „angajare" este a celui care utilizează limba respectivă și nu a celui care o descrie; *CPO-conceptele*, atunci cînd este cazul, pot face explicită tocmai „angajarea ontologică" a vorbitorilor.

În sfîrșit, *CPO-conceptele*, spre deosebire de *A-concepte*, au calitatea de a putea fi interpretate ca **una** dintre stările posibile de lucruri (anume acea (sau acele) stare (stări) de lucruri în care propozițiile ξ^1, ..., ξ^n sînt *crezute* sau *știute* a fi adevărate) și nu *toate* stările posibile de lucruri. Așa se explică faptul că în termeni de *CPO-concepte* se poate vorbi despre stări de lucruri (lumi posibile) în care *anumite* propoziții sînt considerate a nu putea fi false și de stări de lucruri în care *alte* propoziții sînt considerate a nu putea fi false.

Ultimul paragraf al capitolului, § **45.**, indică alte două serii de concepte care pot substitui *A-conceptele*: anume *CPK-* și *CPB-conceptele*. Cele trei teoreme date în acest paragraf pun în evidență faptul că *CPB-conceptele* dau o aproximație mai exactă a realității în comparație cu celelalte două, datorită faptului că exprimă și posibilitatea *discordanței* dintre ceea ce *se crede* a nu putea fi fals și ceea ce **în realitate** nu poate fi fals.

Capitolul IX

ÎNCHEIERE

§ 48. Privire retrospectivă asupra demersului de cercetare. După ce, în primul capitol, am făcut precizările necesare asupra a ceea ce înțelegem prin semn lingvistic, în capitolul următor am făcut o sumară trecere în revistă a problemelor legate de sens care urmau să fie abordate în cursul prezentei lucrări.

Pornind de la ideea că privitor la natura sensului nu se pot aduce clarificări substanțiale fără a se avea în vedere un limbaj determinat, constituit din *semne* cărora li se asociază, printr-un ansamblu sistematic de reguli, un număr de entități numite *sensuri*, am prezentat în cap. III un fragment de limbaj natural (un fragment al limbii române), L^1. Fragmentul a fost în așa fel ales încît să poată servi pentru clarificarea unor concepte de bază legate de sens, fără însă a pune probleme prea complicate de descriere.

În partea a doua a lucrării ne-am ocupat de *adevărul logic* și de cel *analitic*, adică de faptul că anumite propoziții sînt *totdeauna adevărate* fie prin *forma*, fie, respectiv, prin *sensul* lor. În cap. IV, am formulat o serie de definiții și teoreme legate de relațiile strict formale dintre sensuri. Conceptul central a fost acela de „adevăr logic", iar întreaga serie de noțiuni legate de „adevărul logic" a fost denumită *L-concepte* (= concepte logice). *L-conceptele* au fost interpretate ca „scheme de funcționare" corectă a sistemului semantic. În cap. V am prezentat o extensiune a limbajului L^1, anume limbajul L^2. În raport cu acest limbaj, a fost definit conceptul de *adevăr analitic* și un număr de concepte direct legate de acesta, clasă de noțiuni la care ne-am referit prin termenul de *A-concepte*. În limbajul L^2 am putut exprima cu ajutorul *A-conceptelor* o serie de *relații de sens* care apar în limbajul natural (restricții semantice în ce privește posibilitățile combinatorii ale sensurilor, sinonimia, relații (paradigmatice) între sensurile cuvintelor,

problema postulatului de „existență" și a semnelor care denotă entități sau clase fictive etc.).

Ultimele două capitole ale lucrării (partea a treia) propun o modalitate alternativă de exprimare a relațiilor de sens captate în secțiunea precedentă în termeni de *A-concepte:* e vorba de concepte legate de **opinia** vorbitorilor cu privire la sensul entităților lingvistice, opinie exprimată prin expresii modale de forma *se știe că, se crede că, este* (cu semnificația „se află") și *există.* Dar înlocuirea *A-conceptelor* cu concepte de opinie nu este posibilă decît într-un limbaj în care propozițiile să poată fi modalizate cu ajutorul unor functori ca *se știe că, se crede că* etc. Acesta este motivul pentru care, în cea de a treia secțiune a cărții, a fost descrisă o extensiune a limbajului L^2, anume limbajul L^3. Pe baza acestui limbaj a fost descrisă semantica functorilor menționați și, ulterior, s-a procedat sistematic la eliminarea *A-conceptelor* și la înlocuirea lor cu conceptele modale legate de ceea ce am numit „opinia vorbitorilor".

§ 49. Comentariu asupra principalelor rezultate. În încheierea investigației făcute, ni se pare util un succint comentariu asupra rezultatelor pe care le socotim mai semnificative.

1°. În prima secțiune a cărții, sensul a fost definit într-o manieră care nu diferă prin nimic esențial de ceea ce am putea numi modul „standard" de tratare a acestei materii, începînd cu Frege, trecînd la Carnap și ajungînd la semantica „intensională" de tip Montague, Cresswell.

Pornind de la ideea frege-ană că sensul unei construcții (construcția cea mai întinsă fiind, în cazul acesta, propoziția) este funcție de sensul constituenților ei, regulile semantice au fost astfel construite, încît să poată asocia diverselor tipuri (gramaticale) de construcții diverse tipuri de sensuri.

Bazați pe acest mod de a vedea lucrurile, am ajuns la concluzia că la o întrebare ca „ce este sensul?" nu se poate da un răspuns unic: sensul poate fi o *mulțime* (de obiecte din universul de referință), sensul poate fi o *operație* aplicată unor mulțimi care, la rîndul lor, constituie sensul unor elemente din vocabular, sensul poate fi o *cuantificare* pe o anumită mulțime, sensul poate fi o *funcție* care asociază anumite valori (în cazul nostru, „adevărat" sau „fals") construcțiilor numite „propoziții" ș.a.m.d. Aceasta revine

la a spune că nu se poate indica o categorie de entităţi care să cadă sub incidenţa conceptului de „sens"; ceea ce numim sens poate fi reprezentat, după cum se vede, de entităţi de natură foarte diferită (să ne gîndim numai la natura esenţial diferită a ceea ce numim „sens" în cazul unui cuvînt ca *pisică* şi ceea ce numim sens în cazul unei expresii ca *nu este adevărat că* sau *nu*). Singura definiţie care poate acoperi întreagă această multitudine de aspecte este o definiţie care nu are semnificaţie decît în interiorul unei teorii semantice elaborate: se poate spune că sub incidenţa conceptului de „sens" cad toate *valorile* pe care le ia funcţia $\mathfrak{D}$ (funcţia de denotaţie) definită pe mulţimea semnelor din vocabular, pentru fiecare dintre „argumentele" acestei funcţii.

O îndepărtare, pe care nu o socotim semnificativă, de „modul standard" de tratare a semanticii o constituie faptul că am considerat că denotatul termenilor singulari nu este un *element* al universului de discurs, ci o *mulţime cu un singur element specificată printr-o proprietate* (ca orice altă mulţime). Proprietatea prin care se specifică o mulţime din acestă ultimă categorie corespnde la ceea ce Church şi Carnap au considerat a fi „concept individual" şi „intensiune" a termenilor singulari. Considerînd că termenii singulari au ca denotat tot mulţimi, am realizat, credem, o tratare mai uniformă a semnelor descriptive.

2°. Sistemul semantic descris în cap. al III-lea nu este conceput nici ca intensionalist, nici ca extensionalist. A spune că sensul unui semn descriptiv, α, este o funcţie, φ_α, definită pe mulţimea, I, a punctelor de referinţă şi ale cărei valori sînt *mulţimi* de obiecte din U (= universul discursului) este acelaşi lucru cu a spune că (i) denotatul semnului α este „mulţimea acelor x care au proprietatea φ_α", ceea ce am simbolizat prin $[\varphi_\alpha]$, şi (ii) că intersecţia mulţimii $[\varphi_\alpha]$ cu clasa-reuniune a lumilor posibile nu este vidă în cazul în care $[\varphi_\alpha]$ nu este identică cu mulţimea vidă. Intersecţia dintre $[\varphi_\alpha]$ şi o lume w_i nu este altceva decît mulţimea obiectelor din U pe care funcţia φ_α o „selectează" în raport cu punctul de referinţă i (= valoarea funcţiei φ_α pentru argumentul i).

În acest sens, am atras atenţia asupra faptului că valoarea funcţiei $\mathfrak{D}$ (de denotaţie) este un *obiect* care se numeşte *denotat*, considerînd nerelevant faptul dacă acest obiect este o mulţime, o proprietate (intensiune) sau o

entitate de altă natură (eventual *şi* mulţime, *şi* proprietate sau mulţime definită explicit printr-o proprietate).

În cap. al VI-lea şi al VIII-lea (§ 44. în special) problemele identităţii de sens (dintre semne şi/sau construcţii), deci ale sinonimiei şi ale substituţiei salva veritate în contexte modale, probleme care sînt considerate a face inevitabil recursul la distincţia extensiune/intensiune, au fost tratate exclusiv în termeni de *A-concepte* (cap. VI) şi *CPO-concepte* (cap. VIII), fără nici o referire la caracterul extensional sau intensional al entităţilor luate în discuţie. În acest mod de tratare nu am făcut altceva decît să preluăm şi să dezvoltăm în termenii sistemului nostru conceptual o idee formulată de Carnap[1].

3°. Adoptînd sistemul pe care l-am numit „standard" de prezentare a conceptelor de bază ale semanticii, am căutat să punem în evidenţă următoarea idee. Un denotat de forma $[\varphi_\alpha]$ sau $\{\varphi_\alpha\}$ (= acel unic x care are proprietatea φ_α) nu este decît un mod de a *aproxima* un fapt de **uz** al semnului α: anume că α se foloseşte în legătură cu anumite obiecte şi nu se foloseşte în legătură cu altele. Proprietatea φ_α are, teoretic vorbind, rolul de „filtru": pe baza ei putem efectua o partiţie a obiectelor din U în obiecte în legătură cu care semnul α *este* folosit şi obiecte în legătură cu care α *nu este* folosit. Cum o proprietate ca φ_α (ca şi o definiţie de dicţionar, de altfel) nu poate funcţiona ca un filtru perfect, în sensul că nu ne permite să decidem efectiv pentru *orice* obiect din U dacă i se poate sau nu i se poate aplica semnul α, spunem că „mulţimea acelor x care au proprietata φ" nu este decît un mod de a **aproxima** uzul concret al semnului α în legătură cu obiectele din U şi nu reprezintă însuşi uzul real al semnului α.

În felul acesta, putem spune că sistemul semantic pe care l-am avut în vedere are calitatea de a capta în termeni exacţi ideea formulată de o serie de cercetători că sensul cuvîntului nu este altceva decît uzul cuvîntului respectiv, adică felul în care cuvîntul este folosit în raport cu obiecte şi situaţii. Subliniem încă o dată că, reprezentînd uzul cuvîntului α prin mulţimea $[\varphi_\alpha]$, nu facem decît să *aproximăm* uzul real.

Pe de altă parte, aşa cum arătam în consideraţiile

---

[1] Carnap, 1960: 145–157.

finale din cap. III, prin însuşi faptul de a admite ideea că denotatul unui semn, α, este mulţimea $[\varphi_\alpha]$, se realizează o *idealizare* a situaţiei reale: tratăm limbajul natural ca şi cum mulţimile asociate unor cuvinte ca denotate ar fi *date* (ceea ce ar însemna că pot fi specificate prin enumerare sau prin indicarea unei proprietăţi definitorii). Realitatea este însă că mulţimile denotate de anumite cuvinte nu ne sînt „date" în nici un fel, iar noi nu facem decît să postulăm existenţa lor, bazîndu-ne pe unele fapte de observaţie (că, de ex., cuvîntul α se foloseşte în legătură cu unele obiecte şi cu altele nu). Idealizarea constă în faptul că pornim de la ideea că unele cuvinte (ca, de ex., α) denotă mulţimi, că aceste mulţimi pot fi specificate printr-o proprietate şi că această proprietate este aproximativ — φ_α · L^1 este deci un limbaj, în care semnelor dintr-o anumită categorie li se asociază ca denotate *mulţimi* care pot fi definite, deşi, în realitate, mulţimile care se asociază unor semne din L^1 nu pot fi decît în rare cazuri bine delimitate.

4°. Faptul că anumite semne sau anumite construcţii au „acelaşi sens" sau că unele propoziţii sînt considerate, din cauza conţinutului lor, a nu putea fi *decît* adevărate sau *decît* false, precum şi faptul că un cuvînt ca *pisică* şi unul ca *animal* sînt „simţite" de vorbitori ca fiind într-o relaţie de sens specială reprezintă aspecte de bază ale semanticii oricărui limbaj natural. Pentru abordarea lor, a fost introdusă ideea de *adevăr analitic* adică, într-o formulare de origine carnap-iană, *adevăr în toate lumile posibile pe baza sensului*.

Punctul central al teoriei adevărului analitic îl constituie ideea de *postulat de sens*, în accepţia pe care Carnap[2] a dat-o acestui termen. Ceea ce am adus în plus în raport cu Carnap a fost specificarea condiţiei pe care o propoziţie trebuie să o îndeplinească pentru a putea fi luată ca postulat de sens (**31—1.**): de ex., o propoziţie universală în care termenul general cuantificat este α şi predicatul este β este postulat de sens dacă mulţimea denotată de α este inclusă în mulţimea denotată de β. Aşadar o propoziţie poate fi considerată postulat de sens numai în măsura în care admitem ca adevărată o anumită ipoteză asupra universului de discurs. *Din această*

[2] Ibid.: 222—229.

ipoteză decurge, așa cum se arată în **31—2.**, adevărul în toate lumile posibile al unui postulat de sens. Prin urmare, adevărul în toate lumile posibile nu este asumat, ci este *dedus* dintr-o anumită proprietate a mulțimilor denotate de constituenții majori ai propoziției. În felul acesta, considerăm că ideea de „adevăr analitic" devine imună la tipul de critică formulat de Quine, critică ce se poate formula ca imposibilitate de a decide pentru o propoziție oarecare, P, dacă este sau nu este analitică: propozițiile analitice într-o limbă, L, sînt cele pe care le etichetăm ca „analitice". Cele stipulate de **31—1.** ne permit ca, cel puțin teoretic, să putem face distincția între un postulat de sens și o propoziție universală oarecare: $\langle\langle Q_u\langle\alpha\rangle\rangle\beta\rangle$ este postulat de sens numai în măsura în care putem arăta că $\mathfrak{D}(\alpha) \subset \mathfrak{D}(\beta)$ *are loc*.

5°. Pe de altă parte, dezvoltînd o idee formulată în altă parte[3], am arătat că, în momentul în care spunem că o relație de forma $\mathfrak{D}(\alpha) \subset \mathfrak{D}(\beta)$ *are loc* (sau nu are loc), noi nu o facem pe baza unei investigații a *realității* (această investigație aparține domeniului altor științe decît semantica), ci pe baza unei investigații a ceea ce este *admis ca adevărat sau fals* de către colectivitatea de vorbitori ai limbii respective; și știm ce este considerat fals sau adevărat într-o colectivitate urmărind direct *uzul cuvintelor* sau uzul cuvintelor așa cum acesta se reflectă în dicționarele unilingve. Știm că mulțimea denotată de *pisică* este inclusă în mulțimea denotată de *animal* întrucît cuvîntul *animal* poate denumi orice element al mulțimii denotate de *pisică*, dar nu orice membru al mulțimii *animal* poate fi denumit prin *pisică*; sau: întrucît cuvîntul *animal* figurează ca noțiune supraordinată în definiția lexicografică a cuvîntului *pisică*. Acesta este motivul pentru care am considerat că putem spune[4] că ideea de „analiticitate" ne este *dată prin limbaj*.

În același timp, aceste considerații ne arată că noțiunea de „adevăr analitic", ca și întreaga serie de concepte corelate, *A-echivalență*, *sinonimie* etc., poate capta o idee destul de răspîndită printre semanticieni și perfect justificată, anume că semnificația (sensul) coincide (cel puțin în parte) cu ideea de „cultură" sau de „mentalitate".

---

[3] Vasiliu, 1982.
[4] Ibid.

6°. Ultima secțiune a lucrării — aceea care conține, de altfel, și inovația cea mai notabilă în raport cu teoriile semantice existente — prezintă o modalitate de a înlocui *A-conceptele* cu ceea ce putem numi „concepte de opinie", adică prin concepte care țin de sensul unor expresii modale ca *se știe că, se crede că*. Această procedură, care nu este decît dezvoltarea sistematică a unei idei schițate de noi cu altă ocazie[5], are calitatea de a face explicit ceea ce în abordarea bazată pe *A-concepte* rămînea implicit: anume că două construcții sau două cuvinte au același sens sau că două propoziții au totdeauna valori de adevăr identice etc. *ca urmare a faptului* că **în conformitate cu opinia vorbitorilor** sensurile celor două cuvinte sau expresii sînt identice sau că **în conformitate cu aceeași opinie** cele două propoziții spun același lucru (= fac totdeauna aceeași aserțiune).

Pe de altă parte, așa cum am încercat să arătăm în **§ 45.** și în considerațiile finale ale cap. VIII, înlocuirea *A-conceptelor* cu conceptele „de opinie" oferă posibilitatea de a elimina (sau cel puțin de a ocoli) anumite dificultăți legate de „presupoziția de existență". Pentru a *crede* că propoziția *Afrodita este o zeiță* este adevărată sau falsă nu este necesar să presupun că Afrodita „este prezentă" în lumea la care se referă propoziția, ci este suficient să *cred* că Afrodita „este prezentă" în această lume sau, altfel spus, *să nu cred că nu „este prezentă"*.

Dacă *A-conceptele* puteau fi numai „interpretate" în termenii unei ontologii caracteristice pentru o anumită colectivitate, sistemul dezvoltat în ultima secțiune a lucrării poate fi considerat ca sistem construit tocmai pentru a putea exprima o astfel de ontologie și, mai ales, pentru a putea exprima în termeni exacți **relațiile** dintre această ontologie și ceea ce numim *semantica unui limbaj*. Ultima secțiune are rolul de a face explicit și a exprima în formă exactă relația dintre *sens* și *cunoștințele* pe care o colectivitate le are cu privire la realitate.

§ 50. Unele chestiuni conexe. Spre deosebire de *A-concepte*, care sînt legate de adevărul în *toate lumile posibile*, conceptele legate de opinie sînt legate de adevărul în toate lumile aflate într-o relație de alternativitate cu **o lume dată.** Ceea ce asigură adevărul în *toate alternativele* este

---

[5] **Vasiliu, 1981c.**

existenţa unei anumite opinii într-o lume posibilă dată. *Pisica este un animal* este adevărată nu în toate lumile posibile, ci numai în toate *B-alternativele* lumii în care *Se crede că pisica este un animal* este adevărată. Ultima propoziţie („de opinie") este o propoziţie descriptivă ca oricare alta: ea descrie situaţia în care într-o lume, w_i, opinia cu privire la *Pisica este un animal* este cea menţionată. Propoziţia de opinie poate fi adevărată sau falsă în lumea respectivă.

Prin urmare, alături de lumea w_i, în care propoziţia de opinie menţionată este *adevărată*, poate exista o altă lume, w_j, în care aceeaşi propoziţie să fie *falsă*. Evident, propoziţia *Pisica este un animal* va fi adevărată în toate *B-alternativele* lumii w_i şi falsă în cel puţin una din alternativele lumii w_j.

Mai mult: putem presupune existenţa unei lumi, w_k, în care să se creadă exact contrariul a ceea ce se crede în w_i, anume că *Nu este adevărat că pisica este un animal*. În toate *B-alternativele* lumii w_k, propoziţia *Pisica este un animal* va fi falsă.

„Trecerea" de la w_i, la w_j, la w_k ar putea exprima „adeziunea" sau „integrarea" (eventual *reversibilă* sau *temporară*) într-un anumit sistem de opinii.

Dacă în w_i nu pot face afirmaţii adevărate despre Afrodita întrucît în w_i *se crede că Afrodita nu există*, în schimb, într-o altă lume, w_j, pot face astfel de afirmaţii, dacă admitem că în această lume este adevărat că *se crede că Afrodita există* (= este prezentă).

În cazul discutat, w_i ar reprezenta opinia curentă (şi ontologic motivată), în timp ce w_j ar reprezenta lumea sistemului de opinii al antichităţii sau sistemul de opinii *aşa cum îl deţinem pe cale culturală*, ca parte integrantă a cunoştinţelor pe care le avem despre antichitatea grecolatină.

Faptul că în limbajul natural putem face afirmaţii despre entităţi fictive se justifică prin posibilitatea de a adopta (eventual provizoriu) un sistem de opinii altul decît cel existent într-o lume dată; un sistem de opinii care se justifică printr-o ontologie alta decît cea reală.

Un mecanism asemănător poate fi presupus a sta şi la baza semanticii limbajului artistic, atît în ce priveşte „producerea" textului artistic, cît şi în ce priveşte înţelegerea acestuia.

INDEX

LUCRĂRI CITATE

Austin, 1963: J.L. Austin, "The Meaning of a Word", în Caton, 1963: 1—21.

Benveniste, 1966: Emile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966 [Gallimard].

Carnap, 1958: R. Carnap, *Introduction to Symbolic Logic and Its Applications*, New York, 1958 [Dover Publications].

Carnap, 1960: R. Carnap, *Meaning and Necessity*, Chicago, 1960 [University of Chicago Press].

Caton, 1963: Charles E. Caton (ed.), *Philosophy and Ordinary Language*, Urbana, 1963 [University of Illinois Press].

Chiţoran, 1973: D. Chiţoran, *Elements of English Structural Semantics*, Bucureşti, 1973 [EDP].

Chomsky, 1957: Noam Chomsky, *Syntactic Structures*, The Hague, 1957 [Mouton].

Church, 1964: A. Church, "The Need for Abstract Entities in Semantic Analysis", în Fodor & Katz, 1964: 437—445.

Cornilescu, 1979: Alexandra Cornilescu, "On the Categorial Status of Relative and Interrogative Pronouns in Montague Grammar", în RRL, XXIV, 1979, nr. 3: 301—321.

Coseriu, 1964: E. Coseriu, „Pour une sémantique diachronique structurale", în TraLiLi, II, 1, 1964: 139—186.

Costăchescu, 1978: Adriana Costăchescu, „Les pronoms relatifs en grammaire Montague", în *Etudes romanes dédiées à Iorgu Iordan*, Bucarest, 1978: 139—151.

Coteanu, 1973: I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Bucureşti, 1973 [EARSR].

Coteanu & Bidu-Vrănceanu, 1975:
I. Coteanu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană*, vol. II, *Vocabularul*, Bucureşti, 1975 [EDP].

Cresswell, 1973: M.J. Cresswell, *Logics and Languages*, London, 1973 [Methuen & Co].

Croce, 1910: B. Croce, *Problemi di estetica*, ed. I, Bari, 1910.

Croce, 1935: B. Croce, *La poesia. Introduzione alla critica e storia della letteratura e della poesia*, Bari, 1935.

CRP: Immanuel Kant, *Critica raţiunii pure*. Traducători: Nicolae Bagdasar, Elena Moisuc, Bucureşti, 1969 [EŞ].

De Mauro, 1978: Tullio De Mauro, *Introducere în semantică* (în româneşte de Anca Giurescu), Bucureşti, 1978 [ESE].

Dressler & Meid, 1978:
Wolfgang U. Dressler, Wolfgang Meid (eds.), *Proceedings of the Twelfth International Congress of Linguists, Vienna, August 28 — September*

2, 1977, Innsbruck [Innsbrucker Beiträge für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck].
Eco, 1982: Umberto Eco, *Tratat de semiotică generală* (traducere de Anca Giurescu şi Cezar Radu), Bucureşti, 1982 [ESE].
Flonta, 1975: Mircea Flonta, *Adevăruri necesare? (Studiu monografic asupra analiticităţii)*, Bucureşti, 1975 [ESE].
Fodor & Katz, 1964: J.A. Fodor & J.J. Katz, *The Structure of Language. Readings in the Philosophy of Language*, New Jersey, 1964 [Prentice-Hall].
Frege, 1977: Gottlob Frege, *Scrieri logico-filozofice I* (traducere şi studiu introductiv de Sorin Vieru), Bucureşti, 1977 [ESE].
Greimas, 1966: A.J. Greimas, *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, Paris, 1966 [Larousse].
Heger, 1965: K. Heger, „Les bases méthodologiques de l'onomasiologie et du classement par concepts", în TraLiLi, 1, 1965: 7–32.
Hintikka, 1969: Jaakko Hintikka, *Knowledge and Belief. An Introduction to the Logic of the Two Notions*, Ithaca & London, 1969, fourth printing [Cornell University Press].
Hughes & Cresswell, 1972:
G.E. Hughes & M. J. Cresswell, *An Introduction to Modal Logic*, London, 1972 [Methuen].
Hjelmslev, 1961: Louis Hjelmslev, *Prolegomena to a Theory of Language* (translated by Francis J. Withfield), Madison, 1961 [The University of Wisconsin Press].
Katz & Fodor, 1964: J.J. Katz & J.A. Fodor, "The Structure of a Semantic Theory", în Fodor & Katz, 1964: 479–518.
Katz & Postal, 1964: J.J. Katz, Paul M. Postal, *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*, Cambridge, Mass., 1964 [MIT Press].
Lakoff, 1972: George Lakoff, "Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts", în *Chicago Linguistic Papers*, Chicago, 1972: 183–229 [University of Chicago Press].
Lewis & Langford, 1959: C.I. Lewis & C.H. Langford, *Symbolic Logic*, second edition, New York, 1959 [Dover Publications].
Linsky, 1952: Leonard Linsky (ed.), *Semantics and the Philosophy of Language*, Urbana, Chicago, London [University of Illinois Press].
Moisil, 1975: Gr. C. Moisil, *Lecţii despre logica raţionamentului nuanţat*, Bucureşti, 1975 [ESE].
Montague, 1970: R. Montague, "English as a Formal *Language*", în Vissentini, 1970: 189–223.
Montague, 1974: R. Montague, *Formal Philosophy: Selected Papers of Richard Montague*, edited and with an introduction by Richmond Thomason, New Haven, Connecticut, 1974 [Yale University Press].
Nicolescu, 1968: Miron Nicolescu, „Problèmes du dictionnaire axiomatique", în CLTA, 1968: 173–176.
Ogden & Richards, 1923:
C.K. Ogden & I.A. Richards, *The Meaning of Meaning*, first published in 1923; trimiterile se fac la ediţia a VIII-a, New York, Harcourt, Brace & World.
Pană Dindelegan, 1974:
— Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, 1974 [EARSR].
Partee, 1975: Barbara Partee, "Montague Grammar and Transformational Grammar", în *Linguistic Inquiry*, vol. VI, nr. 2: 203–300.

Posner & Green, 1981: Rebecca Posner and John N. Green (eds.), *Trends in Romance Linguistics and Philology*, vol. II, The Hague — Paris — — New York, 1981 [Mouton].
Pottier, 1964: B. Pottier, „Vers une sémantique moderne", în TraLiLi, 2, 1964 :107—137.
Pottier, 1965: B. Pottier, „La définition sémantique dans les dictionnaires", în TraLiLi, 3, 1965 : 33—39.
Pottier, 1967: B. Pottier, *Présentation de la linguistique. Fondements d'une théorie*, Paris, 1967 [Klincksieck].
Quine, 1961: Willard van Orman Quine, *From a Logical Point of View*, Second Edition, New York, 1961 [Harper & Row].
Reghiş, 1981 : Mircea Reghiş, *Elemente de teoria mulţimilor şi logică matematică*, Timişoara, 1981 [Facla].
Rey, 1965: A. Rey, „A propos de la définition lexicographique", în *CLex.*, 6, 1, 1965 : 67—80.
Rosetti, 1943: A. Rosetti, *Le mot. Esquisse d'une théorie générale*, Copenhague, Bucureşti, 1943 [Einar Munksgaard].
Russell, 1905: Bertrand Russell, "On Denoting", republicat în Russell, 1956:39—56.
Russell, 1956: Bertrand Russell, *Logic and Knowledge. Essays 1901—1950*, London, 1956 [George Allen & Unwin].
Russell, 1964: Bertrand Russell, *Human Knowledge. Its Scope and Limits*, New York, 2nd paperback printing, 1964 [Simon and Schuster].
Ryle, 1963: Gilbert Ryle, "Ordinary Language", în Caton, 1963 : 108—127.
Saussure, 1916 : Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bailly et Albert Sechehaye, avec la collaboration de Albert Riedlinger, Lausanne-Paris, 1916 [Payot].
Stati, 1967: Sorin Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, 1967 [EARSR].
Stegmüller, 1969: W. Stegmüller, *Wissenschaftliche Erklärung und Bedeutung*, Probleme und Resultate der Wissenschaftstheorie und der Analytischen Philosophie, Band I, Berlin, Heidelberg, New York, 1969 [Springer Verlag], ap. Flonta, 1975 : 262.
Tarski, 1952: Alfred Tarski, "The Semantic Conception of Truth", în Linsky, 1952 : 13—47.
Tollenaere, 1960: F. de Tollenaere, „Lexicographie alphabétique ou idéologique", în *CLex.*, 2, 1960 : 19—20.
Ullmann, 1951: S. Ullmann, *The Principles of Semantics*, Glasgow, 1951 [Jackson, Son & Co.].
Ullmann, 1953: S. Ullmann, „Descriptive Semantics and Linguistic Typology", Word, 9, 1953 : 225—240.
Vasiliu, 1972: E. Vasiliu, *Outline of a Semantic Theory of Kernel Sentences*, The Hague — Paris, 1972 [Mouton].
Vasiliu, 1977 a: E. Vasiliu, "Analyticity and Selection Restrictions", în RRL, XXII, nr. 3, 1977 : 271—274.
Vasiliu, 1977 b: E. Vasiliu, „Semn, sens, referinţă", PLG, VII, 1977 : 105—115.
Vasiliu, 1978 a: E. Vasiliu, *Preliminarii logice la semantica frazei*, Bucureşti, 1978 [ESE].
Vasiliu, 1978 b: E. Vasiliu, "Basic Problems of Semantics", în Dressler & Meid, 1978 : 28—31.
Vasiliu, 1979: E. Vasiliu, "Note on the Empty Denotation", în RRL, XXIV, nr. 1, 1979 : 3—16.

Vasiliu, 1980: E. Vasiliu, "Signifié: Some Remarks on Its Nature", in RRL, XXV, nr. 5, 1980: 631–634.
Vasiliu, 1981a: E. Vasiliu, "Figurative Use and «Fuzzy-Sets»", în *Logos semantikos. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, vol. III, Berlin-New York-Madrid, 1981 [De Gruyter & Gredos].
Vasiliu, 1981b: Emanuel Vasiliu, "Some Problems in Semantic Investigation", în Posner & Green, 1981: 89–125.
Vasiliu, 1981c: E. Vasiliu, „Postulate de sens şi cunoaştere", în *Semantică şi semiotică* (sub redacţia acad. I. Coteanu şi prof. dr. Lucia Wald), Bucureşti, 1981: 9–20 [ESE].
Vasiliu, 1982: E. Vasiliu, „Adevăr analitic şi definiţie lexicografică", în *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (serie nouă), Secţ. III e. Lingvistică, tom. XXVIII/XXIX, 183–186.
Vissentini, 1970: Bruno Vissentini (Ed.), *Linguaggi nella società*, Milano, 1970 [Edizioni di Communità].
Vossler, 1908: Karl Vossler, *Positivismo e idealismo nella scienza del linguaggio*, Bari, 1908 [Gius. Laterza & Figei].
Wittgenstein, 1958: L. Wittgenstein, *Philosophische Untersuchungen*, Oxford, 1958, Blackwell (text cu traducerea engleză de G.E.M. Anscombe şi R. Rhees).

Faptul că vorbitorii unei limbi numesc cu un anumit cuvînt o serie de obiecte este determinat de cunoştinţele pe care colectivitatea respectivă le deţine în legătură cu obiectele respective. Aceleaşi cunoştinţe determină un număr de relaţii semantice dintre cuvinte, precum şi anumite caracteristici ale propoziţiilor.

Aceste relaţii de sens pot fi exprimate în termeni exacţi cu ajutorul noţiunilor legate de ceea ce logicienii numesc adevăr analitic. Autorul îşi propune să arate cum se pot exprima aceste relaţii cu ajutorul aparatului formal legat de analiticitate.

Se examinează posibilitatea alternativă de a exprima aceleaşi relaţii semantice cu ajutorul aparatului formal oferit de logica propoziţiilor de opinie, care au calitatea de a face explicite, ca opinii despre realitate, acele propoziţii care determină, prin conţinutul lor, relaţii de sens de felul celor amintite.

Concluzia este aceea că ultima alternativă are calitatea de a elimina o serie de inconveniente importante legate de teoria (logică şi filozofică) a adevărului analitic şi de a face explicită relaţia dintre ceea ce „se ştie" sau „se crede" în legătură cu realitatea şi sensurile cuvintelor.